

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 12147

ERINERUNGEN

Morris Winchevsky

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

ISBN:0-657-12147-9

00-1109

#473

ערינערונגען

ביליאטעק
ס. א. דיזשען הילפס פארין
מאנרעאל

Набрано и отпечатано в типографии
„Дер Эмес“, Москва, Покровка 9
в количестве 3.000 экз.
Главлит № 48399.

מ. הינשעווסקי / אין 1874 יאר

א סאטיריקער צו בארמיצווע. — מיין ערשטע „באקאנטשאפט“ מיט
בערנע. — פרייהייט! דער „האמאניד“.

די לוסט צו שרייבן האָב איך געהאַט קימאַט פון מיין קינדהייט אָן.
מיין פּאָטער, אַ פּולקומער העברעער און אַ מעראקדעק (אַ קענער פון גראַמאַ-
טיק), האָט מיך צו אַכט יאָר אַוועקגענומען פון כּיידער און האָט מיט מיר
אַליין געלערנט. צו צען יאָר האָב איך געהאַט גרינדלעך „אויסגעהאַט“ דעם
מאַסלעל און בענועווס טאַלמוד לאַשן-איורע (*). ערשט דאן בין איך אָף אַ
יאָר צוויי-דריי צוריקגעגאַנגען צו דער געמאַרע. מיין ביסעלע טאלמוד (באַבע
קאַמע, באַבע-מעציע און בייצא) איז געווען גראַדע גענוג מיר צו געבן אַזוי
פיל „געמאַרע-לאַשן“, וויפּיל עס איז נויטיק צו שרייבן „עכט-אידישע“ העברע-
איש, און ניט צו פּיל אום צו קענען זיך נעמען צו אַנדערע זאַכן.
האַבנדיק מיין פּאָטער אַלס אַ מוסטער (ער האָט קיינמאַל קיין זאַך ניט
געלאָזט דרוקן, אָבער ער איז געווען אַ באדייטנדער סטיליסט), איז באַ מיר,
ווי געזאָגט, די לוסט צום שרייבן געווען פון דער ערשטער קינדהייט אָן. אַנ-
געסאַנגען האָב איך פּונדעסטוועגן ערשט ווען איך בין ארויסגעקומען פון
שול מיט דער רוסישער שפּראַך אַלס מיין נייע האשלאמע און אַנדערסענס
„פּאלקסזאָגן“ אַלס „נאַגראַדע“.

די האַגאַדעסעס (**), פון דער געמאַרע, אַנדערסענס מאַיסעס און, מער
ווי אַלץ, קרילאווס פּאבעלן, פון וועלכע, לאָזט זיך מיך באַרימען, איך האָב
באַלד געקענט צוויי דריטל אויסווייניק, האָבן מיר געשיינט צו ווייון אַ
וועג. איך דאַרף ווערן, האָב איך צו זיך געזאָגט, אַ פּאבעל-דיכטער.
אַזוי בין איך אַרויסגעפאַרן אָף דעם ליטעראַרישן וועג: א סאטיריקער
מיט אַ נייגונג צו פּערון (אַלפי קרילאָוו) און מיט אַ שטרעבונג זיך אויסצו-
דריקן קאַרעקט, ווי דאָס מוז זיין באַ אַ דרייצניאַריקן וויל-זיין-אַ-שרייבער,
וועלכער האָט אין זיך די גראמאַטיק פון צוויי שפּראַכן און אַ פּאָטערס פיינע
מעליצע אין איינער פון זיי.

(* לערנביכער פון העברעאיש.

(**) מאיסעלעך — טייל פון געמאַרע.

ארום יענער צייט האָב איך אָנגעהויבן צו לעזן רוסישע צייטונגען; צו-
ערשט דעם „גאלאס“, וועלכער האָט דאָן געהאַט באַ אונז אַ שעם פאַר אן
אנטיסעמיט, און דאָן די פּעטערבורגער „בירושוועויע וועדאמאסטי“, אין וועלכע
דער שפּעטערדיקער אידנפרעסער סאווארין האָט זיך געמאַכט אַ נאַמען אַלס
פעליעטאניסט, זיך אונטערשרייבנדיק „ניעוואקאמעץ“. רעגלמעסיק אָבער האָב
איך אָנגעהויבן צו לעזן דעם „האמאגיד“.

אין יאָר 1870 אין ווילנע, וואו איך האָב זיך פאַרבארייטעט צו דער
ראבינער-שול, בין איך איין טאָג באַקאנט געוואָרן מיט אַ דייטשישן שריפט-
שטעלער, וועלכער האָט אָף מיר געהאַט פּילייכט דעם גרעסטן איינפלוס אין
מיין לעבן. דאָס איז געווען לודוויק בערנע, און צו פאַרדאנקען האָב איך דאָס
רעקלאַמס פאלקס-ביבליאָטעק. דער נידעריקער פרייז (אַ קאפּיקעס צען), האָ-
גאַס דאָן אַ גרויסער טייל פון מיין פארמעגן, האָט מיר געגעבן די מעגלעכ-
קייט צו קויפן „דאָס טאגעבוך אויס זאדען“, און אַזוי ווי צום עקזאַמען (צום
דריטן קלאַס) האָב איך סאַ-ווי-סאַי געמוזט „זוברעווען“ דייטשישע גראמאטיק
און לעזן דייטש, האָב איך שוין פאַר איין גאַנג (ניט גאר אן מאטערניש) גע-
לעזן בערנע. לאמיר דאָ גלייך זאָגן, אַז אַ האַלב יאָר שפּעטער האָב איך באַ-
אַ באַקאנטן אין קאָוונע געפונען דעם גאַנצן בערנע און בין געוואָרן אַ לייזנ-
שאַפטלעכער בערנעיאנער, דאָס הייסט אַ יונגער מענטש, קימאט נאָך אַ קינד,
וועלכער האָט אומעטום און אין אַלץ, אין כאלעם און אָפן וואר געווען אין
פּיערדיקע, ליכטיקע, אומאויסלעשלעכע אויסזעס דאָס גרויסע, הייליקע וואָרט
פרייהייט.

ביסלעכווייז בין איך באַקאנט געוואָרן מיט דער רוסישער ליטעראַטור,
און ווען ניט בערנע, וואָלט פּיסארעוו זיכער דאָן געוואָרן מיין גאָס, אָבער
זיין איינפלוס איז אַזוי אויך געווען שטאַרק אָף מיר. איך האָב געלערנט, גע-
לעזן און געשריבן, האפנדיק צו דערגרייכן די מאַדרייגע פון אַ שרייבער: צו
ווערן אַ מענטש, וואָס לערנט מענטשן זיין פריי. דריי ליטעראַטורן זיינען פאַר
מיר, דאָן שוין געווען אפן.

אַ שרייבער! אוראם מאפו—אונזער מאפו, דער קאָוונער מאפו, וועלכן
איך האָב ניט איינמאַל געזעען,—ער און בערנע, און גאגאל, און קרילאָוו, און
שילער, און אַנדערע האָבן מיר אַלץ געשוועבט פאַר די אויגן, און דאָ קומט
אַלע וואָך אין שטוב אַריין דער „האמאגיד“, אין וועלכן מענטשן שרייבן,
וואָס זיינען גאָר ניט אַזוי אַי-אַי-אַי, אַ שרייבער! איך מוז ווערן אַ שריי-
בער!

דער „האמאגיד“, ווי איך האָב אויבן געזאָגט, האָט אָנגעפאַנגען אַריי-
צוקומען צו אונז אין הויז אין דעם יאָר 1870, ווען איך בין אַלט געווען אַ
יאָר 14.

אַריינגעבראַכט צו אונז האָט אים די מילכקאַמע צווישן פרייסן און
פראנקרייך, ווי אים האָט באַשאַפן (אין 1855) דער קריס-קריג. אויב די מיל-
כאַמעס וואָלטן ניט טאָן קיין אַנדער שאַדן, ווי העלפן פאַרשפרייטן, אפּילע

באשאפן שלעכטע צייטונגען. וואָלטן זיי שוין דערפאר אַליין געמעגט פאַר-
דאַמט ווערן. אָבער דאָס איז ניט אַהין גיט אַהער.

דעם, האַמאָגיד פּלעג איך זען אַלע וואָך, און פון אים האָב איך דער-
פאַרן, אַז אין פאַרזו זיינען אויפגעשטאַנען „שרעקלעכע מיאטעזשניקעס“, וועל-
כע ווילן פון די רייכע אַוועקנעמען דאָס געלט און צעטיילן. איך ווייס גיט,
צי דאָס איז געווען מאַכמעס איך בין דאָן געווען „קרימינעל“ געוואָנען, אָדער
וויל איך האָב סימפּאַטיוזיט מיט די אַרימע לייט, און איך געדענק ניט אַ
טאָג אין מיין לעבן, ווען דאָס איז ניט געווען דער פּאַל.—דער פּאַקט איז, אז
די שרעקלעכע פאַרברעכנס פון די פאַרזוער „מיאטעזשניקעס“ האָבן מיך אי-
בעריקס שטאַרק גיט אויפגערעגט.

אין אָנהויב איז מיר דער „האַמאָגיד“ זייער געווען צום האַרצן. ער
פלעגט דערשיינען אין ליק, אין פרייסן, וואָס דאָס אַליין איז אין קאָוונע גע-
ווען ניט קיין קלייניקייט: „הערסט? אַפן טאַיצעסן בוידעסו“ פּלעגט מען באַ
אוינו זאָגן צווישן די עלטערע מענטשן.

דאָן פּלעגט מיר געפּעלן דער לאַשן פון דער רעדאַקציע און דער פּאַ-
ליטישער איבערויכט, וועלכער פּלעגט טראָגן דאָס נאַרישע קעפל „אַל האַמ-
דינעס בוי יעאָמער“, און איך פּלעג האַנאַע האָבן צו זען, ווי מע פּלעגט אַף
העברעאיש זיך כאַכמענען מיט גרויסע מלוכעס, עפעס אַווי ווי מע וואָלט מיט
זיי געווען „זא-פּאַני-בראַטאַ“.

ביסלעכווייז האָב איך אָבער אין דעם „האַמאָגיד“ גענומען געפינען
כעסרוינעס. די קאָרעספּאַנדענצן פון פּילע שטעט אין רוסלאַנד און עסטרייך
פּלעגן מיר פּאַרקומען זייער דום און פּוּט. זייער אינהאַלט איז געוויינלעך
געווען אַ העספּעד אַף ערגעץ אַ גוויר, אַ באַשרייבונג פון אַ סרייפּע און ענ-
לעכע זאַכן. דער איינציקער כאַשעווער שרייבער אין מייע אויגן איז געווען
אַ געוויסער פּאַסטלבערג, וועלכער פּלעגט שרייבן פון ווין אַלץ. וואָס פּלעגט
פּאַסירן אין שטאַקאַהאַלם, אָדער אין קאָנסטאַנטיןאָפּאַל, אָדער אין אַנדערע
שטעט, עפּשער זאָגאַר אין ניו-יאָרק.

איין טאָג איז מיר איינגעפּאַלן דער געדאַנק צו שיקן אַ „קאָרעספּאַנ-
דענץ“ אין „האַמאָגיד“.

און ווירקלעך זיינען אַוועק וואָכן און וואָכן, און איך פּלעג קומען פון
דעם שאַמעס פּונם נייעם בייס-האַמעדרעש, וועלכער איז געווען דער אַגענט
פאַר דער צייטונג, אן „אַנטווישטער“ מענטש.

ווי גרויס איז דערפאַר געווען מיין סימכע, ווען איך האָב איין פּריי-
טיק געפונען ניט נאָר מיין אַרטיקל געדרוקט אָן די מינדסטע פּאַרקירצונג.
נאָר איך האָב אויך דעמועלביקן טאָג געקראָגן אַ בריוו פון דער „רעדאַקציע“,
אונטערגעשריבן פון אים אַליין, דעם רעדאַקטאָר, פון אליאזער ליפּמאַן זיל-
בערמאַן, אין וועלכן ער האָט מיך ספּעציעל איינגעלאָדן פאַר אים צו
שרייבן פון קאָוונע, און אַגעווי טאַקע צו זען קריגן מער אַבאָנענטן.

דאָס איז וואַרשיינלעך געווען איינער פון די גליקלעכסטע טעג פון מיין
לעבן, אפּילע דאָס, וואָס ער זילבערמאַן האָט פאַרגעסן ארויפצולייגן אַ פּאַסט-

מערקע אף דעם בריוו, וואָס דאָס האָט מיר געקאָסט דאָסלע פארטא, מיט
אַנדערע ווערטער—א פאר פרישטיקן, איז אויך געווען אַ קלייניקייט, וואָס
מע פילט אַזוי ווייניק, ווי אַ מענטש, וואָס געווינט אַ גרויסן געווינט אין
דער לאַטערייע, פילט די עטלעכע עקסטרא שנאַפּסן, וואָס דער קאלעקטאר
מאַכט אָף זיין כעשבן.

מיט אַ יאָר שפעטער (1874) איז געדרוקט געוואָרן מײן שיר: „כיואיען
לייל פורים“, אין וועלכן איך האָב געגעבן די גאָב אַלערליי האַמענס אייניק-
לעך, צווישן זיי אַ קאָווער גוויר, אַ מאסער און אן אַלגעמײן פאַרהאַסטן
קערל. איך האָב אים נאַטירלעך ניט אָנגערופן מיטן נאָמען, אָבער מע האָט
אים לייכט דערקענט, און דער רעזולטאַט איז געווען, אַז פון ראסיין איז נע-
קומען צו מײן פּאָטער אַ מאַן מיט אַ שידעך פאַר מיר: אַ מיידל אַ צאַצקע,
נאָדן אין די שווערע הונדערטער אַרײן, אַ שווער אַ קאַצן, מיט אַ הויז—וואָס
איז דאָ פיל צו ברייען—אַ שמאַלך-גרוב!

צום גליק בין איך געווען אין אריאל, ווען דאָס גליק האָט מיך געוויכט
אין קאָוונע, און די צאַצקע האָט גליקלעך געמאַכט אן אנדערן, וועלכער האָט
עפּשער אויך געמאַכט שירים, עפּשער ניט ערגער ווי מײנע.

נאָך דעם געדיכט האָב איך זיך גענומען צו דער אַרבעט, און עס זײ-
נען באַלד דערשינען אין דערזעלביקער צײטונג אַ שיר: „טאהאפּוכעס האָאי-
טיס“ נאָך איינער: „דיווריי קעהעלעס“ און עפּשער נאָך איינער, איך געדענק
ניט.

צי מיר האָט פאר זיי טאַקע געקומט צו ווערן אַ ראסינער איידעם.
ווייס איך ניט, אָבער באַ זיך בין איך געוואָרן אַ גאנצער האַן.

שינוי-האשעם. די העברעאישע צייטונגען און די מאָגן-פראגע. —
 דער „האשאכאר“, „כאסיריומוס און דעמאקראטיע“, סענדער פאָרט.
 דער קאווער שטאט-אפיקוירעס, מוישע לייב ליליענבלום.

אין דעם יאָר 1875 בין איך צוריק געקומען פון אַריאַל קיין קאָוונע.
 האָבנדיק מיטגעבראכט דעם „טיף-ראסיסקע“ אקצענט און אַ שעפסן-פעלצל,
 און איך בין געווען יונג און דום צו שטאַלצירן מיט ביירע. אכוץ דעם האָב
 איך דאָן שוין פאַרמאָגט אַ גויאישן נאָמען, וועלכן א יונגע דאַמע האָט מיר
 געגעבן צום אייביקן אנדענקען, און ביכדיי זי זאָל ניט דאַרפן מיך רופן מיט
 מיין אירישן נאָמען, ווייל אונז ביידן האָט זיך דאָן ניט מער „פאַלאַנאַיעט“
 צו זיין אידן.

מיר זיינען נאָראָדניקעס, אונזערע נאַטירלעכע ברידער זיינען די מו-
 זשיקעס, כאים יאנקל דער שוסטער קען ווארטן, און אַגעוו זיינען מיר דאָך
 עפעס ניט אַבי-וואו, טאקע אין אַריאַל — בעקיצער, א אידישער נאָמען וואָלט
 איינפאך געווען... עט, וואָס איז דאָ צו ריידן! מער ניט אלס אַ פּשאַרע צווישן
 מיין פעלצל דעם שעפסנעם און מינע העברעאישע שירים, האָט זי מיר גע-
 געבן א נאָמען, וואָס איז ניט רוסיש אויך, נאָר פּויליש: בראַניסלאָוו.

צווישן צעדערבוימס „האַמיליק“, דעם אָרגאן פון דעם סאָרט אַפיקאַר-
 סעס, וועלכע גלויבט ניט אין שיידים, אין מאַמאָדעס און אין אַ יאַרמאַלקע,
 און יעכיל ברילס גאַטספאַרכטיקן „האַלוואָנוין“, וואס זיין מאטא איז געווען
 „דערעך עמונע באַכאַרטי“, זיינען דאן געשטאַנען צוויי צייטונגען: סלאָנמיסקיס
 „האַצפּיראַץ“ מיט וויסנשאפט, וואָס זעט צו לעבן גוט מיטן קאָוועיאַשער, און
 זילבערמאַנס „האַמאַגיד“ וועלכער האָט זיך געסטאַרעט צו געפעלן אלעמען.
 פיירושים אף פסוקים און געמאַטערטע פּילפּוילים האָבן זיך דאָרטן רואיק און
 פרידלעך געפאַשעט אף דעמאָזעלביקן „געמייזעכץ“, וואו א געוויסער מאַרגאַלים
 פלעגט פּיטערן בערנשטיינס וויסנשאפטלעכע פאַלקסביכער מיט מעליצעדיקע
 פראון.

קומענדיק אין דער ליטע פון אַריאָל, האָב איך שוין צום האַמאַגיר-
 געהאט אַנדערע קריודעס ווי אַמאַל. אין פראַט פון עמונע איז מיר ניט נאָר
 „האַמאַגיר“, נאָר אפילע דער „האַמייליק“ שוין פאַרגעקומען ניט אהין
 ניט אהער. יעכיל ברילס „האלוואָנין“ איז ווייניקסטנס געווען קאָנסעקווענט.
 דערשיינענדיק אין מאַיני (דייטשלאַנד), פלעגט ער פונדעסטוועגן צו אונז קומען
 אנגעוופט מיט עכט ליטווישע, פעטע יאָנטעוודיקע יויך, מיט הייליקע, נאך
 ניט צעקראַכענע, דריישפיציקע קרעפלעך אינעווייניק, אַזוי אריבערגעלייגט א
 קרעפל איבער אַ קרעפל, אז עס זאָל אויסזען ווי אַ מאַגן-דאָויד. און דער
 אלטער בעסערערע האָט דערפון געקוואָלן, האגאם די ליטעראַישע יויך
 איז געווען שיטערלעך און אין די קרעפלעך דאָס פלייש אביסעלע צו באַ-
 יארנט און עס האָט געפעלט זאלץ און פעפער, בעאייס די מעליצעדיקע זאַפ-
 ראן האָט געהאַט א טאַם פון געשטויסענע ציגל. אבער פרום איז דער „האל-
 וואנין“ געווען, ווי א ווילנער רעטשישניק, ווי א ווענדזלגאלער קוגל, און
 דער אלטער בעסערערע פלעגט דערפון אַפּלעקן די פינגער. מיר האבן גע-
 וואוסט, מיט וועמען מיר האָבן געהאט צו טאָן.

דער „האַמאַגיר“ דאגעגן איז איצט אין מיינע אויגן שוין געווען, ווי
 די רוסן רופן, „ניט פאַר גאָט א ליכט, ניט פארן טייוול א קאָטשערע“. ניט פיר
 מער אכטונג, ווי געזאָגט, האב איך געהאַט פאַרן „האַמייליק“, האגאָם ליליענ-
 בלום האָט שוין דאן געהאַט דאָרט געשריבן זיינע אַרטיקלען איבער „האַדאַס
 וועהאכאים“ (דאס געזעץ און דאס לעבן). וואו ער האָט געטאינעט קעגן דעם
 צווייטן טאָג יאָנטעוו. און האָט באוויזן, אז מע דאַרף מעגן עסן אַרבעס אום
 פייסעך (איוב מע האָט, נאטירלעך), און האָט פאַרלאנגט פון די ראַבאָנים אַנ-
 דערע אועלכע „וועלט-ערשיטערנדע“, רעוואָלוציאָנערע רעפּאָרמען.

מיין באקאנטשאַפט מיט סינאיסקי און וועדענסקי פון אַריאָלער סעמי-
 נאריים און נאָך מער מיט געוויסע ניט קאָשערע שרייבער, צווישן אנדערע,
 אפילע שוין א „שאפאָטשנאָיע זנאָקאָמסטווע“, מיט באַראך שפינאָזא, האָט מיך
 געפירט פיל, פיל ווייטער ווי צעדערבוימס צייטונג, מיט לייצענבלומען, מיט
 אלעם מיט אַנאַנדער. כוץ דעם, דאס הייסט, לאָזנדיק רעליגיע אין א זייט,
 האָט מיך געמוטשעט די גאָפּל-מעסער-פראַגע, דער רוסישער פויער, וועלכער
 קען זיך ניט פאַרגינען קיין זאלץ אין זיין ברויט און צייטנווייז אפילע אועלכע
 ברויט אויך ניט; אלזאָ ער, דער אַריאלער, קורסקער, וואָראַניעזשער פויער
 פון „טיף-ראסייא“ און דער קאָוונער אידישער דאַלעס, דער שרעקלעכער
 דאלעס, מיט א הונגער-פעסטונג אפן גרינעם באַרג, מיט אן אנדערער אין
 סלאבאדקע, מיט דעם מאלאכאָמאָועס-קאָמענדאנט איבער ביידע און איבער
 דער גאנצער שטאַט, איבער גאנץ ליטע, איבער דער גאנצער מעדינע; מיט
 די נעשאַמעלעך פון אייגענע מאמעס אכט יונגערהייט געשטאַרבענע אויפּלעך,
 אימער שוועבנדיק ארום מיר, פאַר מיינע אויגן, עפעס אזוי ווי פארלאנגענדיק
 נעקאמע פאַר זייערע אָפּגעשניטענע יארן, נעקאָמע פון א געזעלשאַפט, וועלכע
 האט פאר די רייכע וויין און מעד, אבער פאר דעם אַרימען נאָר גאַל און גיפט
 און גענעם-מאשאַקאַעס, זיי, וועלכע סאַמאעל ברייטע און ליליס דיסטילירט,

און די שיידיס טראָגן פאנאנדער אין די אַרימע הייזער, אין די הייזער, וואו
די לופט איז שווער און די נויט איז גרויס און דער דאלעס פייפט, אבער
זעקס קיינעם ניט, ניט אויבן אין הימל, ניט אונטן אף דער ערד, קיינעם ניט!

אבער, אויב ניט דער „האמיליק“, וואָלט איר געקלערט, אז פאר אַ
באכער, ווי מיר, איז דאָך דאָמאָלס געווען דער „האשאכאר“!

סמאָלענסקיס „האשאכאר“ איז ווירקלעך געווען אן אָרגאן פון אויפקלע-
רונג, און א קורצע צייט אפילע אן אָרט, וואו א סאָציאליסטישער ארטיקל
(דער פאָנים גוט פארשלייערט, און דער גוף אין א לעמעלעס פעל) האָט זיך
אמאָל אריינגעאָנוועט. דארטן, דאס איז וואו, האָט יעהאלעל געלאזן דרוקן
זיין געדיכט, „עבד לעכדים“ און זיין גרויסע פאָעמע „כשרון המעשה“; דארטן
זיינען דערשינען אונזער אומפארגעסלעכען צוקערמאנס „עולם הזוך“, דר. קא-
מינערס אריגינעלע, פאָלקסטימלעכע „פיוטים“ און אפילע ליבערמאנס ערשטער
ארויספאר אלס סאָציאליסטישער פראפאגאנדיסט, האגאם אזוי קונציק פאר-
שטעלט, אז דאָס האָט זעלטן ווער פארשטאנען.

אבער בעדערעך קלאל איז סמאָלענסקיס „האשאכאר“ געווען דער אר-
סענאל, פון וואנען עס זיינען געקומען די שארפסטע קלייזאָיען אין דער
מילכאמע פון די מאסקילים און די כאסידים.

דידאָזיקע מילכאמע איז מיר אין דעם יאר (1875) געווען ניט נאָר ניט
צום הארצן, נאָר איינפאך עקלהאפט.

אַרום יענער צייט האב איך נעמעלעך שוין פארשטאָנען, אז דער כאסי-
דיזם איז אייגנטלעך א מין דעמאָקראטישע באוועגונג אין דער רעליגיע, א
מין בונט קעגן דעם איכעס פון די געמאָרע-לערנער, פון די באנק-קוועטשער,
פון די קונציקע שווימער אינם יאם-האטאלמוד, וועלכע קוקן אף דעם האמוין,
דעם פאלק מיט פאָראכטונג, אפילע מיט האָס.

אבער אפילע דאן, ווען דער כאסידיוזם איז פאר מיר געווען ניט מער
ווי שפרינגעריי אין דאָוונען, און אן עקסטרא-שנאָפס צייטנווייז, און אמענטש-
לעכערע אויפפאסונג פון דעם וואָרט „שיקסע“, און א רעבע מיט פיייענס, מיט
שיראָאים, מיט האטארעם אקארעס, מיט ניסים און מאלאָכים און נעוואועס און
אַליעס-נעשאמע און אַנרעיע אועלכע זאכן, — אפילע דאן האב איך, א מיס-
באגער בען מיסנאָגער, געהאט א ווארימען אָרט אין מיין הארצן פאר די
כאסידים.

זיי האָבן געזאגט איינער דעם אנדערן „דו“, סאי ארים, סאי רייך, זיי
האבן געהאט צווישן זיך מער אכרעס, זיי האָבן פאראכטעט דעם אידישן
אריסטאקראטישן איכעס, זיי האָבן פיינט געהאט מארעשכווירע און ליב געהאט
א טענצל, א געזאנג, און ווען זיי האָבן איינער דעם אנדערן דערציילט ניסים
פונם רעבן, איז דערביי געווען א לוסטיקער הומאריסטישער פינטל אין אויג.
זעלכער האט געזאגט: „שויטע, און אז איך לייג, וואס מאכט עס דיר אויס?
דיין באבעס דאָיע!“

און איך. אויפגעהאָדעוועט בא א טאַטן, וועלכער האָט זיך פורים ניט גע-
זעצט צו דער סודע און מוישע דעם שוסטער, וועלכן ער פלעגט א קוש טאָן
באַם אריינגיין; אויפגעהאָדעוועט מיט יודקע דעם מאַמזער און עלקע דעם
זשוליק און עטלעכע אונטערגעוואָרפענע קינדער, וואָס האָבן זיך אויסגערוט
אינם העקדעש און אויסגעפילדעט אין דער טאלמוד טוירע און פאַר וועלכע איך
פלעג צו זיבן-אכט יאָר גאַנווענען אקראַייטישיקעס כאַלע, און מיין גוטע מאַ-
מע פלעגט זיך מאַכן ניט זעענדיק... איך, אַלזאָ, האָב דעם כסידישן „דוי, די
כסידישע אכדעס, די כסידישע פאראכטונג פאַר דער אידישער געמאַרע-אריס-
טאַקראַטיע געפילט, נאָך איידער איך האָב עס פאַרשטאַנען.

מיין פאַרשטיין, לאַמיך באַמערקן, האָב איך צו פאַרראַנקען ארשאַנסקעס
גלענצנדן אַרטיקל (אינם „ראַסוועט“, דאכט זיך), וועגן דעם כאַסידיזם.

מיר האָט דערפאַר דער „האַשאַכאַר“ מיט זיין אייביקן קאַמף קעגן די
כסידים, האַגאַם גאַנץ אומגערעכט איז דאָס ניט געווען, קימאַט אָפגעעקלט, און
דער ניינצינאַריקער „ליטעראַט“ האָט זיך געפונען פונקט אוי פון דרויסן
אין דעם העברעאישן זשורנאַל, ווי אַכט און צוואַנציק יאָר שפּעטער (אין
1904) אין דעם סאָציאַליסטישן אין ניו-יאָרק. פונם „האַמאַגיד“ בין איך געווען
ארויסגעוואַקסן, און אין וואָס אריינצוואַקסן איז ניט געווען.

און אום צו ענדיקן מיטן „האַמאַגיד“, לאַמיך א שפּרונג טאָן אף א מי-
נוט אין דייטשלאַנד.

אין א יאָר דריי ארום האָט די רוסישע רעגירונג אף א וויילע פאַרבאָטן
דעם „האַמאַגיד“ אין רוסלאַנד. איך בין דאן שוין געווען אין פרייסן, א סאָ-
ציאַל-דעמאָקראַט און א „שרייבער“ אין דער קעניגסבערגער סאָציאַליסטישער
„פרייע פרעסע“, און דאָרטן האָב איך געוונגען דעם טויט פון „מיין“ ערשטער
צייטונג און געטאַנצט אף איר קיווער.

דער „האַמאַגיד“ איז נאכהער אויפגעשטאַנען טכיעס האַמייסיס; ער איז
אייגנטלעך נאָר געלעגן אין א קורצן צענוורישן הינער-פלעט, אָבער דאָס האָט
ניט צו דער זאַך: דער „האַמאַגיד“ איז געווען מיין ערשטע צעשטערטע
וועלט.

דאַמאָלסט — איך קום צוריק צום יאָר 1875 — האָט אין קאָוונע גע-
לעבט א מערקווירדיק אידל.

ער איז געווען דער אַפיקורעס פון שטאַט. פון אים האָט מען דערציילט
אלערליי ניט-געשטויגענע און ניט-געפלוגיענע מאַיסעס. עס האָט זיך געלייגט
אַפן סייכעל, או דער אימאַכשמויניק עסט צוועקעס מיט כוילעו, אבי נאָר צו
טאָן לעהאַכעס דעם בוירע-בארוך-הו. מע האָט דערציילט און געגלויבט, אז
ער האָט זיך מיט אים, קאוועיאַכל, גערייצט באם פייסעך-סיידער, געברויכנדיק
קעגן דעם ריבוינעשעליליאם זייער גראַכע ווערטער.

פון אים, פון „מאַפקען“ (אווראָם מאַפו) און פון „שאַפירקע“ דעם אַפ-
טייקער אין געגאַנגען אזא מין מאַיסע:

וואהי האיוים, איז זיך צונויפגעקומען שאַפירקע מיט מאַפקען. מיט אים דעם אויכער. איז ער, אימאכשמוי, האָט זיך אָפּגערוּפּן צו די אנדערע ביי דע קאַלבוניקעס און האָט געזאָגט: „כעוורע! לאָמיר זאָגן ליגן, און ווער עס וועט זאָגן דעם גרעסטן שעקער, איז, הייסט עס, האריי זע מעשובאך“.

האָבן זיי איינגעשטימט. האָט מאַפקע געזאָגט דעם ערשטן ליגן; מאכט ער: — „מאָשיאך וועט קומען!“

רופט זיך אָפּ שאַפירקע און זאָגט:

— „וועט אויפשטיין טכיעס האמייסיס!“

— „שאט! — שרייט ער אויס, — רעדט ניט, גאָט הערט!“

ער, דאָס איז געווען סענדער פאַרט. אזא פארט איז אין יענע צייטן גע-
ווען אומעטום, יעדער שטאָט האָט זיך געהאַט איר אַפיקוירעס, איר וויצלונג,
איר שטאָט-באַק, איר מעשוגענעם.

וועלן וואָלט איך מיר געוואָלט וועגן אים מער שרייבן, נאָר אין דירא-
מען פון דעם קאַפיטל וועט זיך דאָס ניט אריינפאַסן, און דאָ איז גענוג דער-
דאָזיקער אנעקדאָט אום צו געבן א באַגריף פון דעם סאָרט מענטש, וועגן
וועלכן איך רייך.

סענדער פארטס הויז איז געווען אן אָרט, וואו יונגע לייט פלעגן זיך
צוזאַמענקומען און וואו היציקע דיסקוסיעס פלעגן פאַרקומען קימאַט יעדן טאָג.
דער אַלטער, ווען איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן, איז שוין געווען קראַנק
צום שטאַרבן. ער האָט זיך קוים-קוים געהאַלטן, און ווען זיין טויט איז צוויי
יאָר שפעטער געקומען, האָט יעדער עמעסער פריינט דאָס געהאַלטן פאַר א
באַפרייאונג פון שרעקלעכע לייךן.

דערדאָזיקער פארט האָט געהאַט אַ געוויסן איינפלוס אָף מיין לעבן,
אַבער ניט קיין זייער גרויסן. א גרעסערע ראָלע אין מיין אנטוויקלונג (אַלס
סאָציאַליסט און שרייבער) האָט געשפילט זיין הויז. — דאָס איז געווען פארטס
הויז, וואו איך האָב געקראָגן צו זעען ליבערמאַנס „מאַניפעסט צו די אידישע
יונגעלייט“, דאָס הייסט, די ערשטע סאָציאַליסטישע שריפט אין העברעאיש.
אויך איז דאס געווען פארטס הויז, וואו איך בין באַקאַנט געוואָרן מיט דעם מאַן,
וועלכן איך האָב אויבן דערמאַנט, מיט מוישע ליליענבלום, א יאָר שפעטער.

איך וועל אַפלייגן די באַשרייבונג פון ליבערמאַנס פלוגשריפט און איר
ווירקונג אָף מיר ביזן קומענדיקן קאַפיטל. דאָ וועל איך זאָגן עטלעכע ווערטער
וועגן דעם אמאָליקן ליליענבלום, דעם פארפאַסער פונם „כאַטאס נעאורים“, אָף
וועלכע ער האָט שפעטער כאַראַקטע געהאַט, דעם קאָסמאָפּאָליט, דעם סאָציאַ-
ליסט, דעם פּיאָנער פון יענער באוועגונג, וועלכע וועט אמאָל, אין איר טרי-
אומף, דערמאַנען צו גוטן זיין געערטן נאָמען — צי אים איז דאָס ליב צי
ניט. מיר האָט ער שוין מיט צוויי און צוואַנציק יאָר צוריק געשריבן, אז ער
ווייל פון קיין זאַך, כּוּץ ערעץ איסראָעל, מער ניט וויסן, און אזוי ווייט ווי איך
הער איצט, איז ער היינט א מענטש, וואָס האָט שוין לאַנג טשוואווע געטאָן
אָף זיין סאָציאַליזם, ווי ער האָט דאמאָלסט כאַראַקטע געהאַט אָף די זינד פון
זיין יוגנט.

דער ליליענבלום פון יענער צייט איז געווען אלס א יאָר דריי און דריי—
סיק, אַלזאָ אן ערעך מיט דרייצן יאָר עלטער פאַר מיר. ער איז געווען מיר
באקאנט אלס דער פאַרפאַסער פונם „קהל רפאים“, א פיינע סאַטירע אין
פערזן, וועלכע איז דערשינען אין דעם יאָר 1870.

אזוי ווי „ערלעכקייט“ איז דאמאָלט געווען בא מיר, וואָס מען רופט א-
פיקס אידייע, א זאך, וואָס איז מיר קימאט ניט ארויס פון דעם געדאַנק ניט
אפן וואָר, ניט אין כּאָלעם, האָט ליליענבלום, ווי ער האָט צו יענער צייט
אויסגעזען, גלייך פאַרנומען דעם אויבנאָן אין מיין האַרצן.

פאַר די, וואָס האָבן געלעזן זיין „כאַטאַס נעאָריס“, אן אווטאָביאָגראַפיע,
וועלכע האָט ניט איר גלייכן אין אונזער ליטעראַטור, וואלט איך ארום דעם
ליליענבלום אין דעם יאָר 1876 ניט געדאַרפט פיל ריידן. פאַר אונזערע לעזער מוז
מען פראבירן צייכענען, כּאָטש אין עטלעכע שטריכן, זיין פאַרטערט — וויי-
ניקסטנס א גייסטרייכן פאַרטערט, אויב מע קען זיך אזוי אויסדריקן.

ניט הויך געוואקסן, ניט ברייט אין די אַקסלען, מיט איינגעזונקענע
אויגן און, דאכט זיך, רויטלעכע האַר, האָט ער אויסגעזען ווי א קליינשטעטל-
דיקער מעלאַמעדל, וואָס האָט מוירע פאַרן ווייב, האָט בושע פאַרן באהעל-
פער און פרייט זיך, אויב אינגלעך לאָזן אים צו רו.

אין עמעסן האָט דערדאָזיקער מאַן געהאַט ניט גאָר דעם קוראַזש זיך
קימאַט מויסער-נעפעש צו זיין, זאנדערן אויך די קאַמף-לוסט, וועלכע ברענגט
אַזאָ קוראַזש ארויס.

איידער ער איז געקומען קיין קאָוונע (די „עיר האַגדוילע“ אינם „כא-
טאַס-נעאָריס“) האָט אים די ווילקאַמירער אידישע שווארצמייע אזוי פאַרפאַלגט,
אז עס האָט ניט פיל געפּעלט, וואָלט ער ניט דערלעבט צו דערציילן די
מאַיסע.

אַבער ניט וועגן דעם סאָרט קוראַזש דענק איך איצט. כּאַראַקטעריסטי-
שער פאַר ליליענבלומען זיינען די פאַלגנדע עטלעכע אומבאדייטנדע קליי-
ניקייטן:

ווען ער איז אָנגעקומען אין קאָוונע, איז ער, נאַטירלעך, געווען א גרוי-
סער קאַבצן. ער איז דערפאַר אריינגעפאַרן אין יאַנאווער אכסאַניע, איינע פון
די אָרימסטע אין שטאָט.

עס קומט אָן דער שאַבעס קוידעש. ליליענבלום גייט נאַטירלעך ניט
דאָוונען, און דאָס גייט נאָך ווי עס איז דורך. די אָרכים און דער באל-אכ-
סאַניע זיינען אָבער געקומען פון שול (פרייטיק-צו-נאַכט), האָבן זיך אָפּגעגעסן,
אַפּגעזונגען זמירעס און געלייגט שלאָפן.

ליליענבלום שלאָפט ווייניק. ער זיצט בא אַ סייפער.
מיטאַמאָל ווערט א מעהומע. דער באַלעבאַס כּאַפט אים אן, ארומטראַגן-
דיק פון איין צימער אין דעם אנדערן א לייכטער מיט ברענענדיקע ליכט.

„גאָט-אי-מיט-איידך! — שרייט ער, — ר'איד, וואָס טראַגט איר עפעס.
א ליכט אום שאבעס?“

— „איך דארף!“ — ענטפערט ליליענבלום און גייט רואיק ווייטער.

מאַשמאַעס האָט מען אים דאָרטן געהאלטן פאַר גאָר פאַשעט מעשוּבע.
א ניט וואָלט זיין לעבן געווען אין געפאַר.
אין ווילקאמיר נאָך בעט זיך באַ אים א קאָרעוו, ער זאָל צוליב טאָן
„דער וועלט“ און גיין דאָוונען. ער טאינעט און ענדיקט מיט דער פראַגע:
— „טאקע אזוי, מוישע-לייב, זאָג, פאַרוואָס ניט?“
— „עס איז ניטאָ צו וועמען“ — ענטפערט ער.
ווען ער איז געווען א קורצע צייט אין קאָוונע, בין איך איין
שאַבעס באַטאָג מיט אים געגאַנגען שפאַצירן אפן באַרג אין אלעקסאַט.
מיר האָבן זיך לאַנג אונטערהאלטן. מיטאַמאָד זע איך, ווי ער נעמט
ארויס א פּעקל טאבאק מיט פאַפּיר און נעמט מאַכן א סיגאַרעט. איך, וועלכער
האָב נאך דאן ניט געהאַט גערויכערט און בין געווען אן אפיקורעס מער אין
געדאַנקען, ווי אין דער טעט, בין פאַרוואונדערט געוואָרן. אין אונזערע מעקוי-
מעס, אין יענע צייטן רויכערן אום שאַבעס, האָט א איד געדארפט שטעלן זיין
לעבן אין געפאַר אום דאָס צו טאָן אפילע אין וואַלד.
„האָט איר דאָס גאָר קיין מוירע ניט?“—האָב איך אים געפרעגט.
אנשטאט צו ענטפערן האָט ער, געדענק איך, א שאַקל געטאָן מיטן קאָפּ
און, אנרייבנדיק א שוועבעלע, האָט ער פאַרויכערט זיין פאַפּיראַס.
עס איז קיין גוזמע ניט צו זאָגן, אז ליליענבלום איז דאן געווען דער
זויבערסטער, ערלעכסטער, כאַראַקטערפולסטער אידישער שרייבער.
זיין גאַנג, זיין בליק, זיין העברעאישער סטיל, זיין ריידן וועגן זיך און
אנדערע — אלץ האָט געוויון א פראַסטקייט און אן אויפריכטיקייט, וועלכע
זיינען שווער צו טרעפן ספעציעל צווישן אונזערע „מעכאַברים“.
און איצט קום איך צו מיין נעענטסטער זשורנאַליסטישער ערפאַרונג, צום
„האַקויל“.

דאָרטן וועל איך האָבן א געלעגנהייט צו דערמאָנען נאָך אַמאָל דעם
מאַן, וועלכער איז מיר נאָך היינט ליב און טייער.

דער „האקויל“ — מיין אַנטירעליגיוזער פּאָנאַטיום. — ווי איך בין
 מעקאַבל-פּאָניס דעם „האקויל“ — מיכאַעל לייזוי ראַדיקאַלסאָן.
 — צוויי אַנעקדאָטן.

מיט דעם „האקויל“, די צייטונג, וועלכע האָט, ווי מע וועט זעען, גע-
 שפּילט אַ גרויסע ראָלע אין מיין לעבן, בין איך באקאנט געוואָרן, נאָך איידער
 איך בין אָנגעקומען אין קעניגסבערג.

דאס איז געווען אין קאַוונע און אויך אין סענדער פּאַרטס הויז. עמיצער
 האָט אַהין געבראכט דעם ערשטן נומער פון יענער צייטונג, און די נאָענטסטע
 עטלעכע טעג האב איך קימאט פון קיין אַנדער זאָך ניט גערעדט. די יונגע
 לייט און יונגע „דאמען“, גימנאזיסטן און גימנאזיסטקעס, וועלכע האבן אַבי-
 סעלע פון מיר געהאלטן, — ווער צוליב מיין טיף-ראסיסקן אקצענט, ווער צו-
 ליב מיינע סאַטירישע קופּלעטן (אין רוסיש, ראבוסיאי!), ווער צוליב מיינע העב-
 רעאישע געדרוקטע און ניט געדרוקטע שירים — האבן דעמאלט, ווען דער „האקויל“
 איז אין אונזער קרייז ערשינען, ערנסט אנגעהויבן מוירע צו האבן, אַז איך
 בין ניט באם זינען. אזוי אויפגערגט בין איך געווען שיינע עטלעכע טעג
 נאָכאנאנד.

אום דעם אייטעק קלאר צו מאכן, וועל איך מיר דערלויבן דא אַריינצו-
 גאנווענען נאך אַ שטיקעלע פון מיין לעבנס-געשיכטע, וועלכע האט נאר אן
 אומדירעקטע שאיכעס מיט דידאזיקע זשורנאליסטישע ערינערונגען.
 מאקאליי זאגט ערגעץ-וואו וועגן דעם דיכטער שעללי, זיין לאנדסמאן,
 אז דער אַטעאיום איז באַ אים געווארן אַ רעליגיע. בא מיר, און ניט באַ מיר
 אַליין אין יענע צייטן, איז דער ניט-גלויבן און דער האס צו יעדער עמונע
 דערגאנגען צו דער העכסטער מאַדרייגע פון פּאָנאַטיום. עס פלעגט מיר זיין
 שווער פארבייצוגיין אַ בעסמערדעש, ניט קריצנדיק מיט די ציין פאַר קאס,
 קוים פלעג איך דערהערן דעם קאל פון מענטשן, וואס דאוונען אדער לערנען
 אַ בלאט געמארע. מיין גרעסטער פארגעניגן איז באשטאנען דערין, צו באַ-
 ווייזן, אז מוישע האט ניט געשריבן די טוירע, אז יעהוושוע האט ניט אוועק-
 געשטעלט די זון מיט דער לעוואנע, אז דאויד איז ניט געווען קיין פיינער
 מאן און זיין זון שלוימע ניט שטענדיק אַ כאכעס; צו געפינען פגימעס אין

דער טוירע, אַ פאלשן כעשפן אין דעם סידער האדוירעס און טויונט אנדערע כעסרוינעס. און פאלשקייטן אין דער ביבל, ניט האבנדיק געהערט ניט פון ראבערט אינבערסאל, דעם אמעריקאנער, ניט פון טשארלו ברעדלי דעם ענגלענדער, ניט פון זשאן מעסליע, דעם פראנצויז, און אנדערע אזעלכע פרא-פעסיאנעלע אפיקארסיס. אייזערקע לאכאווסקי, דער סטויבצער קויפער בעאיקער, יאסל פרייס, דער „מופקער“ פון ראסיין און אונזער אייגענער סענזער פארט זיינען געווען די איינציקע קעמפער קעגן דער עמונע, וועלכע זיינען מיר גע-ווען באקאנט, ד. ה. די וויכטיקסטע, פון די, וועלכע דער קעלמער מאניד און אלע זייבער פלעגן שעלטן מיט טויטע קלאלעס.

ארום יענער צייט האב איך אויפגעשריבן אַ גרויסן אפיקארסישן שיר, וועלכער האט געהייסן „אל אדוינוי וועאל מעשיכוי“ (אף גאט און אף זיין גע-זאלבטן). און האט געהאט פאר א מאטא: מאלכוסא דערקיא קעאייין מאלכוסא דעארא (די רעגירונג פונם הימל איז ווי די, וואס אף דער ערד). די גרונט-אידייע איז באשטאנען אין דעם, אז דער אויבערשטער איז אַ שוימער פסאָאִים (א היטער פון נאראנים), וועלכע ער באדארף אום אויפצוהאלטן די עמונע אין אים, פונקט אזוי ווי דער קייסער באדארף זיי צוליב דעמוזעלבן צוועק. דאָסדאָזיקע געדיכט, וועלכעס איך האָב, געדענק איך, געווידמעט דעם אַלטן פארט, קריגנדיק פון אים אַ קוש מיט דעם קאָמפלימענט: „אי, דו שיי-געץ איינער!“ איז געווען אַזוי דורך און דורך טרייף, סאי פון גאָטס שטאנד-פונקט, סאי פון דעם קייסערס, אַז איך האָב נאַטירלעך ניט געהאפט, אַז דאָס וועט ווען עס איז געדרוקט ווערן.

איך וואָלט געקאָנט דערציילן נאָך עטלעכע כאַראַקטעריסטישע קלייני-קייטן, אָבער גענוג איז געזאָגט געוואָרן צו געבן דעם לעזער אַ באַגריף פון דעם אַנטירעליגיעזן פאַנאַטיזם פון יענער צייט, האַגאם אין דעמדאָזיקן געדיכט האָט ער שוין אָנגענומען אַ פּאָליטישן כאַראַקטער. דאָס איז אָבער ניט אַלץ. באַ מיר און מיינע גייסטיקע כאַוויירים איז געווען נאָך אַ מין פאַנאַטיזם, ניט ווייניקער שטאַרק, קעגן יעדער צווייעס, אונ-טער אַלע אומשטענדן. דאָס צו מאַכן קלאָר וועט גענוג זיין צו זאָגן, אַז איך, לעמאַשל, האָב רעספעקטירט ר'איצכאָק עלכאנאן, דעם קאָוונער ראָוו, און פון הארצן פאראכטעט דעם קאזיאָנעם ראָוו. דעם פרומאק וואָלטן מיר אויסגע-בראַכט פון דער וועלט, ווען עס וואָלט אים ניט וויי געטאָן, דעם היפאקריט, דאגעגן, וואָלטן מיר לעכאַלפּאַכעס וויי געטאָן, ווען מע וואָלט אים ניט גע-קענט אויסברענגען פון דער וועלט.

וועאַל קולעם האָט ליבערמאנס מאניפעסט נאָר וואָס געהאט פארענדיקט די אַרבעט, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן אין אַריאַל מיט טשערנישעווסקיס „טשטא דעלאט“ און אנדערע אַזעלכע שריפטן.

בעקיצער, איך בין געווען אַ דאפלט-פאַנאַטישער, אַנטירעליגיעזער, אַנ-טיהיפאקריטישער געפיל-סאָציאליסט (אַ היגער מיינון וויד האָבן, אַז דאָס בין איך, זינדיקער מענטש, געבליבן אדהאיאָם) בעשאַס איך האָב געקראָגן צו זעען דעם קעניגסבערגער „האקויל“ אין קאָוונע.

און וואָס זאָל איך אייך זאָגן? איך בין שיר ניט פון דער הייט אַרויס-
געשפרונגען.

די צייטונג האָט אין זיך געהאט אַלץ. וואָס מיר איז געווען דערווידער
אין אלע אַנדערע צייטונגען: זי איז געווען אַ געדרוקטער צוואואק אין פיר זייטן,
ניט אַזוי גוט געשריבן ווי דער „האַמיליק“, ניט אַזוי אייראָפּעאיש ווי דער
„האַמאגיד“, היפּאָקריטישער ווי דער „האַוואַנוין“.

איך האָב עס גלייך פאַרדאַמט מיט קלאַלעס אוכראמעס און מיט גרויס
געפאַר פאַר די אַרימע, פּיל-געקריצטע ציין.

און — ווער וואָלט דאָס געגלויבט? — אַ יאָר שפּעטער בין איך געווען
אַ פּאָדערשטע ראָד אין דעם „האַקוילס“ וואַגן, צוויי יאָר שפּעטער — אַ קאָרבן
אַף זיין מיזבייעך (האַגאַם ניט פון זיינעטוועגן) און נאָך שפּעטער — אַ פאַר-
טריבענער פון דער היים צוליב דערזעבער צייטונג.

עס איז זייער לייכט מעגלעך, אַז ווען ניט מיכאַעל לייזט ראַדקינסזאָן,
איך רעדאַקטאָר, וועלכער איז פּאַריקעס יאָר געשטאַרבן דאָ אין אַמעריקע-
וואָלט איך אליין קיינמאַל דיִדאַזיקע געבענטשטע מעדינע ניט געזעען.

מיכאַעל לייזט ראַדקינסזאָן! וואָס איז דאָס געווען פאַר אַ פּערזאָן?
שטעלט זיך פאַר אַ מאַן, וועלכער הויבט אָן זיין ליטעראַרישע סעטיקייט
מיט אַ סייפּער, וואָס באַזינגט דעם באלשעמטוויו מיטן כאַסידיום, מיט אַלע
ניסים וועניפּלאַעס פון דיִדאַזיקע אידישע סעקטאַנטן; ווערט שפּעטער אַ ציי-
טונגס-אַרויסגעבער, וועלכע גייט דורך אלע פּאָליטישע ריכטונגען פון דער
שוואַרצסטער רעאַקציע ביזן פּורפּור-רויטן סאָציאַליזם; נעמט זיך דאַן צו דער
געמאַרע און איבערזעצט אַף ענגליש דעם טאַלמור.

נאָך מער: ער איז אין עמעסן ניט קיין כאַסיד, בעשאַס ער באַשרייבט
די שוואַכים פּונם בעשׂיט, ער איז שפּעטער ניט קיין סאָציאַליסט, אלס רעדאַק-
טאָר, און האָט קיין שום ענטוויאַזם ניט פאַרן טאַלמור, ווען ער ווערט זיין
איבערזעצער.

נו, איז פּילייכט אי דאָס, אי יענץ נאָך פאַרשטענדלעך. מיר האָבן גע-
זען היפּאָקריטן, וועלכע האָבן געטראָגן אין זייער לעבן אלערליי מאַסקעס,
אויסגענדיק איין פּאַנים און ארויסשלעפּנדיק אן אַנדערן, נאָך דער אוואַר-
דעזאַרע נאָך, וועלכער זיי האָבן געדינט.

אַבער כּוץ וואָס ראַדקינסזאָן איז אַף קיין פאַל ניט געווען קין היפּאָק-
ריט אין דעם געוויינלעכן זין פון דעם וואַרט, — כּוץ דעם איז מיט זיין גאַנ-
צער קאַריערע פאַרבונדן אן אַנדער מערקווירדיקע דערשיינונג.

ראַדקינסזאָן האט זיך נעמלעך גענומען צום באַלשעמטוויו, צום סאָציאַ-
ליזם און צום טאַלמור, ניט האָבנדיק די נויטיקע קענטענישן אין דעם כאַסי-
דיזם; ניט פאַרשטייענדיק (אין אָנהויב), מיט וואַס מע עסט ניט נאָר סאַציאַ-
ליזם, נאָר אפּילע צייטונג-שרייבעריי; ניט האָבנדיק גענוג שפּראַכקענטעניש

אין ענגליש אום אויפצושרייבן א בריוו און דאן צו איבערזעצן — טאקע אי-
בערזעצן, ניט נאָר אזא זאך בלויז אונטערנעמען — דעם טאַלמוד אף ענגליש.
א וואונדערבארע רעטעניש, ניין? איז דאס אָבער נאָך ניט אַלץ.
ראדקינסזאן האט זיין גאַנץ לעבן לאנג זיך געראַנגלט מיט נויט און
מיט געלט-מאַנגל. א רייכער מאן קאָן זיך באגיין אָן פרינציפן, אָן קענטענישן,
אָן ענטוויאַזם פאַר זיינע אונטערנעמונגען. אָבער אָן אַרימאן?
ווי איר זעט, איז דאס א פערזענלעכקייט, מיט וועלכער עס לוינט
אביסעלע נעענטער באקאנט צו ווערן.

ווען איר וועט וועגן אים ריידן מיט ערגעץ א אידישן (לאָשן-קוידעשדיקן)
מעכאַבער, וועט דער פריער פאַר אַלץ אָפלייקענען. אז דער מאן האט עט-
וואָס אויפגעסאָן. ווען איר וועט אבער דעמדאָזיקן מעכאַבער אריינקריגן אין
א ווינקעלע, אים ווייזנדיק ראדקינסזאנס פארשיידענע כיבורים, זיינע צייטונ-
גען און זיין ענגלישן טאלמוד, — וועט ער אייך ענטפערן: ע. דאס איז געווען
פאָשעט א שארלאטאן, וואס האָט אָדער געאַנוועט, אדער אויסגענוצט פרעמדע
ארבעט און אזוי ווייטער.

„נו, ר' קאַרעוו, וועט איר אים ענדלעך זאָגן, לאָמיר צוגעבן, אז איר
זייט גערעכט, גלויבט איר אָבער, אז יעדער אידיאָט קען דורך הוילע שאַר-
לאַטאַנעריי ווערן א מעכאַבער, א צייטונג-שרייבער און א איבערזעצער? דאס
דאַרף מען דאָך נאָך אַלע מאיסעס קענען?“
„און נאָך וואָס. דענקט איר, אז אזא פעאיקער שאַרלאַטאן, אויב איר
זייט מוידע, אַז פעאיק איז ער געווען, האָט ניט געקענט מאַכן פיל מער געלט,
זיך נעמענדיק צו אנדערע זאַכן ווי ליטעראַטור?“
אייער ר' קאַרעוו וועט דאָ בלייבן אָן ווערטער.
הייסט עס, בלייבט א קאַשע?

אָ, ניין! דאָס לאָזט זיך לייכט פאַרענטפערן און קלאַר מאַכן. טאַמער
גיט זיך מיר דאָס ניט אינגאַנצן איין, וועט דאָס זיין איינפאַך דערפאַר, ווייל
אַנשטאט א טייל פון א קורצן קאפיטל וואלט מען דעם מאן געדאַרפט געבן
שיינע עטלעכע לאַנגע ארטיקלען, וואָס פאַר אַ מיינונג מע זאָל פון אים ניט
האַבן.

די אויפגאַבע איז א שווערע, אבער איך וועל טאָן מיין בעסטעס.
לאָמיר פריער באטראַכטן זיינע מאַילעס און כעסרוינעס איינציקווייז און
דאָן זעען צו געבן זיין בילד אינגאַנצן.
צו יענער צייט — אין די זיבעציקער יאָרן פון דעם פאַרגאַנגענעם יאָר-
הונדערט — זיינען געווען צווייערליי סאַרטן אירישע מעכאַברים: די אלטע און
די יונגע, די שנאָרערס און די אידעאָליסטן, די טאַלמידים פון די צוויי ראַ-
בינער-שולן (אין ווילנע און זשיטאָמיר) און די, וואס איך וואָלט רופן: די
מאַסקילים-נאַראָדניקעס (פּאָליקיסטן).

די ערשטע זיינען קימאט אלע געווען מער אָדער ווייניקער היפּאָקריטן. די ווילנער ראבינער-שול (פון די זשיטאָמירער ווייס אין אזוי גוט ווי גאַרניט, אבער זי איז ווארשיינלעך געווען יענערס א לייבלעכע שוועסטער) האט ניט געקענט זיין קיין אנדער זאך, ווי אַן אקאדעמיע פון צווייטע, פון מאָראַלישע פאַר-דאַרבנהייט און פון סיסטעמאטישן באַטרוג לעגאַבע גאט און לייטן. אין דער אינסטיטוציע, ווי אין מאַמע-ריווקעס לייב, האָבן זיך געשטיסן אייסאו און יאקאו, קאַריערע און רעליגיע, פיזישע געאַגראַפיע און מאַיסע בעריישעס, אפיקאַרסעס און טאַלעס-קאַטן, און אידישקייט איבערזעצט אָף רוסיש.

די אידישע מעכאַברים, וועלכע האבן זיך דאָרט געהאדעוועט אדער גע-עלטערט, אלס שילער אָדער לערער, זיינען געווען אזוי זיכער צוואויקאַקעס הי טאַלמור-טוירע קינדער זיינען אומזיכטיק ווייניקסטן געווען.

איך וויל ניט אויסרעכענען קיין נעמען, אָבער אין דעם פראַט פון צווייטע קאָנט איר ניט אַנרופן ניט איין עלטערן העברעאישן מעכאַבער, חעל-כער זאָל האָבן א רעכט צו פאַרייסן די נאָז קעגן ראדקינסזאנען.

די אינגערע שרייבער, ניט דאַפּקע אינגער אין יארן, אָבער די, וואָס האבן נאָך זייערע אידייען נאָך געהערט צום אינגערן דאָר, זיינען געווען ריינע אידעאָליסטן, מייסטנס מענטשן, וואס האבן געמאַכט א לעבן פון בוך-האַלטעריי, לערעריי און מעדיצין, שרייבנדיק פאַר זייער אידעאַל, אל מענאס שעלי לעקאַבל פראס".

ראדקינסזאן האט געהערט צום עלטערן דאָר, אבער ווי איך האב שוין געגעבן צו פאַרשטיין, איז ער ניט געווען א היפּאָקריט ווי די אנדערע.

איז ער געווען ערלזך? אין א געוויסן זין — יאָ. ער האָט ניט פאַר-כאפט קיין געלט, האָט, אזוי ווייט ווי איך ווייס, קיינעם ניט באשווינדלט, האט באַצאָלט, וואס ער איז געווען שולדיק — ווען די נויט האָט ניט גע-שטערט.

ער איז אָבער געווען אן עקספּלואַטאַטאָר, א מענטש, וואס האָט פון אלץ און פון אַלעמען געצויגן א נוצן, וואָס האט זיך פאַר קיין זאָך ניט אָפּ-געשטעלט און איז ניט געווען קיין גרויסער באַל-מעפונעק, ווען די מיטלען צו זיין צוועק זיינען געווען אועלכע, וואס אַן אַנדערן וואָלט פון זיי ניט גוט געוואָרן. דערביי איז ער אבער ניט געווען קיין פּראָסטער געלט-מענטש, און אויב ער האט מענטשן עקספּלואטירט, איז דאס געווען ווייל אָן דעם וואָלט ער ניט געקענט אויספירן זיינע פלענער און אונטערנעמונגען.

אלס שרייבער (פון ספּאַרים כיצוינים, אלס מאָדערנער שרייבער) האט ער ניט נאר ניט געהאט קיין סיסטעמאטישע שול-בילדונג, נאָר אויך ניט קיין שום יעדע פון קיין שפּראַך מער ארער ווייניקער גרינדלעך און מיט מער אָדער ווייניקער גראַמאַטיק, — אפילע ניט העברעאיש. נאָטירלעך איז דאָס ניט האבן קיין סיסטעמאטישע — ווילנער ראבינער-שול-בילדונג געווען גיכער אַ מאַילע ווי אַ כעסאָרן, אבער בעאייס א ראָווי האָט געקענט שרייבן טוירע אָן דיקדוק, איז דאָס געווען א גרויסער כעסאָרן בא א מאָדערנעם ליטעראַט.

אבער אויב אים האט געפעלט גראמאטיק, האט אים ניט געפעלט ניט קיין גוטער קאפ און ניט קיין ענערגיע.

און איצט, ווען איר וויסט וועגן אים אלע די מאילעס און כעסרוינעס, דארפט איר זיך לייכט קענען פארשטעלען דעם גאנצן מאן. דאָס, קלערט איר, האט געמווט זיין א זייער ענערגישער, פעאיקער, אמביציעזער מענטש, וואָס אָף פראָסט אידיש וואָלט איר רופן אַ קאפּ-מענטש. אַ מאָן, וואָס וויל דערגרייכן צו א הויכער מאַדרייגע. פון דער אַנדער זיט דארפט איר איצט פאַר זיך קענען זעען א מאָן, וואָס שפּרייזט פאַרווערטס איבער געפאַלענע מענטשן, איבער פּלאַנקענס, איבער רינעס, זיך פאַרפּלוש-קענדיק מיט שמוץ, זיך און אַן אַנדערן אָפּשלאַנגנדיק אין זיין איילעניש, אַבי פאַרווערטס, אבי וואָס נעענטער צום ציל, צום ציל!

איר פאַרשטייט, אַז דאָס איז געווען א מאָן, וועלכן עס האט ווייניק וואס אויסגעמאַכט, צי אים האָט אונטערגעפירט אף זיין שווערן, זאמדיקן וועג, דורכן לעבן צו דער גאַענטסטער סטאַנציע, דער ווילנער גאַען אָף זיין אַלט-מאָדיש וועגעלע, מיט מאָשיעך בען דאָוירט אייוועלע איינגעשפּאַנט אין אים, אָדער עס האָט אים אונטערגעפירט קאַרל מאַרקס אין עליאַע האנאָוויס פייער-דיקער קאַרעטע, שטרעבנדיק הויך און העכער... דאָס האט אים פונקט אזוי ווייניק אויסגעמאַכט, ווי די פּראָגע, צי ער וועט זאָט ווערן אָף א ציווילי-זירטן אויפן, ווינסשאַפטלעך-גאַסטראָנאָמיש, אל פי כוקיי פאַריז, אָדער זיך שטאַפּנדיק מיט רעטעך און צימעס, אָדער מיט איינגעמאַרינירטע הערינג אף א פּאָדקלאדקע פון הייסע לאַקשן-קוגל, פון וועלכע עס גייט נאָך א פאַרע. איר זעט פאַר זיך א מאָן, וועלכער קימערט זיך אזוי ווייניק וועגן אַר-דענונג און עסטעטיק, ווי ארום ווייסע ציין און א פּעדאַנטיש-מעטאָדיש-געזעצלעך אויסגעשליפּטע האַל-טיכל. אויב איר קענט פאַרשטיין אנארכיע אלס א סיסטעם, פרינציפּלאָזיקייט אלס א פרינציפּ און פּרעגט מיך בעכיי-רעם אלס א ליטערארישע מעטאדע און איר קענט זיך דערביי אויך פאַר-שטעלן אַן אייווערנעם ווילן, וועלכער קען, זעט און דערגרייכט, וויל ער נוי-טיקט זיך ניט אין געוויינלעכע באַלעבאטישע קויכעס, אויגן און לייטערס, וויל זיין ווילן איז גיווער אַלץ, דאַן האט איר פאַר זיך — עפּשער ניט גאַנץ קלאָר, אָבער דאך — מיכאעל לייזוי ראדקינסזאן.

מיין שאַיכעס מיט אים וועט באשריבן ווערן אין דעם גאַענטסטן קאַ-פיטל. צו פאַרפּאָלשטענדיקן זיין בילד וועל איך דאָ גלייך דערציילן אויך וועגן אים אַ פאַר אַנעקדאָטן. דער „האקויל“ האט נאר דאַן געקענט עקוויסטירן, ווען אין דער רע-דאַקציע איז געזעסן א קימאַט ניט-באצאָלטער אונטער-רעדאַקטאר, בעשאַס דער שעה-רעדאַקטאר איז אַרויסגעפאַרן אין רוסלאַנד קלייבן אבאַגענטן. הער ראדקינסזאן באדארף אזא אונטער-רעדאַקטאָר, און זיין וואונדער-באַרע גאָז דערשמעקט אונזער (סאַציאַליסטישן) קרייז אין קעניגסבערג.

ער טרעפט א סטודענט מיטן נאָמען גארמיוז און א געוויסן ראבינא-
וויטש. זיי שלאָגט ער פאַר די גדולע פון רעוואַקטאָרשאַפט.
אבער וואס פאַר א טענדענץ וועט אייער צייטונג האָבן? ווילן זיי
וויסן.

טענדענץ? ענטפערט ער, גאר קיין טענדענץ ניט. — ער האָט דאס
נאָטירלעך ניט געמיינט: צו יענער צייט האָט ער גאָר פאַשעט נאָך ניט פאַר-
שטאַנען דעם טייטש פון דעם וואָרט טענדענץ.
מע האט אים דערקלערט, אז דערמיט מיינט מען: וואס פאַר א ריכטונג
די צייטונג וועט האבן, וואס איר פאָליטיק וועט זיין.
אָ, אַזוי! — רופט ער אויס, — מיין צייטונג שרייבט קעגן דעם ני-
היליום!

האָט מען אים געענטפערט לא מיט אן אלף.
— איר האָט ניט אָנגעקלאַפּט אין דער ריכטיקער טיר, — ערקלערט
מען אים.

הערן ראדקינסזאן ווערט ענג אין מויעך. וואָס טוט מען דאָ? יונגע
לייטלעך זיינען דאס פיינע, ארום וואס זיי טראַכטן איז ניט מאַטבייעס, נאָר
טענדענצן, אָבער...

ער גייט ארום עטלעכע מאָל הין און צוריק אינס צימער, מיט דער לינ-
קער האַנט קאלופענדיק דעם שטערן און שטעלט זיך פלוצלונג אָפּ.
הייסט עס, — זאָגט ער צו מיינע כאַוויירים, — קעגן ניהיליום חילט איר
ניט שרייבן, האָ?

— אָ, ניין!! — ענטפערן זיי מיט א שאלשעלעס אָף דעם, ניין.
— ניין? פרעגט ער איבער, פאַרטראַכט זיך און זאָגט דאָן: זייער גוט.
טאָ שרייבט זשע פאַרן ניהיליום.

און דער מאסעמאטן איז געשלאָסן געוואָרן אָף דער שטעל.
דאָס ווערט אָנגערופן פרינציפּלנאָזיקייט אלס פרינציפּ. און דאָ האָט איר
נאָך אַן אַנעקדאָט, וועלכער ווייט זיין קראַפּט:

ווען ער איז געווען אין דערהיים, פלעגט ער די פּאָליטיק שרייבן
אַליין. דערצו האָט מען געדאַרפט לעזן צייטונגען, און די רוסישע פלעגן אָנ-
קומען ניט רעגלמעסיק און צו שפעט.

איין טאָג זע איך, ווי ער זיצט בא די קעניגסבערגער, הארטונגשע
צייטונג מיט אַן אָנגעהויבענעם פּאָליטיק-אַרטיקל אָפּן טיש — פאַר זיך.
וויסנדיק אז ער קען ניט קיין רייטש (דאָס הייסט דאָן, שפעטער האָט
ער געקענט), פרעג איך אים, ווי אַזוי ער פאַרשטייט. וואס ער לעזט.

— וואָס הייסט, ווי אַזוי? — ענטפערט ער, — איך דערטאַפּ: וואָס איך
דערזע ניט, דערטאַפּ איך, מיט די פינגער דערטאַפּ איך.

און דאס איז געווען עמעס, ער פלעגט דערטאַפּן.

אין בורע אין הימל ווייסט, ווי ווייט מיינע ערינערונגען וועלן מיך אָף
דעם אויפן פאַרפירן, אָבער דאס, וואס קומט, וואָלט געווען אומפאַרשטענדלעך
אָן א שטיקעלע בילד פון דעם מערקווירדיקן מאַן, וועלכער האט אונז — לי-
ליענבלומען, יעהאלעלן, שערעשעווסקין, דעם דר. קאמינער, ראַבינאַוויטשן און
מיר — געגעבן די מעגלעכקייט פאַרצוועצן ליבערמאנס ארבעט, ווי דאָס וועט
געשילדערט ווערן אין קומענדיקן קאַפיטל.
„גענאָסע בען-נעץ האט דאס וואָרט!“

וואַס זען
ווי אַזוי ער האט פאַר
מאָדעל

ה. ווינטשעווסקי (בן נק) אין 1876.

4

קעניגסבערג. — מיין סאָציאַליזם קרעפטיקט זיך. — שוימער מאַ פֿי-
לאילאָ — פֿון שול אַרױס. קום איך אַרײַן אין שול פֿון סאָציאַליזם. —
אויִר. אמאָל און היינט. — מיין ערשטער זשאַרגאָן-אַרטיקל.

אין די 3—4 יאָר פֿאַר מיין אוועקפֿאַרן פֿון דער היים, ד. ה. פֿאַר דעם זױ-
מער פֿון 1877, האָט זיך מיין סאָציאַליזם געהאַלטן אָף הינערשע פֿיסלעך,
איך בין דאָן ניט נאַר נאָך ניט געווען, וואָס די דײַטשן רופן „זאַטעל-פֿעסט“,
מאַכמעס איך האָב געהאַט געלעזן זײער ווייניק סאָציאַליסטישע שריפטן פֿון
אַ מער אָדער ווייניקער וויסנשאַפֿטלעכן כאַראַקטער, מיין צאָרע איז נאָך געווען
אַ גרעסערע.

אַפֿילע מיין עמונע אין דעם סאָציאַליזם, ווי איך האָב אים דעמאָלט פֿאַר-
שטאַנען, איז נאָך געווען שוואַכלעך, און אָט פֿאַרוואָס.
איך האָב זײער פֿרי פֿאַרשטאַנען, אַז אַזאַ זאַך, ווי אײנפֿירן אַ נײע אָר-
דענונג אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפֿט, קען ניט געמאַכט ווערן אָף אַ גע-
וויסן מאָדעל, נאָך דעם אָדער יענעמס צושניט. כּוץ דעם בין איך געווען
פֿעסט איבערצײגט, דאָס הייסט אַפֿילע שוין דאַמאָלט, אײנגעלווייזן, אַז קײנער

קען ניט באשטימען דעם טאָג, אפילע ניט דאָס יאָר, ווען די סאָציאַליסטישע
 געזעלשאַפט וועט ווערן אַ ווירקלעכקייט, אַ פּאַקט. מיר האָבן אָבער
 מיינע „לערער“ דעם אייסקע פּאַרגעשטעלט גראַדע אַזוי, אַז אָט נעמען מיר
 אַשטייגער און פירן איין אַזאַ און אַזאַ מין כאַוורוסע-לעבן אין דער וועלט
 אַזוי גיך, ווי מיר זיינען פּאַרטיק מיט די האַכאָנעס. אַ יונגע דאַמע, מיינע אַ
 גוטע פריינדין אין אַריעל, וועלכע האָט איבעריקנס געהאַט מער כּיין ווי סייכל,
 האָט מיר אין דעם כּוידעש מאַי 1874 צוגעזאָגט אַף זיכער, אַז דעם ערשטן
 סענטיאַבר פון יענעם יאָר וועט „אויסברעכן“ די סאָציאַלע רעוואָלוציע. זי האָט
 אין דעם נאָך אימער געגלויבט אין אָנהויב אַווגוסט, און זי האָט ניט גע-
 קענט ניט גלויבן „מאַכמעס די אינפּאַרמאַציע איז געקומען פון דער סעמינאַ-
 ריע גופע“. איך אָבער האָב, ווי געטע, צו זיך אַליין געזאָגט:

„די בסורע הער איך שוין,
 דאָך פעלט מיר די עמונע“.

און איך בין געבליבן דערביי די נאָענטסטע דריי-פיר יאָר.
 דערפאַר איז דער סאָציאַליזם פאַר מיין קומען קיין דייטשלאַנד געבליבן
 פון אינעווייניק ניט דערבאַקן, האַגאַם פון אויבן צוגעברענט. ער האָט זיך
 אויסגעדריקט אין אַ מעכטיקער ליבע צו די אָרימע און באַגאַולטע, אין אַ
 הייסן וואונש עפעס צו טאָן פאַר זיי, אָבער ווי אַזוי דעם וואונש צו פאַר-
 ווירקלעכן און ווי דידאַזיקע ליבע אויסצודריקן האָב איך אַף קלאָר ניט
 געוואוסט.

ווי די לעזער ווייסן שוין, איז מיין באַקאַנטשאַפט מיטן דאַלעס און מיט
 דער ביטערער נויט געווען זייער אַ נאָענטע, זייער אַ אינטימע, און דערפאַר
 האָט מיר די געאולע נאָך אויסגעזעצן ווייטער, נעבלהאַפטער, ווייניקער פּראַק-
 טיש, ווי זי האָט מיר געדאַרפט דערשיינען אפילע דאָן. אַשטייגער, די נעשאַ-
 מע וועט אַרויסגיין איידער די נעכאַמע וועט קומען.

און איך האָב זיך געוואָרפן אַף אַלע זייטן. דאָ האָב איך זיך געכאַפט צו
 אַזעלכע גרינדונגען, ווי די קאָוונער געזעלשאַפט אויסצובילדן האַנטווערקער.
 אין דער שטיל האָב איך פּראָפּאגאַנדירט מיינע נייע אידייען אין מיין ענגען
 קרייזל. אָבער ניט זייענדיק צופרידן ניט מיט דער האַנטווערקער-שול (וועל-
 כע איז איבעריקנס געבאַרן געוואָרן אַ ניפּל, אויב מע קאָן פון איר איבער-
 הויפט ריידן אַלס אַ געבורט), ניט מיט מיין פּראָפּאגאַנדע, האָב איך מיט דער
 פעדער אין דער האנט געכאַלעמט, געזיפּצט, געגאַרט, ווייזנדיק דעם סוינע
 סאַטיריש-שארפע ציינער, — ווייזנדיק דעם אומגליקלעכן, אָרימען ברודער אַ
 פול ווארים האַרץ, אַ ניט גאַנץ קלאָרן קאַפּ, אַ מאַכטלאָזע, מאַכטלאָזע
 האנט!

וועאַל קודאָם, בין איך ניט געווען אינגאַנצן ארויסגעוואקסן פון מיינע
 לאַקאַלע קאָוונער קריוודעס און דאייגעס. „דער סוינע“, וועלכן איך האָב דאָ
 אקאַרשט דערמאַנט, איז געווען ניט נאָר דער פינסטערער אבערגלויבן מיט זיין
 שולהויף-גערוך, ניט נאָר דער קייסער, אָדער דער עקספּלואַטאַטאָר, נאָר דער
 קאָוונער „קאָלעפּל“, — אַ לומפּ, וואָס זיין בילד (אין לעבנס-פּאַרמאַט) איז מיר

געשטאנען פאר די אויגן נעבן דעם דייטש ביסמארק. דעם פראנצויז טיער,
דעם קאזאפ קאטקאָר.

אין אזא גייסטיקן צושטאנד בין איך דעם יאָר 1877 אָנגעקומען אין
קעניגסבערג. אין פרייסן—עטלעכע כאדאָשים, לאָמיר אגעו אורכע באמערקן,
נאָך דעם טויט פון יאהאן יאקאבי, דעם גרויסן מאן, וועלכער האָט געהאט
דעם קוראזש זיך צו שטעלן קעגן דער כאַלערע אין 1831, קעגן דעם פריי-
טישן קעניג אין 1848 און קעגן דער „עפנטלעכער מיינונג“ און קעגן זיין פאר-
טיי אין 1870, בעשאס ער, דער 65-יאָריקער גרייז-גרעָער מאן, האָט זיך ער-
קלערט פאר א סאָציאליסט.

און קומענדיק קיין קעניגסבערג, האָב איך מיט זיך געבראכט א העב-
רעאישן שיר: „שויער מא מילאילאָ?“

דאָס געדיכט מוז איך אף א קורצער ווילע לאָזן אן א זייט, אום צו
דערציילן א קלייניקייט, וועלכע איז געווען אמין האקדאמע צו דעם נאענטסטן
זייער וויכטיקן קאפיטל אין מיין לעבן.

אלס „אפיקירעס“ האָב איך אין יענעם יאָר (1877) געקראָגן דעם כיי-
שעק צו גיין זעען, ווי רעפאָרמירטע אידן דאוונען ראשעשאנע. דייטשישע
רעפאָרמירטע אידן! די אידישקייט אלס קאריקאטור אין די הענט פון מאלפעס!
אזוי איז מיר דער אייסעק דעמאָלט פאָרגעקומען.

קומענדיק אהיים, ד. ה. צום רעסטאָראן, וואו איך האָב געגעסן, האָב
איך נאָכן „אָונט-ברויט“ פאנאנדערגעטאַינעט אפן קאָל. דאָס איז ארויסגעקומען
דורך דעם, וואָס א פיין, ריין, נעט געקליידעטער, ראזירטער, געקעמטער, גע-
שיכטער, געוואשענער יונגער מאן, א יונגער מאן, וועלכער האָט געקייט מיט
קאוואנע, געשלונגען מיט ריטם, גערעדט מיט אכטל און זעכצנטל נאָטן, גע-
לאכט וויסנשאפטלעך און געשמייכלט אזוי, אז די פיינע, ווייסע ציינער זאָלן
כאַלילע ניט קריגן קיין האק פון א צוג-ווינט,—אָט דער יונגער מאן האָט אין
עטלעכע גוט סארטירטע, קלינגענדיקע פראזן געלויבט דעם פריידיקער, וועל-
כער האָט יענעם הייליקן אָונט געדארשנט אין דערדאָזיקער שול. דאָס האָט,
נאטירלעך, ארויסגערופן גאָר די גאַל און די גיפט אין מיר און... און איך האָב
געקערט די וועלט!

קעגן מיר פון דער אנדערער זייט טיש איז געזעסן אן אנדער יונגער-
מאנטשיק.

דער איז אלט געווען א יאָר 25 אָדער מער, האָט געטראָגן שפאקולן,
וועלכע ער פלעגט אפּט אויסטאָן אום זיי אָפּצוואוישן, עפעס אזוי ווי זיי
האָלטן געהאלטן אין איין שוויצן. ער האָט געהאט אן אינטעליגענטן פאָנים,
מיט בלאַנדע האָר און א בלאנד בערדעלע, אן ערנסטן בליק און אף זיך זיי-
בערע, גאנצע, אָבער ניט פראנטישע קליידער.

זיינע אויגן האָבן נאָכאנאנד אפּלאָדירט מיין דראָשע קעגן דער דראָשע
פון דעם „היפאקריט“ אין שול, און נאָכן עסן האָט ער מיר דערלאנגט זיין
האנט און האָט מיר געזאָגט, אז ער וויל מיט מיר באקאנט ווערן.

און מיר זיינען באקאנט—באקאנט און באפריינדעט געוואָרן גלייך יענעם
אַוונט. ער האָט ניט פארשטאנען קיין רוסיש און האָט ניט גערעדט קיין אי-
דיש, און אזוי גוט ווי איך האָב געקענט, האָב איך אים אף דייטש דערציילט
פון דער נייער באוועגונג אין רוסלאנד, און ער מיר—פון דער סאָציאל-דעמאָ-
קראטישער באוועגונג אין דייטשלאנד. און מיר זיינען ארומגעגאנגען איבער די
קעניגסבערגער גאסן און האָבן גערעדט (ער מער ווי איך, ווייל ער האָט ניט
נאָר מער געוואוסט, נאָר דאָס ריידן דייטש איז אים גרינגער אָנגעקומען),
זיין קעגנשטאנד איז טאקע געווען א גרעסערער, א רייכערער—דאָס איז גע-
ווען די גרויסע דעמאָלט די איינציק באדייטנדע סאָציאל-דעמאָקראטיע אין
דער וועלט.

און מיר האָבן גערעדט מיט גרויס ענטוויאזם וועגן דער צוקונפט פון
רוסלאנד, וואו איך האָב געהאפט אין קורצן צוריק צו זיין. מיר האָבן גערעדט
שטיל, ערנסט, מיט פולע הערצער, און דער זייגער האָט געשלאָגן איין שאָ
נאָך דער אנדערער, און ארום צוויי פארטאָג זיינען מיר זיך פאנאנדערגע-
גאנגען.

גוטע נאכט.—האָט ער מיר געזאָגט, דריקנדיק מיין האנט.—האפענט-
ליך טרעפן וויר אונז נאָך איין מאל אף דען באריקאדן סאנקט-פעטערס-
בורגס“.

דאָס איז איצט א קאימפלאַן פון א יאָר 29. באריקאדן אין רוסלאנד זיי-
נען דערווייל געבויט געוואָרן, אָבער ער און איך האָבן זיך אף זיי ניט גע-
טראָפן. איך בין געווען אין אמעריקע, פארוואָגלט ווייט, ווייט פון דערהיים,
בעאייס ער האָט היינט זיין בליק ווייטער צום מיזרעך צו, זוכנדיק ניט בא-
ריקאדן אין פעטערבורג, נאָר דעם קויסל מאראָווי אין יערושלאים.

געוועזן איז דאָס א. וו. ראבינאָוויטש, וועלכער האָט זיך אויסגעבילדעט
אין דייטשלאנד, שטודירנדיק אונטער אווראם גייגער אין דעם בערלינער אי-
דישן סעמינאר, און האָט דאן, ווען מיר זיינען (אין 1877) באקאנט געוואָרן,
באוועט דעם קעניגסבערגער אוניווערזיטעט, געשריבן העברעאיש אין ראדקינס-
זאָנס „האקויל“ און איז געווען אן איבערגעגעבענער סאָציאליסט. געשריבן האָט
ער אונטער דעם נאָמען „אור“.

און ער, וועלכער האָט מיך באקאנט געמאכט מיט דער דייטשישער סאָציאליס-
טישער ליטעראטור; ער, וועלכער האָט פאר מיר אויסגעשריבן די פארשיידענע פאר-
טיי-צייטונגען, וועלכע זיינען מיר באלד געוואָרן וויכטיקער ווי מיין טעגלעכער
פרישטיק,—דער יונגער מאן איז געווען, ווי מיט דריי-פיר יאָר צוריק מיין
ערשטער לערער אין סאָציאליזם, א סעמינאריסט. ווידער א סעמינאריסט, מער
ניט א אידישער!

אים האָב איך איין טאָג אין סענטיאבר פארגעלעזן מיין אויבן דערמאָנטן
שיר „שוימער מא מילאילא“?

דאָס איז געווען א געדיכט פון א שטיקלעך דרייסיקפיר-צאליקע סטראָפּן.
געשריבן מיט א יאָר פריער (אין 1876).

מיין נייער פריינט איז געווען איבעראשט צו געפינען דערין אזעלכע
געדאנקען: „פאר קנעכט וועלן מיר ווערן פארקויפט. מיר וועלן אימער אר-
בעטן ווי שקלאפן, ביון באגינען צו טאָגן, ביז די נאכט איז צו ענד. דער
וועט אונז בייסן אין פוס, יענער וועט אונז קלאפן פון אויבן, אן אנדערער
וועט אונז פארפירן אין פינסטערע ווילדערניש, אין וויסטעניש אָן א וועג.
„אַבער ווען, זאָג, וועט ענדלעך אויפגיין די זון, ווען וועלן די צענד-
ליקער טויזנטער אויפשטיין פון שלאָף, — מענטשן פון פעאיקייטן און וויסן און
וועלן ארויסגיין באוואָפנט אום זיך צו באפרייען פון דעם שקלאפן-יאָך, אום
אפצושאקלען פון זיך די פאראזיטן? — — —

„ווען וועלן פארשטיין די, וואָס קושן די הענט פון זייערע באלעבאטיס,
אז נאָר די ארבעטנדיקע האנט מאכט דאָס רייכטום, ניט יערושע, ניט שווינדל,
אז נאָר פון די ארבעטער קומט די אשירעס פון די אומגערעכטע, און אז דאָס
איז עס, וואָס זיי לאָזן איבער פאר זייערע קינדער נאָך זיך.

„און ווען וועלן זיי (די ארבעטער) אָנפאנגען צו פארשטיין זייער איי-
גענעם ווערט אין דער וועלט? ווען וועלן זיי פארשטיין, אז פאר ארבעט איז
דער איינציקער געצאָלט—ארבעט, אז דערפון קאָן זיך קיינער ניט אויסקויפן,
ווייל צו זיין ארבעטער, ניט לייריקגייער ווערן מיר געבאָרן?“ —

ווען אויך האָט דורכגעלעזן מיין גאנצן שיר, האָט ער באשלאָסן, אז
איך מוז ווערן א סאָציאליסטישער שרייבער. ער האָט מיך דאן צוטיפגעפירט
מיט ראדקינסזאָנען, און דער רעזולטאט איז געווען א צווייפאכער:

ערשטנס, האָב איך גענומען שרייבן אין דעם קעניגסבערגער זשורנא-
לעכל „אסיפאס כאכאמיס“ און, צווייטנס, בין איך גלייך דאן ארויסגעפאָרן
מיט א זשארגאָן-ארטיקל.

דערדאָזיקער ארטיקל, דער ערשטער פון מיין יונגער פעדער אין פראַסט
מאמע-לאָשן, איז געדרוקט געוואָרן אין דעם „קול-לעם“ פונם 26 אָקטיאָבר
1877 מיט א כוידעש שפעטער ווי דאס געריכט „שוימער מא מילאָילא?“ אינם
„אסיפאס כאכאמיס“.

אין דעם „אסיפאס כאכאמיס“ האָט צום ערשטן מאל פאר דעם אידישן
פובליקום זיך פארגעשטעלט דער גענאָסע בען-נעץ. דער אידישער ארטיקל איז
געווען אינטערגעשריבן בען-קאָוונא, אשטייגער בען-נעצן האָט ניט געפאסט צו
שרייבן אידיש? עפשער...

דער „אמת“ און מיין שאיכעס צו אים. — א געטערלעכע שטיקל פוסטע גאיווע. — ליבערמאן אלס שרייבער. — דער „אסיפאס כאכא-מיס“ א קאָנקורענץ-בלאַט. — אורא, איך ווער רעראקטאָר! — ערשיינט: דער מעשוגענער פּילאָזאָף.

מיין באקאנטשאַפט מיט אור־ן און דורך אים מיט ראדקינסזאנען האָט מיך געבראַכט צום „אספת-חכמים“, אָבער ניט גלייך, ניט דירעקט.

די מאיסע איז געווען אַזוי: אנקומענדיק אין קעניגסבערג, האָב איך גע-פונען, אז פון ליבערמאַנס „אמת“ זיינען שוין געווען ערשינען צוויי נומערן. דאָס זשורנאַלעכל האָט מיר פאָשעט פאַרכאַפט דעם אָטעם. ער איז געווען א זעלטן געראטענע זאַך: א פיינער, זויבערער, ערלעכער, ליטעראַרישער פּראָדוקט. ער איז געווען אַזוי ריין פון דרוק-פעלערן, ווי פון גראמאַטיקאלישע און שפראַכלעכע פעלערן; ער איז געווען פריי פון די דאמאָלסדיקע געוויינלעכע כאַניפעס צו די לעזער, פון די האַפּטאַכעס, וועלכע מע האָט ניט געמיינט צו האלטן, און פון די מעליצע-פראַונ, אין וועלכע קיינער האָט ניט פרובירט גע-פינען קיין אינהאַלט. אזוי ווי קיין אַרטיקל איז ניט געווען אונטערגעשריבן און דעם רעראקטאָרס נאָמען איז געווען פאַרשטעלט (אַרטור פּרידמאַן האָט זיך ליבערמאַן דאן גערופן), איז דארטן אַלץ געווען לאשן שטום, פריי פון פער-זענלעכער גאיווע, ווירקלעך באַגייסטערט פון א וואונד צו נעמען אן אַנטייל אין דעם גרויסן עמאַנסאַפּאַציאַנס-קאַמף פון דעם אַרבעטער-קלאַס.

ענדלעך א צייטשריפט, וועלכע מ'קאָן ליבן! ענדלעך א זאַך, פאַר וועל-כער עס לוינט זיך צו אַרבעטן!

און צו דער אַרבעט האָב איך זיך גענומען קימאַט גלייך, אף דער שטעל, — צו דער אַרבעט אין צוויי ריכטונגען: שרייבן און געלט זאַמלען, מיט דער פּע-דער אין איין האַנט, מיט דער רויטער פאַטשעילקע אין דער צווייטער. צו נעמען דעם צווייטן סאָרט טעטיקייט צו ערשט, וועל איך דאָ נאר זאָגן, אַז זייער פיל איז ניט אויפגעטאָן געוואָרן. צוזאַמען מיט גענ. אדאָלף מאַרגוליס, דאמאַלסט א סטודענט פון מעדיצין אין דעם קעניגסבערגער אוני-ווערזיטעט, היינט א דאָקטאָר אין ניו-יאָרק, נאָך אימער א גוטער, ווען ניט מער קיין זייער טעטיקער סאַציאַליסט, — צוזאַמען, אלוא, מיט אים, האָב איך געקליבן אַבאָנענטן אַפן „אמת“.

ווען אָבער דערפון איז, ווי געזאָגט, דער רעזולטאַט געווען ניט איבעריק פּעס, איבערהויפּט ווייל דער זשורנאַל איז אינגיכן אונטערגעגאַנגען, איז מיין

טעטיקייט מיט דער פּעדער געווען אַזעלכע, אַז וי האָט פון איין זייט קיין ערפּאָלב
 גאָר ניט געהאַט און פון דער אַנדערער זייט איז זי, אָט די ליטעראַרישע סע-
 טיקייט מיינע, געווען די דירעקטע אורזאַכע פון מיינע שפּעטערדיקע וואַנדע-
 רונגען—איבער דענעמאַרק קיין ענגלאַנד, פון דאָרט קיין פּראַנקרייך, צוריק נאָך
 ענגלאַנד און פון דאָרטן קיין אַמעריקע, וואו איך זיך היינט-שוין דאָס דריי-
 צנטע יאָר, זיך ווי אן אייביקער אומרו, ווי דאָס האַרץ אין דעם גוף פון אַ
 מאלווע, זיך און ווארט אף אן ערלייזונג, דערוויילע שרייבנדיק ערינערונגען.
 אָט וואָס האָט פּאַסירט :

איך האָב פּאַרן „אַמת“ אויפגעשריבן א געדיכט: „למי אני עמלז“ האָט
 דאָס געהייסן א פּראָלעטאַריער-ליד מיט אלע קליפּערלעך. דער אויפגעוואַכטער
 פּרעגט: למי אני עמל—פאַר וועמען אַרבעט איך? און דאָס ניט גלאַט אין דער
 וועלט אַריין. אָט דער פון שלאָף אויפגעשטאַנענער פּראָלעטאַריער ווייסט שוין
 וואו די מאַקע זיצט. האַגאַם ער רעדט נאָך ניט פון קיין הייל-מיטל. ער ווייסט
 שוין, אז רייכטום הייסט אנגעזאַמלטער, גערויבטער, מערווערט און ער ען-
 דיקט זיין קלאַג-ליד מיט א סטאַנאַ, וואָס הויבט זיך אן מיט די ווערטער:

ליבערמאַן.

„גנב יבא בפלילים אך בהמצאו במחותרת,
 „רוצח לא ימת אם חמוץ-בגדים איננו;
 „מקפח שכר-שכיר, ממלא אוצרותיו „ממנו“
 „בעל יד חרוצים יקרא, לו עטרת תפארת“...“

א) זאַנעו מישפּעט מען נאָר, אויב מע געפינט אים באַהאַלטן, א מערדער
 ווערט מיט טויט באַשטראַפּט, נאָר ווען מע כאַפּט אים מיט פּלעקן אף וי קליי-

דער; ווען אָבער איינער נעמט ארונטער א טייל פון דעם לויגן-ארבעטערס פאַרדינסטן, און פילט אן זיין אויצער פון אים, דאָן הייסט ער א בעריע, אים גיט מען א קרוין פון באַרימטהייט).

דעם שיר האָב איך אַוועקגעשיקט צו ליבערמאַנען איינגעוויקלט אין א בריוו, וועלכן דער שוואַרץ-יאָר (דאס הייסט אן אנפאל פון אינגלשער פו-סטער גאיווע) האָט מיך געריסן צו שרייבן אָף דייטש. אָף ליבערמאַנען האָט מיין שיר, ווען ניט דער בריוו, האגאם איך גלויב, אַז דער בריוו אויך, געמאכט א שטאַרקן איינדרוק. ער האָט מיר געענטפערט אין א לאנגן ענטוואַסטישן אויסגוס פון ליבע און הערצלעכקייט, האָט מיר פון ווין אויס דערלאַנגט זיין ברודער-האַנט און האָט באהאלטן מיין געדיכט פאַרן 4-טן נומער—דער דריטער האָט זיך שוין געדרוקט,—פאַר יענעם פערטן נומער, וועלכער איז קיינמאָל ניט דערשינען, ווייל דעם „אמת“ האָט מען אונטערגעדריקט אין רוסלאַנד, און ליבערמאַן איז באַלד געוועסן אין אן עסטרייכישער טורמע. אין דעם פראַט אלזא איז מיין טעטיקייט געבליבן אן ערפאַלג. דריי-פיר מאָל אָבער האָבן מיר זיך איבערגעשריבן, און וואָס אַמאָל אלץ ענטוואַסטישער, יעדעס מאָל אי ער, אי איך אין דייטש, און דאָס האָט מיך „באַגראַבן“, ווי מיינע עלטערן האָבן שפּעטער געטראַכט, ווייל אָף דעם סמאך פון די בריוו, די דייטשישע בריוו, וועלכע מע האָט געפונען בא ליבערמאַנען, האָט מען מיך מיט א יאָר שפּעטער איינקוואַר-טירט אין דעם קעניגלעכן פאַלאַץ פון קעניגסבערג.

מיט ליבערמאַנען בין איך באַקאנט געוואָרן ערשט אין צוויי יאָר ארום און וועל דערפאַר, אום ניט צו כאַפן די פיש פאַרן נעץ, אַפלייגן א גענויערע בא-שרייבונג פון אים ביז דער צייט, ווען איך וועל קומען צום יאָר 1880 אין לאַנדאָן. דאָ וועט גענוג זיין צו זאָגן א פאַר ווערטער וועגן דעם שרייבער ליבערמאַן, אַזוי ווי ער האט זיך אונז פאַרגעשטעלט אין זיינע שריפטן אין דעם יאָר 1877.

ווי איר האָט, ווארשיינלעך, שוין פאַרשטאַנען פון די עטלעכע ווערטער וועגן דעם ערשטן איינדרוק, וואָס דער „אמת“ האט אָף מיר געמאַכט, איז ליבערמאַן ניט געווען גלאַט אין דער וועלט אריין א סאָציאַליסטישער אַגיטאַ-טאָר, וועלכער האָט געשריבן העברעאיש. נאָר טאַקע א שריפטשטעלער, א ליטע-ראַט אין דעם פולן זין פון וואָרט, דערביי אָבער א סאָציאַליסט. אין עמעסן איז ער געווען אפילע אן עסטעטיקער, וואָס איך וואַלט רופן א ליטעראַרישן באל-מעפונעק.

דאָס האָט געהאַט גוטע און שלעכטע זייטן. ליבערמאַנס געטאַקטע, פא-לירטע ליטעראַריש-ריינע לאשן-קוידעש האָט דעם אוילאם איינגעגעבן רעספעקט פאַר זיין צייטונג, דאָס איז געווען א גרויסע מאילע. אָבער פון דער געטאַקט-קייט און געהובלסקייט אין א לאשן ווי העברעאיש, א לאַשן מיט אַזוי ווייניק ווערטער, איבערהויפט פאַר היינטיקע מאַדערנע אינאַנים, האָט נאָטירלעך גע-ליטן דער פראַסטער פשאט, די פאַרשטענדלעכקייט, און דאָס איז געווען א

גרויסער כיסאָרן. דערביי דארף מען ניט פאַרגעסן, אַז דער פּלאַן פון די ארויס-
געבער פונם „אמת“ איז געווען, אַז די צייטשריפט זאָל דורכגעשמוגלט ווערן
דורך דער רוסישער צענזור. מע האָט אף דעם אויפן געמוזט שרייבן אַזוי, אַז
אין רוסלאַנד זאָל מען דאָס געשריבענע מוזן לייענען צווישן די שורעס און
דאָ איז ליבערמאַנס סטיל געווען דאָפּלט שווער צום פאַרשטיין.

פון זיין שרייבן האָט מען שוין געקאָנט זען, אַז ער, וועלכער איז גע-
ווען א פּולשטענדיק אייראָפּעאיש געפילדעטער מענטש, איז געבליבן א טאל-
מוריסט, ד. ה. א געמאָרע-קעפל, א לאמדן, א כאריף, א מענטש, וואָס האָט האלט צו
זען, ווי דער לעזער קנייטשט דעם שטערן, צופט דאָס בערדל און ברעכט
דעם צונג מיט פּאַרעטעריש-הייסער, אבער פעטער ייך, בעשאַס ער קלערט:
וואָס, אשטייגער, האָט דאָ דער שרייבער געקאָנט מיינען מיט... און אזוי ווייטער.
דאן האָט זיך ליבערמאַן אין זיינע שריפטן ארויסגעוויזן אלס א
פילאלאג מיט דער אמביציע צו רעפּאָרמירן די אלטע העברעאישע
שפּראַך. זי, וועלכע האָט נאָך געהאַלטן אין איר אנטוויקלונג—ווייניקסטנס באַ
די „עכטע“ ליטעראַטור—באם כורבן באַיס שייני, ווען דער וועלט-פּראָגרעס האָט
שוין געהאט אריבערגעשפּרייזט דעם בלוט-פלוס פון דער מאי-וואך אין דער
פּאַריזער קאמונע, האָט שוין געהאט אנגעשטויסן אן שטעקערס דייטשישן אנ-
טיסעמטיזם און דעם סמילער פּאַגראַם אין רוסלאַנד, ווערנדיק רויט דאָ פון
די קאָמונע-בלוט, דאָרט פאַר שאַנדע פארן ניינצנטן יאָרהונדערט, וועלכער איז
געוואָרן א אידן-פּרעסער אף דער עלטער.

אלזאָ, ליבערמאַן, האָט מען געקאָנט זען, האָט געהאט די אמביציע צו
רעפּאָרמירן די אלטע העברעאישע שפּראַך. אזוי, צום ביישפּיל, האָט ער פרו-
בירט איינפירן גרעסערע אויסעס פאַר דעם אנהויב וואָרט אינם אָנהויב פון א
זאָץ און האָט דאגעגען געווכט צו אידישן פרעמדע ווערטער, אויסלייגנדיק
אייראָפּע—ערבה (מיט א ציירע אונטערן „עין“ און א קאָמעץ אונטערן ריש),
אזיע—אסיה און אזוי ווייטער. אין דעם פּאַל פון אייראָפּע האָט ער אויסגע-
פּשעטלט, אז אייראָפּע איז דאס „אוונט-לאַנד“, דער אקסידענס (לעגאבע אזיע,
וועלכע איז דאָס „מאָרגן-לאַנד“, דער אָריענט) און דערפאַר, הייסט עס, איז
אייראָפּע—ערבה פון דעם וואָרט „ערב“, וואָס באטייט אוונט.

פון זיין שרייבן האָט מען אויסער דעם געקאָנט זען, אז ער איז א
איד, ווען אויך ניט קיין נאַציאנאליסט. מען האָט אויך געקאָנט זען א ליבן-
דעם הארץ, א שאַרפן מויעך, א נעשאמע פון אַ קינסטלער, א גרויסע באַלעזן-
הייט, דאגעגן אָבער ווייניק הומאָר, ווייניק איינבילירונגסקראַפּט.
דאָס וועט פּאַרלויפיק מוזן זיין גענוג וועגן אים, וועלכער האָט דער
ערשטער גענומען ריידן סאַציאַליזם צו די אידן אין דעם לאשן פון יעשאַיע
בען-אַמוץ.

אין סענטיאַבר 1877, נאָך איידער דער „אמת“ איז פּאַרבאָטן געוואָרן,
האָט ראדקינסזאָן אנגעציגט א נייעם העברעאישן זשורנאַל אונטער דעם (לע-
כערלעכן) נאמען: „אספת חכמים“.

אין זיין פלינקן אונטערנעמערישן מויעך איז דער געדאַנק ארויפגעקומען
 גלייך ווי ליבערמאַנס זשורנאַל איז ערשינען. ראדקינסזאָן האָט נעמלעך געזען
 דריי זאַכן: ערשטנס, אַז דאָס, וואָס א זשורנאַל איז, ווי, לעמאַשל, דער
 „השחר“ אָדער (גאַטלאבערס) „בקר-אור“, א ביכל פון עטלעכע בויגן, איז גאָר
 ניט קיין „הלכה למשה מסיני“; צווייטנס, אז אויב מע קען ווירקלעך האבן א
 זשורנאַל פון ניט מער ווי איין איינציקן בויגן (16 זייטן), דאן קאָן ער דאָס
 האָבן ליכטער פאַר אן אנדען, ווייל ער האָט א וועכנטלעכע צייכונג, דורך
 וועלכער עס באקאנט צו מאכן, און דריטנס, אז אזא איינבויגניקער זשורנאַל
 קאָן מען פאַרקויפן ביליק און מע קאָן דערמיט קאָנקורירן מיט די טייערע,
 דיקע זשורנאַלן.

געזאָגט—געטאָן!

אבער, האלט! וואו נעמט מען די שרייבער א הארבע קאשע. עמעס,
 עס איז דאָ א שיין ביסל שווערע ליטעראטור, וועלכע איז צו האמעטנע פאר
 א וועכנטלעכער צייטונג און מיט וועלכער מען וואָלט עפּשער געקאָנט
 אויספילן א „געלערנטן“ זשורנאַל. צום אומגליק אָבער איז די דאָזיקע שווערע
 ליטעראטור (ערקלערונג פון הארבע פסוקים, גרויסע אדער קליינע פילפולים,
 אָרים-באכערישע פילאָזאָפיע און נאָך אזעלכע זאַכן), ניט אינטערעסאַנט גענוג
 צוציען דעם נייעם סאָרט לעזער, וועלכע—דאָס האָט ראדקינסזאָנס שארף אויג
 דייטלעך געזען—זיינען שוין אריבערגעוואקסן אפילו דעם „השחר“.

און בעשאַס ראדקינסזאָן האָט געקלערט „מאין יבוא עזרי“, האָבן מיר,
 ד. ה. ראבינאוויטש און איך, געקרעגן צו וויסן, אַז דער „אמת“ (דאָס דריטע
 ביכל) איז אין רוסלאנד פארבאָטן.

און איין נאָכט, ווידער שפּאַצירנדיק איבער די קעניגסבערגער גאַסן,
 האָבן מיר דעם אייסעק אַרומגעשפּראָכן אין דער לענג, אין דער ברייט און
 אין דער טיף, און זיינען געקומען צו דעם פּאָלגנדיקן פּאַשלוס:

העיויס, אזוי ווי אן אויסגעשפּראַכענער סאָציאַליסטישער זשורנאַל וועט
 זיכער ווידער פאַרבאָטן ווערן;

העיויס, אזוי ווי שרייבן אזוי, אז מענטשן זאָלן לייענען צווישן די
 ציילן, הייסט ריויקירן, אז מע זאָל (אין דער מאסע) אַפּילע די ציילן גופע ניט
 פאַרשטיין;

העיויס, אזוי ווי מע מוז פּאַרט ווי עס איז אריינגאנווענען אונזערע
 אידייען אין רוסלאנד—דורך א הונטער-טיר, אויב עס איז ניט מעגלעך דורך
 דעם פּאַרנט-אריינגאנג.

וועלעוויס, אזוי ווי ראדקינסזאָנס „אספת חכמים“, האבנדיק אי אן אום-
 שולדיקן פּאַנים, אי א קאשערן ארויכעביר, אי אייניקע אזעלכע מיטאַר-
 בעטער, וואָס צווישן זייערע ארטיקלען קאָן דער סאָציאַליזם אריינגעשמוגלט
 ווערן אין רוסלאַנד, אשטייגער, ווי קאָנטראַבאַנדיסטן שמוגלען אריין דימענטן
 אין האלענדער קעז.—

באשליסן מיר אריינצונעמען דעם „אספת חכמים“ אין אונזערע הענט.
 ראדקינסזאָנס באקאנטע אומשולד אין אינאַניי סאָציאַליזם, זיין „הקול“

אלס רעקלאמע-מאכער, די סאמע לעכערלעכקייט פון דעם נאָמען (אספת חכמים) האָבן אונז פארשפּראַכן ערפּאָלג.

בא א גלאז ביר אין דער האלע פון דער קעניגסבערגער נייער בערווע זיינען געשלאָסן געוואָרן די טנאים מיט דעם הערן ארויסגעבער. אויך און בען—נעץ זיינען געוואָרן די רעדאָקטאָרן פון דעם „אספת חכמים“, און דיזעלביקע וואָך האָבן איך זיך גענומען צו דער ארבעט.

יא, איך האָב זיך דערצו גענומען. איך, ניט מיר, מאכעט ראבינאוויטש איז ארום יענער צייט אוועקגעפאַרן פון קעניגסבערג קיין זערקאָוו (אין פּאָוען), וואו ער האָט געקראָגן א לערער-שטלע.

דער זשורנאל איז געבליבן אף מיינע הענט! א רעדאָקטאר—א קלייני-קייט עפּשער?—פון אזא זשורנאַל, פון א זשורנאַל, וועלכער וועט, אויב עס וועט נויטיק זיין, איבערנעמען ליבערמאַנס ארבעט!
עס איז, לאָמיר דאָ באַמערקן, דאמאלסט נאָך ניט געווען זיכער, אַז דער „אמת“ וועט מער ניט ערשיינען.

בעקיצער, איך בין געווען אפן פּערד, און האַנצם דער אייסעק איז גע-בליבן א סאד אפילע פאר מיינע אינטימסטע פריינט גאנצע זעקס כאדאשים נאָכדעם, איז מײן שטאַלץ געווען גרויס און—פאַר א יונגן מאן פון איין און צוואנציק יאָר—פילייכט בארעכטיקט...

און איצט, זייענדיק גאנץ אַליין, האָבן איך גענומען קלערן פלענער, ווי אַזוי צו נאָרן דעם צענזאָר. ווי שרייבט מען עפּעס אַזוי, אז ערנסטע געדאַנקען זאָלן ווערן מער אָדער ווייניקער קלאָר אויסגעדריקט און דאָך זאָל דער צענז-זאָר זיי ניט האלטן פאר ערנסט?

אַט, לעמאַשל — איז מיר איינגעפאַלן—אַזאַ מין פאַרם, ווי גאַנאַלס, זא-פיסקי סומאַסעדשעוואו!.. אָבער... דאָס וואָלט, אן גאַנאַלס טאלאנט, ענט-וועדער ניט איינגעזעבן זיך, אָדער אַניט אַרויסקומען נאָך ווייניקער פאר-שטענדלעך ווי ליבערמאַנס „מאיסע שאטן“ (א פעליעטאַן פון זיין פעדער אין דעם זריטן העפט „אמת“) און וואָלט דערפאר ניט דערגרייכן דעם ציל...
וואָס טוט מען?

איך וועל שרייבן א ראָמאַן... יא, א ראָמאַן, ווי טשערנישעוויסקי האָט געטאַן... אַ ראָמאַן און געדיכטן וועל איך שרייבן און וואָס ניט? וואָס איז פאר מיר צו שווער? איז ניט די וועלט מיינע?

און עס איז געוואָרן א געדיכט, און עס איז געלייגט געוואָרן דער פונ-דאַמענט צו א גרויכן יאָ, א גרויסן — ניט אַנדערש ווי א גרויסן ראמאַן, וועלכן איך האָב אַ נאָמען געגעבן „פנים חרשות“ (נייע געשטאַלטן) און... יא, און א קריטיק וועל איך שרייבן... קריטיק געוויס!

און דאָ פיר סאַציאַליסטישע צייטונגען צו לעזן: א טעגלעכע (די בער-לינער פרייע פרעסע—רייכסטאגס-אַבגעאָרדנטער, יאהאן מאסט רעדאָקטאָר); דער פארטיי-אָרגאַן „פאַרווערטס“, דריי מאָל א וואָך; די קעניגסבערגער לאַ-קאַלע צייטונג, איינמאַל א וואָך און די אילוסטרירטע „נייע וועלט“,—צו לעזן און ווי לעזן? אפילע די אַנאַנסן זיינען מיר דאָן פאַרגעקומען הייליק.

כוץ דעם איין ברעןשור נאך דער אנדערער, איין מיטינג נאך דעם אנדערן—
 איך הער, און ליען, און שרייב, און פלאנעווע, און מאך באקאנטשאפטן (פון
 געדיכטן) און קארעספאנדיר מיט שרייבער און דאָ דארף מען ארבעטן, שרייב-
 בנדיק רוסישע און העברעאישע געשעפטס-בריוו פאר אַ קויפמאַן אום צו פאַר-
 דינען דאָס שטיקעלע ברויט, ארבעטן צען שאַ אַ טאָג.
 אַ פיבערהאפטע טעטיקייט! איך גיי נאכט פאַר נאכט שלאָפן אום איינס.
 אום צוויי און זייער אָפט אפילע נאָך שפעטער און האלב נאָך זיבן בין איך
 שוין בא דער ארבעט.
 עס איז גוט צו זיין יונג!

אָבער דער צענוואָר! דאָס דרייט זיך ארום אין מיין מויעך אָן אָן אויפ-
 הער אין כאַלעם און אפן וואר: צווישן די מיטאָג-געשפרעכן אין קאנצעלס
 רעסטאָראַן; צווישן די פרייוו פון טוואוע אין פיינבערגס באַנק-געשעפט; צווישן
 די ארטיקלען פון מיינע געליבטע סאַציאליסטישע צייטונגען.
 זאפיסקי סומאַסעדשעווא! עפשער פאַרט..? דער געדאַנק איז אָבער
 און ווידער צוריקגעקומען און יעדעס מאָל אוועקגעגאַנגען, ווי זאָגט מען,
 מיט ליידיקן.

איין טאָג איז מיר איינגעפאַלן אַזאַ אידייע:
 גאַנצן טאקע ניט נאָכמאַכן, אָבער לאַמיר פרובירן באשאפן אַ מיין
 באַטלען, אַ אידישן באל כקירע, איינעם, וואָס האָט אַ נאָמען פאר אַ מעשו-
 גענעם פילאָזאָף!

מעשווגע איש האַרואַך, זאָגט דער נאָווי הוישייא, גוט, מיר וועלן האַבן
 אַזאַ איש הרוח און אים רופן יגלי (יאגלי)!
 אָט איז ווי איך בין אַרויסגעפאַרן—איבערגעזעצט, אַזוי געטריי, ווי איך
 קען, פון העברעאיש אָף אידיש:

— חזיונות איש-הרוח. —

דרויסן איז היינט א גרויסע קעלט! די אייזלען, וואָס זיי איז אפילע
 אין טאמוז קאלט, גייען אויס אין די גאַסן פאַר קעלט... מיין האַרץ טוט פאַר
 זיי וויי! אָבער וואָס זאָל איך טאָן? דורך מיינע ביינער גייט אויך דורך אַ
 קעלט און איך בין דאָך ניט קיין אייזל, ווייל די אַרומיקע רופן מיך: מע-
 שווענער מענטש!

מעשווגע? און וואָס איז עס אַזוינס מעשווגאַס? און ווער קען אנטשיידן,
 ווער צווישן אונז איז דער מעשווגענער? זיי זעען זאָכן און שווייגן, בעאייס
 איך דערצייל אלץ, וואָס איך זע... זיי האַבן מוירע טאַמער וועט זיי שאַדן
 דאָס ריידן, בעאייס איך האָב ניט קיין אנגוס; גיט דאָס זיי א רעכט מיך צו
 באהאנדלען ווי אַ מעטורעף?

אין כוח אלעמען שטימען זיי אליין דאך צווישן זיך ניט! אָט איז דאָ
גיט לאנג אין פאָרזי געשטאַרבן אַ מאן מיטן נאָמען טיער, פילע האָבן אים
באקלאָגט און האָבן אָף אים געזאגט דאָס, וואס אונזערע מאַגידים זאָגן, ווען
זיי זיינען מאספיר איינעם, וואָס איז באם לעבן געווען אָנגעש-אַפּט מיט טויער
אַרער מיט... געלט: חבל על דאבדין דלא משתכחין! (א שאַד די פארלאָרענע,
וואָס ווערן ניט פארגעסן) און אין דערזעליקער צייט זאָגן ווידער אַנדערע,
אַז ווען דער מאן (טייער) וואָלט געשטאַרבן צוריק מיט זיבן יאָר (פאר דער
קאָמונע פון פאריז), וואָלטן היינט נאָך געלעבט זיבעציק טויזנט בעסערע און
ערלעכערע מענטשן ווי ער...

אַזוי גייען זיך זייערע אייגענע מיינונגען פאנאָדער אין אַלץ און ווער
באַווייזט דעם עמעס? עזשער זאגן ביידע ליגן און עפשער קומען ביידנס
רייד פון גאסס מויל... דערפאר זאג איך, עפשער זיינען זיי גאָר די מעשו-
גאַאים און איך — דער קלאָרער? ווער ווייסט.

דער אַרטיקל באשטייט פון נאָך דריי אַנדערע שטיקלעך שרייבעריי,
פון וועלכע איך וועל דאָ איבערגעבן די לעצטע, האגאם די איבערוועצונג איז
ניט לייכט, ווייל דער אַריגינאַל איז געמאַרע-לאשן:

„דיראַויקע זאכן האָבן ניט קיין שיר: רייכקייט, אַרימקייט, קנעכטשאַפּט
און פאנאַטיוס... די קנעכטשאַפּט איז די טאַכטער פון דער אַרימקייט, די אַרימ-
קייט איז די טאַכטער פון אשירעס, די אשירעס שטאמט פון רויבעריי און
דער אבערגלויבן האַלט זיי אַלעמען אויף...“

„יעדע נייע מאַשין פאַרקלענערט די צאָל מייסטערס און פאַרמערט אין
צאָל די שקלאַץ; נעמט פון די קליינע און גיט די גרויסע.“

„וואָס מער פאַבריקן אַלץ מער הונגעריקע און רייכע, דאָס הייסט הונ-
געריקע דורך די רייכע און רייכע פון דעם כורבן פון די הונגעריקע.“

„אַלע טייכן פליסן אַריין אין דעם גרויסן יאם, ווי שלוימע האָט קלוג
געזאָגט, האַגאָס זיין ווערטל: „ווער עס געברויכט ניט די רוט, דער האָט
פּינט זיין קינד“, איז קיין גרויסע כאַכמע ניט געווען.“

אין דעם אַריגינאַל שטייט, ניט קיין כאַכמע און ניט קיין מעלאכע. דער-
מיט איז פאַרבונדן אַ דאָפּלטער טרויעריקער שפּאַס.

דעם וואָרט „מלאכה“ האָט מיין אינעווייניקסטער מענטש, דער הער
ראדקינסזאן, צוגעשטעלט אין דער דרוקעריי, מאַכנדיק די קאַרעקטור. ווען איך
האַב נאַכהער געמאַכט אַ ליארעם, האָט ער מיר ערקלערט, אַז אַניט וואָלט
דער זאך פארן צענוואר געווען צו אַפּיקאַרטיש (זאָגן, אַז שלוימע האָט געזאָגט
אַ נאַרישקייט!). מיר האָט דאָס ניט באַוויזן קיין שום זאך, אָבער באַרוואיקט
האַט עס מיך, איבערהויפּט, ווייל מיר זיינען דאָן געקומען צו אַ באַשלוס, אַז
ער מעג אין דער קאַרעקטור אַ וואָרט אמאָל אויסשטרייכן, אויב ער האָט
מירע פאַרן וואָרט, אָבער צושרייבן טאָר ער ניט. אָבער דערמיט האָט זיך

דער אייסקע ניט געענדיקט. מיט דער מלאכה האָט הער ראדקינסזאן, ווי עס שיינט, גיכער ערגער ווי בעסער געמאַכט, מאַכעס דער צענואַר אין ווילנע האָט די גאַנצע לעצטע צוויי שורעס אויסגעמעקט?

מיר האָט דאָס געוווּן, אַז אין ווילנע היט מען אָפּ די טוירע בעסער ווי דעם קאַפיטאַליום. גוט צו וויסן!

און צוריקומענדיק צו מיין ערשטע „מעשוואַס“, מוז איך דאָ באַמערקן, אַז דער אָנהויב איז געווען זייער א שוואַכער, ווי דער לעזער האָט געוויס אַליין באַמערקט. גוט איז דער סאָף, בעאייס די אויסגעלאזענע צוויי אָפטיי-לונגען זיינען ניט פיל בעסער ווי דער אָנהויב.

און שטעלט זיך פאַר:

שוואַך ווי דער גאַנצער אַרטיקל איז געווען, האָט ער גלייך געהאַט אַן ערפאַלג.

ראַציאָנאָויטש האט פון פאַזען געשיקט אַ קאַמפלימענט, זיך וואונדערנדיק, ווער דער מעשווגענער פילאָזאָף קען זיין. אין קעניגסבערג האָט א גוטער פריינט געלויבט פאַר מיר און ריינדניק מיט מיר דעם נייעם שרייבער יגלי, „באַ וועלכן בן-נץ וואָלט געמאַנט אויוונס הייצן!“

אַז איך האָב אַ שטיקעלע שאַיכעס אי מיט בן-נץ, אי מיט יגלי, האָט ער ניט געוואוסט, האָט דאָן קימאַט קיינער ניט געוואוסט.

די אונטערשריפטן אינם „אספת חכמים“ (כוּץ אין דעם פאל פון דר. קא-מינער) האָבן פונקט אזוי באהאַלטן און פארשטעלט די שרייבער, ווי זייער ניט-אונטערשרייבן זיך אינם „האמת“. איבעריקנס, זיינען די אונטערשריפטן געווען גויטיק אום דעם זשורנאַל צו געבן א וואָס מער געוויינלעכן וואָכעדיקן כאַראַקטער.

נעם זיך צו אלץ!—א קריטיק מיט צו פיל פעסער אין איר—
דאָס צווייטע העפט „אספת חכמים“.

פון מיינע אַרבעטן אינם „אספת חכמים“ האָב איך אין דעם פּאָרִיקן קאָפיטל דערמאָנט א קריטיק און א געדיכט. איך האָב אויך גערעדט וועגן אַן אנגעפאַנגענעם ראַמאַן און וועגן דער „מעשוואַס“. דאָס ווערט אָנגערופן זיך פּאַרנומען אָף א ברייטן אויפן. צו וועלן זיין א דיכטער, א קריטיקער, א נאוועליסט און א סאטיריקער. אלץ אָף אמאָל, איז נישקאַשע פון א כּוצפּע. ווי מע וועט שפּעטער זעען, איז מײן אמביציע געגאנגען נאָך ווייטער. אבער צי כּוצפּע, צי אמביציע—דאָס איז ניט גענליבן באַם „וועלן זיין“ אליין. ווען איר עפנט אויף דאס צווייטע העפט „אספת חכמים“, געפינט איר פון דערועלביקער יונגער פּעדער:

(1) א געפּעפּערטע קריטיק אונטער דעם נאָמען „הלנו אתה אם לצרינו“ אָף א בוך פון א געוויסן איצכאָק מאַרגאָליס;
(2) דעם אָנהויב פון א ראַמאַן, וועלכער האָט געהייסן „פנים חדשות“ (נייע געזיכטער);

(3) דער סאָף פון דעם דערמאָנטן געדיכט „שומר מה מלילה“ און

(4) די צווייטע „מעשוואַס“ אונטערגעשריבן יגלי איש הרוח.

אלוּאָ, דאָס איז געווען ניט נאָר געוואָלט, נאָר טאַקע געטאָן, מער ניט ווי זאָגט היינע: „פּראָגט מיך גור ניט וויל“. אבער די גערעכטיקייט צו מיר אליין פאַרלענגט, אַז איך זאָל דאָ גלייך זאָגן, אַז כּוּך דער אמביציע אָדער דער כּוצפּע צו וועלן זיין א שרייבער מיט פיר פענימער ווי יעכעזקלס קיסיי האַקאַ-וועד איז דאָ נאָך געווען אַן אנדער אומשטאַנד.

דער „אספת-חכמים“ איז פון די ליטעראַטן אין רוסלאַנד ניט גלייך אַנערקענט געווארן. זיי האָבן אין די ערשטע דריי-פיר העפטן קימאַט גאָר-ניט געשריבן. ראַבינאָוויטש, מײן איינציקער „כאַווער“ אין דייטשלאַנד, איז געווען פאַרטאָן מיט זיין נייער שטעלע אַך פון זיין לאַנגן ארטיקל „שאלת הפּועלים“ איז אין דעם צווייטן און דריטן נומער גאָרניט אַריינגעקומען. דער-

דאזיקער ארטיקל איז איבעריקנס געווען דאָס איינציקע, וועלכעס איז פון זיין פעדער גערוקט געווארן אין דעם „אספת חכמים“ און נאָך דער פערטער פאָרזעצונג אין נומער 6 איז די ארבעט אָפגעהאַקט געווארן. ער האָט, אַלואָ, ניט נאָר ניט געקענט העלפן אין דער רעדאַקציע, ווי דער פּלאַן איז לעכצ-טכילע געווען. ער האָט אפילע ניט גענומען קיין זייער טעטיקן אַנטייל אין דעם זשורנאַלשטיק אַלס מיטאַרבעטער.

וואס איך בין דא אויסן איז צו דערקלערן, אַז פון „מיין גאַטונג“ האָב איך פון אָנהויב קיין מיטאַרבעטער ניט געהאַט. די מערסטע ארטיקלען, וועל-כע איך האָב געקראָגן צום דרוקן אין די ערשטע פיר העפטן, זיינען געווען פון ה'רן ראַדקינסאָנס פריינט, ד. ה. פון דעם סאָרט האַלענדער קעז פאר די קאָנטראַבאַנד-דימענט, ארום וועלכע איך האָב גערעדט אין דעם פריערדיקן קאַ-פיטל. בדערעך קלאַל וואלט איך דאָ באַמערקן, אַז ערשט דער פערטער נומער „אספת חכמים“ האָט מיר ערוואַרבן גוטע פריינט און דעם צוטרויען פון שריי-בער אין רוסלאַנד, בעאייס מיין ביסעלע פּאָפּולאַריטעט האָט מיר פאַרשאַפט דער אַרטיקל וועגן דעם דייטשישן רייכסטאַג אינס „הקול“ מיט עטלעכע כא-דאָשים שפּעטער. ארום דעם וועט גערעדט ווערן, ווען די צייט וועט קומען. אַלואָ, שטייענדיק קימאַט איינער אליין אַפּן פעלד, א נאָך ניט אַנער-קענטער „קאָמאַנדיר“, אָן אַן ארמיי און—איין בויער אין הימל ווייס! — מיט שוואַלכע קלייזאיען, מיט ווייניק וואָס פּראָוויאַנט, האָב איך, ווילנדיק אדער ניט ווילנדיק, געמווט זיך וואַרפן אַף אלע זייטן. נאָך מער. וועלנדיק מאַכן דעם „אַספת-חכמים“ פאַר א זשורנאַל, לעכאלאַפּאַכעס אין דעם אויסזעען זיי-נעם, האָב איך געמווט געבן אַרטיקלען פון אלערליי מינים, און אַזוי ווי קיין פּרעמדע האָב איך ניט געהאַט, בין איך געווען געצוואונגען אליין צו שרייבן אַזוי גוט (סאַנים) — א פּיפּעץ זיי אַפּן צונג! — וועלן זאָגן: אַזוי שלעכט, ווי איך האָב געקענט, און דערפאַר בין איך ערשינען אין פאַרשיידענע קאַ-סטיומ, אין פאַרשיידענע אָפּטיילונגען פון דעם זשורנאַלשטיק, אין פאַר-שיידענע ראַלן. אין דעמזעלביקן נומער. מע זאָגט, אַז ערגעץ אין א פּיצניקע מעדינעלע אין דייטשלאַנד, גרויס ווי א דערפל אין טעקסאַס און באַפעלקערט ניט מער, האָט זיך דאָס פירשטעלע אָדער הערצאַגל, צוליב עקאָנאָמיע, גע-שאפן א מיניסטעריום פון איין איינציקן מיניסטער, אבער אין פאַרשיידענע אר-ניפּאַרמס, וועלכער פלעגט אים, דעם מַנאַרקעלע, אלע האלב שאַ דערלאנגען דאַקלאַרן פון דעם אדער יענעם, דעפאַרטאַמענט „פּינאַנסן, יוסטיץ, אויסווער-טיקע אַנגעלעגנהייטן, קולטור-מיניסטערס וואָ און אַזוי ווייטער, יעדעס מאַל אין אַן אַנדער קאַסטיום, אבער שטענדיק דערזעלביקער זאָגענאַנטער מענטש.

די אויבנדערמאָנטע קריטיק אַף איצכאָק מאַרגאַליסעס בוך איז ערשינען אין די נומערן 2 און 3 פון דעם „אספת-חכמים“. דאָס איז געווען גיכער אן אַנ-פּאַל, האַגאַם אין איידלקייט, אין א ליטעראַרישער פאַרם, איידער א קריטיק. אין מיין ארטיקל האָט גערעדט דער פּאַנאַטישער רעליגיאָן-האַסער פון די אינ-

גערע יאָרן. דערין האָט זיך אויך ארויסגעוויזן דערדאָזיקער כּאָרט גרימצאָרן, וועלכער שטאַמט שטענדיק פון אומוויסנהייט. עס איז עמעס, אז איך וואלט היינטיקן טאָג אויך שטרענג קריטיזירט די געמאַרע-אגאדאטעס (לעגענדן) אין אזא בוך, ווי מארגאליסעס, ספורי ישרון, אבער היינט וואלט איך געוואוסט, אז בעזערעך קלאַל איז א זאַמלונג פון מאַיסעלעך אמאל וויכטיקער סאַר דעם קולטור-היסטאָריקער, ווי אַנדערע ערצייילונג;ן אפילע פון די בעסטע אלטע גע-שיכט-שרייבער און פון פילע, גייע, ווייל די מאַיסעלעך שפיגלען בעסער אַפּ די זיטן, די אומשטענדן, דעם בילדונגס-גראַד פון די פאַרגאַנגענע צייטן, ווי דאָס טוט א טרוקענער, ראפּאַרט פון א כראָניקער, וועלכער דערציילט אייך אין זיין אייגענעם, קאַנצעליאַרישן פאַרבלאָזן נוסעך, אשטייגער, מאַיכע ש-האַיץ קאַך האַיץ, אזוי און אזוי האָט עס פאַסירט.

עס ווילט זיך וועגן דעם מער ריידן, אבער מע מוז גיין ווייטער. צוליב די פריער געשילדערטע אומשטענדן זיינען אין דעם צווייטן און דריטן העפט „אספת-חכמים“ — דערשינען אין אקטיאבר און נאָיאַבר 1877—אריינגעקומען אזוי פיל מיינע שרייבערייען אין די צוויי נומערן, 20 פון די 32 זייטן.

וועגן דעם ראָמאַן, וועלכער האָט זיך אָנגעפאַנגען אין דעם צווייטן העפט און איז דערשינען אין אלע איבעריקע העפּטן, וועל איך ריידן, ווען די לע-זער וועלן דאַרפן זיך באַגעגענען מיטן גאַנצן זשורנאַלעלע.

און אזוי ווי די קריטיק און דער שיר „שומר מה מלילה“ זיינען שוין באַשפּראַכן געווארן, בלייבט מיר דאָ נאָר צו זאָגן א פאַר ווערטער וועגן דער מעשווענער פּילאזאפיע: די „חזיונות איש הרוח“, פון נומער 2.

דאס צו טאָן איז מיר אי אַנגענעם, אי אומאַנגענעם. אַנגענעם איז דאָס מיר, ווייל איך קען מיט א גאַנץ ריינעם געוויזן זיך אַליין געבן א קאָמפּלימענט. אבער מיר וואָלט זיך וועלן, אז דער לעזער זאָל דעם קאָמפּלימענט קענען באַשטעטיקן, האָבנדיק די מעגלעכקייט אליין צו אורטיילן. דערצו אבער וואלט גוטיק געווען די „מעשוואס“ צו איבערזעצן און דאָס איז אומעגלעך, ווייל זי וואלט פאַרנומען גאַנצע פיר זייטן און דער-פאַר איז מיר דער אייסעק אין דערזעלבער צייט אומאַנגענעם.

וועל איך מאַכן א פּשאַרע: וועל געבן א שטיקעלע באַגריף פון דעם אורטייל און דאָן ציטירן איין קלייניקייט אדער צוויי.

ווי אלע מיינע „מעשוואַסן“ פון יענער צייט, באַשטייט דער ארטיקל אינם צווייטן העפט פון עטלעכע פאַראַגראַפן, קירצערע און לענגערע און ענ-דיקט מיט א קליין שירעלע.

די ערשטע אַפּטיילונג איז א פאַבל, קלוימערשט צוגעשיקט פון יענער זעלט פון דעם פאַבליכטער לאפּאַנטען. זי איז באַ מיר מיט יאָרן שפּעטער פאַראַרבעט געווארן אין דעם פּאָלגנדן אַזאַריזם:

דער פּאָליציסט איז פעט—דער גאַנעו מאַנער. אום זיך אויסצוהיטן פון מיז, האָדעווען מיר קען און זיי נאָשן דערצו נאָך ביסלעכווייז אונטער—בי-שטיקע.

אין דער פאבל איז דאס באהאנדלט אויספירלעך אין א געשפרעך, וועלכן די מייז פירן מיטן הויז-הונט וועגן דער קאץ.

דאס צווייטע שטיקעלע מעשוגאס איז א נאָכגעמאַכטע מישנע, געשריבן אין געמאַרע-לאַשן, וועלכע איז קורץ גענוג צו קענען ווערן איבערוועצט. אט איז זי:

„זאָגט די געמאַרע: צוויי מענטשן רייסן זיך ארום א קלייד, איינער זאָגט, זי איז אינגאַנצן מיינע, דער אנדערער זאָגט, זי איז אינגאַנצן מיינע. זאָגן די כאכאמים: לאָזן זיי זיך צעטיילן.“

„אין דער מישנע, ראַבויסאי, רעדט מען וועגן א געזונענעם קלייד; אין לעבן אבער זען מיר אַן אַנדער סארט סיכסעך: צוויי מענטשן האלטן א קלייד. איינער טאַיעט, או זי איז אינגאַנצן מיינע, דער אנדערער טאינעט דאָסזעלבע. איינער זאָגט, דאָס קלייד איז מיינס, ווייל איך האָב פאַר דעם וועבער און דעם שניידער (פונם קלייד) געכאַן אַן אנדער ארבעט, איך האָב פאַר אים גע-נייט שיך, דערפאַר, וואָס ער האָט געמאַכט דעם בעגער. דער אנדערער אבער זאָגט, דאָס קלייד איז מיינס, ווייל איך האָב אין מיינ האַנט די פרוכט פון דער אַרבעט, דאָס איז דאָס געלט, און דערפאַר קאָן איך טראָגן דאָס קלייד—האַנאָס איך האָב ניט אליין גענייט א מאלבוש, און ניט געטאַן קיין זאך פאַר דעם וועבער אדער דעם שניידער.“

„איז די קאַשע. ווי פאַסקנט מען דאָ? טייקע—בלייבט א קאַשע.“

ווערט צו איבערוועצן איז פילייכט אויך דער פאָלגנדער פאראגראף, ווען אויך ער איז איינגעטלעך צו קלאָר. אט איז ער ווארט אין ווארט:

„אין די פאָרייניקטע שטאַטן פון אמעריקע זיינען שוין פון יאָרן מער קיין שוסטערס ניטאָ!.. שיך ווערן געמאַכט אין גרויסע פאַבריקן מיט פילע און קונציקע מאַשינען. אין יענע פאַבריקן זיינען אין 1870 געווען באשעפטיקט 231,552 ארבעטער (צווישן זיי 38875 ווייבער און 6459 קינדער).—באַטראַכט: דאָס נאָר איין אויגנבליק, דאָן זעסטו, אז א פערטל מיליאָן מענטשן, וועלכע זיינען אמאָל געווען פרייע האַנטווערקער, געפינען זיך איצט אין די מאַכט פון באַלעבאַטיִם, וואָס אין דעם פאַל פון אַן אומגליק, דאָס הייסט, פון א באַנקראַט, פאַרהיט זאָל מען דערפון ווערן, שטאַרבן אויס די אלע ארבעטער, אדער, ווען דער אויבערשטער האָט ראַכמאַנעס, ווערן זיי נאָר פאַרהונגערט, זיי מיט זייערע ווייבער און קינדער.“

„און איצט קום און לערן: ערשטנס, אויב איין מאַשין ארבעט פאַר פינף מענטשן (וואס דאָס איז דאָס מינדסטע), איז דאָך די קאַשע, וואו בלייבן די אַנדערע פיר פינפטלעך: אַ גאַנצער מיליאָן, וועלכע זיינען פריער אויך גע-ווען שוסטער? זאָלט עס אַנדערש זיין, אז וואס? אז אין דער שוסטעריי זיי-נען טאַקע מער ניט גויטיק, עלאַ וואָס דען? זיי מאַכן א לעבן אנדערשוואו? איז איין קאַשע: פון וואָנען נעמט זיך דאָסדאָזיקע אנדערע ארט, און א צוויי-טע קאַשע איז: אפילע לאַמיר שוין זאָגן: גוט! זיי געפינען ארבעט אנדערש-“

וואו, הייסט דאָך דאס, אזויי מאכן קאָנקורענץ פאַר אנדערע ארבעטער, זיי נע-
מען ארונטער, ווערט דאָס אנגערופן. יענעמס געצאָלט און. אויב אזוי, פרעגט
זיך —

„צווייטנס, וואו בלייבט דער ניט-דערצאָלטער ארבעטס-לויך, וועלכער איז
אראָפּגעדריקט געווארן דורך דער ארבעטער-קאָנקורענץ און וואו בלייבט דער
לויך פון יענע ארויסגעווארפענע מיליאָן שוסטער ?
„ואָגן די היינטיקע: אין די קעשענעס פון די פאַבריקאַנטן.“

א הארעלע מער מעשוגע איז דער נעענטסטער פאראגראף, און דאָן
קומט צום סאָף א לאנגע פאַנטאַזיע, א בליק (דורך א כאַלעם) אין דער צו-
קונפטיקער נעזעלשאפט.
און דערמיט ענדיקט זיך דאָס יאר 1877.

א מערקווירדיק יאָר. — דער שיר „הגנב“ — די אלטע באַגרייטע-
 רונג פאַר בערנע. — ער קומט דעם מעשוּגענעם פּילאָאָף צו כאַ-
 לעם. — פּיר „אומנאַטירלעכע סאַציאליסטן“ — דער מאַרעשכווירעדיקער
 קאַלמאַן. — אן אָפּגעלאָזענער ליטעראַט.

דאָס יאָר 1878!

ווי גיט מען אייך, מענטשן פון דעם היינטיקן דאָר, אַ באַגריף, ווען
 אויך ניט מער ווי אַ באַגריף פון די געפילן און דעם גייכט-צושטאַנד פון די
 רוסיש-אידישע יונגע לייט אין רוסלאַנד און אין דייכשלאַנד אין יענעם מערק-
 ווירדיקן יאָר? און פאַרשטייט מיך ריכטיק: ווען איך זאָג „אין רוסלאַנד און
 אין דיישטלאַנד“, מײן איך וואָס איך זאָג, מאַכמעס מיר, פון יענעם דאָר, האָבן
 ווירקלעך געלעבט אין ביידע מערינעס מיטאַמאָל, די פיזיק מעג זיך זאָגן,
 וואָס זי וויל.

נו, ווי גיט מען אייך דאָס צו פאַרשטיין? לאָמיך פרובירן; לאָמיך אייך
 געבן, אויב ניט אַ גאַנץ פאַרטיק בילד, ווייניקסטנס אַ האַסטיקע צייכענונג מיט
 דעם אינהאַלט, און איר מאָלט זיך שוין דאָס איבעריקע אויס. עפשער וועט
 דערפון אין אייער מויעך פאַרט ווערן אַ בילד.

הייסט עס, עס גייט אין אַ מאַולריקער שאַ!

דאָס יאָר 1878 דערשיינט אָף דער מעגילע פון דער לאַנגער אומענד-
 לעכער וועלט-געשיכטע בעשאַס דער בלוטיקער קאַמף צווישן רוסלאַנד און
 טערקיי האַלט שוין באַ אַ סאָף. נאָך צוויי מוירעדיקע מאַפּאָדעס באַ
 פלעוונאַ ווערט ענדלעך דער העלוישער פאַרטיידיקער אָסמאַן פאַשא באזיגט.
 פלעוונאַ גיט זיך אונטער, און באַלד פאַלט קאַרס, און אין אָנהויב פון יענעם
 יאָר איז מען שוין אין אַנדריאַנאַפּאָל! הוררא! יוכטענע שטייול, בראדזענדיק
 אין אַ טייך פון רוסיש-טערקישן יונגן בלוט, זעען אויס קימאַט אַזוי רויט, ווי
 די מיצקע (דער פּעז) אָף די קעפּ פון די טערקן.

און דאָ שטאַרבט אין רוים דער קאַטאַלישער פּויפּסט פּיוס דער ניינטער,
 ער, וועלכער האָט ערקלערט זיך, זיינע פאַרלויפער און נאַכפּאָלגער אָף דעם
 הייליקן פעטערס טראָן אומעלבאַר, ד. ה. פאַר אַזעלכע קימאַט געטער, וואָס
 קענען קיין טאָעס ניט האָבן און קענען קיין פעלער ניט מאַכן. דער הייליקער

פויפט שטארבט, אָבער פאַרן טויט זעט ער זיין טויט-פיינט, זיין פאַרהאַסטן
דאָס-טוינט, קעניג וויקטאָר עמאַנועל, אויסגעצויגן אָף אַ טאַרע-ברעט, וואָרטנ-
דיק אָף דעם טייל, וואָס נעמט אַלע קעגנער פון אַ רוימישן פויפט; ער
זעט אַ טויטן איינעם פון די, וועלכע ער, פיוס, האָט מאַכרים געווען און
געשאַלטן.

און ביזאייס אייראָפּע דיסקוטירט דעם טויט פון דעם גרויסן שילטער
(דער קעלמער מאַגיד? וואָס רעדט איר! צו זיינע קנעכלעך איז ער ניט גע-
קומען!) און פון דעם פיל געשאַלטענעם נישטער, דעם ערשטן אָף דעם טראָן
פון דער פאַרייניקטער איטאַליע, דערלאַנגט זיך דיִדאָזיקע אַלטע אייראָפּע אזוי
ווי אַ טרייסל פון אַ שאַס, וועלכן אַ רוסיש מיידל טוט אין פעטערבורג. איי-
ראָפּעאישע קעפּ, מיט אויסגעשטעלטע, פאַרוואַנדערטע אויגן, טוען זיך אַ דריי
צו מיזערעך צו. טאַטע באַרמהערציקער! וואָס איז דאָס? נו, דאָס האָט וויערא
זאָסולישט אויסגעשאַפן אָף טרעפּאוו און מע פילט, אַז דער שאַס האָט קימאַט
נאָך אַ גרעסערע באַדייטונג ווי דער אַנגריף פון יאַעיל אָף סיסראָ, פון שאַר-
לאַטא קאַרדיי אָף מאַראָ, ווייל דערדאָזיקער שאַס איז אַכזיב אַ באַשטראַפונג
פאַר אַ מענטשנפּרעסער אויך אַ סיגנאַל פאַר דעם אָנהויב פון דעם רויטן טע-
ראָר, אַלס ענטפּער אָף דעם ווייסן, בלייך-ווייסן, טויט-בלייך-ווייסן, זעלבסט-
האַרשערישן טעראָר. דאָס באדייט: רעוואָלוציע, קינזשאַלן, דינאמיט — ענט-
פערט זיי אָף זייער אייגענעם לאַשן, די איינציקע שפּראַך, וועלכע דער
טאַליען פאַרשטייט.

און באַלד זעט מען, אַז דער סיגנאַל איז ריכטיק פאַרשטאַנען געוואָרן.
אין אַווגוסט פאַלט דער בלוטיקער מעזענצעוו, דערשטאַכן ווי אַ מעשוּגענער
הונט פון סטעפּניאַקס האַנט, פון דער האַנט פון דעם מאַן, וועלכער וואָלט גע-
גאַסן טרערן איבער אַן איינגעשניטענעם פינגער.

און עטלעכע מאַנאַט פריער ווערט די ציוויליזירטע וועלט ערשטוינט
פון אַ וואַנדערבאַרן האלב-קאָמישן רעוואָלוציע־גענע-העלדישן אַקט. דייטש,
סטעפּאַנאָוויטש און באַכאַנאָווסקי ווערן אנטרונען פונם מאלאַך האַמאָועסעס
הענט אָף אַ ראַמאַנטישן אויפן.

און צווישן ווילדעוועט דער דעספּאָטיזם. אָבער די רעוואָלוציע לעבט.
מע לאַזט זיך שוין ניט אומעטום ארעסטירן אָן ווידערשטאַנד, און אדעס זעט
אין איר שאַס אַ געריכטלעכע דראַמע, וואו קאָוואַלסקי און זיינע כאַוויירים
ווערן געמישפּעט פאַרן, באַוואַפנטן ווידערשטאַנד און קאָוואַלסקי, פאַרמיש-
פּעט צום טויט, פּראָפּעציעט דאָס, וואָס מיר האָבן דערלעבט, און אַ גרויסע
פאַלקסמאַסע דרויסן הערט אים.

און מיר, מיט איין אויג אָף רוסלאַנד און די אנדערע אָף דער דייטשי-
שער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע, קריגן צו פאַרוואַנדלען דעם טאָם פון טעראָר אין
פּרייסן, דעם, לאַנד דער גאַטעספורכט אונד דער פּראַמען זיטע:

דעם עלפּטן מאי פּרובירט העדעל דערשיסן דעם אלטן ווילהעלם, דעם
כוואַט, וועלכער איז מיט דרייסיק יאָר פריער אנטלאָפן געוואָרן פון דעם רע-
וואָלוציע־גענען שפּיך-קאַמאַסכאָ פון 1848 אונטער דעם נאָמען לעמאַן און האָט

די גאנצע צייט—דורך דריי מילכאָמ׳ס—זיך נאָר אויסגעצייכנט דערמיט, וואָס ער האָט באוויזן בעקיעס אין די דינים פון פויקן אין מארשׂרן. אים שיסט הע-דעל און טרעפט ניט, אָבנר 22 טעג שפעטער, דעם צווייטן יוני, ווערט גע-מאכט אן אטענטאט פון אן אנדערן אף דעמועליקן אלטן ווילהעלם. דאָס שיסט נאָבילינג און טרעפט אים—שיסט מיט שראָט—אין פלייצע, און פאר-וואונדעט לייכט דעם קייסער, אָבער פיל שווערער די סאָציאל-דעמאָקראטיע, ווי מיר וועלן שפעטער זען, האַגאָס ניט העדעל, ניט נאָבילינג האָט קיין שום דירעקטע שאַיכעס ניט געהאַט מיט דער פאַרטיי.

ביסמאַרק איז פאַרנומען מיט דעם „סאָציאַליסטן-געזעץ“, אָבער ווי זאָנט וויקטאָר הוגאָ? דער מענטש האָט צוויי הענט און קאָן אַרבעטן אָף צוויי אויפגאַבים מיטאַמאַל. הער ביסמאַרק ראַטעוועט אי דעם געזעץ און די אָרדע-נונג אין דייטשלאַנד, אי דעם פריין אין דער וועלט.

דער בערלינער קאָנגרעס, באַ וועלכן עס זיינען רעפּרעזענטירט אַלע זעקס גרויסע „מעכטע“ פון אייראָפּע, נעמט זיך מאַכן שאַלעם צווישן דעם „קאַצאַפּ“ און דעם טערק, צווישן דעם קרענקלעכן און דעם „קראַנקן מאַן“, און ביסמאַרק שפּילט די ראָלע פון דעם ערלעכן מעקלער—ווי ער רופט זיך אַליין—בעאייס רי ביניאַמין דיזראַעלי, ענגלאַנדס פרעמיער-מיניסטער, טראַגט צוועק צו זיין באַלעבאַסטע וויקטאָריע דעם געלאַטכנטן אינול ציפּערן און דעם טיטול „קייזערין פון אינדיע“, וואָס דערפאַר ווערט ער שפעטער גראַף ביקאַנספּילר.

און אַזוי ווי אַטענטאַטן זיינען אָף דער טאַגעס-אָרדענונג, ווערן אָנגע-גריפן דער שפּאַנישער קניג אלפאָנזא און דער נייער איטאַליענישער הומבערט נאָך איידער דאָס יאָר ענדיקט זיך, אָנגעגריפן מיט אַ קאוואַנע צו טויטן. און דאָ ווערט ביסמאַרקס מוילקאָרב-געזעץ פאַר די סאָציאַליסטן פאַר-טיק און עס ווערט מיטאַמאַל פאַרבאַטן אַ שטיקלעך 50 צייטונגען, צווישן זיי עטלעכע טעגלעכע, עס ווערן געשלאָסן פאַריינען, עס ווערן פאַרבאַטן בראַ-שורן, ביכער און אַפּילע (שפעטער) וואַלקאַמף-ליטעראַטור.

אַרום דערזעליקער צייט דערשיינט אין פעטערבורג דער ערשטער נו-מער פון דער „זעמליאַ אי וואַליאַ“, און אַלע טאָג הערט מען פון אַ נייער העלדן-טאַט פון אַ נייעם מאַרטירער, פון אַ נייע שטיק טיראַניי. רוסלאַנד איז אויפגעשטאַנען טכיעס-האַמייסיס.

בעקיער, אַ ליבעדיקע וועלט, אַ וואונדערבאַר יאָר און איצט קענט איר זיך פּילייכט שוין פאַרשטעלן, ווי עס האָט זיך געמוט פילן אונטער אַוועלכע אומשטענדן, אין אַזאַ לאַגע, אַ יונגער כעוורע-מאַן, ווי דער שרייבער פון די ערינערונגען איז צו יענער צייט געוועזן...

די אַרבעט איז, פונדעסטוועגן, געוואַנגען רעגלמעסיק, קימאַט רואיק, געקאַכט האָט מען זיך אינעווייניק, איבערהויפט ווייל, זייענדיק אין פּרייסן, דערביי אָבער אַ רוסישער אונטערטאָן, האָט מען קיין ווירקלעכע טעטיקייט

ניט געהאַט, ד. ה. מע האָט קיין שאיכעז ניט געהאַט מיט דעם ווירקלעכן פּאָליטישן קאַמף ניט פון דייטשלאַנד, ניט פון רוסלאַנד. הערן, לעזן און שרייבן איז געווען אַלץ, וואָס מע האָט געקענט טאָן. שוין גאַרניט ריידנדיק דערפון, וואָס אייער פריינט איז, ניט פאַר אייך געדאַכט, קיין גרויסער טוער איבערהויפט קיינמאַל ניט געווען. ביזע צינגער זאָגן. אַז וואו און ווען ער האָט זיך באַוווּן אַלס אַ טוער, האָט אי ער, אי די וועלט דערפון געהאַט וויי-ניק וואָס נאַכעס... גלויבט זיי ניט. גלויבט ניט, סאידן איר הערט עס פון מיר אַליין.

שטיל, רואיק, קימאַט אומבאַמערקט איז אין דעם אָנהויב פון דעם יאָר 1878 אריינגעקומען דאס דריטע העפט „אס-ת חכמים“.

ווער עס לייענט אויפּמערקזאַם די שרייבערייען פון „יאַגלי“ און „בען-נעק“, וועט נאָטירלעך האבן פיל אויסצוועצן, אבער ער וועט מיון צוגעבן, אז מען איז ניט אומזיסט געווען די עסלעכע כאדאשים אין דייטשלאַנד, דעם פאַטערלאַנד פון דעם מאדערנעם, וויסנשאפטלעכן „סאַציאַליזם“.

דאס געדיכט „הגנב“, וועלכע איז, גלויב איך, געשוין געווארן פיל פריער, עפּשער ניך אין רוסלאַנד, איז פאַרן דרוק סאַציאַליסטיש געשליפן און פאַרשאַרפט געווארן.

דעם אי.האַלט וואלט מַזן באדארפט איבערגעבן אינגאַנצן. אבער איך מוז דאס אפלייגן אף שפּאַטער. פארלויפיק וויל איך נאר זאגן, אז דארטן איז געווען געשילדערט א געכאַפּטער „גאַנעוו“, מיט וועלכן אַן אויפּגערעגטער האַמיון „ראכפּראַוועט“ זיך אף דעם אמאליקן רוסישן אויפן. עס ווערט דאן קורץ געשילדערט דעם גאַנעווס לעבן און ווי אזוי ער איז געוואָרן דאס, וואס ער איז. אט איז דער מוסער-האַסקל, אדרעסירט צום פובליקום:

חדלו לכם מן העושק, מעושק-העובר,

אכלו כרי-כפיתם, פרי-המלאה,

אז יחדל הזדון, המציק והחלכה,

ואפסו הגנבים כלם עדי-אובד.

אף איריש: — הערט אויף צו רויבן, צו עקספּלואטירן דעם ארבעטער. עסט די פרוכט פון אייערע הענט, די פרוכט פון אייער אַרבעט. דאן וועט אויסגיין אלעס ביזו, דער אונטערדריקער מיט דעם פאַרקריפּטן, און פאַר-שוואונדן וועלן ווערן אלע גאַנאוים.

אבער נאך אויסגעשפּראכענער סאַציאַליסטיש איז אין דעמזעלבן העפט די „מעשוואַס“. זי באַשטייט פון פיר שטיקלעך. קימאַט אלע ווערט איבער-געזעצט צו ווערן, ווען ניט צוליב זייערע ליטעראַרישע מאַילעס, דאַן יעדן-פאַלס אום צו געבן א באַגריף פון דער גייסטיקער אַנטוויקלונג פון דעם „פּילאזאף“.

און כאַראַקטעריסטיש איז דערביי מיין באַגייסטערונג פאַר לודוויג בערנע. האַגאַס אי בין שוין ווייט, ווייט פון אים, האגאס דער פאַרשריט, וועלכן די וועלט האט געמאַכט אין די פערציק יאר, וואס זיינען דאן געווען

פארגאנגען נאך בערנעס טויט, האט אונז אוועקגעפירט ווייט אריבער דעם
ברעניץ פון זיינע אידייען און אירעאלן.

עפשער איז דאס דערפאר, ווייל אין איין פראט איז בערנע ניט נאר
ניט געווען אריבערגעיאגט, נאר אפילע ניט דערגרייכט פון קיינעם פון מיין
דאר, און דאס איז אין דעם פראט פון פרייהייטס-ליבע.

אבער ווי דאס זאל ניט זיין, אומעטום וואו איך מיש נאר אויף, בלע-
טערנדיק צווישן מיינע אלטע קסאוים, געפיין איך זיין ליבן נאמען, געפיין איך
זיין מעכטיקן איינפלוס. ער איז מיין פייער-זייל, וועלכער באַגלייט מיך אף
מיין וועג דורך דעם מידבער, דעם גרויסן קאפיטאליסטישן מידבער, דורך
וועלכן מיר אַלע וואַנדערן אף דעם וועג פון פעאַדאַליסטישן מיצראים צום
סאַציאַליסטישן קנאַאַן, מאַנכע אלס דער אוואַנאַרד, אלס דער כאַלוק, וואָס
מאַרשירט אין פראָנט פון אלע מאַכנעס, מאַנכע באַ די פראָוויאַנט-וועגן, מאַנ-
כע מיט אינסטרומענטן פון באַגייסטערנדער מוזיק באַ זיך, מאַנכע זיך נאָכ-
שלעפּנדיק, מוטלאַז, האַפּענונגסלאַז, ניט גלויבנדיק, אז דער מידבער וועט ווען
עס איז נעמען א סאָף...

אין דער „מעשוואס" פון וועלכער איך רייד, קומט מיר בערנע צו כאַלעם
און מאַכט מיך אויפּמערקזאַם, אז אין זיינע שריפטן זיינען דאָ פילע זאַכן,
וועלכע קאָנען מיר צווייך קומען אין דער אויפקלערונגס-אַרבעט פאַר מיין פאַלק.
ער ערינערט מיר יענע שטעלע אין זיין „נאר אים ווייסן שוואַן", וואו ער
זאָגט:

„וואַלטן ווייניקסטנס זיי געוואונען אלץ, וואָס מיר פאַרלירן, נו,
דאן וואַלטן מיר עפשער פון דער זייט צוגעזען, ווי זיי ספּראַווען זיך מיטן
ריבויגעשעליליאַם, און מיר, מענטשן, וואַלטן זיי שוין מויכל געווען. אָבער
ווען מיר זען ווי פיל, פיל מיר פאַרלירן און ווי ווייניק זיי געניסן דערפון;
אז זיי נעמען אוועק פון אונז מער ברויט, וויפּיל זיי באַדאַרפן אום זיך צו
זעטיקן; אז זיי צעשטערן אוינזער שענסטע טייערע אייגנס נאָר קעדיי מיר
זאָלן באַרויבט ווערן פון פריידן; אז זיי נעמען פון אונז אוועק מיט געוואלט
דעם פּרילינג מיט זיין פרייער לופט, דעם זומער מיט זיין פולן וואַרימען לעבן,
דעם אָטיען מיט זיינע פּרוכט און רינגלען אונז ארום, עפעס ווי דורך א בייזן
קישעף, מיט אן אייביקן ווינטער און דאָס אלץ ניט מער ווי צוליב א פוסטן
באַל, צוליב א שליטנפאַר, — ווען מיר זען דאָס, דאן קרענקט דאָס אונז,
דאן רעגט דאס אויף דעם פּרידלעכסטן צווישן אונז, דאן ווערט פאַרצייאונג
אומעגלעך."

און בערנע זאגט צו מיר:

„בעשאַס איך האָב דאָס געשריבן, האב איך מיינע פּיילן געצילט אַנ-
דערשוואו, דו אָבער קענסט דיזעלביקע ווערטער אריינשרייען אין די אויערן
פון די פאַרשלאָגענע ארימע לייט, פארשלאָגן און געדריקט דורך דעם רויבן
פון די רייכע. שריי, רוף אָן אויפהער צוויי, דריי מאָל א סאָב, שריי אומעטום,
ווייל מיטאַמאָל וועסטו צו זייערע הערצער ניט צוקומען.

זאָג זיי:

עס איז א ליגן, אז גאָט האָט באַשאַפן טוער און ליידיקייטער; עס איז א ליגן, אז די וועלט איז געבויט אף רייכקייט און אַרימקייט; עס זאָגן ליגן די, וואָס קומען און טרייסטן די פאַרטרויערטע מיט פאַלשער האַפענונג; זיי זיינען ליגנערס די, וואָס זאָגן צום פּאָלק: „זיך און האָף און וואַרט, טאָ- מער וועט זיך געפינען א הילף אָן דיין זוכן“; ליגנער זיינען די, וואָס זיינען די פאַלאַצן פון צעדערבויםער אין הימל און פערד-שטאַלן אָף דער ערד.

„גיי און זאָג דיין פּאָלק, אז עס איז צייט, אז זיי זאָלן דערוואַכן פון שלאָף און זאָלן ארויסגיין פאַרשפרייטן ליכט איבער דער וועלט, מאַרשרינדיק האַנט אין האַנט מיט זייערע ברידער פון אַנדערע פעלקער. זאָג דיין פּאָלק, אז עס איז צייט צו מאַכן א סאָף פון צינזען, און פאַרדינסטן, און עקספּלואַטאַציע, און יעדן מין רויב, וועלכער איז אַ שאַנדע פאַר מענטשן. זאָג צו דייער רייכע לייט, אז דאָס וואָס זיי פאַרהונגערן דאָס גאַנצע פּאָלק, צונעמענדיק פון אים אַלץ, וואָס אים איז טייער, נאָר אום נאָכצוגעבן איין קליינע טאַיווע, — אז דאָס הייסט מאָרד פאַר פילע געפאַשעס, פון וועלכן זיי קענען זיך ניט ריינוואַשן. „גיי, זאָג זיי, אז די מענטשן זיינען אלע ברידער, אלע; עס איז ניטאָ קיין קליין און גרויס, קיין הער און קנעכט, קיין רייך און אַרים אין דער נאַטור; עס איז ניטאָ אַזאַ מענטש אף דער וועלט, וועלכער זאָל האָבן דאָס רעכט צו זאָגן: איך מעג עסן די פרוכט פון דיין ארבעט, די פראַצע פון פילע אַנדערע.“

— „בערנע, בערנע! שריי איך אויס, אומויסט זיינען דייער רייד, פעסט שלאָפט מיין פּאָלק, פעסט ווי אַ שיקער און אַפילע כאַלעמען קאַנען זיך אים דייער געדאַנקען ניט.“

עפּשער נאָך וויכטיקער איז דער רעשט פון דערדאָזיקער מעשוואַס, אָבער מער איבערזען איך פאַרלוירן ניט. דער אייסעק גייט צו לאַנגזאַם און אירישע געדולד (אין לעזן, ווען ניט אין ליידן) איז קורץ.

ווערנדיק אַביסעלע געענטער באַקאנט מיט דער לאַקאַלער לאַגע אין קעניגסבערג, האָב איך ארויסגעפונען א קאַמישע סיטואַציע אין דער באַווע- גונג דאָרטן, וועלכע איז, איבעריקנס, דענסטמאַל נאָך געווען זייער שוואַך אין האַנדלס-שטעט, ווי קעניגסבערג, שטעטין אָדער דאַנציג. באַ די רייכסטאַג- וואָלן פון 1877 האָט בעכל, אלס קאַנדידאַט פון די סאָציאַל-דעמאָקראַטן, גע- צויגן ווייניקער ווי 1200 שטימען.

אָבער ניט דאָס בין איך אויסן, ווען איך זאָג, אז איך האָב דאָרטן גע- פונען אַ קאַמישע לאַגע. וואס איך האָב אין זין, איז אַט וואָס: די פירער פון דער אַרטיקער אַרבעטער-באַוועגונג זיינען געווען: הער- ביג, א גוטבאַזיצער; זאַטער, א באַנקיר; ארנאָלד, אַ בערזענעמקלער און קאַלמאַן — אַ קאַנדידאַט! דאָס איז אין אַ לאַנד, וואו די אַרבעטער-באַוועגונג איז אן ארבעטער-באַוועגונג, אַ פראַלעטאַרישע אין פול זין פונם וואַרט!

קאָמיש, ניין? צוליב וואָס דערצייל איך אייך דאָס? צוליב קאלמאַנען
און וועגן קאלמאַנען צוליב א נייעם מיטאַרבעטער פון דעם „אספת חכמים“
און עפּשער א פּאָר אנדערע.

פונדעסטוועגן איז קאלמאַן אליין אינטערעסאַנט.

זיין קאָנדיטאָרי (עטלעכע טירן פון קאַנצעלס רעסטאָראַן) איז געווען
קימאַט אַנטקעגן דער נייער בערווע. זיינע קונדן אָף א „טאַסע שאַקאַלאַדע“ און
אַנדערע אוועלכע זאַכן, אָף וועלכע דער דייטש איז א מאַידים, זיינען געווען
לויטער בערווענהענדלער, בערווענמעקלער, באַנקירן און רייכע קויפלייט פון אַנ-
דערע מינים. אזוי ווי זאַמטערס און אַרנאלדס זיינען נאָך אלע מאַסיס דע-
מאָלט אין דייטשלאַנד געווען נאָך זעלטענע פויגלעך, און דער געוויינלעכער
„בערוואַנער“ האָט פיינט געהאַט דעם סאָציאַליזם, ווי א שעד האָט פיינט אַ
מעווע, האָט קאלמאַן באוויזן ניט ווייניק קוראזש, אויספרייטנדיק א האַלב
טויז סאָציאַליסטישע בלעטער אָף זיינע טישן.

עס איז מעגלעך, אז אן אנדערער וואָלט טאַקע אָף דעם אויפן פּאָר-
לאָרן אַלע זיינע קונדן. קאלמאַן איז אָבער געווען א מענטש, וועלכן אַלע
האָבן געאַכטעט און פילע זאָגאַר פאַרערט. מע האָט אים אַלואַז מויכל געווען
זיין סאָציאַליזם.

איך ווייס ניט, וויפּל עמעס איז אין דעם געווען, אָבער אין קעניגס-
בערג איז וועגן דעם מאַן אַרומגעגאַנגען אזאַ לעגענדע:

דער פיינער, שלאַנקער מאַן, מיט זיינע פעכשוואַרצע האָר (ערטערוויי
שוין גרוילעך), מיט זיינע שיינע, איינגעזונקענע מאַטע אויגן, וועלכע האָבן
ארויסגעבליקט פון אַ מולאַטאַ-פאַרביקן פּאַנים, — אָט דער מאַן איז אַמאָל גע-
ווען גליקלעך פאַרהייראַטעט. ער האָט געהאַט א פרוי, אין וועלכער ער איז
געווען שטערבלעך פאַרליבט, און זי איז אין דעם צווייטן (דאַכט זיך, אינם
צווייטן) קימפּעט געשטאָרבן.

קאלמאַן, — פלעגט מען דערציילן, — האָט דעם טויט פון זיין פרוי לע-
פּאַנים לייכט אַריבערגעטראַגן; ער איז געבליבן שטיין הינטער דער סאָנבאַנק
פון דער קאָנדיטאָרי, דערזעלביקער העפלעכער, זויבערער, פריינטלעכער מאַן,
האָט גערעדט ניט פיל, אָבער ניט ווייניקער ווי פריער, האָט זיך געקליידעט,
דאָס איז עמעס, זומער און ווינטער אין שוואַרצן, איז מיט דער צייט געוואָרן
אן איבערגעגעבענער, טעטיקער סאָציאַליסט, האָט זיך אָבער אין אנדערע
פּראָטים ניט פאַרענדערט זינט מע האָט זי פון זיין הויז ארויסגעטראַגן.

דאַכט זיך, גאָרניט? אָבער אין דער שטיל פלעגט א קונד דעם צווייטן
זאָגן. — אזוי שטיל, אַז קאלמאַן זאָל ניט הערן: „אָט ווי איר זעט אים... שוין
צוואַנציק יאָר האָט זיך אָף זיין פּאַנים א שמייכל ניט באַוויזן.

דאָס איז וואַרשיינלעך געווען וואָר. מאַכשאַוועסן! פון דעם אויבנדער-
מאָנטן קוואַרטעט זיינען דריי: זאַמטער, אַרנאלד און קאלמאַן געווען אידן.
דאָס אליין איז שוין געווען קאָמיש, ווייל דער איד אין קעניגסבערג איז דע-
מאָלט געווען נאַציאָנאַל-ליבעראַל, דאָס הייסט רעאַקציאָנער, ביז אין מאַרץ

פון די ביינער. און ניט אין קעניגסבערג אליין: באמבערגער און לאַסקער
זיינען געווען צווישן די הויפטפירער פון די נאַציאָנאַל-ליבעראַלע אינם
רייכסטאָג.

און אין קאלמאנס קאָנדיטעריי בין איך איין טאָג באקאנט געוואָרן מיט
א אידישן שרייבער, וועלכער איז אף א וויילע געוואָרן א מיטארבעטער פונם
„אספת חכמים“. נאך שטייענדיק באם זשורנאַלכעלע קימאַט איינער אליין,
האָב איך זיך מיט אים שטאַרק דערפרייט.

וואס פון אים איז געוואָרן, ווייס איך ניט און וועל אים פארלויפיק
מיטן נאמען ניט אָנרופן. דאָס איז אויך ניט וויכטיק, ווייל זיין מיטארבעטער-
שאַפט האָט זיך איבערגעברענט גיך ווי א שטרוי, האגאם אין „הקול“ האט
ער פריער און שפעטער אפט געשריבן. אינטערעסאַנט איז דער מאָן אלס א
טיפ פון א מאַסקיל, א העברייער, וועלכער שטאַרבט איצט ביסלעכווייז אויס.
ער איז געווען אלט א יאָר דרייסיק. שטאַרק ווי א דעמב, אָבער מיט
ווייניק ציין אין מויל. דאס אליין זאָגט שוין דעם קלוגן לעזער (און וועלכער
לעזער איז אין אמעריקע ניט קלוג?). אז דאָס האט געמוזט זיין אן אָפגעלאָזענער
מענטש, א „שלעפער“.

ער איז דאָס אָבער געווען גייסטיק און מאָראַליש אזוי גוט, ווי קער-
פערלעך. ווי אים האָבן ניט געארט די פאַרנאכלעסיקטע ציין, וועלכע פלעגן
בא אים ארויספאַלן, ניט אָנמאכנדיק קיין גרעסערן גערודער ווי ארויסגעפאַ-
לענע ציין פון זיין קאם, אזוי האָט אים אויך ניט געאַרט א פאַרנאכלעסיקטער
אלטער, אדער נייער כויוו, א פאַרווילדעטער אויסדרוק, א גראַמאַטיקאַלישער
פערלער.

ער האָט ליב געהאַט צו עסן. ער האָט ניט נאָר פיינט געהאַט צו זיין
הונגעריק, ער האט טאקע ליב געהאַט צו עסן. ער פלעגט זיך זעצן צום טיש
בא א גוטן מאָלצייט מיט דערזעלביקער ענטוואַסטטישער אומגעדולד, ווי דעם
ווילנער „באלעבעסלס“ אן אייניקל וואָלט זיך אנידערגעזעצט אין סעאַסער
בעשאַס פאַטי האט געוואָלט זינגען אין דער אָפערע. דער הייליקער רייעך-נע-
כויעך פון די געבראָטנס, פון די פיש האָט בא אים ארויסגערופן די שפאַיעכק
פון מויל. האָט זיין האַרץ אָנגעפילט מיט ליבע צום לעבן, האָט זיין וועלט
געמאַכט פאַר אַ גאַנצן יאָר. דער קלאנג פון די גאַפּל-מעסער, דערגייענדיק פון
קיך, בעשאַס מע פלעגט גרייכן צום טיש, פלעגט זיין פאַר אים געטלעכע מו-
זיק, אַ מין הערלעכע אואווערטירע צו א גרויסער געזאַנג-דראַמע.

און ניט געקוקט דערויף. האָט דער מיטאָג נאָר געדאַרפט זיין צוויי
מינוט אָפן טיש, און דער ליטעראַרישער „אָפגעלאָזענער“ האט ארויסגעוויזן אן
עס-אָפגעלאָזנקייט אויך. ווי אים האט ניט געקומען צופיל אָדער צו ווייניק
ליטעראַרישע שפייזן פאַר אנדערע, אזוי האט אים דאָס ניט געאַרט אין זיינע
מאַגן-שפייזן פאַר זיך אליין. זאָלן, פעפער, כריין, רעטעך צי אין פליישקנייד-
לעך אָדער אין בלינצעס, מיט א מאַס אָדער אַן א מאַס — א דאיע זיינע.

און דערביי איז ער געווען א בעריע אף עסן, ווי ער איז געווען א בעריע אף שרייבן. אי זיין מאָגן, אי זיין מויעך האבן גוט געאַרבעט, אָבער אָן א סאָלק, אשטייגער, ווי עס פאַלט, אזוי ליגט עס — וועמען אַרט עס? פרינ-ציפן, איבערצייגונגען, אידייען? עט! צו וואָס וועט א מענטש זיין אזא באל-מעפונעק! סאָציאַליזם, זאָגט איר? רעכט יאָ, רעכט ניין, דאָס איז ... ווי א מאָל, ווי עס מאַכט זיך.

— „איער ארטיקל, — זאָגט איר צו אים, — איז גוט געשריבן, אָבער גיט ליכט צו פאַרשטיין“.

— „וואו שטייט עס געשריבן, אז אלע מוזן אלץ פאַרשטיין?“ ער קוקט אייך אָן ווי א מעשוגענעם בעאייס ער ענטפערט אייך.

אן אנדער מאל ווייזט איר אים, אז דאָס, וואס ער שרייבט היינט, איז א פולקומער פאַטש אין פאַנים דעם נעכטיקן ארטיקל זיינעם. ער האַלט אייך וידער פאַר א פעדאַנט און א נארישן מאַקפיד. וואס דרייט איר א מויעך!
פרינציפן, דגושים, קאמאס, קליידער-בערשטלעך, פינקטלעכקייט, איבער-צייגונגען, לאַגיק — דאָס זיינען אלץ זאכן, וועלכע ער פארשטייט סעאַרעטיש זייער גוט, אָבער אין זיין לעבן, שרייבן און האַנדלען זיינען זיי פאַר אים דאסוועלבע, וואס פארק-רעגולאציעס זיינען פאַר א קראַליק.

און דאָך איז דער מענטש געוויס נאך היינט ערגעץ וואו א שרייבער, א טוער, אַ מאַכער, עפשער גאָר א פירער ... ניט ערגער, ווארשיינלעך, פאַר אסאך אנדערע, וועלכע די ווילנער ראַבינער-שול (אַלעהאַ האשאָלעם!) האט גע-שענקט דעם אידנטום און דורך אים דער מענטשהייט. עפשער בעסער. ווער זייס?

א שרייבערס קיך. — א געטונענער ארטיקל וועגן א פארגעסענעם
איניען. — געסט אינם „אספת חכמים“. — א זיפך. — די אונסער-
האנדלונג מיטן סאלעך דיקארנוסא. — עטלעכע באמערקונגען.

באם שרייבן וועגן פארגאנגענע צייטן, געוועזענע זאכן און אמאליקע
מענטשן איז דאָ עטוואָס, וועלכעס איז נויגייע צום שרייבער אַליין, אָבער בא
א גרעסערן טאלאַנט וואלט דערפון דער לעזער אויך האנאָע געהאַט.
אַט, לעמאַשד, זיצט מען פאַר יעדן קאַפיטל און מע בלעטערט אין די
אלטע זשורנאַלן, צייטונגען און ביכער, וועלכע האָבן אין זיך באַגראָבן יענע
„טרוקענע ביינער“, וואס אין זיי קלייבט מען זיך דאָס אריינצובלאָזן א נייעם
לעבנסגייסט, קעדיי אז די טויטע, גרויע, לאנג שטיל-געוואָרענע פארגאנגענ-
הייט זאל פון דאָסניי נעמען לעבן, זאל קריגן א קאליר און א לאַשן.
און בלעטערנדיק דידאָזיקע אלטע „שיימעס“, טרעפט מען אלע ווילע
דא אן אַרטיקל, וועלכער האט אַמאל געמאַכט א ראש און איז היינט אוי
פארגעסן ווי א געבאָרגטער בוך, דארטן א לאנג מיט מאַך פאַרוואַקסן שטיק
נייס, וואס האט אויפגעריט א וועלט בעשאס דאס — דאס שטיקל נייס — האט
ענטוועדער פאַסירט, אָדער איז דערפונדן געוואָרן, אדער איז געווען אי פא-
סירט אי דערפונדן, אויב דעם רעדאקטארס איינבילדונגס-קראַפט איז געקומען
צו הילף דער ווירקלעכקייט, וועלכע מעג זיך זיין „אַל-ראיט“ אין דער
וויסנשאַפט, טויג אָבער ניט אין צייטונגס-פאַבריקאַציע, וואו אַק מוז אויס-
זען אנציענד און כיינעוודיק, — בעקיצער, מע טרעפט אזא שטיקל אמאליקע
נייס, אזא פערשאלענע סענסאַציע, היינט א פעגירע אין א קייווער, אָן א
מאַציווע אף אים, אף א פאַרשאטענעם בייסאַלמען.

און בלעטערנדיק טרעפט מען אויך נעמען פון מענטשן, וועלכע האָבן
איך אמאָל אדער אויפגערגט, אָדער אָנגערעגט; וועלכע איר האט געבענטשט,
אָדער געפלוכט; וועלכע איר האט אָדער געזוכט, אָדער אויסגעמיטן. היינט
זיינען זיי פאַר איך גלייכגילטיקע ווערטער, צונויפגעזעס אף א געדולדיקן
בלאַט פון טויטע, בלייענע אויסיעס און זיי לעזן זיך: כאים, שימען, באַרוך-
ווי, ווער, וואו ...

און פון אט די אלטע נעמען, סענסאַציעס און אַרטיקלען וואלט, ווי
געזאגט, א גרעסערער סאַלאַנט געמאַכט, אז דער לעזער זאָל ניט ווייניקער

האנאָע האבן ווי ער אליין. איך אָבער בין צופרידן זיי צו באנוצן פאר זיך. דורך זיי אויפצולעבן און אָפּצופרישן קימאָט פאַרגעסענע זאַכן אין דער פאַר- גאַנגענהייט. פאַר דעם לעזער בלייבן זיי אַזוי אומזיכטבאר און באהאלטן, ווי — אדאָנק זיין הייליקן נאמען! — עס בלייבן אומזיכטבאַר און באַהאַלטן די פינגער, וואס האבן פאַר אונז געפילט די קישקעס, העלזלעך און פיש אין קאָשערע רעסטאָראַנען!..

מע טרעפט אָבער ניט דאס אליין, זיך גריבלענדיק אין די אלטע פאַפּי- רענע פאַקטן. צייטנווייז געפינט מען זאַכן, וועלכע מע זוכט גאר ניט, און מע זוכט זיי ניט, מאַכמעס מ'האַט שוין לאנג, לאַנג פאַרגעסן ניט נאר וואו זיי זיינען, נאר אז זיי האָבן גאָר ווען עס איז עקזיסטירט.

אף דעם אויפן האָב איך געפונען אין דעם „הקול“ נומ. 19 און נומ. 21 (ערשינען דעם 8-טן און דעם 19 מאָרט 1878) אן ארטיקל אונטערגעשריבן „בן-נץ“, וועלכער איז געווען אַזוי פולקום ארויס פון מיינע געדאַנקען, אז ער איז איצט פאַר מיר געווען ניט ווייניקער אן איבערצושונג ווי א געוויסער גע- דיכט פון ל. קאנטאָר, וועלכן איך האב אויך דא ניט לאַנג געפונען (אין דעם „השחר“ פון 1873), זוכנדיק עפעס פון אליעזער צוקערמאַן, דעם יונגן מאַן, וועלכער איז שפּעטער ארעסטירט געוואָרן בעשאַס מע האט אים אנטדעקט און איינגענומען — יאָ, איינגענומען: דאָרטן איז געווען א קאַמף מיט קליי-זאָיען פון ביידע זייטן — די דרוקעריי פון די „נאַראָדנאיא וואָליצ“ און וועלכער איז א קורצע צייט שפּעטער געשטאַרבן אף דעם וועג קיין סיביר. וועגן צוקער- מאַנען וועל איך פילייכט נאך האָבן א געלעגנהייט צו ריידן, ווען איך וועל צוריקומען צו ליבערמאַנען.

מאכשאַוועסן! דער דערמאָנטער קאַנטאָר איז היינט ערגיץ-וואו א ראָוו, ווי איך הער! ברוך משנה עתים ומחליף את הזמנים!

דער געפונענער ארטיקל פון מאָרט 1878 איז אַ קאָרעספּאָנדענץ פון קעניגסבערג וועגן ... טרעפט, וועגן וואס? נו, ניט אכטנדיק אף מיין פאַרשריט אַלס „וויסנשאַפטלעכער“ סאָציאליסט; ניט אַכטנדיק אף די פילע נייע באשעפּ- טיקונגען, פלענער, שרייבערייען און רעדאַקציאָנעלע ארבעט, האב איך, ווי עס שיינט, נאך ניט געהאט אינגאַנצן פון זיך אָפּגעשאַקלט יענע קאָוונער „פּראַקטישע“ ארבעט, וועלכע איך האָב דערמאָנט אין איינעם פון די ערשטע קאַפיטלען.

מיין „קאָרעספּאָנדענץ“ פון קעניגסבערג אין מאָרט 1878 באשעפּטיקט זיך מיט די „רעמעסלענאיע אוטשילישטשע“, וועלכע מיר — פיר יונגע לייט אונטער דער האַשגאַכע פון דעם ליידער שוין זייער שוואַכן סענדער פאַרט — האבן געוואָלט גרינדן אין קאָוונע.

און וואָס זאל איך לייקענען? דער געפונענער ארטיקל האָט מיר פאַר- שאַפט פיל מער פאַרגעניגן, ד. ה. צופרידנהייט מיט זיך, ווי איך וואלט אליין געהאַלטן פאר מעגלעך.

עס איז עמעס, די דאָזיקע „פראַקטישע“ אַרבעט איז, ווי מע וועט באלד זען, געווען אוי מערקווירדיק, אז טראַכטנדיק ארום איר, האָב איך זיך אין שפעטערע יאָרן אָפט ערינערט אָן כאַיעם-זאַלמאַן באַברויסקערס טאינע צו זיין זון, וועלכער איז ארויס, קיינער ווייסט ניט ווי אזוי, פונם טאטנס הייז און יז אריינגערקאָכן אין א גימנאַזיע-מונדר מיט בלאנקענדיקע פעטאַלענע קעפּלעך.

„וואָס טויג מיר דיין גאַנצע כאַכמע? — האט רעב כאיעם זאלמאן גע-טאינעט, — וואס האָב איך דערפון? וואס איז מיר דאָ פאַר אַ נאַפקעמינע, צי פעסרוק האט געשלאָגן יאנוקן, אָדער יאנוק האט גיווער געווען פעסרוק? אָט פאַרברענגט דאָס אַ מענטש צייט אומזיסט און אומנישט! וואָלסטו אָבער גע-פאַלגט אָן עלטערן, אַריינגענומען אַ כאַי-אַדאָם אין האַנט, וואָלסטו מיט דער צייט געוואוסט אַ דין — דאָך עפעס אַ נוץ אין אַ הויז!!!“

דאס איז, נאטירלעך, דער העכסטער גראַד פון „נוצלעכער“, פראַקטי-שער“ טעטיקייט, אָבער אונזער אונטערנעמונג אין קאָוונע איז ארץ געווען ניט צו פאַרזינדיקן.

ווי איר קענט לייענען אין מיין „הקול“-אַרטיקל, זיינען געווען אין אונזער סטאַטוט דריי פונדאַמענטאלע פונקטן:

ערשטנס, אז די מיטגלידער פונם „האַנטווערקער-בילדונגס-פאַריין“, אָב-שטעססטווא דליאַ ראַספראַסטראַנעניאַ רעמעסל“ — זאָלן אלע זאָלן, איינער ניט מער ווי דער אַנדערער, 5 קאַפּיקעס וואַכער.

צווייטנס, אז די קינדער, וואס וועלן דערצויגן ווערן אין אונזער שול, זאָלן קענען זיין קריסטלעכע אַזוי גוט ווי אידישע.

דריטנס, אז דער אייסעק זאָל זיין לעגאַל און אז מיר זאָלן קריגן אַ „באַשטעטיקונג“ פאַר אונזער סטאַטוט פונם גובערנאַטאָר, אָדער דורך אים פון פעטערבורג.

ווי איר זעט, איז די פראַקטישקייט פון דער אונטערנעמונג געווען גאַנץ פאַנטאַסטיש. גלייכע אָפּזאַלן לאָזט זיך נאָך הערן. אָפּשאַפונג פון דעם אירישן סעפּאַראַטיזם אין קאָוונע, און אין קאָוונע פון 1876, ניט פון היינט, איז שוין מער האַמעטנע, אָבער אַלץ נאָך דענקבאַר. דער דריטער פונקט אָבער... צו קריגן אַ „ראַזרעשעניע“ פון דער רעגירונג... וואס זאָל איך דאָ לענגער בראיען? דער קאהאַן האט אונז געהאַלפן, און דער פיינבערג האט מיר אליין צוגעזאָגט אירסצופויעלן באם גובערנאַטאָר אַלץ, וואס ער, דעמדאָזיקן גובערנאַטאָרס לייב-דאָקטאָר, „זעלן-פאַרוואַנדטער“ און בוזעם-פריינט (אַזוי האט מען אומגעפער געזאָגט: ווי איך קויף, אַזוי פאַרקויף איך), קען אויסוירקן, אָבער עס איז קיין צוהייל ניטאָ, אז דער סטאַטוט — מיין אייגענע שווערע, אָבער ליבפולע נאַכט-אַרבעט — ליגט אַדהאַיאָם ערגעץ וואו אין אַן אַרכיוו אין פעטערבורג, לאַנג שוין וואַרשיינלעך צעגעסן פון מיין, אָדער צעפוילט פון ווילגאַטש, אָדער פאַר-געלט אין די ברעגעס פון שטויב, — פאַרגעלט, ווי א גרינער בלאט אין אַסיען, ווי אַ גרינער סאָציאַליסט אַ האַלב יאָר אין אַמעריקע, ווי דער ענטוואַזום אין דער סענסאַציאָנעלער פרעסע: געל אַרום די ברעגעס.

אין מיין אַרטיקל בין איך שוין דאָן געווען פאַרזיכטיק גענוג אויפּמערק-
זאָם צו מאַכן דעם אוילעם, אז דאָס איז נאָך ניט קיין טרופּע פאר אלע סאַצי-
אַלע קראַנקייטן אונזערע, האַגאַם עס איז אַפּילע היינט שוין מעגלעך צו פאַר-
היטן אַסאַך צאָרעס, קעדיי אז מע זאָל ניט דארפן קעגן זיי קיין צוואַקעס. —
היגייענע, — האב איך געשריבן, — „איז בעסער, ווי מעריציין“.

אויסגעלאָזן האָט זיך די „פּראַקטישע“ טעטיקייט, ווי דער לעזער ווייט
שוין, מיט גאָרניט. די 330 מיטגלידער, די 400 רובל, די טאַקאָנעס, די דער-
לויבעניש, די לופּט-שלעסער און דער זיסער כאָלעם, — אַלץ איז אַוועק מיטן
ווינט; אַהין, אַהין, וואו די אַלטע סקאַנדינאווער פּלעגן זעען דורך די וואַלקנס,
אף ווייסע, געפּליגלטע פּערד, באַרימטע מייסיס רייטנדיק צו דער אייביקער
וואַל-האַלאַ...
קוקט זיך דאָ צו נעענטער, און צווישן די טויטע רייטער, אף די שטאַלצע
ווייסע פּערד, וועט איר געפינען שיינע עטלעכע פּראַקטישע, סאַציאַלע רעפּאָר-
מען, וועלכע האבן באַם לעבן געמאַכט אַ פּיל גרעסערן גערודער, ווי מיין
יונגער כאָלעם.

דער פּערטער נומער „אספת-חכמים“ איז אַרויסגעקומען אין די ערשטע
טעג פון דעם יאָר 1878.

אין פּילע הינזיכטן איז דאָס עפּשער דער וויכטיקסטער פון די 8 העפּטן,
וועלכע זיינען אינגאַנצן דערשינען.

שערעשעווסקי באַווייזט זיך פונדאסניי מיט אַ קונציקער, אָבער אַרי-
באַכערישער, ד. ה. נוצלאָזער שרייבעריי, וועלכע איז קלוימערשט אַ סאַטירע
אף געזיסע אירישע פּילאַזאַפּן.

ראבינאָוויטש זעצט פאַר זיין אַרטיקל „שאלת הפועלים בארצות-הברית“
(די ארבעטער-פּראַגע אין די פאַרייניקטע שטאַטן), און אים ליינענדיק וואַלט
איר ניט דערווארטעט, אז 29 יאָר שפּעטער וועט נאָך אַלץ דער קאַנגרעס אין
וואַשינגטאָן זיין דער איינציקער פּאַרלאַמענט פון אַ ציוויליזירטער גרויסער
מעדינע, וועלכער איז פריי פון סאַציאַליסטן און ניט צו שטאַרק אָנגעשטאַפּט
מיט אפּילע געוויינלעכער בורשוואַזער ערלעכקייט.

אין דעמועלביקן נומער קומט ענדלעך אַרויס פאר די לעזער מוישע-לייב
ליילענבלום, האַגאַם אין זייער אַ באַשיידענער ראָלע. ער איז מאַספּיד אונזערע
ביידנס אַלטן פריינט סענדער פאַרט, וועלכער איז מיט עטלעכע וואַכן פריער
(דעם 29-טן נאָיאַבר 1877) געשכאַרבן אין קאָוונע.

און אַזוי ווי עס איז איצט קיין שום צווייפּל מער ניטאָ, אַז דער „האמת“
אין זיין וועט שוין מער ניט דערשיינען, ווערט אין דעם פּערטן העפּט „אספת
חכמים“ אָפּגעדרוקט מיין געדיכט „למי אני עמל?“, אַרום וועלכן עס איז גע-
רעמט געוואָרן אין דעם פּינפטן קאַפּיטל.

דאָן דערשיינט דאָרטן די פּאַנטאַזיע וועגן דיקאַרנוסא, דעם מאלעך פון
פּאַרנאַסע. כּוּך דעם שרייבט דער מעשוּגענער פּילאַזאַף (יגלי) אין דעמועלביקן

נומער א סאטירע אין פיוט-גראמען, וועלכע איך וואָלט גערימט, ווען אָן אַנ-
דערער וואָלט געווען דער פאַרפאַסער דערפון, ווייל אזוי בין איך דערצו צו
באַשיידן.

און דאָ לאָזט מיך מיט אַ פּעדער און טינט אייך ווי עס איז איבערגעבן
אַ לאַנג איינגעהאלטענעם זיפק:

וואָלט איך געשריבן וועגן מיין העברעאישע זשורנאַליסטישע סעטיקייט
פון יענער צייט אין העברעאיש, דאָן וואָלט איך איינפאַך איבערגעשריבן אַלץ.
וואָס איך האָלט פאַר גוט, פאַרשווייגנדיק וועגן די זאַכן, אַרום וועלכע דער
קאָמפּלימענט פונם לעזער איז ווייניקער זיכער. איך שרייב אָבער ניט העברע-
איש, איך שרייב אידיש, און ווען איך קום צו אַן אָרט, וואו איך פיל, אָ דאָ
וואָלטן זיך אַ שפּאַט געטאָן הילכעדיקע אפּלאָריסמענטן, ווען דער אוילעם וואָלט
נאָר פאַרשטיין אַ הילכנדע ציטאַטע, אָדער ווען דידאָזיקע שטעלע וואָלט זיך
לעכאַלאַפּאַכעס לאָזן איבערוועצן אף אידיש, — דאָן טוט טאַקע פאַשעט ווי דאס
האַרץ. די איינציקע בריירע, וואס בלייבט אין אזא פּאַל איבער, איז מויריע
צו זיין דעם אוילעם, אז די און די פּערזאָן איז געווען גוט, אָבער דאָ איז אַן
אַנדער צאָרע: אַפּן האַרצן ווערט, לעמאַשל, טאַקע לייכטער, אָבער באַם אוי-
לעם בלייבט איר אַ באַל-גאַיווע און א באַרימער. און פונדעסטוועגן זע איך
בעשום אויפן ניט איין, פאַרוואָס איך זאָל אן אַנדערן מעגן רימען און זיך
אַליין ניט... וואו איז דער יוישער דערפון? אַ הויכע מאַציווע מיט אַ גרינעם
בערגעלע פון הינטן, מיט אַ גאַנצן לייסטער שוואַכים פון פּאַרנט — נאָכן טויט —
איז געוויס א גרויסער טאינעג פאַר אַ מענטשן, אָבער אַ כּניפעלע, אַ בראַווא,
אַ כּיינעוודיקער שמייכל באַם לעבן גייט אויך ניט צופּוס.
נאָר אויב די סאַטירע, וואָס קלינגט, ווי יאַצערעס אין יענער „מעשוואַס“.
לאָזט זיך ניט איבערגעבן ניט אין העברעאיש, ניט אין אידיש, קען איך לייכט
איבערוועצן די מאיסע מיט דעם מאַלעך דיקאַרנוסא. אָט איז אַ שפּאַגל-נייע
איבערזעצונג; די אַלטע געפּעלט מיר ניט.

היינט באַנאַכט האט זיך צו מיר באַוויזן דיקאַרנוסא (דער מאַלעך, וואס
איז געוועזט אף פאַרבאַסע) און, מיך אַרויספירנדיק פון מיין צימער, אין גאַס.
האַט ער צו מיר געזאָגט, ריינדנדיק מאַיסע-פּאַריץ:

„שנעל! קום מיט מיר, איך האָב דיר וואס צו זאָגן“.

„מיר? — האב איך איבערגעפרעגט, אַ פאַרציטערטער.“

„יא, דיר; הער אויס! — האט ער געענטפערט, און, ווייטער ריינדנדיק,

האַט ער אזוי געזאָגט:

„יאָרן שוין, ווי איך האָלט באַהאַלן אין מיין ברוסט אַ וויכטיקן אייניען
און האב ביז היינט ניט געטונען אַ מאַן נאָך מיין האַרצן נאָך, דורך וועלכן
איך זאָל דעמאָזיקן אייניען קענען באַקאַנט מאַכן צווישן די מענטשן. איצט,
יאָגלי, ווענד איך זיך צו דיר, און דו פּאַלג מיך און טו, וואָס איך זאָג דיר

און וואס איך הייס. רוף שנעל אין די אויערן אַרײַן פון דיין פּאָלק, זײ, װאָס פּאַרשטײען דיין לאָשן.

אַבער, װאָהײן גײען מיר? — האב איך אים געפרעגט, און מײן האַרץ האָט געקלאַפט פאר שרעק און פרייד צוזאַמען.

„וואו איך װעל װעלן, אהײן װעלן מיר גײן, — האָט דיקאַרנוסא געענטפערט מיט שטאַלק. עס זײנען פאַרגאַנגען אײניקע סעקונדן. ער האָט דאָן װידער געעפנט זײנע לעפּצן און האָט אַזױ געזאָגט:

„װען גאַט האָט באַשאַפן די װעלט און האָט זיך אַרומגעזעען, אז דער מענטש װעט צום לעבן אײביק נײט טױגן, האָט ער אים אַרױסגעטריבן פונם גאַנצן, אָפגעבענדיק אים און זײנע קינדער און קינדסקינדער די ערד אלס זײער אײגנטום. מיר האָט דאָן גאַט באפוילן, אז איך זאָל זײ געבן כאַינע.

— װאָס װעט זײן מײן אװודע? — האָב איך דעם ריבױנעשעלױלעם געפרעגט.

— דו, — האָט ער מיר געענטפערט, — װעסט אױפפאַסן אָף זײער פאַרנאָסע און װעסט אײנטײלן יעדן אײנציקן, װאָס ער דאַרף צום לעבן, לױט זײן פאַר- דינסט נאָך.

— נאָך זײן פאַרדינסט? — האָב איך אױבערגעפרעגט, — און װי װעל איך װיסן צי דער מענטש אױז גוט אָדער שלעכט?

— דאָס אױז דיין אײסעק גאָר נײט, — האָט ער געענטפערט, — פאַר זײערע גוטע אָדער שלעכטע מאַסיס װעל איך אליין זײ מישפעטן. דו האלט נאָך דײנע אױגן אָפן און פאַס אױף, אַז קײנער זאל נײט עסן קײן ברויט, װאו ער האָט אײן דעם גאַרנײט געטאַן, װײל אַזױ האָב איך הײנט געזאָגט אדאַמען: אײן דעם שװײס פון דיין פּאַנים זאָלסטו עסן דיין ברויט.

— אָבער, — האָב איך װײטער געפרעגט, — דער מענטש לעבט דאָך נײט מיט ברויט אליין און אױב אלע מענטשן-קינדער װעלן באאַרבעטן די ערד, װער זשע װעט פאַר זײ נײען קליידער, װער װעט בױען הײזער פאַר זײ און װער װעט זײ פאַרזאָרגן מיט זײערע אַנדערע באדערפענישן?

— שטיל, דו נאַר! — האָט ער אָף מיר א געשרײ געטאַן, — האָב איך דיר דען געזאָגט, אז נאָר בא דער ערד זאָל דער מענטש ארבעטן? לאַז ער טאַן, װאָס ער װעט טאַן, אבי ער פאַרדינט צום לעבן דורך זײן אַרבעט.

— אױב אַזױ, — האָב איך, צײטערנדיק אײן אלע גלידער, דעם ריבױנע- שעלױלעם געפרעגט, — טאָ װאו אױז דעם מענטשנס פרייער אױסװאל? דאַכט זיך, דו האָסט אים געזאָגט, אז ער האָט די ברייע צו טאַן גוטס אָדער שלעכטס און װי קען ער פריי קלייבן און װײלן, אױב איך לאַז אים פאַר- הונגען אָף טױט אַזױ גיך װי ער הערט אױף צו ארבעטן?

— דאָס אױז עמעס, — האָט גאַט מיר געענטפערט, — אָבער אײן דעם פראט קאָנטו זיך פאַרלאָזן אָף דיין אײגענעם פאַרשטאַנד: טו, װאָס דו פאַרשטײסט. אײן א שרעקלעכער אױפּרעגונג בין איך פון אים אױעקגעגאַנגען: א קלייניקייט אביסל! אלע אַנדערע מאלאַכים אײן הימל טוען זיך יעדער זײן אַרבעט, נײט אפּױגנדיק זיך נײט אָף א האַרץ נײט רעכטס נײט לינקס, און איך

זאל האנדלען לויט ווי מײן סײכל טראָגט מיר! דער מענטש איז א בען-
בכירע, ער איז פריי צו טאנצן אָדער צו פראצעווען, און דאָ קום איך און
זאָג: דו קריגסט דיין ברויט און דינע אנדערע באדערפענישן נאָר ביטנאי, אז
דו זאָלסט ארבעטן! און וואָס טו איך מיט דעם אידן, וואָס אים האָט גאָט
גערופן: מײן זון, מײן בכאָר, א סגולע פאר אלע פעלקער? וואָס זאל איך
מיט זיי טאָן? ווי שיק איך זיי ארבעטן? און טאָמער ווילן זיי ניט ארבעטן,
וואָס טו איך? אין בין געווען מוירעדיק צעטראָגן, קלערנדיק און טראכטנדיק,
ווי מע דרייט זיך דאָ ארויס.

— און וואָס האָסטו געטאָן? — האָב איך געפרעגט דעם מאלעך
דיקארנוסא, זייענדיק נייגעריק צו הערן, ווי דער אייסעק האָט זיך אויס-
געלאָזן.

— „אַט הער, יאָגלי, הער מיך אויס.

„יענעם טאָג האָב איך געטראָפן סאמאעלן, אים, דעם בײן גייסט, דעם
שאַטן מעקאטרעג, דעם ייצער האָרע, וואָס רעדט אָן מענטשן צו טאָן אלעס
בייז. אין מײן פראָסטקייט האָב איך אים דערציילט מײנע צאָרעס.

— „גיב מיר דיין האנט, דיקארנוסא, — האָט ער צו מיר געזאָגט, — און
איך וועל דיר העלפן.”

זיין פאָנים האָט פאָשעט געלויכטן, ווי ער האָט פאָרגעזעצט, רײדנדיק
מיט די ווערטער:

„דו וויסט דאָך, אז מײן אואודע איז איינצופלאנצן אין די מענטשלעכע
הערצער אלס בײז, ווייל אף דעם בין איך געשטעלט פון גאָט אליין. ווען
אַבער יעדער מענטש וועט ארבעטן טאקע אין דעם שווייס פון זיין פאָנים,
דאָן, פארשטייטו דאָך אליין, וועט ער ניט זינדיקן, און איך ווער אויס
מאכער איינס, צוויי און דריי. פאר מיר איז, דערפאר, וויכטיק, אז עס זאלן
ארבעטן ניט אלע מענטשן, נאָר בלויז א טייל פון זיי: די פיש קומען דאן
אליין שוין אין מײן נעק אריין.

— „און וואָס וועסטו טאָן?” — האָב איך סאמאָעלן געפרעגט.

— „איך וועל פריער פאָר אַלץ ארויסווארפן א מין פאראכטונגאף האנט-
ארבעט, זי מאכנדיק מיט אין די אויגן פון אלע מענטשן. דאן וועל איך אין
זייערע הערצער אויסהאָדעווען א שטארקע לוסט צו הערשאפט, צום ארומגיין
ליידיק און צו באטלאָגעס. אָף דעם אויפן וועלן ארבעטן, ווי איך האָב שוין
געזאָגט, נאָר א טייל מענטשן, די מייסטע וועלן זיין פוסט-און-פאסטיקעס,
האָדעווענדיק זיך מיט דער פרוכט פון דעם ארבעטערס הענט.”

— „יא, אָבער ווי וועל איך זיי געבן זייער פארנאָסע?” — האָב איך גע-
וואָלט וויסן.

— „אין דעם פראט, דיקארנוסא, פארלאָז זיך אף מיר, — האָט ער געענט-
פערט, — און עס וועט אונז בײדן גוט זיין. דו דארפסט וויסן, אז אין דער-
זעלביקער צײט, וואָס איך מאך פאראכטלעך די ארבעט, לערן איך די מענטשן
אויך צו קענען רויבן (און וואָס הייסט רויבן? רויבן הייסט נעמען אַלץ, וואָס
געהערט דעם נעמער ניט), און אזוי וועלן אלע, וואָס באשעפטיקן זיך ניט

מיט ארבעט, מיט דערדאָזיקער ארבעט, וועלכע איז נויטיק, קעדיי דער מענטש זאָל קענען לעבן, — וועלן זיי אלע, זאָג איך, — זיין עקספּלואַטאַטאָרן, דאָס הייסט, פּראָסט גערעדט, רויבער.

אַבער, דיקאַרנוסא, רויבער—רויבער זיינען ניט גלייך, און בא מיר וועלן זיי צעטיילט ווערן אף פּאַרשיידענע אָפּטיילונגען: זיי וועלן עקספּלואַטירן דעם ארבעטער ווער דורך זיין גרעסערער פּעאַיקייט און גרעסערע קענטענישן, ווער דורך כּיטרעקייט און שווינדל, ווער דורך זיין איכעס, ווער פּאַשעט מיט די הענט.

אַט איז יעדער קלאס פון דידאָזיקע רויבער און ליידיקייטער נאָך זייער אָפּשטאַמונג און נאָך זייער גאַטונג נאָך, דער ערשטער צוערשט און דער לעצטער צולעצט.

צום ערשטן פּאָלק געהערן אלע גאַנאָווים, רויבער און ראָצכים, וועלכע טוען זייער ארבעט באַטאָג און באַנאַכט, לויט ווי דער אייסקע פּאַדערט עס. אף זייער פּאָן שטייט געשריבן: איינפאַכער רויב.

דער צווייטער רעגמענט באַשטייט פון דאָקטוירים און אַפּטיקערס (אין די שפּעטערע דוירעס), פון אומוויסנדע לערער און פּעדאַגאָגן, פילע פון די ראַבאָנים און אנדערע אזעלכע, וואָס אף זייער פּאָן זעען זיך די ווערטער: עקספּלואַטאַטאָרס, וועלכע רויבן דורך דעם, וואָס זיי ווייסן מער.

אין דעם דריטן פּאָלק מאַרשירן אלע יאַכטאַנים, וואָס לעבן אף דעם פּאָלקס רעכענונג, וואָס האָבן ליב ראַבאָנעס און הערשאַפט, וואָס הערשן וויל זיי שטאַמען פונם אדל און א. וו. — אף זייער פּלאַג קען מען לייענען: רויב דורך איכעס און הערשאַפט.

אַבער איבער זיי אלעמען, — האָט סאַמאַעל אויסגערופן מאָלע סימכע — שטייט דער פּערטער פּאָלק. בעסער פאַר אלעמען טוט מײן ארבעט און ערפילט מײן וואונטש די אָפּטיילונג, וואָס אף איר פּאָן געפינט זיך די אויפ-שריפט: „געשעפט“! די עקספּלואַטאַטאָרס פון דעם סאָרט דאַרפן אייגנטלעך נאָר זיין פאַרמיטלער צווישן דעם ארבעטער, וואָס ברענגט די טוואוע ארויס פון דער ערד, אָדער וואָס מאַכט א ניצלעכע זאַך, און דעם, וואָס באַדאַרף די טוואוע אָדער די געמאַכטע זאַך, בעשאַס ער, פון זיין זייט, מאַכט עפעס אן אנדער זאַך פאַר דעמדאָזיקן פּויער און דעם באַלמעלאַכע. אָבער אונזערע פאַרמיטלער, וואָס זייער אייסקע איז צוצושטעלן דעם שוסטער געבעקס פונם בעקער און דעם בעקער—א פּאָר שיך פונם שוסטער, דאָס הייסט, זיי, וואָס זיי קומט ניט מער ווי א באַלוינונג פאַרן ברענגען און פירן א זאַך פון איין אָרט אף דעם צווייטן און פון איין מענטשן צום אנדערן, — זיי, זאָג איך, וועלן אַרונטערנעמען א כּיילעק פון דעם ארבעטערס פאַרדינסט און וועלן כּוץ דעם העכערן דעם פרייז פאַר דעם קויפער, און אַנשטאַט צו נעמען בלוזי שליכעס-געלט, וועלן זיי צונעמען די פלייש מיט די שמאַלץ, צוואוואַרפנדיק דעם ארבעטער-פּאָלק די הויט מיט די ביינער, און די באַטלאָנים וועלן אף דעם אויפן ווערן די רייכע לייט.

„זיי, הייסט עס, וועלן דורך זייער כטרעקייט בארויבן דעם אַרבעטער-קלאַס און צו דיר, דיקאַרנוסא, וועט מען קיין טאינעס ניט קענען האָבן. דער-ביי וועל איך אויך האבן מיין נוק, מאכמעס דורך דעם וועלן זיך מער און גיכער פרוכפערן זינדיקע מענטשן אָן אַ ברעג. פאַרשטייסטו מיין פלאַן? — האט סאַמאַעל געענדיקט, — דו וועסט, ווי גאָט האָט באפוילן, טאַקע נאָר געבן פאַר-נאָסע דעם טוער; אַי, מע נעמט פון זיי אוועק מיט רויב? האבן מענטשן דאָך אַ פרייען ווילן און קאָנען אויסקלייבן גוטס אָדער שלעכטס.“

— סאַמאַעלס פלאַן, האט דיקאַרנוסא צו מיר געזאָגט, איז מיר זייער געפעלן געוואָרן, איך בין געגאנגען אין דעם וועג אַ לאנגע, לאַנגע צייט. און בין געווען צופרידן. היינטיקע צייטן אָבער געפינען זיך אַלץ מער און מער מענטשן, וואס דער שוואַרץ-יאָר רייסט זיי צו וועלן פארניכטן סאַמאַעלס פלאַן. אָט דאָס ברענגט מיך צו דיר און דערפאַר שיק איך דיך צו דייענע ברידער — פאַר די אנדערע פעלקער וועל איך אויך אויפזוכן פאַרטרויענסווערטע פערזאָנען — קעדיי צו צעשטערן די ארבעט פון די דאָזיקע מעשוּגאָים.

„זיי ווילן — אַי, די לומפן! — דעם ארבעטער געבן זיין רעכט און צו געבן אַ כײלעק אין די פרוכט פון דער ארבעט נאָר די, וואס האבן זיך באַ-טייליקט אין דער ארבעט. זיי זאָגן, אַז קיינער טאָר ניט הערשן און ניט זיין אַן אויבערהאַר איבער זיינע ברידער, וועלכע זאָלן ארבעטן אונטער זיין באַ-פעל און קריגן פון אים סכירעס, בעאייס דער גאַנצער איבעריקער טייל פון דעם, וואס די ארבעט ברענגט איין, איבערהויפט אין די גרויסע פאַבריקן, גייט אין זיין קעשענע אַריין.“

— און וואס אַרט דאָס דיך, — האב איך געפרעגט, — אויב דאס זאָל אזוי זיין? פאַרקערט, דאָכט זיך, דאָן וועט יעדער אַרבעטן ווי גאָט האט גע-הייסן און דיר וועט זיין לייכטער יעדן צו געבן זיין כאַיאָנע?

„ — ניין, יאָגלי, דו פאַרשטייסט ניט, — האט דיקאַרנוסא אויסגעשריען. — די דאָזיקע מעשוּגאָים ווילן אלעמען גלייך מאכן און געבן יעדן אַ גלייכן כײלעק פון דער ארבעט, און אויב דאס זאָל זיך זיי איינגעבן, דאָן בין איך אַן איבע-ריקער צווישן אלע מאַלאַכים אין הימל און דאן קומט מיין סאָף. ניין! ניין! דאָס טאָר ניט, דאָס זאָל ניט געשען!! גיי, יאָגלי, שיט זאָמד אין די אויגן פון די דאָזיקע... נאָרן, דערווייטער זיי פון זייערע מאַסיס, רוף, שריי, לאַרעם, געשווינד, געשווינד...“

דיקאַרנוסא האט זיך אַזוי פאַנאנדערגעשריען, אַז ער האָט מיך אויפ-געוועקט.

לעזער, וועלכע האבן פיינט לאנגע ציטאטן און האבן ניט דעם סייכל זיי איבערצוהיפן, וועלן מיך מוזן אַנטשולדיקן, וואס איך האב דיקאַרנוסאס דערשיינגונג איבערגעגעבן וואָרט אין וואָרט, אנדערש האָט זיך דאָס ניט געלאָזן מאַכן, אויב די שרייבעריי זאל דערגרייכן, איר צוועק.

כאַראַקטעריסטיש איז, וואס די הויפט-עקספּלואַטאַטאָרס, די פּאַבריקאַנטן ווערן דערמאָנט אזוי ווי פאַרבייגייענדיק, בעאייס די סאָכרים מיט זייער רויב פונם ארבעטער-קלאס קומען ארויס עקסטרא-בויילעט. דער איד אלס פאַברי-קאַנט, אלס גרויס-אינדוסטריעלער האט זיך אין די 70-קער יאָרן קימאַט ווי ניט געלייגט אָפּן סייכל. שרייבנדיק לאָשן-קוידעש און וועלנדיק ווירקן הויפט-זאַכלעך אָף די יונגע לייט, די מאַסקילים, האט מען דערפאַר געהאַט פאַר די אויגן אַלס עקספּלואַטאַטאָר ניט דעם פּאַבריקאַנט, נאָר דעם קויפּמאַן, דעם הענדלער, דעם באַנקיר.

אַפּן ערשטן בליק קומט אייך פאַר, אַז דאָ האט געמוזט פּאַסירן דאָס-זעלבע, וואס מיינעם אַ באַקאַנטן פּלעגט זיך טרעפּן יעדעס מאָל, ווען ער פּלעגט שרייבן אַ געשעפטס-בריוו. נאָך פיר זייטן פון אַ בויגן פּאַפיר געדיכט געשריבן און נאָך אַלערליי "ראַנד-באַמערקונגען" אָף די ברעגעס, מיט א שטיקלעך צוואנציק שורעס ערגעץ וואו איבערגעשריבן פון אויבן ביז אונטן, געבנדיק דעם בלאַט אַ פּאַנים פון אַ געפּלאַכטענעם געזעס פון אַ שווארצן ווינער שטול, עטוואָס צעפאַטשקעט, — נאָך אַט דעם גאַנצן ניין מאָס ריידיקן בריוו, פּלעגט ער געוויינלעך ענדיקן אָף דעם רוקן פונם קאַנווערט מיט אַ וועיקר שכתּי: די הויפט-זאך האָב איך פאַרגעסן.

אַבער דאָ איז דאס ווירקלעך ניט געווען דער פּאַל. דער איקער איז פאַרגעסן, אָדער קימאַט פאַרגעסן געוואָרן, ווייל עס איז צו יענער צייט אין מיין פּאַל ניט געווען קיין איקער.

דער איינדרוק, וועלכן "דיקאַרנוסא" האט געמאַכט אָף געוויסע קרייזן אין רוסלאַנד, האט זיך באַמערקט אין דעם צענוואָרס קאַנצעליאריע אויך. הער ראַדיניסוואָן האט געקראָגן אַן אַנצוהערעניש פון ווילנע און ער האט זיך אזוי איבערגעשראַקן, אַז דאס פינפטע העפט האט זיך אָנגעהויבן מיט דער פּאַלגנ-דער קאַמישער אָנצייגע:

„הודעת המ"ול.

(דערקלערונג פונם פאַרלעגער)

פון דעם נומער אָן נעמען מיר אַראָפּ אַנווערע הענט פון דער רעדאַקציע פון די אַרטיקלען, וועלכע וועלן אריינקומען אין דעם זשורנאַל.

די פּראָגראַם ווערט ניט געענדערט און נאָך דער פּראָגראַם נאָך וועט דער הער בן-נץ רעדאַקטירן די אַרטיקלען, פאַר וועלכע מיר זיינען ביז איצט אויך ניט פאַראַנטוואָרטלעך געווען אין די פּריערדיקע נומערן.

זאלן דאָס וויסן אַנווערע ברידער אומעטום און צו וועלכער פּאַרטיי זיי געהערן, אַז וועגן דעם אינהאַלט פון די אַרטיקלען זאָל מען זיך צו אַנוו ניט טשעפען. מיר וועלן זיי לייענען פונקט ווי יעדער אַנדער לעזער, אַלץ, וואס אינו וועט געפּעלן, נאָכדעם ווי זיי וועלן זיין געדרוקט, נאָר די פּאַר-אַנטוואָרטלעכקייט פון דעם געלט פון אַבאַנעמענטן ליגט אָף אַנוו און אַנווערע אַגענטן און קיין פּרעמדער האָט אין דעם קיין כּיילעק ניט.

פאַר די אַרטיקלען, וועלכע קענען ברענגען, ווי אַ אידישער באַל-מעלי-צע וואָלט געזאָגט, געפאַר אין זייערע פּליגלען, איז פאַראַנטוואָרטלעך, בן-נץ

פאר דעם געלט אָבער... נו, דאס איז „אונזער“ זאך, און קיין פרעמדער
האַט דאָרין קיין כײלעק ניט.

אין דעמועלבן נומער - צום סאָף - איז אויך דאָ אַן אָנצײגע פאר
מיר, אָבער וועגן דעם אין מײן נאָענטסטן קאפיטל.

דעם בערס לאפע אריבער דעם גרעניץ. — באם מארט-יאנטעוו. — דער
יונגער מאן און זיין בערדעלע. — אַ בינען-קעניגן און איר גינסט-
לינג. — ליליענבלום ערשיינט. — איך באשרייב בערנעט לעבן. —
פויפסט פיוס שרייבט מיר פון יענער וועלט אַ ברוי.

אַלזאָ דער פינפטער נומער „אספת-חכמים“, וועלכער הויבט זיך אָן, ווי
די לעזער האָבן געזעען, מיט ראדקינסזאנס קאמישער, אָבער זייער כאַראַק-
טעריסטישער אנצייגע, ענדיקט זיך מיט אַ מוידאָע פון מיר.

דאָרטן ווערט אָנגעצייגט, אַז פון היינט אן און ווייטער פיר איך אליין
די רעדאַקציע פונם „אספת-חכמים“; אַז דער זשורנאַל וואַקסט און אַז האַגאַם
אין אנהויב איז ער געווען קליין און אין פילע פּראָטים ניט אינגאַנצן ווי ער
זאָלט באַדאַרפט צו זיין, וועט ער מיט דער צייט גרויס ווערן.

„אחריתו ישא מאד“ איז דער אויסדרוק פון די לעצטע ווערטער אין
דעם העברעאישן אריגינאַל: אַ נאַריש וואָרט צוליב דער שיינקייט פון דער
ביבלישער פראווע. דאָס באַפרייען זיך פון דער מעליצע איז אונז אלעמען—
כוך ליליענבלומען—אנגעקומען ניט לייכט.

עס ווערט דאָן אָנגעצייגט, אַז זעקס פון די גרויסע שרייבער פון אונ-
זער צייט זיינען צוגעשטאַנען צום זשורנאַל און האָבן פאַרשפּראַכן מיטצואַר-
בעטן. „מיט באַזונדערער ליבע“,—שטייט ווייטער אין דער מוידאָע,—„וועלן
מיר געבן אָרט פאַר ארטיקלען, וואָס זיינען נויגייע דאָס סאַציאַלע לעבן פון
דער מענטשהייט און די פּאָליטיק. טוירע-אַרטיקלען (האלענדער קעז, ווי איר
געדענקט געוויס) וועלן אויך אָנגענומען ווערן, אָבער פאַר זיי בין איך ניט
פאראנטווארטלעך.—געדיכטן וועלן נאָר געדרוקט ווערן אַזוינע, וואָס האָבן אַ
שאַיכעס מיטן „לעבן“.

דארויף האָב איך געכאַסמעט „בן-נץ“, בעטנדיק, אַז מען זאָל אים שיקן
די אַרטיקלען פאַרן „אספת-חכמים“ אף זיין פּריוואַט-אַדרעס.
עמשער קלערט איר, אז פון ראַדקינסזאנס אנצייגע און פון מיינער איז
דאָ געמאַכט געוואָרן אביסעלע צופיל פאראד, מעג איך אייך זאָגן, אַז איר
האַט אַ סאַעס.

עס האָט זיך נעמלעך אין אַ קורצער צייט אַרום אַרויסגעשטעלט, אַז די

געפאר איז געווען פיל גרעסער, ווי אפילע הער ראדקינסזאנס שארפע נאָז
האָט געקענט פון ווייטן דערשמעקן.

ארימער „אספת-חכמים“ ארימער איך!

זווי גיך ווי אונזער אַטער זיוועג—פון דער מאנאטשריפט מיט איר
רעדאַקטאָר—איז געוואָרן באַקאנט, און מאזטאוויס האָבן זיך אַ שאַט געטאָן
פון אַלע זייטן, איז אָנגעקומען די בייזע בסורע פון ווילנע, אַז דער זשורנאַל
איז פאַרבאָטן אין רוסלאַנד פאַר זיין שעדלעכער סאָציאַליסטישער ריכ-
טונג.

דאָס סינפטע העפט איז אַלואַ געווען דאָס לעצטע, וואָס איז אַריין לע-
גאַל אין רוסלאַנד. דאָס זעקסטע, זיבעטע און אַכטע זיינען שוין געאַנגען אין
קאָנווערטן. די לעזער זיינען געוואָרן ווייניקער אין צאָל, דערפאַר אָבער פיל,
פיל ענטוואַסטישער.

איך זאָג: „די לעזער זיינען ווייניקער געוואָרן“, עפּשער איז דאָס ניט
ריכטיק: עפּשער זיינען ווייניקער געוואָרן נאָר די אַבאָנענטן, בעאייס גראד
דורך דעם פאַרבאט איז יעדער עקזעמפּליאר געלייענט געוואָרן פון פיל מער
מענטשן ווי פריער, וואָס דערפאַר האָט טאַקע געקענט זיין מער לעזער, ווען
אויך ווייניקער אבאָנענטן, אָבער אף קלאָר ווייס איך דאָס ניט.
און איצט איידער איך פאַרנעם זיך מיט דעם אינהאַלט פון דעם פינפטן
העפט, וועל איך מיר דערלייבן זיך ווידער אָף אַ וויילינקע צו פאַרקערעווען
אַן אַ זייט.

שרייבנדיק אין דער „וואַרהייט“ אַרום „אייניקע מאַרט-יאָנטוויזיס“,
האָב איך אַמאָל דערציילט די לעזער פון יענער צייטונג וועגן אַ מאַרט-יאָנ-
טעוו אין דער קעניגסבערגער בירגער-רעסורסע“ אין דעם יאָר 1878.—וועגן
מיין ערשטן קאמונע-יאָנטעוו.

דאָ איז ניט דאָס אָרט וועגן דעם ווידער צו פאַרשפּרייטן זיך, און איך
דערמאָן נאָר יענעם אומפאַרגעסלעכן מאַרט-פּייערטאָג אום אייך עטוואָס צו
דערציילן.

שפעט אין דער נאַכט, געדענק איך, ווען דער קאַנצערט איז שוין גע-
ווען צו ענד, און דער אוילעם האַלב-פּאַנאָנדערגעאַנגען, האַלב אויסגעזעצט
אַרום טישלעך, מיט גלעזער ביר אָף זיי, און טאַבאַק-רויך אַרום זיי, און
שפּיאַנישע אויגן ערגעץ איבער זיי, האָט זיך אין איין ווינקל פאַרזאַמלט די
רוסישע, דאָס הייסט, די אידישע קאָלאָניע.

דאָס זיינען געווען קימאַט אלע סטודענטן אין דעם קעניגסבערגער או-
ניווערזיטעט, קימאַט אַלע מענטשן, וועלכע סימפּאַטיזירן מיט דער סאָציאַלי-
סטישער באַוועגונג אָפּ און זיינען פאַרדעקטע סאָציאַליסטן בישטיקע. זיי זיי-
נען טאַקע, לאָמיר פאַרבייגייענדיק באַמערקן, ניט יענע אַמעריקאַנישע „סימ-
פּאַטיזער“, וועלכע מיינער אַ באַקאַנטער האָט דעפינירט אַלס אַוועלכע, וואָס

„זיינען שוין אויס מענטשן, אָבער נאָך ניט קיין סאַציאַליסטן“ (ער איז אַ לעך—דער באַל-דאָוואָר).

דער גרעסטער טייל פון יענער גרופע זיינען לאַנג שוין אַרויס פון מיינע געדאַנקען, און כּוֹך זייערע נעמען און עפּשער זייער וואַקס, פון מאַנכע דעם קאַנטור, געדענק איך זיי ניט מער. אַנדערע דאַגעגן שטייען מיר קלאָר פאַר מיינע אויגן. לעמאַש:

אַט זע איך דעם ניט מער זייער יונגן סטודענט זאַלקינד, אים מיט זיין קלוגן בליק, מיט זיין שיינער גריכישער נאַז, מיט זיין נאַפּאַלעאַנישן בער-דעלע, וועלכעס ער קראַצט זייער אָפּט, אַריינלאָזנדיק אין אים, מאַיסע גראַב-ליע, די פינגער פון זיין לינקער האַנט. מע זעט, אַז אים בייסט ניט: ער האָט נאָר דערפון אַ מין נאַכעס רוען און אַגעוו העלפט דאָס אים, ווי עס שיינט, צום דענקען. איך האָב געקענט מענטשן, וועלכע האָבן ניט אַנדערש געשריבן, ווי זיי האָבן ניט אַרויסגעשטעקט אַ צונג, אָדער פאַרקאַרטשעט דעם שטערן אָדער אַלע וויילע אַ הויב געטאָן די נאָז מיט אַ צי אַרויף, אָדער האָבן אונ-טערגעבורבלט, אָדער... אַ מאלע-וואַס? אף דעמזעלבן אויפן האָט דאָס קראַצן דאָס בערדעלע געקענט העלפן אונזער פריינט באַם דענקען: געביסן האָט אים ניט. יאָ, ער איז געווען אַ דענקער און עפּשער טאַקע דערפאַר קאַרג אין ריידן. יעדנפאַלס האָט ער מיט מיר קיינמאַל ניט פיל גערעדט. אונטער פיר אויגן מעג איך אויך פאַרטרויען אַ סאָד: ער האָט, דאַכט זיך, אין מיר קיין גרויסע עמונע ניט געהאַט... עפּשער בין איך אים פאַרגעקומען צו יונג, עפּ-שער צו סענטימענטאַל, ד. ה. צו דום, עפּשער אי דאָס, אי יענץ. ווייסט אים דאָס גוטע יאָר.

אָבער אַט זיצט ער מיט אַ פאַפיראַס אין מויל, מיט אַ גלאַז ביר נעבן אים, מיט אַ פאַרטראכטן פאַנים. זיצט און רעדט מיט אַ מאַן אַ יאָר פינף און דרייסיק אַלט. צי עטוואַס מער ווי 35 אָדער ווייניקער, ווייסט ער אַליין ניט: זיין זיקאַרן מיטן שפיגל שטימען באַ אים ניט. ער האָט אַ געשווינדן בליק, צי ער טראַגט שפאַקולן אָדער ניט, געדענק איך ניט, אָבער ער סטאַרעט זיך אויסצוועען ווי אַ יונגער דייטשישער פּראָפּעסאָר. יעדעס מאָל, וואָס ער עפנט זיין מויל, ניט צום ריידן, נאָר צום גענעצן, האָט דאָס צו באַדייטן, אז מיר אלע יונגע שנעקעס דארפן גיין שלאָפן. ווילט איר וויסן, אויב אַ זאַך איז ריכטיק אָדער פאַלש, דארפט איר נאָר פּרעגן, צי איז די זאַך געטאָן, ווי ער וואַלט עס געטאָן אָדער ניט: ווי ער—ריכטיק, ניט ווי ער—פאַלש, און אַ סאָף מיט אַן עק!

קיינער האָט אף קלאָר ניט געוואוסט, „במה כּחו גדול“, פון וואַנען האָט זיך גענומען זיין אווטאָריטעט, אָבער זיין אווטאָריטעט איז געווען גרויס. צו-ליב אַ גרונט, וועלכן איר וועט באַלד ערפאַרן—בא מיר איז וואָס אפן לונג, דאָס אפן צונג—האָבן די יונגע לייט אים ניט אלע זייער ליב געהאַט, אָבער קיינער האָט ניט געוואגט זיך צו שטעלן קעגן אים.

אין די זיבעציקער און אכטציקער יאָרן פון דעם פארגאנגענעם יאָר-
הונדערט, בעאייס די סאָציאַליסטישע באַוועגונג האָט נאָך, צוליב איר קינד-
הייט, געהאַט אַ כײדער-און קלייזל-כאַראַקטער, האָבן די קאלאניעס פון עמי-
גראַנטן אין דער שווייץ, אין פראַנקרייך, ענגלאַנד און דײַטשלאַנד זייער אָפט
ערינערט אָן די בינען-מלוכעס.

פונקט אזוי ווי באַ די בינען זיינען פאראַן אַרבעטער, דראָנען און אַ
קעניגין, פון וועלכע די ערשטע הארעווען שווער און ביטער, אָבער שפילן
קיין שום ראָלע ניט, בעאייס די אנדערע, די דראנען, דרייען זיך ארום די
קעניגין, וועלכע איז מאשפיע איר מאיעסטעט אף זיי.—פונקט אזוי איז אין
אונזערע קאלאניעס אָפט געווען, כּוּך דעם אַרבעטער-קלאַס, אן אינטעליגענטע
אריסטאָקראטיע, וועלכע איז אליין געווען אונטערטעניק צו אַ גייסטיקער
קעניגין.

דידאָזיקע קעניגין איז געוויינדלעך געווען אַ יונגע פרוי אָדער מיידל,
וועלכע האָט געהאט פון דער נאַטור אַ שיינעם, יערנפאַלס אַ כײנעווידיקן
פאַנים, פון דער דערציאונג אַ גוטע פארציע בילדונג און פון רייכע עלטערן
אן „אריסטאקראטישן“, „איך בין ניט אבי ווער“=בליק.

זי פלעגט, ווי די בינען-קעניגין און ווי אנדערע קעניגיןס אין דער
וועלט-געשיכטע, האלטן הויף, פלעגט האָבן אירע „גינסטלינגע“ (פאוואריטן)
אין כראנאלאגישער אָרדענונג—וואָס פראסטע מענטשן רופן, איינעם נאָך דעם
אנדערן. עס איז וואר, איר שאיכעס צו דידאָזיקע גינסטלינגע, די יעכדיי
סגולע, איז געוויינדלעך געווען פון אַ ריינערן, מאָראַלישערן, כאַראַקטער, ווי,
לעמאַשל, די באַציאונג צווישן קאטערינע דער צווייטער אָדער דער ענגלישער
קעניגין עליזאבעט און זייערע, פאוואריטן, אָבער אין טאך איז דאָס געווען
אַזא באציאונג ווי יענע.

דער גינסטלינג באַ אונזער קעניגין איז אויך געווען אַ גאנצער מאכער,
אַ גאנצער „יאַ טעבע דאם“; אן „אוידיענץ“ באַ אונזער קעניגין איז אויך גע-
ווען קימאט אומעגלעך אָן זיין אייגפירונג, פארשטעלונג און געדעיקן שוך;
זיין היינטיקער, פריינטלעכער שמייכל האָט אויך געהאט צו באדייטן אַ מאר-
געדעיקן, פריינטלעכן שמייכל פון איר מאיעסטעט אליין א. א. וו., א. א. וו.

און דער מאן מיטן געשווינדן בליק, וועלכן איך האָב נאָר וואָס פרו-
בירט אייך שילדערן, איז דאָס געווען ארום יענער צייט (אין מאַרט 1878)
דער גינסטלינג באַ אונזער גייסטיקער קעניגין פון דער קעניגסבערגער רוסיש-
אידישער קאלאניע.

זי אליין וועל איך אייך דאָ ניט באשרייבן. איך וועל נאָר זאָגן, אז מיר
איז זי פארגעקומען זייער שייך, בעאייס ארום איר זויבערן כאַראַקטער, איר
אינטעליגענץ און איר ערנסטקייט איז קיין שום כעלוקע דייעס ניט געווען;
דאָס האָבן צוגעגעבן אפילע די פוקסן, וועלכע האָבן ניט געקענט דערגרייכן
די וויינטרויבן, וואָס דערפאר זיינען דידאָזיקע פירערס, קיעדוע, געווען זייער.
זי אליין וועל איך שוין גענויער דערפאר ניט באשרייבן, ווייל איך בין איי-
גנטלעך מיט איר ערשט באקאנט געוואָרן, ווען מאלכום-פרייסן האָט מיר

שוין געהאט געגעבן מיין פאסיר-צעטל און איך בין שוין געשטאנען אפן וועג.

זי דערמאן איך אָבער דאָ אלס אַ ביישפּיל פון דעמדאָזיקן בינען-קעניגטום אין קעניגסבערג און דעריקער אום אָט וואָס אויסצוברענגען: אזוי ווייט ווי איך ווייס, האָט זי דעם מאן מיט דעם געשווינדן בליק ניט געליבט, אָבער ער איז געווען איר גייסטיקער פאטיאמקין, און עס קען זיין, אז דאָס האָט אים געגעבן דעם אוטאָריטעט, וועגן וועלכן עס איז פריער גערעדט געוואָרן. אלס דער גינסטלינג פון „איר מאיעסטעט“, אלס דער אל-געמיין אנערקענטער „יושב ראשונה במלכות“, האָט ער געפירט בא אונז די ארענדע, געמאכט די געזעצן און געפאסקנט אלע סאָציאל-פאָליטישע שאילעס. און דאָס איז טאקע דער גרונט, ווארום די יונגע לייט אין דער קאלא-ניע האָבן אים ניט ליב געהאט.

כּוּץ זאלקינדן און אים איז אין דעמדאָזיקן ווינקעלע אין דער קעניגס-בערגער בירגער-רעסורסע איצט, ארום צוויי פארטאג דעם 18-טן, עפשער ריכטיקער דעם 19-טן מארט 1878, קימאט קיינער ניטאָ אין מיין ערינערונג, האַגאָס ארום דער קעניגין, דעם גינסטלינג, דעם מאן מיטן בערדעלע איז נאך דאָ אַ גאנצער אוילאם.

נאָך ברענען די לאמפן, נאך שפּילט די מוזיק, נאך טאנצט מען, טרינקט מען, רויכערט מען, לאכט מען, רעדט מען ארום און ארום, אָבער דער יאָג-טעוו, דאָס פילט זיך, איז צו ענד און נאָך אַ וויילינקע וועט מען מאכן האוו-דאָלע.

אין דעם פינפטן העפט „אספת חכמים“ זעצט פאָר ראַבינאָוויטש זיין אַרטיקל „שאלת הפועלים“. דאָס, וואס וואַרפט זיך אַם מייסטן אין די אויגן, דאָס זיינען די דרוקפעלערן אין די נעמען פון די אַמעריקאַנישע שטעט און שטאָטן. גאָט איז מיין איידעס, אז איך האָב די קאָרעקטור פון אויַרס אַרטיקל-לען ניט געמאַכט, אַניט וואָלט איך פאָר דיִדאָזיקע גרייזן וואַרשיינלעך נאָך היינט רויט געוואָרן. איין פעלער מוז זיין דעם שרייבערס. אַ מאַניפעסט פון די שטרייקער אף דער פענסילוואַניאַ-אייזנבאן איז דאָטירט: „פענסילוואַניען, דעם 25-טן יולי 1877“. עס איז מעגלעך, אַז אפילע ווען די קאָרעקטור וואָלט איך געמאַכט, וואָלט דער פעלער אויך געבליבן, מאכעס מיין יעדיע פון גע-אַגראַפיע איז דעמאָלט געווען אַם שטאַרקסטן אין אויע, און בענויגייע צו די פאַרייניקטע שטאַטן בין איך ניט זיכער, אז איך בין געווען זיכער, אז פילאָ-דעלפיע געפינט זיך אין פענסילוואַניע און ניט פענסילוואַניע אין פילאָ-דעלפיע.

אין דעמזעלבן העפט ערשיינט ליליענבלום אין דעם אָנהויב פון זיין מייסטער-ווערק „משנת אלישע בן אבויה“. אַ צייט מיט יאָרן האָב איך גע-האַלטן בעסאָד דעם פאַקט, אז ער איז געווען דער פארפאסער פון דער באַ-רימטער מישנע, אָבער ער אליין האָט דאָס אויסגעוואגט אין זיין סיפּערל-דרך תשובה און עס איז דערפאר ניט נויטיק איצט צו פארשווייגן.

ווי געזאָגט, איז דאָ אין דעם פינפטן העפט פאַראַן נאָר דער אָנהויב, די איינלייטונג צו דער מישע אויך, דעם עמעס זאָגנדיק, איז זי ניט זייער געלונגען. דער פאַרפאַסער דערציילט, ווי אַזוי אַ מין גייסטערוער האט דורך אַ קישעף ארונטערגעבראכט אַף דער ערד זיינעם (דעם פאַרפאַסערס) אַ זיידן; ווי אַזוי אלישע בן אבויא, זיך דערוויסנדיק, אז עמיצער קלייבט זיך צו פאַרן אַף אונזער וועלט, האט אים מיטגעגעבן אַ בריוועלע—אדאַנק אים, מאַשמאַעס, פאַר דער טירכע! דאָס דאזיקע בריוועלע איז אריינגעקומען אין דעם שריי-בערס הענט, איידער דער יענער-וועלטיקער זיידע זייער האט זיך צוגעקליבן אים אָפּצוגעבן—אן עכט אידישער מוכ"ז! — צום אַדרעסאַט און העיויס ווי דער אַדרעסאַט, און העיויס ווי דער כירעם דראַביינו גערשן איז באַטל באַ בריוו, וועלכע מייסיס שרייבן אַהערצוצו, האט דעם זיידנס אייניקל די בריוו איבערגעלייענט און איבערגעשריבן. איצט שיקט ער אים דאָס צום רעדאקטאר פון דעם „אַספת חכמים“, דאָס הייסט, ער זאָגט צו, אז ער וועט עס שיקן. ער האָט געהאַלטן וואָרט, און ווען מיר וועלן קומען צום זעקסטן העפט, וועלן מיר זיך צו דעם איניען צוריקערן.

אין דעם פינפטן העפט אָנגעהויבן און געענדיקט אין דעם זעקסטן, איז דאָ מיין ביאָגראַפיע פון לודוויג בערנע. צי דאס איז געווען צוליב דער סימכע פון ליליענבלומס אָנגעקומענעם ערשטן וויכטיקן ארטיקל אין מיין קליינעם זשורנאַלכעלע, צי דערפאַר, ווייל דער מאַן איז מיר סטאַם געווען ליב פון דעם ערשטן סאָג אָן, ווען איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן, דאָס קען איך איצט באשטימט ניט זאָגן. אָבער ווי די מאַיסע זאָל ניט געוועזן זיין—מיין ביאָגראַפיע פון לודוויג בערנע איז „גע-ווידמעט“ געוואָרן צו מוישע ליליענבלום, און אין א פוסנאָטע געפינט זיך די באַמערקונג, אז אלע, וועלכע קאָנען דעם וואַרהייטס-ליבנדן שרייבער מ. ל. ל., וועלן פאַרשטיין דעם גרונט, פאַרוואָס איך האב אים געווידמעט די לעבנס-באשרייבונג פון דעם דייטשישן פרייהייטסקעמפער.

עס איז גענוג צו זאָגן, אז די גאַנצע ביאָגראַפיע (אין ביידע העפטן) פאַרנעמט ניט מער ווי זיבן זייטן, אז דער לעזער זאָל פאַרשטיין, אז דאָס איז געווען זייער אָן אויבערפלעכלעכע שרייבעריי. א ליטעראַרישן ווערט האט העכסטנס פילייכט די קורצע האַקדאָמע. אַזוי שטאַרק האב איך געפילט די שוואַכקייט פון מיין אַרבעט, אז איך האָב אַ פאָר יאָר שפּעטער זיך גענומען צו א נייער גרויסער באשרייבונג פון בערנעס לעבן און ווערק, אויך אין העברעאיש. אויב די מיז האבן עס נאָך ניט צעגריזעט, דאַרף זיך בא מיר נאָך ערגעץ-וואו געפינען דער אויפגעשריבענער טייל, וועלכער אַנסהאַלט בער-נעס קינדהייט און יוגנט.

אָבער שוואַך ווי מיין אַרבעט איז געווען, האט זי געהאט די ווירקונג, אז זי האט דעם אידישן יונגן דאָר געגעבן כאַטש א שטיקעלע באַגריף פון דעם מאַן, וועלכער איז געוואָרן פון אַ שוואַכלעכן, אי פּוּיש, אי גייסטיק

שוואַכלעכן אינגל מיט א שארפער פעדער אין דער האנט, א מאַן, וועלכער
האט די געקרוינטע קעפ פון אייראפע געמאכט זייער פיל קאַפשמערצן און
האט די איינגעבויגענע קעפ אויפגעהויבן און אויפגעקלערט.

כוך דערדאָזיקער ביאגראפיע, איז פון מיין פעדער דאָ אין דעם פינפטן
העפט א קליין געדיכטעלע, וועלכעס הייסט „תקות עובד“.
דאָס איז א שמערץ-געשריי פון אן אומגליקלעכן מענטשנס ברוסט,
וועלכער זעט פאר זיך נאָר איין ערלייונג און דאס איז דער טויט. פון א
ריין ליטערארישן שטאנדפונקט איז די מאכערייקעלע, דאכט זיך, ניט שלעכט,
אבער מיך האט שפעטער אָפּט פארדראסן, וואָס איך האב עס געשריבן. אזעל-
כע פארצווייפלונגס-פאעזיע קען נאר שאָדן.
מיט מער צופרידנקייט לעז איך היינטיקן טאָג די „מעשוואַס“ אין יע-
נעם העפט.

ווי ליליענבלום אין דעם פאל פון אלישע בן אבויה, אזוי קריג איך
אויך א בריוו פון יענער וועלט, אבער אף א פיל איינפאַכערן אויפן.
דעם בריוו שרייבט דער נאָר-וואָס געשטאַרבענער קאַטוילישער פויפסט
פיוס דער ניינטער און אין אים דערציילט ער, ווי אזוי ער האט זיך אף יע-
נער וועלט צונויפגעטראפן מיט נאפאָלעאָן דעם דריטן. צו באווייזן, אז דער
פראנצויזישער ארבעטער האט ווייניק וואָס נוצן געהאט פון דער רעפובליק,
וועלכע איז געגרינדעט געוואָרן נאָך זיין, נאָפאָלעאָנס, מאַפאָלע, שילדערט ער
דעם ארבעטערס לאגע היינטיקן טאָג און באווייזט, אז זי איז ניט בעסער אין
רעפובליק ווי אין מאַנאַרכיע.

א שטאלצער טאג. — דר. יצחק קאמינער. — קאמינערס נאציאנא-
 ליום. — זיין שיר „עמק עכור“. — מיין „הב-הב!“. — א סאכלויקע
 מיט ראדקינסזאנען. — זיין פורים און מין טאד.

ארום דער צייט, ווען דער זעקסטער נומער פונם „אספת חכמים“ איז
 דערשינען, האָב איך איבערגעלעבט איינעם פון די גליקלעכסטע טעג פון מיין
 לעבן. דער לייפציקער „פאָרווערטס“ (פונם 12 אפרעל 1878) איז אָנגעקומען
 מיט מיינעם א פעליעטאָן: „א רוסישער אנטי-לאסאליאנער“.

דאָס איז ניט געווען דער ערשטער דייטשישער ארטיקל מיינער: אין
 דער רעדאקציע פון אונזער קעניגסבערגער לאָקאל-בלאט בין איך שוין לאנג
 געווען א גאַנצער בען-באָיס, האגאם געשריבן האָב איך ניט זייער אָפּט. דאס
 אבער איז געווען אן אַרטיקל ניט אין אַ לאָקאלן בלאט, נאָר אין דעם צענט-
 ראל-אַרגאַן פון דער פּאַרטיי. וועלכער האָט דערצו נאָך געהאט ווילהעלם
 ליבקנעכט פאר זיין רעדאַקטאר, דעמדאָזיקן גרויסן ליבקנעכט, וועלכן איך
 האב מיט אַ יאָר שפּעטער אזוי שטאַרק פיינט געקראגן. האָב איך אבער דאן—
 אין אפרעל 1878—קימאַט פּאַרגעטערט.

מיט 24 יאָר שפּעטער האָב איך דעם ארטיקל געפונען אין דער ניו-
 יאָרקער ביבליאָטעק, האב אים דורכגעלייענט צום צווייטן מאַל נאָך אזא לאנג-
 גער צייט, און—צווישן אונז זאָל דאָס בלייבן!—איך בין פון אים ניט עקסטרא
 ניספּאַעל געוואָרן. נאך מער: א וואַך צוויי אָדער דריי פריער האָב איך גע-
 ענדיקט לייענען „זאַרגעס בריוו-וועקסל“ (מיט מארקס, דיטצנען, ענגעלס און
 יאהאן פּיליפּ בעקער) און, לייענענדיק יענעם ארטיקל מיינעם, האָב איך זיך
 דערמאָנט אן אַ בריוו פון פּרידריך ענגעלס צו זארגע, וואו ער באקלאַנט זיך
 איבער ליבקנעכטס רעדאַקציע, איבער זיין אַריינעמען אינם צענטראל-אַרגאַן
 אלערליי ניט-וויכטיקע, אמאָל אפילע שעדלעכע זאַכן. איך האָב געוואוסט, אז
 דאָס האָט ניט געקענט זיין אַ שטיינדל אין מיין גערטעלע אריין — פון וואנען
 איך האָב דאָס געוואוסט, וואלט באַ מיר נעמען צו לאנג צו דערקלערן. —
 אבער איך בין קימאַט רויט געוואָרן.

דאָס איז געווען אן ערעך לאַנג. אנדערש איז דער אייטעק מיר פֿאַר-
געקומען אין דער צייט, ווען דער ארטיקל איז דערשינען.

„אפגעדרוקט אומפֿאַרענדערט אינס, פֿארווערטס!“ איז מיר ארומגע-
גאנגען אין מיין יונגן מויעך דעם גאַנצן טאָג און די נאָענטסטע פֿאַר טעג,
און אַזוי ווי קיינער האָט דערפֿון ניט געוואוסט, האב איך זיך עפעס אַזוי ווי
געוואָרגן מיט מיין גליק.

אַ יאָ! איך וועל זיין א דייטשישער „שריפטשטעלער“, עפשער גאָר א
פֿאַעט, ווער ווייס? איך וועל ווערן... איך מוז ווערן אַ מענטש מיט א שטאַט
אין דעם מיזערען-וואנט פֿון דער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור אין דייטשלאַנד...
איך וועל שרייבן, איך וועל זינגען, איך וועל וועקן...

אַ יאָ! „אפגעדרוקט אומפֿאַרענדערט“ און אַזוי ווייטער! מיר גייען, מיר
קומען, מיר זיינען קימאט שוין דאָ! יאָ, מיר זיינען אָנגעקומען. מיר זיינען
נאָך דעמועלביקן נאָכמיטאָג געזעסן, בא א פולט אין די „פֿארדערע פֿאַר-
שטאַדט“ און האָבן פֿארפֿאַסט אַזאַ מין געדיכט אָף רוסיש און העברעאיש:

„די בערזע איז שוואַך. ווייך 5 פענינג וועלוועלער ווי נעכטן. קאָרן
אומפֿאַרענדערט. האָבער קנאפֿוואָס פֿאַרלאַנגט. דער רובל-קורס שטייגט היינט. —
ערוואַרטן פֿון אייך גוטע נאַכריכטן. אפֿרעכנונג פֿאַלגט. ערוואַרטן אויך אייערע
געשעצטע אויפֿטרעגע, וועלכע וועלן פֿראמפט אויסגעפֿירט ווערן. — אימער
בארייט אייך צו דינען.

אכטונגספֿאַל, ערגעבנסט.

י. ס. פֿיינבערגס נאָכפֿאלגער.

און ווען דער באלעפֿאַס פֿלעגט די לעצטע ווערטער אונטערשרייבן,
פֿלעגט ער זיך אמאָל אַ קרים טאָן, ווען אַן אויסדרוק איז ניט געווען צום
הארצן, אַמאָל אָבער פֿלעגט ער א שמיכל טאָן, צופֿרידן מיט דעם געפֿליגלטן,
מוזן-געקרוינטן פֿאַרנאַם-קלעטערער, וועלכער אדרעסירט זיינע אומשטערב-
לעכע שריפֿטן צו איוואן וואַסיליעוויטש באלוואַנאו אין קורסק, אדער לע-
האגוויר האָאָדיר ר' יונה קליאַטשקא אין סמילע.

אבער צווישן דעם הויכן כאָלעם און דער נירעריקער ווירקלעכקייט איז
געווען פֿלאַך פֿאַר ניט שלעכטע פֿארפֿאַסונגען. אין דעם דערמאָנטן זעקסטן
העפט, אספת חכמים איז דערשינען מיינס א שטיקל ארבעט, פֿארפֿאַסט טאקע
ביין-האַשמאַשעס אין פֿיינבערגס, באַנק-געשעפֿט, צווישן א טוואוע-באַריכט
און א רוסישן כעשבן פֿאַר דעמדאָזיקן באלוואַנאו, אַ געדיכט מיט דעם נאמען
„הב-הב!“

וואס פֿאַר א ליטעראַרישן ווערט דאָס האָט געהאַט, איז ניט פֿאַר מיר
צו באַשטימען, עס האָט יעדנפֿאַלס געהאַט א מין פֿאַליטישע באַדייטונג, וויי-
ניקסטנס בענויגייע צו מיין אייגענער פֿערזאָן. איך וועל זיך דערפֿאַר דערויף
א וויילינקע אָפֿשטעלן.

פריער אבער בעט זיך דאָ א וואָרט וועגן אן אַנדער געדיכט, וועלכעס איך האָב געדרוקט מיט גרויס סימכע אין דעמזעלביקן העפט.
 דאָס איז געווען אַ שיר פון דר. איצנאק קאמינער, וועלכעס ער האָט גערופן „עמק עכור“, דאס ערשטע פון זיין פּעדער אין דעם „אספת חכמים“. דר. קאמינער, ווי קימאט אַלע מיינע מיטאַרבעטער פון יענער צייט, איז געווען אַ דערוואקסענער מענטש לעגאבע מיר, אן איינגעפונדעוועטער בא- לעבאַס אין דער העברעאישער ליטעראַטור. דאָס איז דערפאַר געווען נאך אביסל זאפּראַן אין מיין קיטקע, ווען דער דר. האָט מיר זאָגאר געגעבן די דערלויבעניש צו ענדערן עטוואָס אין זיין געדיכט, אויב איך זאל עס געפינען פאר נויטיק. אַ זאך, וועלכע, האָט ער אויסגעטייטשט, ער וואָלט קיינמאָל ניט דערלויבט דעם רעדאַקטאָר פונם „הקול“.

און בענויגייע צו דעם געדיכט מוז איך נאָכאמאָל אַרפּאָקומען פון פאר- גאנגענע צו איצטיקע צייטן.

צוריקומענדיק, אלזאָ, צו מיין ערשטע „פלאממע“, האָב איך צום ערשטן מאָל דערזעען א זאַמלונג פון דר. קאמינערס געדיכטן, ארויסגעגעבן, צוריק מיט אַ יאָר זעקס (*). פון די אדעסער „חובבי ציון“. דאָרטן איז דאָ א פּאַרעדע פון אַכאַד-האַאַם און אַ לענגערע באשפרעכונג פון ה' ראָוויצקי, ארום וועלכן איך קען זיך דאָ ניט פּאַרברייטן!

איך האָב, פארשטייט זיך, גלייך אַ זוך געטאָן אין אינהאלטס-פּאַרציי- כעניש צו זעען, אויב עס זיינען אריין אין דער אויסגאבע, ערשטנס, דאָס געדיכט „שיר היחוד למטבע“, וועלכע איז געווען געדרוקט אין ליבערמאַנס „האמת“ און, צווייטנס, דעם „עמק עכור“ פון דעם העפט „אספת חכמים“, ארום וועלכן מיר ריידן.

ביידע געדיכטן זיינען דאָ!

גענויער פארגלייכנדיק, האָב איך אָבער געפונען, אַז אין דעם „עמק עכור“ האבן ניט נאָר געפעלט 2 וויכטיקע סטראָפּן—פונם סאָציאליסטישן שטאַנד- פונקט וויכטיקע, — נאָר אז אייניקע ווערטער זיינען אזוי „צורעכט געמאַכט“ געוואָרן, אז זיי האָבן פארלאָרן זייער פּראָלעטארישע באַדייטונג. איין ביי- שפּיל וועט גענוג זיין.

אין דעם אַריגינאַל זיינען דאָ צוויי פּערזן, וועלכע ליינען זיך אזוי:

„מאוס בישר וברמאות בחור,

אדונים מקרם ופועלים מאחור“,

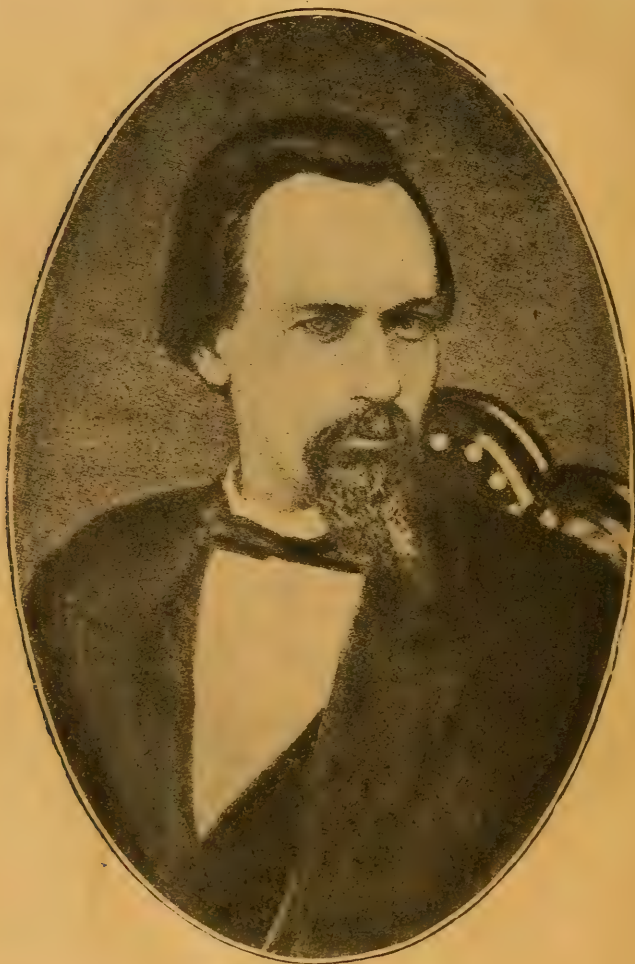
אף איריש הייסט דאָס אומגעפער: זיי פאראכטן גערעכטיקייט, קלייבן אויס שווינדל, הערשער פון פּאַרנט און ארבעטער פון הינטן.

אין דער זאַמלונג איז דאס אָבער אזוי איבערגעדרוקט, אַז אנשטאַט פּויעלים (אַרבעטער) שטייט „עבדים“ (קנעכט) און דאס שוואכט אָפּ, האָנאס קנעכט איז א שטאַרקערער אויסדרוק ווי ארבעטער. דער קלאסן-קאמף-כאַראַק- טער, וועלכער, ווען אפּילע ניט דייטלעך אויסגעדריקט, מערקט זיך דורך דעם

(* די ערינערונגען זיינען געשריבן אין 1908 יאר.)

גאנצן שיר, האָט געפאָדערט, אַז דער קעגנזאָץ צו „הערן“ זאל בלייבן „אַרבע-
טער“, דאס הייסט לויַן-שקלאַפן און ניט קנעכט, מעשאַרסיס פון רייכע לייט,
דינער.

איבעריקנס, מאַך איך דאָ ניט קיין באשולדיקונג קעגן אַכאַד האָאָם
און די ארויסגעבער. עס איז מעגלעך, אַז באַ קאַמינערן אליין איז געווען אַזא
נוסעך, אָדער אַז ער האט עס שפּעטער אליין אזוי געענדערט, ווערנדיק מער
איד און ווייניקער סאַציאַליסט אין די עלטערע יאָרן.

ד"ר איצנאָק קאַמינער.

א וואָרט וועגן קאמינערס פּאָעזיע.

די ארויסגעבער פון דעם ביכל רופן מיט רעכט קאמינערן „פּיטן“ (ליי-ענט עס פּאטאָן), א פּאָעט הייסט עס, אַזוי ווי יענע, וועלכע האבן אונז אי-בערגעלאָזן זייערע קונציקע אָדער געקונסטלטע שרייבערייען אין די מאכויירימ, די סליכעס, די יאַצערס און די קינעס. דער גראַם שפּילט א הויפּטראָלע אין אַט דעם סאָרט דיכטונג און, צום ביישפּיל, אין דעם שיר „עמק עכור“ ווידער-האלט זיך דער „כור“ קימאט אין יעדן פּערוז. אזוי שרייבט מען היינט ניט, אזוי ריידן היינט שוין אַפּילע באדכאָנים אויך ניט מער, און דאָך האָט קא-מינערס „פּאטאָנוס“ א גרויסע באדייטונג, זאָגאר א געוויסן רייך און איז יעדנפאלס זייער אַריגינעל, ניט אַכטנדיק דערויף, וואס דערדאָזיקער מין דיכ-טונג איז מער „נאַכגעמאכט“ ווי ערגעץ אַן אַנדערער. קאמינער איז, נעמ-לעך, געווען דער ערשטער אויסצונוצן דעם פּאָפּולערן, באַ אידן זייער באַ-ליבטן, מיטלאַלטערלעכן „פּיזמען“, אום אויסצודריקן היינטיקע אונזערע ליידן און קאמף און האָעענונגען.

אַבער ניט דאס איז דער איקער דאָ פּאראונז, ווען מיר ריידן וועגן קאמינערס פּאָעזיע. דאָ אינטערעסירט אונז מער דער אינהאלט ווי די פּאַרם. די ארויסגעבער רופן אים א אידישן נאציאָנאלן דיכטער, וועלכער ליבט הייס דאס אידישע פּאָל; א פּאָעט, וואָס זיין גאנץ לעבן, זיין גאנץ הארץ איז איבערגעגעבן צום יודנטום און אזוי ווייטער. דאס איז עמעס. אַבער מע פּארגעסט צו באמערקן, אַז קאמינערס ליבע און איבערגעגעבנקייט צו זיין פּאָל האָבן דורך און דורך א סאָציאלן אונטער-שלאַק.

ער רימט ניט דעם אידן, ער פּארהערלעכט ניט זיינע גרויסע מאילעס. ער האלט ניט אין איין שרייען: „מי כעמך ישראל גוי אחד באָרץ“, ער זינגט ניט מיט גרויס ענטוויאזם, אחה בחרתנו, קאמינער ליבט דעם אידן, ווי די געוויאיים האבן אים געליבט. ער שטראַצט אים, ער ווייזט אים זיינע פּע-לערן, ער שמייסט אים מיט אן אייזערנער רוט, און ער טוט דאָס אַלץ ניט, ווי א רעליגיעזער מאַניד, וועלכער נעמט זיך אָן דעם אויבערשטנס קריוודע, נאָר ווי אַ סאָציאלער רעפּאַראַטאָר, ווי איינער, וואס נעמט זיך אָן דעם אונ-טערשטנס קריוודע. דעם אַרימאנס, דעם בארויבטן און באשווינדלטן האמוינס, דעם ארבעטערס קריוודע.

קאמינער איז א איד, אַבער פריער פון אלץ א מענטש. אין אים קלאפט א אידיש הארץ, דאס איז עמעס, ער פילט דעם אידנס שמערץ, אַבער בלייבן-דיק א איד, אַבער זייענדיק א קעגנער פון אַסימיליאציע, שטרעבט ער דאָך צו מאכן דעם אידן פּארא א מענטש, ניט דעם מענטשן פּארא א איד.

ער פילט זיין פּאָלקס דערנידעריקונג, אַבער אים שמערצט מער דעם אידנס רעכטלאָזיקייט ווי זיין היימלאָזיקייט.

דעמאָזיקן גייסט געפינט איר בא אים אומעטום, אפּילע אין זיינע „נאַ-ציאָנאלע“, ד. ה. אין די ריין נאציאָנאלע לידער.

אין דעם יאָר 1893 בין איך אין ציוריק (שווייץ) באקאנט געווארן מיט

זיינער א טאָכטער, די פרוי פון אקסעלאַרָד, דעם באקאנטן סאַציאל-דעמאָ-
קראטישן פירער. איך האב אלץ געהאַפּט פון איר צו קריגן מאטעריאל פאר אַ
ביאָגראפיע פון איר פאָטער, וועלכן זי האט אזוי שטארק בעליבט. ליידער איז
זי געשטאָרבן פאר דער צייט. קאמינערס לעבן וועט, לאַמיר האַפן, נאָך עמי-
צער באשרייבן, און טאקע פארן אידישן אַרבעטער.

עמק עכור וואָלט געלוינט צו איבערזעצן, אָבער צו מאַכן א אידישע
איבערזעצונג פון א העברעאישן פאַרצווייפלטן קרעכץ איז קימאַט אומדענק-
באַר. איך וועל פונדעסטוועגן פרובירן איבערגעפן דעם אינהאַלט ווי עס איז.
די ערשטע סטראָפּע, וועלכע באַשטייט אין העברעאיש פון זעקס פּערזן,
וואָלט אף אידיש קלינגען אומגעפער אזוי:

לינקס און רעכטס ארום מיר, אויבן,
און אונטן, פון פאָרנט, פון הינטן,
זע איך נויט, זע איך קרענק,
איז די פינסטערניש שוואַרץ!
מענטשנפּרעסער, בלוט-סרינקער,
רויבנדיק, פאַרדאַרבנדיק
זע איך צווישן אומרעכט און פאַלשקייט
רויב, ננייווע און גענאר, שווינדל
גוטסקייט פאַראכטעט, דאָס שלעכטע געוויילט,
עסנדיק פון פאָרנט, פון הינטן געגעסן.*

דאָן באַשרייבט דער דיכטער דעם לוקסוס פון די רייכע, פון די איבער-
געשטאַפּטע מיט זייערע קאַרעטעס און פּערר, מיט זייערע וואָל און זיידנס,
מיט זייערע פאַלאַצן און גערטנער, מיט ווייבער און קעפּס-ווייבער.
און דאָס, פירט ער אויס אין דער דריטער סטראָפּע, האָבן זיי דורך
אומרעכט און אומגערעכטיקייט, דורך דעם רויב פון זייערע ברידער: „באנקען
פון פאָרנט און פּראָצענטניקעס פון הינטן“.

ער גייט אזוי קעסיידער דורך דער פּערטער, פינפטער און זעקסטער
סטראָפּן און שליסט מיט די ווערטער:

„און איך וועל שווייגן? כאַלילע! מיין בלוט, מיין פלייש! נאט אייך
פּייער, הערט ניט אויף צו ברענען. ווער ניט שטיל, בעט קיין אָפרו ניט, מיין
הארץ! קלאַפּ, שטורעם! פאַראכט צוויעס, בלייב באם עמעס!...“
דאָס איז ניט דאָס בעסטע פון זיינע געדיכטן; אפילע אינם „הקור“ זיי-

* מימיניל ומשמאלי, למעלה למטה, קדם ואחור.

אך מחסור, אך מחלה, אוית ושחור.

אך אוכלי-עמם, אך שותי דמם, אך גזול, אך עכור

אך עולה ומרמה, אך עשוק, וגנב, ושחור.

סאוס בטוב וברע בחור

אוכלים מקדם וגאכלים מאחור.

נען געווען בעסערע, דער „אספת-חכמים“ איז אָבער אין רוסלאנד שוין געווען פאַרבאָטן, און דערפאַר איז מיר דער „עמק עכור“ געבליבן דאָס איינציקע פון קאַמינערס פעדער אינם זשורנאַל.

מיין איינציקער שיר, פון וועלכן איך האָב אויבן גערעדט, האָט געהייסן „הב-הב!“ (גיב-גיב!). לויט ווי דער רעבע האָט מיט אונז געלערנט, איז דער טייטש פון דעם פּאָסעק אין „משלי“, „לעלוקה שחי בנות הב-הב“ — „דער גע-הענעם האָט צוויי טעכטער, וועלכע שרייען: גיב-גיב!“ אָט דערדאָזיקער גע-הענעם-געשריי (אייגנטלעך איז „עלוקה“ א מין פּיאָווקע) ווערט געשילדערט אין מיין שיר אלס א קאָל, וואָס הערט זיך „אין צאָפן, אין דאָרעם, אין מי-רעך און מאירעו, א קאָל אָן אן אויפהער, א קאָל טאָג און נאַכט“, וועלכער שרייט „געלט, נאָר געלט, גיב-גיב, גיב, גיב!“

און נאָך דערדאָזיקער אלגעמיינער איינלייטונג ווערט אין דער צווייטער סטראָפּע געשילדערט דער לענדלארד, וואָס זיין „הב-הב“—הייסט דירע-געלט, אין דער דריטער—דער באַנקיר, אין דער פּערטער—דער קרעמער, אין דער פינף-טער — דער טוואוע-הענדלער און אין דער זעקסטער — דער בערזע-ספּעקל-לאַנט.

„גיב-גיב!“ — איז דער שלום. אָבער וואו איז די קוועלע. געלט קומט פון אַרבעט, אָבער וואו איז דער אַרבעטער? דער אַרבעטער איז אָפן פּעלד, גראַבט אין די בערג, אין די גריבער, אקערט און זייט און בוקט זיך צו דעם גילדערנעם קאַלב. זיין פּאַנים ברענט אָדער איז פינסטער, פאַרשוואַרצט, און פון זיין פלייש ווערן זאט אלע, וועלכע שרייען „הב-הב!“

נ, אָט דאָס געדיכט האָט געהאַט א מערקווירדיקן מאַזל, און האַגאם דער פּלאַץ דאָס צו דערציילן וואָלט אייגנטלעך זיין אין קאַפּיטל, וואו עס וועט געשילדערט ווערן מיין אַרעסט, קלער איך, אז איך וועל באַנוצן דידאָזיקע געלעגנהייט און אָפּאַטערן דעם אייסעק דאָ גלייך אף דער שטעל.

פּאַסירט האָט אָט וואָס:

ווען דאָס העפּט איז ארויס פון דרוק און אף א לעגאַלן וועג האָט עס אין רוסלאַנד שוין מער ניט געקענט אריינגיין, האָב איך באַשלאָסן צו שיקן ליליענבלומען ווייניקסטנס זיין ארטיקל אין א קאָנווערט. צו דעם צוועק האָב איך דעם ארטיקל אויסגעשניטן. געדרוקט איז ער אָבער געווען אזוי, אַז מיין שיר האָט זיך געפונען אף דערזעלבער זייט, אף וועלכער עס האָט זיך געענ-דיקט דער אַרטיקל. האָט מען, הייסט עס, געמוזט שיקן ביידע צוזאַמען.

איז דאָך אָפּער דאָ א טייוול אין יעדן מענטשן, וועלכער אמוזירט זיך, אייך מאכנדיק צום נאַר. ספּעציעל מעכטיק איז דערדאָזיקער שער באַ יונגע רעדאַקטאָרן, האָט ער מיר געריסן צו ווייזן מיין קעניגסבערגער בלויען רע-דאַקטאָר-בליישיטפּט אין אָדעס, און קלוימערשט אום צו זאָגן: „דאָס פאַר-שטייט איר דאָך, איז ניט וויכטיק — וויכטיק איז אייער שרייבער“, און מיין שיר איז אונטערגעשטרעכטן געוואָרן מיט א גרויסן לאַנגן בלויען איקס.

דערביי איז דאָס אָבער ניט געבליבן. דער אויסגעשניטענער ארטיקל, מיט מײן שיר מיט אלעם מיט אן אנדער, איז זיך רואיק געבליבן ליגן אין קע-שענע ערגעץ-וואו — איז זיך געבליבן דאָרטן, ביז די לאַנגפֿינגערדיקע קע-ניגסבערגער קרימינאַל-פּאָליציי האָט זיך גענומען צום בוידעקן מיינע קעשענעס איין שיינעם אָוונט, אין נאָיאַבר. (1878). דער בלויער „איקס“ איבער מײן שיר האָט דעם קרימינאַל-אינספּעקטאָר הירש (געווען, דאָכט זיך, א געשמאדטער איד) געמאַכט נייעריק צו וויסן, וואָס דאָס איז פאַר א מין שרייבעריי. מע האָט דעם שיר אריבערגעשיקט צום ראַבינער דר. באַמבערגער, וועלכער האָט נע-בען געמוזט איבערזעצן אף דייטש מיינע טרייפּע, סאַציאליסטישע פּערזן, בע-איס, לאַמֿיך שוין אייך פאַר איין גאַנג דערציילן, דער רוסישער קאַנסול האָט נע-בען געמוזט איבערזעצן מיינע רוסישע בריוו — אויך, נאַטירלעך, ניט אוועק-געשיקטע.

און קעהעיויס אזוי ווי מיר האלטן שוין באם אויסזאָגן רעדאָקציע-גע-היימנישן, וועל איך אייך דערציילן א פאַר קלייניקייטן, פון וועלכע איינע האָט מיך שיר-שיר ניט געמאַכט אויס רעדאָקטאָר גאר אן ביסמאַרקס הילף. אַט הערט זשע :

מײן פּאָפּולאַריטעט אין ראַדקינסזאָנס הויז איז פון אָנהויב אן געווען גרויס און איז געוואַקסן וואָס א טאָג אלק גרעסער. א קלייניקייט, א מענטש, וואָס פילט אויס א העלפט, אמאָל דריי-פּערטל פונם „אספת-חכמים“, שרייבט דערביי, ווען נויטיק, אינם „הקול“, אמאָל אפּילע אינם „קול-לעם“ (ראַדקינס-זאָנס אידישן בלאַט) און טוט דאָס אלק לעשעם שאמאים, גאָר אָן געלט, גאָר אָן געצאָלט, אַשטייגער עפעס ווי איינער, וואָס ארבעט פאַר אוילעמהאבע ! איך זאָג: „אין ראַדקינסזאנס הויז“, ווייל איך האָב געהאַט אן אויג ניט נאָר באם רעדאָקטאָרס פּאַמיליע, נאָר אויך באם באהעלפּער זיינעם. ער, געדענק איך, מיט זיין זעלטן געוואַשענעם פּאַנים, מיט זיין אייביקן האלבפאַרשלאָפּע-נעם בליק, פלעגט מיך אנוזען ווי א מעשווגענעם. אף סיינע-ציען געזאָגט גע-וואָרן, וואָס די רעדאָקציע האָט אים אליין איינגעבראַכט. אַ באהעלפּער בא א מעלאַמעד האָט עפּשער דאן פּאַרדינט מער ! אָבער גאָרניט... „חכם אין כסף.“ וואו איז דאָס געהערט געוואָרן ?

און אין דער צייט, ווען דעם רעדאָקטאָרס רעכטע האנט האָט מיך בא-וואונדערט, די פּאַמיליע האָט מיך געליבט, ער אליין האָט פּאַשעט פון מיר געקליבן נאָכעם, האָב איך איבערגעקערט די שיסל, דאָס הייסט נאָך א האָר.

איין אָוונט בין איך צום הערן ראַדקינסזאן נעמלעך געקומען מיט אזא מיטאניע :

— הערט, — האָב איך געזאָגט, — מיילע איך אַרבעט פאַר אייך אומויסט... ווייס איך... האָב איך עפּשער דערפון ווען ניט קיין אוילאָם האזע... נו, האָב אייך אַ גוט יאָר. אָבער איך שרייב בריוו צו מיטאַרבעטער אין רוסלאַנד, איז וואו

איז דאָס דער יוישער, אַז איך זאָל פאַר אייך נאָך פאסטמארקן אויך קויפן?"

דאָס איז געווען אַזאַ אומנאַטירלעכער לאַשן, אַז ער האָט עס אָנגענומען פאַר אַ שפּאַס.

— עט, וואָס דרייט איר א מויעך, — האָט ער זיך אָפּגערופּן, — אָבער איר דערמאָנט מיר טאַקע, האָט איר אוועקגעשיקט דעם בריוו צו יעהאלעלן?" איך בין אריין אין אַ קאַס.

— נײַן, — האָב איך, קימאַט שרייענדיק, געענטפערט. — און איך שרייבמער קיין בריוו ניט, אויב איר זשאַלעוועט אַ פּאַסט-מאַרקע."

— וואָס? — האָט ער זיך פּאַנאַנדערגעשריען, ווערנדיק אויפגעקאַכט פאַר גרימצארן — אַ, איר פאַסקורנער סאַציאַל-דעמאָקראַט! עס האָט ניט פיל געפעלט, וואָלטן מיר זיך צעשלאָגן. צי פרוי ראַדקינס-זאָן, צי דער אַנטי-זײַף-און-וואַסער-מענטש, אָבער עמיצער האָט אונז פּאַנאַנ-דערגענומען.

דריי וואָכן האָבן מיר ניט גערעדט. מיין רעדאַקטאָרשאַפּט איז געהאַנגען אין דער לופטן און האָט געקענט יעדן אויגנבליק קומען צו א סאָף. האָט דער אויבערשטער געטאָן אַ נעס.

איין זונטיק-פרימאָרגן, בעאייס איך האָב געקאַכט אָף אַ ספיריטיוס-מאַ-שינקע, ווי מיין שטייגער איז דענסטמאַל געווען, קאָפּע צום פרישטיק, קעדיי צו קענען דעם גאַנצן פרימאָרגן שרייבן, איז מיר דער פּלאַם אריין אין פּאַנים, איך בין געוואָרן „קראַנק" און דער הער ראַדקינסזאָן, קומענדיק מיך מעווא-קער כוילע זיין, איז מיט מיר ווידער גוט געוואָרן.

געהאַלטן האָט עס אַלואַ דערביי, אַז איך זאָל אליין מאַכן אַ כורבן פון מיין אייגענעם ליבסטן וועלטעלע.

אין קעניגסבערג האָט די אידישע קאָלאָניע אַרום יענער צייט שוין גע-וואוסט, אַז דאָס בין איך אי „בן-נץ", אי „יגלי-איש-הרוח". דעם סאָד האָט מיין פריינט הער ראַדקינסזאָן אויסגעזאָגט דעם פורים פריער, בעאייס מיר זיינען—שיינע עטלעכע יונגע און עלטערע מענטשן — געווען אין זיין הויז צו פייערן זיין געבורטס-טאָג און עסטער האמאלקעס דיפּלאַמאַטישן זיג צו גלייכער צייט. ער האָט זייער ווייניק געטרונקען אונטער געוויינלעכע אומשטענדן, דאָ אָבער איז באַ אים געוואָרן א דאָפּלער יאָנטעוו און באַם דריטן גלעזעלע וויין איז אַרויסגעקומען מיין געהיימיניש.

שטאַרק, געדענק איך, האָב איך זיך געערגערט, אָבער, ווער ווייסט, עפּ-שער איז אין דעם ערגער געווען אַ ביסעלע צופרידנקייט דערמיט, וואָס איך בין ענדלעך אַרויס פון מיין באַהעלטעניש... ווער פון אונז, זינדיקע מענטשן. האָט ניט אַזוי פיל גאַיווע אין זיך?

אן אונט מיט אלישע בן אביה. — דער יאמקיפערדיקער בריוו. —
אלישע און ליליענבלום. — אמאל און היינט. — ליליענבלום און
דער סאציאליזם. — צוויי שאטנס פון דער פארגאנגענהייט.

אין דעם זעקסטן העפט „אספת חכמים“ הויבט זיך אָן אין ערנסט לי-
ליענבלום, משנת אלישע בן-אביה. גערוקט איז דאָרטן דערווייל נאָר דער
פריער דערמאָנטער בריוו פון דעם טאַנע, אָפּער צוויי ווי דאָס איז דער איינ-
ציקער טייל, וועלכן מע וואָלט ווי עס איז קענען איבערזעצן, איז ער פאַר
אונזער צוועק טאַקע דער וויכטיקסטער. דאָס איז דער גרונט, פאַרוואָס איך
האָב אים איבערגעלאָזן פאַר דעם קאַפיטל, אָנשטאַט צו ריידן וועגן אים בע-
קיצער אין דעם פריערדיקן.

און, אָ! ווי וואָלט זיך מיר וועלן אייך איבערגעבן יעדעס וואָרט, יעדע
זילבע, יעדן אָס אין דעם קונציק איינפאַכן שטיקל שרייבעריי! נאָך מער. מיר
וואָלט זיך וועלן אייך קענען שילדערן דעם אָונט אין מיין צימער אין בראד-
בענקען-גאַס (אין קעניגסבערג), ווען איך, זיצנדיק איינער אליין, באַ אַ לאַמפּ,
מיט דעם מאַנוסקריפט פאר מיר, האָב גענומען אים מיט אַ קלאָרן קאָפּ נאָך
אַמאָל לעזן.

דער הויפט-רייז איז, נאַטירלעך, באשטאַנען אין דעם, וואָס דער גאַנ-
צער אייסעק איז געווען אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן מיט מיסטעריען און
סוידעס. דעם פארפאַסערס נאָמען איז געווען פונקט אזאָ סאָד, ווי דעם רע-
דאַקטאָרס עקזיסטענץ: איך אַליין אַ מין יאנוס מיט צוויי פענימער, פון וועלכע
איינער האָט אריינגעבליקט אין אַ גרויסער הערלעכער צוקונפט פאַר דער
מענטשהייט, בעאייס דער אנדערער פאַנים האָט פאַר זיינע אויגן געהאַט דעם
גרויסן טעמפל פון גאָט מאַמאָן מיט דער בערוזע אינעווייניק, מיט די פלאַקס-
און טוואוע-סאָכרים אַרום דעם מיזבייעך דאָרטן, — דעם מיזבייעך, אף וועלכן
מע האָט טעגלעך מאַקריוו געווען קליין-קאַפיטאַליסטישע רינדערלעך און קעל-
בעלעך אָן אַ שיר...

סוידעס ארום און אַרום! דער אלטער דייטשישער איד מיט זיין פלוי-
ניסטע, באַ וועלכע איך האָב געוואוינט און וועלכע זיינען בעסאַצאָקל, ציידע
צוזאַמען, געוויס אלט געווען אַרום 140 יאָר און האָבן אויסגעווען, אַזוי ווי

זיי וואָלטן זיך ערשט אָקאַרשט נאָר פאַרנומען אָף א לעבן, פלעגן צוקן מיט די אקסלען און זיך וואונדערן איבער די „אומגעהויערע קאַרעספּאַנדענצן“ פון א יונגן „קאַנטאַר-אַנגעשטעלטן“. קנאַפּ, דאכט זיך, שרייבט זיך אַזעלכער אָן בריוו אין קאַנטאַר, דארף ער נאָך קומען אַהיים און זיך פון דאָס ניי זעצן שרייבן! און דאָס זיינען אפילע ניט געווען בלויז ליבע-בריוו, ווי עס פאַסט זיך פאַר אַ באַכער אין זיינע יאָרן! אַ געליבטע, ווי גרויס איר קישעף זאָל ניט זיין, קען דאָך ניט שרייבן אָף אַמאָל פון פאַרשיידענע שטעט און מעדי-נעס, ווי דאָס באווייזן די פאַסט-מאַרקעס מיט די פאַסטשטעמפלען, מיט די אומנאַטירלעכע קאַנווערטן, מיט די נאָך אומנאַטירלעכערע לעשוניגעס אין די אַדרעסן אָף זיי — אלץ, וואָס איז ניט דייטש, איז פאַר זיי געווען אומנאַ-טירלעך.

אלישע בן אבויה'ס בריוו פון יענער וועלט הויבט זיך אָן מיט די ווערטער: „יאמקיפער תרל"ח“ אַלס דאָטום. א וואונדערבאַרער איינפאַך! דער טאַנע, וועלכער איז אַרפּגעגאַנגען פון גלייכן וועג און איז פאַרשטויסן געוואָרן פון די כאַוויירים זיינע, און האָט אָף אייביק פאַרלאָרן אַפילע זיין נאָמען, וואָס דערפאַר דערמאָנט מען אים נאָר אַלס „אַחר“ (דער אנדערער) — אָט דער מאַן דאטירט זיין בריוו „יאמקיפער תרל"ח“! ער שרייבט אום יאמקיפער! דער איינפאַל קיצלט אייער אַפיקאַרסיש יונג האַרץ.

אַבער איך ווייס, אַז אין דעם בריוו גופע איז דאָ אַ גאַנץ איינפאַכע דערקלערונג דערויף. אָט איז וואָס איך לייען דארין: „יאמקיפער תרל"ח“.

„פון מיר, אלישע בן אבויה, פון זיינע כאַוויירים מיט פאַראַכטונג גערופן „אַנדערער“, צום אויפפאַסער אָף זיין פאַלקס טיווע, פרידן צו אים. אַרום אַכצן הונדערט יאָר בין איך אַלס געוואָרן, איידער איך האָב די זכיע געהאַט, אַז עמיצער זאָל זיך באשעפטיקן מיט דעם געזעץ, אַרום וועלכן איך האָב געאַרבעט מיין גאַנץ לעבן און צוליב וועלכן מיינע כאַוויירים זיינען פון מיר אַפּגעשטאַנען און האָבן געשענדעט מיין נאָמען אָף דוירעס און דוירעס. איצט ביסטו געקומען מיט דיין סיפער. אים האָב איך געזעען דאָ צוריק מיט עטלעכע כאַדאָשים אין אונזער בייסמערדעש אין הימל (בפמליא של מעלה, ד. ה. ווערטערלעך איבערזעצט: אין דער פאַמיליע פון אויבן, דעם אויבערשטנס פאַמיליע).

„דערפאַר האָב איך דיר פון אָנהויב אָן געוואָלט באַשטיין און דורך דיר ערקלערן מיין סיסטעם פאַר די, וואָס ווילן לע-נען, קעדיי אַז זיי זאָלן אויס-לייגן דעם געזעץ לויט ווי איך וויל האָבן. האָב אַבער דערפאַר ניט געהאַט קיין פרייע צייט ביו איצט, ביז יאמקיפער, ווייל איך בין ראַק פאַרנומען אין מיין אַרבעט אין מאַטאַטרוינס אַפטיילונג“.

מאטאטרוין, דערקלערט ער גלייך, מאטאטרוין, דעם אויבערשטנס, שר
הפנים (א מין אינערן-מיניסטער) איז דער מאַלעך, וועלכער זיצט פון אייביק
אָן און שרייבט קעטיידער פאַרטיידיקונגען אָף די אידן קעגן זייערע סאָנים און
פארלוימדער.

איצט איז אזוי:

אַמאָל בעשעס די אידן זיינען געזעסן אָף זייער אייגן לאַנד, לעבנדיק
פון לאנד-און האַנט-אַרבעט, האָבן זייערע סאָנים אָף זיי פיל ביזי ניט געקענט
זאָגן, און אַ שוץ אין טאָג איז געווען גאַנץ גענוג פאר מאַטאטרוינען אום זיי
צו פאַרטיידיקן. אָבער זינט אידן זיינען ארויס אין גאַלעס און זיינען צעזיט
און צעשפרייט געוואָרן איבער פילע לענדער, זיינען זיי געצוואונגען געוואָרן
דורך דער אונטערדריקונג פון פיינטלעכע מלוכעס זיך צו נעמען צום האַנדל,
האָבן אָנגעהויבן צו פארכאַפן האַלואָעס פון זייערע סאָנים, זיך צו טאָן פאַל-
שע נעדאַרים. זיך מאטער צו זיין אַ געפונענע זאַך, וואָס געהער צו גויאים,
זיך צו דערלויבן אַזעלכע און אַנדערע זאַכן מאַכמעס זייערע אונטערדריקער
האָבן זיך דאָס דערלויבט קעגן זיי. און ביסלעכווייז האָבן זיי זיך איינגעוואוינט
צו טאָן פון וואוילטאָג, וואָס זיי האָבן פריער געטאָן דורך גויט. דער פּויעל
זייצע דערפון איז געווען, אַז זייערע אָנגרייפער האָבן קעגן זיי געהאַט שטענ-
דיק מער, שטענדיק שטאַרקערע טאַינעס און טויעס, און מאטאטרוין, וועלכער
איז דאָך ספּאַקאַלסאָף ניט מער ווי אַ מאַלעך, האָט שוין ניט מער געוואוסט
וואָס צו ענטפערן און האָט איינער אַליין שוין מער ניט געקענט פאַרטיידיקן
די אידן.

קוים האָט פאמאליע שעל מאילע דאָס געזען. האָט זי מיך אָנגעשסעלט
אויסצוהעלפן מאַטאטרוינען אין זיין ארבעט, זיך ווענדענדיק צו מיר, מאכמעס
איך פארשטיי גריכיש און האָב אין מיין לעבן פיל אַריינגעבליקט אין האַס-
קאַלע ביכער, אָבער מער ווי אַלץ דערפאַר, וואָס איך האָב שטענדיק געטאָן
אַלץ, וואס איך האָב געקענט צו לערנען אידן אַ האַנטווערק.

פון יענעם טאָג אָן, שרייבט אלישע בן אבויה ווייטער, בין איך אימער
פארטאָן, שרייבנדיק פאַר אידן זאכיעס און האָב ניט געהאַט קיין צייט דיר
(דעם רעדאַקטאָר) צו זאָגן אין א בריוו, וואָס איך זאָג דיר איצט. היינט קען
איך דאָס טאָן צוליב דעם, וואָס היינט, יאָמקיפער, זיינען אידן אויסגעטאָן פון
מיסכער, זיי פאסטן, ד. ה. זיי קאַרמענען זיך ניט מיט פרעמדער פראַצע, און
אזוי ווי דער סאָטן האָט גאָרניט וואס צו זאָגן קעגן זיי, האָב איך ניט גויטיק
זיי צו פאַרטיידיקן. היינט, אַלואָ, בין איך פריי און קען דיר שרייבן.

געענדיקט איז דער בריוו פון אלישע בן אבויה (אַלס איינלייטונג פון
זיין מישנע) אין דעם גאַענטסטן, דעם זיבעטן הע-ט. דאָס, וואָס איך האָב דאָ
ציטירט, איבערזעצנדיק שטיקלעכווייז און דאָס אויך זייער „פריי“, איז דער
ווייניקער וויכטיקער טייל. איך האָב נאָר געוואָלט ווייזן די קונציקייט פון
ליליענבלומס מעטאדע. פאר מיר איז אָבער יענעם אָוונט געווען דער גאַנצער

בריו—די משנע איז אָנגעקומען שפעטער— און לייענענדיק אין דעם צווייטן טייל אלישע בן אבויה'ס קריטיק פון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאַפט, אוי געשריבן. צו זי קומט פאר גאנץ נאָטירלעך פאַר אַ אידישן טאנע פון דער צייט, פון דעם כורבן באים שייני און פאַכט פונדעסטוועגן פאר אונזערע צייטן אויך, — דאָס לייענענדיק יענעם אָוונט, פיל איך זיך גליקלעך, פיל איך זיך קימאַט אין דעמועלביקן גאַניירן, וואו עס זיצט אלישע בן אבויה אליין. און מיר דוכט זיך אַפ, אַז איך זע אים אין זיין גאַנצער הערלעכקייט, — אים, דעם גרויסן מאַן, איצט לויטער נעשעאַמע, ווי ער פארטיידיקט און פאַרענטפערט די אידן קעגן דוביאיל דעם „שר של פרס“, אָדער קעגן דעם „שר של אדום“, קעגן אלע צוירעריי האיעהודים, ניט אכטנדיק דערויף, וואָס זיי האָבן פאַרצייטן בעשאס ער איז געווען אַ באסער וועדאָם, אן איינוואוינער פון דער פלאַנעט, וואָס מען רופט ערד, אים געהאַסט און פאַרפאַלגט; וואָס זיי האָבן ניט נאָר אים ניט פאַרטיידיקט קעגן זיינע סאָנים, נאָר האָבן מיטגעשאלטן, וואו זיינע כאוויירים האָבן אים געשאַלטן, און זיינען געווען גרייט צו ענטפערן אַמיין אַף יעדן פאַסעק פון א לאַנגער שרעקלעכער טויכעכע.

און מיר דאכט זיך, אז איך זע אים אין מאטאטרוינס קאַנצעלאַריע, אויסארבעטנדיק מיט פיל מי און מיט אַ שאַרפן מויעך אַלערליי סיכלדיקע טערעזים אף די פיינטלעכע טאַינעס; מיר דוכט, איך זע אַף דעם פאַנים פון אלישע גליק און צופרידנהייט, בעאייט ער גלעט די הענט, וועלכע האָבן אים פאַרוואָרפן מיט שמוץ. מיר דוכט, איך הער אים, זאָגנדיק אן ווערטער: „וואונ-דערבאַר כילעבן! נעכטן באר-קוזבאָ—היינט באר-קוכבא! נעכטן אין רינשטאַק, היינט באם קיסיי האַקאָווער, נעכטן אונטער דעם פאַלקס פוס, היינט רעכטע האַנט פונם גאָט פון אידישן פאַלקן.

און איצט, קימאַט דריי צענדליק יאָר שפעטער, פון דאָס ניי דורכ-לעבנדיק יענעם גליקלעכן אָוונט אין בראדבענקעגאס, גייען דיראָויקע אַלע געראַנקען פון דאָס ניי דורך מיין קאַפ, דורך מיין גרויגעוואָרענעם קאַפ; פאר מיינע אויגן שטייט היינט א גרוי און אַלט געוואָרענער ליליענבלום, א דריי-פיר און-זעכציק-יאָריקער מאַן, אויך היינטיקער אידישער באר קוכבאָ, וועלכן איך געדענק אלס אַ אידישן (ווילקאַמירער) באר-קוכבאָ. און ער, וועלכן זיין פאלק האט ענטוועדער פארפאלגט אדער איבערגעלאָזן צום הונגער, צו דער נויט, זיצט היינט, ווי אלישע, און שרייבט „זכוותיהן של ישראל“, שרייבט צו פארטיידיקן דיזעלביקע אידעלעך, באַקעמפן מיט זיין פעדער זייערע סאָנים און צוירערים.

עס וואָלט פילייכט געווען ניט מער ווי רעכט אַ דריי צו טאָן דאָס הענטל פון מיין פאַנאַראַמע-קעסטל און אַרויפצוברענגען אַן אַנדער בילד. איך פאַרשטיי, אַז דעם לעזערס אויגן זיינען פילייכט שוין מיר, קוקנדיק אַף דעם איין איינ-ציקן בילד אַזאַ לאַנגע צייט, איבערהויפּט אוי ווי ער איז אַ הארעלע מע-וואלווה, ווייל אין אים זיינען דאָ צוויי בילדער אייניגעם, וועלכע איך פרו וויין ביידע אַף אַמאָל.

מ. ל. ליליענבלום.

געוויס. איך פארשטיי דאָס. שוין צייט צו האָבן אַזויפיל סייכל, אָבער
דאָ בעס זיך אַביסעלע עקסטרא-געדולד פון די לעזער, ווייל דער קעגנשטאַנד
איז אַ מער ווי געוויינלעך וויכטיקער.

מער ווי דאָס. די גערעכטיקייט אַליין פאַרלאַנגט, אַז מיר זאָלן זיך באַ
לייענבלומען אַ וויילינקע לענגער אויפהאלטן און אָט פאַר וואָס:

אין נאַציאָנאַליסטישע קרייזן אין רוסלאַנד שיינט ליליענבלום היינט צו
שטיין אָף דעם ראָוס שטאַט, אויבן-אַן, אין מיורעך-וואַנט. וואָס פאַר כעלז-
קע-דייעטס דידאַזיקע קרייזן זאָלן ניט האָבן צווישן זיך, ווי ווייס זיי זאָלן ניט
שטיין איינער פון דעם אַנדערן אין דעם פראט פון פאַליטישער געזיננונג אָדער
אין נאַציאָנאַליסטיש-טאַקטישע פראַגן, — בעקיצער, וואָס פאַר, איסטן' זיי זאָלן

ניט זיין אלס אידישע נאציאנאליסטן, האָבן זיי אַלע גלייך רעספעקט פאַר
מוישע-לייב ליליענבלומען, וועלכן אַנזעע פון זיי (און ניט דאַקע די פרו-
מערע) רופן אַזילע ר' מוישע-לייב, האלטן זיי אים אַלע פאַר אַ נאַציאָנאַליסט
און ווייטער באַרניט.

אין סאָציאַליסטישע קרייזן, דאגעגן, איז דער מאַן ענטוועדער באַרניט
באַקאַנט, אָדער, וואו מע ווייסט עטוואָס פון זיין פאַרגאַנגענהייט, ווערט ער
געהאַלטן פאַר אַן אָפּטריניקן, פאַר אַ סאָציאַליסט, וועלכער איז געוואָרן אַ
קויפער בעאיקער, פאַר אַ טאַלמיד פון קאַרל מאַרקס, וואָס איז אַרויס לע-
טאַרבוס ראַע.

דאָס איז אָבער ניט עמעס. דעם מאדערנעם סאָציאַליזם פאַרשטייט ער
פילייכט היינט, ער האָט אים זיכער ניט קלאַר פאַרשטאַנען אַרום דער ענד
פון די זיבעציקער יאָרן.

אָבער ווי די מאיסע זאָל ניט זיין היינטיקן טאָג, זיכער איז, אַז אַפילע
דאָן, ווען זר האָט געשריבן זיין מישנע, איז ער געווען מער איר ווי סאָציאַ-
ליסט, אין דעם „הקול“ האָט זיך געדרוקט זיינער אַ לאַנגער אַרטיקל (עתה-
תקוה), אין וועלכן ער האָט פאַרלאַנגט רעפּאַרמען אין אידישקייט אין דערוועל-
ביקער צייט, ווען איך האָב זיך געלאבט מיט זיין „משנת אלישע בן אביה“,
לאָונדיק זי זעצן פאַר דעם „אספת-חכמים“.

איך געדענק ניט, צי איך האָב דאָס שוין דערציילט אָדער ניט. אָבער
דער פאַקט איז, אַז מיט דריי און צוואַנציק יאָר צוריק, בעשאַס איך האָב זיך
גענומען צו דער רעדאַקציע פון דעם „פּוילישן אידל“ אין לאַנדאָן און האָב
ליליענבלומען איינגעלאָרן מיטצואַרבעטן, האָט ער מיר געשריבן — דאָס איז
געווען דער לעצטער בריוו, וועלכן איך האָב פון אים ערהאלטן — אַז אים
אינטערעסירט מער קיין זאַך ניט כּוּך אישעוּ ערעך איסראַעל.
און ער איז געבליבן קאָנסעקווענט ביז היינטיקן טאָג.

די „קעניגסבערגער פרייע פרעסע“, אונזער אַרטיקער סאָציאַליסטישער
פאַרטיי-אָרגאַן איז ניט נאָר ניט געווען אַ טעגלעכע צייטונג, ווי די היינטיקע
קעניגסבערגער „פאַלקס-שטימע“, נאר אַפילע ניט אינגאַנצן אַ קעניגסבערגער
צייטונג. דריי פערטל פון איר זיינען געמלעך געקומען פון ברעסלוי. די מאיסע איז
געווען אַזוי:

אין ברעסלוי, שלעזיע, האָט דעמאָלט עקזיסטירט אַ טעגלעכע צייטונג
די „חאַרהייט“, וועלכע האָט געהאט אַ וועכנטלעכע אויסגאַבע. פון אָס דער
זעכנטלעכער צייטונג פלעגן מיר אין קעניגסבערג קריגן דעם זאַך פון די דריי
זייטן, וועלכע האָבן געהאט אַן אַלגעמיינ סאָציאַליסטישן אינהאַלט און דערצו
פלעגט די קעניגסבערגער „רעדאַקציע“ צושרייבן דעם אַרטיקל טייל.
אגעו אורכע לאָמין דאָ זאָגן, אַז אַזוי ווי מיר איז באַקאַנט, האָט זיך
די ברעסלויער „וואַרהייט“ געהאלטן אָף די ברייטע, רייכע אַקסלען פון אַ אי-
דישן יוגנט סאָציאַליסט מיט דעם נאָמען שלעזינגער, וועלכער האָט געיאַרשנט

א רייכן פאָטער און האָט דאָס געלט געבראַכט אַ קאַרבן מינכע אָף דעם מיו-
בייך פון סאָציאַליזם.

עס וואָלט זיך וועלן דאָ אַ וויילינקע אָפּשטעלן אָף די אידיש-קאָפיטאַ-
ליסטישע „איבערלויפער“ צום סאָציאַליזם, ווייל שלעזינגער איז ניט געווען
דער איינציקער, אָבער עס וועט נאָך דערצו זיין אַ געלעגנהייט אָביסל שפּעטער.
איצט מוז איך גיין ווייטער.

באָ דער קעניגסבערגער „פרייע פרעסע“ זיינען אין דער צייט פון יוני
1877 ביז אָקטיאָבער 1878 געווען איינער נאָך דעם אַנדערן צוויי רעדאַקטאָרן.
צוליב זיי איז דאָס דאָ פאַרפירט געוואָרן דער גאַנצער געשפּרעך.

און וועגן ביידע לוינט צו ריידן, וועגן ביידע וואָלט איך האָבן פיל צו
זאָגן, האגאם אין מיין געדעכטעניש איז געבליבן פון זיי זייער ווייניק; פון איינעם
אָפילע ניט דער נאָמען. וויכטיק איז אָבער פאַר אונז נאָר דער איינדרוק,
וועלכן זיי האָבן אָף מיר געמאַכט צו יענער צייט, און ווען מיר זאָל זיך
איינגעבן אַריסצוברענגען מיט דער פעדער אָפן פאַפיר ניט מער ווי דעמדאָ-
זיקן איינדרוק, וועט דער צוועק זיין דערגרייכט, ווייל דער לעזער וועט האָבן
געקראָגן אַ באַגריף פון יענע אינטערעסאַנטע צייטן און פון די „דראַמאַטישע
פּערזאָנען“ אין דעם ערשטן אָקט פון דער גרויסער סאָציאַלער דראַמע, וועלכע
איז פאַרקערפערט אין דער דייטשישער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע.
אַלזאָ:

דער ערשטער פון יענע ביידע מענער האָט געהייסן יוסט. ער איז גע-
ווען אַ הויכער שלאַנקער מאַן מיט אַ קרענקלעכן בלייכן פאַנים מיט אַ פאַר
אויגן, אין וועלכע ס'האַבן זיך אָפּגעשפיגלט ליידן און יעסורים, מאַטעריעלע
און קערפּערלעכע, היינטיקע און אַמאָליקע, קלענערע און גרעסערע.

ער האָט זייער ווייניק גערעדט, דאָס הייסט מיטן מויל; מיט די אויגן,
מיט דעם קרענקלעכן שמייכל, אַ מאַל מיט אַ בייזן, אַן אַנדער מאַל מיט אַ
ליבעפולן בליק, האָט ער אָפּט און פיל גערעדט.

דער אנדערער, וועלכער איז געקומען נאָך אים, איז דער באל דאווער.
וואָס איך האָב לאנג שוין פארגעסן זיין נאָמען. ער איז געבליבן אין שטאָט
און באָ דער צייטונג ביז ענדע אָקטיאָבער, ווען דער געזעץ קעגן די סאָציאַליסטן
האַט געמאַכט אַ סאָף פון דער „פרייער פרעסע“, — פון דער קעניגסבערגער
און יעדער אַנדערער אין גאַנץ דייטשלאַנד.

פון דעם מאַן געדענק איך נאָר, אַז ער האָט געהאַט די געלזוכט קלאַר
און דייטלעך אָף זיין פאַנים.

ער איז געווען אַ שלעזישער וועבער פון דערהיים — אויב איך האָב ניט
קיין סאַעס. ער איז געווען אַ יונגער מאַן נעענטער צו 20 ווי צו 30. אַ זון
פון אַ שלעזישער וועבער-פאַמיליע, ד. ה. אַ קינד פון שטענדיקן הונגער און
כראַנישער גויט, אַ קינד פון יענע וועבער, וועלכע געהאָרד הייפּטמאַן האָט
פאַר אונז געשילדערט אין זיין דראַמע „די וועבער“ און וואָס זייערע ליידן
האַבן זיכער פיל געהאַט צו טאָן מיט דער אַנטוויקלונג פון פּערדינאַנד לאַסאַל.
וועלכער האָט זיך אַרום זיי געהאָדעוועט.

באסראכטנדיק אי אים, אי יוסטן, האָב איך דעמאלט אָפּט געפילט, אויב
זיט פאַרשטאנען, דעם גוואלדיקן ריזן-וואוקס פון דער יונגער דייטשישער
סאַציאַל-דעמאָקראַטיע.

אַט אַזוי, הייסט עס, זעען אויס די היינטיקע קינדער פון דעם אַרימען
פּאָלקו דער הוננער האָט זיי ניט געבראַכן און דער דאלעס האָט זיי ניט גע-
בויגן. אַפילע דער טויט, וועלכער איז אויפגעטאַלט אָף זייערע פענימער, וועל-
כער קאָן זיי יעדן טאָג דערשטיקן אין זיין אומאַרמונג, — אַפילע ער מאכט זיי
ניט פאַרצווייפלט. פאַרקערט, ער מאכט, אַז זיי זאָלן אלץ בעסער אויסנוצן
זייער לעבן, וואָס ווייניקער זיי בלייבט דערפון איבער; אַז זיי זאָלן אַלץ מו-
טיקער קעמפן קעגן דעם אַרבעטערס פארדערצייטיקן טויט, וואס נעענטער דער
טויט קומט צו זיי.

און אויב, — פלעג איך אָפּט טראַכטן, — די קראַנקע פּראָלעטאַריער קע-
גען אַזוי קעמפן פאר זייער אידעאַל, וואָס דארפן שוין אָפּטאָן די געזונטע, די
לעבנסגעאיקע, ווען זיי פאַרשטיין נאר זייער מאַכט!
און אַפן הארצן פלעגט ווערן אַזוי לייכט, אַזוי פריי, אַזוי זיס...

דער צווילינג אינם „הקול“ — דער עלטער מאי און דער צוויי-
 סער יוני. — סערפאר פון אויבן. — דער „הקול“ צווישן צוויי
 טיערן. — איך קום צו הילף, אָבער... — דער צופאל ברענגט ארויס
 מין יוגנטלעכן „מאגנוס אָפּוס“ — א נאכט באם טעלעגראף.

אין דעם „הקול“ האָט זיך דעם זומער פון יענעם יאָר (1878) אָפּגע-
 שפּילט קרילאָווס, דער שוואן, דער העכט און דער ראָק“ אף דעם קאָמישסטן
 אויפן אין דער וועלט. ראַבאָנים און רעפּאָרמער, לעצאָנים און קריטיקער, רע-
 אָקציאָנערן און סאָציאַליסטן האָבן איינער נאך דעם אַנדערן, אַמאָל איינער
 קעגן דעם אַנדערן געדאַרשנט פון דעם „הקול“ טריבונע, בעאייס דער רע-
 דאַקטאָר פלעגט אַלע וויילע דעם צובאַמקען א פרומען, אמן, יענעם א רעפּאָר-
 מירטן, פאַרלאַגענטאַרישן, הערט, הערט!; פלעגט אַמאָל אַפּלאָדירן א ראָוו,
 בעשאַס מאיסע זיך טוענדיק א קרים אן א זייט צו געפעלן דעם סאָציאַליסט,
 אָדער דעמוזעליקן „רויטן“ מיט איין האלב-מויל לויבן, מיטן אַנדערן זירלען.
 ויתרוצו הבנים בקרבה“ (און די קינדער האבן זיך בא איר אי-
 געווייניק געשטויסן), וועלכעס איז געזאָגט געוואָרן אף ריווקעס צווילינג, האט
 מען געקאנט זאָגן אף די שרייבער אין ראדקינסזאָנס צייטונג. דער נייער און
 דער אַלטער דאָר, די רעאַקציע און די רעוואָלוציע, דער נאָך ניט אינגאַנצן
 פאַרגעסענער אייערנעכטן און דער נאָך ניט קלאָר באגריפענער איבעראַרגן
 האבן זיך נאָכאַנאַנד אָנגעשטויסן איינער אָן דעם אַנדערן. עס איז געווען א
 לעבן ווי אף א יאָרד!

„אור“ האָט דאָן געשריבן זיין קריטיק אף יעהאלעלס, כשרון המעשה“.
 א גרויסע סאָציאַלע, שטאַרק סאָציאַליסטיש אָנגעהויכטע פּאָעמע. דער אַרטיקל
 (אין עטלעכע פאַרזעצונגען), וועלכער איז זיכער געווען דאָס בעסטע פון „אוס-
 פּעדער אין העברעאיש, האט זיך גערופן „המעשה וכשרונה“ אנשטאַט וכשרונה
 (מיט א „וואָוו“) — אַ פעלער, וועלכער איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דער גאַנצער
 רעדאַקציע פון דעם בלאַט. זי און די העברעאישע גראַמאַטיק זיינען שטענדיק
 געווען גוטע פריינט פון ווייטן.

דערועלבער „אור“ האָט פּאַלעמיורט מיט ליליענבלומען, קעגן זיין אַר-

טיקל „פתח תקוה“, און ליליענבלום האָט זיך געהאַט צו ווערן סאַי פון לינקס קעגן „אור“, סאַי פון רעכטס קעגן איך געדענק שוין ניט וועלכן ראָוו. אין דערזעלבער צייט האָט מױשע כאַשקעס זיך געוויצלט גלאַט אין דער וועלט אַרײַן, זיך מאַטערנריק אויסצוועען ווי אַ העברעאישער זאַפיר; דײַר איצאָק קאַמינער האָט געוונגען זײנע פּױטים און געדאַרשנט זײנע, בריתות דרבי יצחק; אַלערליי שרײבער און שרײבערלעך האָבן זיך געלאָזט הערן אין מע-ליצעדיקער פּראָזע און אין פּראָזאאישע פּערזן; צום קאַמף מיט דעם רעאַקצי-אָנערן ליבעראַל פּערעץ סמאָלענסקיין איז דער שרײבער אַרויסגעטראָטן אַלס „יגלי איש הרוח“, בעאייס דער רעדאַקטאָר האָט, ווי געזאָגט, געטאָן זײן בעס-טעס צו „יאָגן מיט די יאַגד-הינט און צו לױפן מיט די האָזן“ — ווי די ענגלענ-דער זאָגן.

דער לעזער פאַרשטייט, אַז דאָ האָב איך ניט אין אויג סטעס דעם פאַקט, וואָס הער ראַדקינסזאָנס סטאַדע איז באַשטאַנען פון אלערליי שעפּסע-לעך: „עקורים, נקורים וברודים“. דאָס איז קימאַט אומעטום דער פאַל און קאָן גאָר אַנדערש ניט זײן, וואָס פאַר אַ ליטעראַרישער פאַסטוך עס זאָל ניט הערשן איבער דער לאַנקע. דאָ אונטערשרײַך איך הױפטזאַכלעך יענעם דאָפּלטן גײסט, וועלכער האָט געהערשט אין דעם „הקול“ און אַף וועלכן איך האָב שױן אויפּמערקזאַם געמאַכט. זײן טראַגי-קאָמישער כאַראַקטער האָט זיך, ווי מיר וועלן באלד זעען, אַרויסגעוויזן אין זײן פּולן גלאַנץ נאָך דעם 11-טן מאַי.

דעם 11-טן מאַי פון יענעם יאָר אום האַלב פיר אַזײגער, נאָך האַלבן טאָג, האָט א געוויסער מאַקס העדעל-לעמאַן פרובירט דערשיסן דעם דײַטשישן קײזער אונטער די לינדן אין בערלין.

וויקהעלם דער ערשטער, דעמאָלט שוין איבער 80 יאָר אַלט, — ער איז געווען געבאָרן אין דעם אַכצנטן יאָרהונדערט און האָט, לױט זײנע רעאַקצי-אָנערע אידייען נאָך, געמעגט זײן געבאָרן אין דעם אַכטן יאָרהונדערט, — דער-דאָזיקער אלטער מאן איז געווען ניט מער און ניט ווייניקער ווי ביסמאַרקס מאַסקע. מיט דרייסיק יאָר פריער, אין דער רעוואָלוציע פון 1848, וואָלט ער עפּשער פאַרדינט דעם טױט פון א רעבעלישער האַנט. אַלס קראַנפרינץ פון פרייסן האָט ער, קאָמאַנירנדיק די כאַיל, געגעבן דעם באַפעל גידערצושיסן דאס פּאָלק. די רעוואָלוציע האָט זיך דעמאָלט אַרויסגעוויזן שטאַרקער פון אים, און פרינץ ווילהעלם, אונטער דעם נאַמען לעמאַן, האָט געמאַכט א וואַיווראַך. דאָס איז געווען אין 1848. איצט, מיט 30 יאָר שפּעטער, האָט ער גע-הייסן דײַטשישער קײסער און קעניג פון פרייסן. אָבער דער עמעסער באַלע-באַס, דער עמעסער גרענדע-פירער איז געווען ביסמאַרק, זײן רײכסקאַנצלער. די ביסמאַרק-פאַרערונג איז געווען אזוי גרויס בא די רעגירנדע, הערשנדע קלאַסן אין דײַטשלאַנד, אַז נאָך זײערע אייגענע רײד נאָך איז ביסמאַרק געווען אַלץ און דער קײסער גאָרניט. די קעגנער, ווידער, פון דער רעגירונג האָבן אויך אָנגעגריפן נאָכאַנאַנד ביסמאַרקן אַליין. אין קײן לאַנד האָט אין אונזער

צײט א מאַנאַרך ניט אויסגעזען אזוי לעכערלעך-אומבאַדייטנד, ווי דעמאָלט אין דײטשלאַנד, אפילע ניט אין ענגלאַנד, מאַכמעט דאָרטן איז דער קעניג אָדער די קעניגין א פּערוואָן, וועלכע האַלט זיך אַליין ניט און קיינער האַלט ניט פאַר א פאַראַנטוואָרטלעכן הערשער איבער דער מעדינע, בעאייס אן דײטשלאַנד האָט דער קייסער יאָ א דײע און שפּילט יאָ אַ ראָלע, ווען נעבן אים שטייט ניט א פּיל, פּיל מעכטיקערער מאַן אַלס מיניסטער. שטעלט זיך פאַר א באַכער אן אילוי, וועלכער איז אַ באַהעלפּער באַ א מיקרע דארדאקי מעלאַמעד אן אַמאַרעץ.

ווער און וואָס העדעל-לעמאַן איז געווען, ווייסט מען אָף קלאָר נאָך היינטיקן טאָג ניט. אָבער זיכער איז, אַז זיין שאַס האט קיין שום פּאָליטישן זין ניט געהאַט. דערקלערלעך וואלט ער געווען, ווען ער וואָלט געווען געצילט אָף ביסמאַרקן. אָדער אפּילע אָף דעם פּראָקוראָר טעסענדאָרף, וועלכער האט געבושעוועט אין דעם אָנהויב פון 1874 קעגן די סאָציאַליסטן און האָט אריינגעבראַכט אין די דריי — פיר יאָר ביז דריי טויזנט מענטשן אין טורמעס. אזוי אָבער איז דער אַטענטאַט געווען נוצלאָז און אומזיניק.

„אויסנאַמס-געזעץ קעגן דער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע!“ האָט ביסמאַרק טעלעגראַפירט פון זיין היים אין פּרידריכסרוע קיין בערלין, ניט אַכטנדיק דע-רויף, וואָס די סאָציאַליסטישע פרעסע האָט געהאַלטן אין איין שרייען, אַז העדעל איז ניט און איז קיינמאַל ניט געווען קיין סאָציאַליסט.

אַן אויסנאַמס-געזעץ איז גלייך אַריינגעבראַכט געוואָרן אינם רייכסטאַג. אָבער ער איז דורכגעפאַלן מיט 243 שטימען קעגן 60 דעם 24-טן מאַי.

אַכט טעג שפּעטער, זונטיק דעם 2-טן יוני, האט אַן אַנדערער, א געווי-סער דר. נאבילינג, געשאַסן אָף דעם קייסער — מיט שראַט — אויך אונטער די לינדן און האָט דעם אלטן פאַרוואונדעט, האַגאַם ניט געפּערלעך. זיך אַליין האָט ער מער שאַדן געטאָן מיט א שאַס און איז דערפון געשטאַרבן, ניט אויסזאָגנדיק, וואָס אים האָט געטריבן צו דעם טאַט.

איצט האָט שוין ביסמאַרק פּאַנאַדערגעטריבן דעם רייכסטאַג און האָט אויסגעשריבן נייע וואָלן, האַפּנדיק אזוי אויסצונוצן די רעאַקציאָנערע שטימונג אין דער מעדינע, אַז די מאַיאָריטעט אין דעם נייעם רייכסטאַג זאָל זיין א ביסמאַרקאנישע. דאָס איז אים אויך ביז צו א געוויסן גראַד געלונגען, און דעם 30-טן יולי איז ערוויילט געוואָרן א רעאַקציאָנערער רייכסטאַג, ד. ה. נאך רעאַקציאָנערער ווי יענער, מאַכמעס יענעם האָט כאלילע אויך גאָר ניט געפּעלט. און נאך דעם צווייטן אַטענטאַט וואָלט ביסמאַרק מיט דעם אלטן רייכסטאַג אויך געקאַנט אַלץ אויספירן.

אין לאַנד האָט געהערשט א ווילדע העצע. די, וואָס האָבן איבערגעלעבט די גרויסע בעהאַלע אין רוסלאַנד נאָך סאָלאַוויאַווס אַטענטאַט אָף אַלעקסאַנדער דעם צווייטן, וועלן פאַרשטיין, וואָס עס האט זיך דאָן געמוזט אָפּטאָן אין דײטשלאַנד. פאַר „מאַיעסעטס-באַלידיקונג“ אַליין האָבן אין צוויי כאַדאָשים צײט 521 מענטשן צוזאַמען געקראָגן 812 יאָר טורמע!

אונטער אועלכע אומשטענדן דארף דער לעזער זיך פרוברין פארשטעלן. ווי אזוי א צייטונג ווי דער „הקול“ האָט געקאנט רעדאָגירט ווערן. ראדקינסאָן האָט ניט באַדאַרפט זיין קיין פאַכדן אום אין א צייט פון טערראָר, ווי יענע עטלעכע זומער-כאדאַשים, דערשראָקן צו ווערן פאר דער רעגירונג. פון דער אַנדערער זייט אָבער האָט דער „הקול“, שוין גאַרניט ריידנדיק וועגן דעם „אספת חכמים“, געצויגן זיין כיעס, געקראָגן א נאָמען און ענטוואַסטישע פריינט אין רוסלאַנד נאָר צוליב דער „לינקייט“ זייער. עס איז געווען „אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי“. מע האָט ניט געקאָנט איינרייסן מיט קאַמינער, אור, בן-נץ און די אַנדערע (אין רוסלאַנד), און דאָ איבערן האַלו איז געהאַנגען דער דאַמאָקלעס-שווערד פון דער קעניגליכע-קייסערלעכער רעגירונג.

דער הויפט-שפּאַס איז נאָך באַשטאַנען אין דעם, וואָס די אויפגערעגטע לאַגע אין דער מעדינע, וועלכע האט באַשעפטיקט די גאַנצע וועלט-פרעסע, האָט דעם רעדאַקטאָר פונם „הקול“ געמאַכט אַבסאָלוט אָפהענגיק פון מיר, ווייל איך בין געווען דער איינציקער בא דער האַנט און ער אַליין איז אין דער אינערלעכער דייטשישער פּאָליטיק געווען בלינד, טויב און שטום. אויב מע וועט דאס ניט האלטן פאַר באַרימער, וועל איך זאָגן, אז דער הער רעדאַקטאָר האָט פאַר מיר מער מוירע געהאַט ווי פאַר ביסמאַרקן. איז וואָס-זשע טוט מען?

מע האָט גענומען שרייבן אַטענטאַט-ניס אף אַזאָ אויפן, אז טרייאַונטער-טעניקער האט דאָס א קאַמערדינער פון לודוויג דעם פּערצנטן שוין ניט גע-קאנט מאַכן. איצט אָכער האט די גאַנצע בורזשואַזיע געהאַלטן אין איין שרייען, אַז הערעל און נאבילינג זיינען ביידע געווען סאַציאַל-דעמאָקראַטן. אונזער רעדאַקטאָר האָט דערפאַר מוירע געהאַט, אז אויב ער וועט ניט צושטימען, וועט דאָס גופע ווערן א באווייז, אַז ער איז א סאַציאַל-דעמאָקראַט ... האָט מען אַלואָ געמוזט אַרויסגיין קעגן די סאַציאַליסטן, און דאָ איז מען אָן זיי — כאַטש מאַך צו דאָס קרעמל.

מע האָט זיך געוואָרפן אהין און אהער, ביז מע האָט ענדלעך זיך גע-געבן אן אייצע און מע האָט אזוי געטאָן:
מע האָט אויסגעפונען, אז עס זיינען דאָ צוויי סאַרטן סאַציאַל-דעמאָ-קראַטן. גוטע און שלעכטע. און די אַטענטאַטער זיינען געווען — נו, וואָס פאַרשטייט מען דאָ ניט? — די שלעכטע.

און דערווייל איז דעם 5-טן יוני פאַנאָדערגעלאָן געוואָרן דער רייכס-טאַג. אין זיבן וואָכן ארום האָבן געדאַרפט זיין די נייע וואַלן. אלע צייטונגען האָבן געדאַרשנט בערג מיט דראַשעס וועגן ביסמאַרקס קאַמף קעגן די סאַציאַל-דעמאָקראַטן, וועגן די אויסזיכטן פון ביידע צדאָדים ביז דעם קומענדיקן וואַל-קאַמף א. א. וו. און דאָ האָט דאָס שוואַרץ-יאָר געריכטן די דייטשישע פּאָליטיק אַנצופרוכפערן א טויף פאַרטייען, אויב ניט מער! כּוץ די גרויסע פּאָליטישע זיינען געווען נאַציאָנאַלע פאַרטייען (עלזאַסער, פּאָליאַקן, האַנאוועריאַנער), בע-אייס די פּאָליטישע זיינען באַשטאַנען פון אַלערליי מינים, צווישן זיי צוויי

קאָנסערוואַטיווע, דריי ליבעראַלע (נאַציאָנאַל-ליבעראַלע, פּאַרשיריטלעכע, דע-מאָקראַטן). די גרויסע קאָטוילישע (צענטר) פּאַרטיי און די סאַציאַל-דעמאָקראַטן. געוואוסט האָבן אַלע, אַז קעגן אַן אויסנאַם-געזעץ, וועלכעס זאָל פּאַר-זען די קאָטויליקן, די דעמאָקראַטן, די פּאַרשיריטלעך (ראַדיקאַלע ליבעראַלן) און פּלייכט דער לינקער פּליגל פון די נאַציאָנאַל-ליבעראַלן. די פּאַרשיירענע מינים לינק-ליבעראַלע, — האָט מען געוואוסט, — וועלן זיין קעגן דער רעגירונג, מוירע האָבנדיק, און דער קאַלעף פאַר די רינדער זאל ניט באנוצט ווערן פאַר די באַראַנעס, בעאייס די קאָטויליקן (צענטר-פּאַרטיי) זיינען אליין געווען אונ-טער ביסמאַרקס אויסנאַם-געזעץ פון דעם יאָר 1873 און זיי זיינען דאָן געווען אַ שטענדיקן אָפּאזיציע קעגן דער רעגירונג.

עס איז אַלוא געווען אין דעם העכסטן גראַד אינטערעסאַנט צו זען, זוי דער וואַל-קאַמף וועט זיך ענדיקן. די אויגן פון דער גאַנצער וועלט, ווי דער פּאָסעק זאָגט, זיינען געווען אָף דייטשלאַנד. און דא שטייט דער, הקול" ווי אַ צעטומלטער אין דעם גאַנצן גערודער און ווייס ניט וואָס צו זאָגן. דער, הקול" איז יענעם יאָר דערשינען צוויי מאָל אַ וואָך. מע האָט אַלואַ געדאַרפט צוויי לייט-אַרטיקלעך, און דאָ ווייסט דער רעדאַקטאָר ניט, בין ארום המן לברוך מרדכי אין דעם לאנגן רייסטער פון פּאַרטייען.

וואיזוי האַיז, דאס האט געמוזט זיין אַ וואָך נאך דער אויפלייזונג פונם דייכסטאַג, קריג איך אַ ברייטעלע מיט אַ שאַליאַך מעיכעד פון הער ראד-קינסזאָן, איך זאל אים טאָן די טויווע און אויפשרייבן אַף אַ שטיקל פּאַפּיר די נעמען און די באדייטונג פון די פאַרשיירענע פּאַרטייען. איך האב אים דערויף געלאָזט זאָגן, און איך וועל באַ אים זיין פון אָוונט און וועל דעם אייסעק מיט אים גרינדלעך באשפּרעכן.

אין מיין שטענדיקן קעגנזייטיקן קאַמף מיט הער ראדקינסזאָן, אין וועלכן די פּראָגע איז שטענדיק געווען: ווער וועמען וועט בעסער אויסנוצן, האָב איך געפילט, און דאָ איז פאַר מיר פאַראנען אַ גרויסע געלעגנהייט. אין די עטלעכע שאַ ביז מיין זעען זיך מיט ראדקינסזאָנען האָט זיך אין מיין קאָפּ אויסגעאַר-בעט אַ פּלאַן. נאַטירלעך, איז ער ניט אַרויסגעקומען פיקס און פאַרטיק אין דער געשטאַלט, אין וועלכער ער האט זיך שפּעטער אנטוויקלט, אָבער ווען איך בין ענדלעך געקומען אין דער רעדאַקציע פונם, הקול", האב איך גאַנץ גענוי געוואוסט, וואס איך האב געוואָלט.

— וואס טריגן אייך די נעמען פון די פּאַרטייען? האב איך צו ראדקינס-זאנען געזאגט. עס איז ניט גענוי צו וויסן דעם טייטש פון די ווערטער דייטש-קאָנסערוואַטיוו, אולטרא-מאָנאַטאַן, סאַציאַל-דעמאָקראַט א.א.וו., מע דאַרף וויסן זייער געשיכטע, זייער אמאליקע און היינטיקע שטעלונג צו דער רעגירונג, זייער פּראָגראַם און זייער שאיכעס צו אַלע אַנדערע פּאַרטייען. דאס צו וויסן דאַרף מען כּוֹך דעם האבן אַ שטיקל יעדע וועגן דער דייטשישער גע-שיכטע ביכלאַל, וועגן דער גרינדונג פון דער אימפּעריע און פילע אַנדערע זאַכן. איך האב אים אַנגעמאַכט אַן איימע. ער האט זיך פּאַרטראכט.

— „ווייסט איר וואָס— האָס ער זיך אנגערופן, — אויב אזוי, שרייבט אליין אַן אַרטיקל“.

דערצו האָב איך נאָסירלעך געפירט דעם גאַנצן שמועס.

— „אַן אַרטיקל“— האָב איך געענטשערט— „גאָט איז מיט אייך, וואָס רעדט איר? ווער קאָן דאָס צונויפקוועטשן אין איין איינציקן אַרטיקל?“

אויב איר, ליבער לעזער, האָט ווען עס איז געלערנט כומעש, געדענקט איר געוויס, אַז אין „יִתְרוֹ“ איז דאָ אַ וואָרט „ויחד“, וועלכן דער רעבע האָט אייך פֿאַרטייטשט: „אִים האָט געפרייט און געשטאַכן אין האַרצן— אי דאָס אי יענס מיטצמאָל“. אָט אזא „ויחד“ האָב איך דאָן געלייענט אין מיין פֿריינטס פּאַנים. זיין עמונע אין מיר איז געווען גרויס. — גרעסער ווי איך האָב פֿאַרדינט, הייסט עס, דאָ וועלן זיכער זיין שיינע, עטלעכע, לאַנגע אומזוכטיקע אַרטיקל- לען! וועגן געלט איז באַ מיר געווען אָפּגערעדט, און וואָרט האָב איך גע- וויינלעך אויך געהאַלטן. אַלזאָ— זאָגט דער טייטש— אזוי ווייט, אזוי גוט... אָבער דער מעדאל האָט נאָך אַ זייט.

לאָזט אַריין— האָט ער געקלערט— אַזאַ פֿאַרקאָכטן סאָציאַל-דעמאָקראַט אין די דייטשישע פּאָליטיק, קען ער אייך אָנמאַכן ווער ווייט וואָס פֿאַר אַ צאַרעס! און דאָ האַלט מען אין איין אַרעסטירן מענטשן... „ויחד“!

אָבער די נויט ברעכט אייזן, און אזוי ווי די אַרטיקלען האָט מען באַ- דאַרפט נויטיקער ווי דאָס לעבן, איז דער מיסכער געשלאָסן געוואָרן אַף דער שטעל. איך האָב געזאָלט שרייבן צוויי דריי אַרטיקלען און— „אום-גאַסעס ווילן!— זעט, פֿאַרויכטיק! אזוי פֿאַרויכטיק, ווי נאָר מעגלעך...“ — פּאַטער, נו!

פון די צוויי-דריי אַרטיקלען זיינען געוואָרן 16, פיר מאָל אזוי פיל ווי איך האָב אליין געקלערט.

די ערשטע צוועלף זיינען געאַנגען קעסיידער, צוויי אַרטיקלען אין אַ וואָך, דאָן איז געקומען אַן אָפּשטעל פון צוויי וואָכן און עס זיינען דערשינען נאָך דריי אַרטיקלען. דאָן איז דער אייסק אָפּגעהאַלטן געוואָרן איבער אַ טיידעש און דער לעצטער, דער 16-טער אַרטיקל איז דערשינען דעם 6-טן אָקטאָבר, ווען עס איז שוין געווען קלאָר, אַז די דייטשישע סאָציאַל-דעמאָ- קראַטיע וועט ווערן געזעצלעך אונטערדריקט. אין אַ מאָנאט אַרום בין איך שוין אַליין אויך געווען געזעצלעך אונטער- דריקט. אָבער אזוי ווייט האַלטן מיר נאָך ניט.

אַרום דער צייט איז געקומען דער וואַל-טאַג: דער 30-טער יולי. דער ווייסער טעראָר, האָט זיך אַרויסגעוויזן, האָט געטאָן זיין אַרבעט, און די סאָציאַל-דעמאָקראַטיע האָט געקראָגן אַ מאַפּאַלע. מיר האָבן סאַרלאָרן 3 פלעצער און אַ שטיקלעך 56 טויזנט שטימען. מיט דער מאַפּאַלע האָט מען זיך גראַטולירט. דער קאַמף האָט געזאָלט זיין אַ פֿאַרניכטונגס-קאַמף קעגן דער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע און מע האָט ניט געריכט זיך אזוי גוט אָפּצושניידן. שטייענדיק איינער אליין אי באַם, הקול, אי באַם, אַספת חכמים, בין

איך אף א ויילע צעטומלט געוואָרן. און דאָ האָט ראדקינסזאָן גענומען אַזוי ציטערן, אז איך האָב, דאַכט זיך, געהערט, ווי עס האָט אים געוואָרפן א צאָן אָן אַ צאָן.—דעם אַרימען ניט אַהין ניט אהער מאַן.

כּוּך דעם האָט די „מאַפּאַלע“ אין אָנהויב אויסגעזעען נאָך שרעקלעכער, ווי זי האָט זיך שפּעטער ארויסגעשטעלט. אין בערלין זיינען צוגעקומען שטימען, אָבער איינער פון די צוויי מאנדאטן, וועלכע די פּאַרטיי האָט דאָרטן געהאט דעראַבערט דעם יאָר פריער, איז פּאַרלאָרן געגאַנגען. כּוּך בערלין האָט פון אַלע דייטשישע שטעט נאָר עלבערפעלד-באַרמין אויסגעוויילט א סאָציאַל-ליסט (דעם שפּעטער אויסגעשלאָסענעם האסעלמאַן). די איבעריקע זיבן זיינען אַלע געוויילט געוואָרן אין זאַקסן.

צו מיין ארטיקל וועל איך נאָך צוריקומען אין דעם נאָענטסטן קאַפיטל. דאָ וואָלט איך אף א וויילינקע געוואָלט זיין א קינסטלער, אום פאר אייך צו מאַלן א בילד, פון וועלכן איך קען אייך איצט נאָר געבן א האסטיקע צייכענונג.

דער אָונט פון די אלגעמיינע וואלן, דער אָונט פון 30 יולי. ענדלעך! דער רעדאקטאָר פון אונזער קעניגסבערגער פארטיי-אַרגאַן און אונזערע אַ האַלב טוּך רוסיש-אירישע „אינטעליגענטן“ זיצן אין א ביר-לאקאל, ניט ווייט פון דער אייזנבאַן.

מיר זיינען אלע שרעקלעך אויפגערעגט.

מיר האָבן אָפּגעמאַכט מיט די בערלינער גענאָסן, אז זיי זאָלן אונז צושיקן יעדע טעלעגראמע. וואָס זיי וועלן קריגן בענויגייע די וואלן.

מיר ריידן, מיר שפּאַסן, מיר דערציילן זיך מאיסעס, אָבער קיינעם קריכט קיין זאַך ניט אין מויעך.

ווערטער דערגייען ניט צו אויערן, גלייכווערטלעך קימען אויס עפעס דום, עפעס ווי ניט געבעטענע געסט, די דערציילטע מאיסעלעך הערט קיינער ניט, אפילע דער דערציילער אליין אויך ניט.

ארויסגעוואָרפענע אַרבעט. מע איז פארטאָן מיט עפעס אנדערש.

גלעזער ביר שטייען און קוקן מיט פארוואונדערונג, פארוואָס מע פאר-נאכלעסיקט זיי. איינער נאָך דעם אנדערן—אלע האלבע שאַ אן אנדערער—לויפן מיר צום טעלעגראף. לויפן ווי פארסאמעטע, קומען צוריק ווי אָפּגע-שמיסענע.

דער זיגער איז 10.

דרויסן איז פינסטער און קיל-פייכטלעך. יאָפע דארף שוין זיין צוריק. וואָס זאמט ער זיך?

מיטאמאָל:

הורא! פריטשע איז געוויילט אין בערלין! מע טאנצט פאר סימכע. דער פערטער בערלינער דיסטריקט מיט אונז!
נאָך א דעפּעשע: האוענקלעווער דורכגעפאלן אין דעם זעקסטן בערלינער

דיסטריקט! די פענימער ווערן אויסגעצויגן, די נעזער אראָפּגעלאָן, האַגאַם
שטימען האָט האַזענקלעווער געצויגן מער ווי דאָס יאָר פריער.
פונדעסטוועגן מאכט מען זיך מוט. אימיצער הויבט אויף א זיירל ביר.
עס גייט צום מויל, אָבער עס דערגייט ניט. א נייער עסטאַפעט!
פריטשע דערווייל נאָך ניט געוויילט. פעלן עטלעכע שטימען. אָבער
ליבקנעכט איז געוויילט אין שטאלבערג, בראַקע זיגט אין גלויכוי מעעראַנע!
זאַקסן זאָל לעבן! זאַקסן האָט אויסגעוויילט צוויי, צוויי פון די בעסטע.
דער זייגער שלאָגט צוויי. באלד וועט שוין טאָגן. דעפעשן קומען
מער ניט.

מיד און ניט זייער פריילעך, גייט מען אהיים און מע ליגט זיך שלאָפן.
דאָס האַרץ איז אַלראַיט, אָבער די נערוון פארלאנגען רו.
דעם נאָענטסטן מאָרגן האָט די רעאַקציע טריאומפירט, האַגאַם אונטער
ביסמאַרקס נאָז אין בערלין האָבן זיך די סאַציאַליסטישע שטימען קימאַט
פארדאָפלט.

פאפולערע פארשווארצטקייט — פערעץ סמאלענסקין אין מיין
 „קרעכט“ — דאָס זיבעטע העפט „אספת-חכמים“ — פארע מעלעך
 מיצראים — צוויי געפליגלטע ווערטלעך — דער צענזאָר ענדיקט
 מיין גרויסן אַרטיקל.

דער עלפטער קאפיטל פון מיין ארטיקל „בית נבחר-העם באשכנז“
 (אזוי האָט געהייסן מיין גרויסער אַרטיקל) איז דערשינען אין נומער 58 פונם
 „קול“ (28 יולי 1878). אין די פּאָלגנדע צוויי נומערן איז געווען שטיל, ווי
 אף א בייס-אוילאם. אין דער צייט אָבער האָט מען זיך אין דער רעדאקציע
 בארואיקט: עס האָט זיך ארויסגעוויזן, אז דער אייסעק איז ניט אזוי גע-
 טערלעך, אז אנדערע צייטונגען דיסקוטירן אויך „ביסמארקס פּאָליטיק“ ווי
 קעגנער... און דאָ קומען אָן נאָכפראַגן אָף בען-נעצס ארטיקלען...
 מע מאַכט זיך האַרץ. „ווייסט איר וואָס? שרייבט ווייטער“, — זאָגט דער
 רעדאַקטאָר.

דעם 8-טן אווגוסט (נומ. 61) ווערט געדרוקט דער צוועלפטער קאפיטל.
 דעם 11-טן (נומ. 62) דערשיינט דער דרייצנטער, און דאָן ווערט ווידער גע-
 מאכט אן אָפּשטעל. דער ווילנער צענזאָר הויבט אָן צו מעקן מינע אפיקאַר-
 סעס קעגן די „שרי-מטה“, מע דערשרעקט זיך ווידער אמאָל.
 און ווידער אמאָל הערן זיך קוילעס, פאריאנגענדיק די צוגעזאָגטע
 „פּאַרזעצונגען“.

עס פארגייען צוויי וואָכן.

— „שרייבט ווייטער“!

איך לאָז זיך ניט בעטן. אין די נומערן 66 און 67 (אָווגוסט 25 און
 28) דערשיינען. ד. ה. „פּאָלגן“ דידאַויקע פּאַרזעצונגען.

פונדעסטוועגן ווערט דער רעדאַקטאָר פּאַרזיכטיק. לעמאַשל:

ריידנדיק וועגן העדעלס אַטענטאַט, זאָג איך — פארייביגייענדיק, מאכמעס
 עס איז וועגן דעם שוין פריער גערעדט געוואָרן. — אַז דער יונגער העדעל איז
 ניט געווען באַם זינען; אַז ער איז געווען א צייטונגס-טרעגער, וועלכער
 פלעגט אַמאָל פּאָכן א לעבן פון סאָציאַליסטישע צייטונגען און אַז ער האָט

באלאנגט צו די קריסטלעך-סאָציאלע (אַנטיסעמיטן) און פריער צו די אַנאַר-
כיסטן.

הער ראדקינסזאָן כאַפּט זיך אָן אָן דעם וואָרט „אַנאַרכיסטן“ און מאַכט
אַזאַ מין שאַרפּזיניקע באַמערקונג:

„אזוי ווי פילע פון אונזערע לעזער אין רוסלאַנד ווייסן ניט דעם אונ-
טערשייד צווישן סאָציאַליסטן און אַנאַרכיסטן און אין זייערע אויגן איז עס
אַלץ איינס, דאַרפסטו—געזערטער שרייבער (!)—זיך נעמען דערצו און דער-
קלערן די פאַראַכטעטע (!) לערע פון די אַנאַרכיסטן, קעריי דער אוילעם זאָל
קענען אונטערשיידן צווישן פאַרפלוכט—“

מיינט איר דאָך, ער וועט ענדיקן „און געבענטשט“? אַ טאַעס, צווישן
פאַרפלוכט—זאָגט ער—און פאַרפלוכט.“

ווי זאָגט מערקזיאַץ אין שעקספירס „ראַמעא און דזשוליעט“? אַ פלוך
אַף אייערע ביידנס מישאַפאַכעס!“ — דער אויסדרוק „בין ארור לארור“ איז
קלוימערשט אַ וויציקע באַאַרבעטונג פון אונזער אידישן „בין אָרור המן
לברוך מרדכי“.

אַבער דאָס איז נאָר געווען אום צו שיטן דעם צענזאר זאַמד אין די
אויגן. יאָ פאַרפלוכט, ניט פאַרפלוכט—די אַרטיקלען זיינען זיך דערווייל דער-
שינען!

די מעהומע אין דייטשלאַנד האָט זיך נעמלעך אָפגערופן אף רוסלאַנד.
אַפילע אין רואיקע צייטן וואָלט אונזער שטיף-פאטערלאַנד גענאָסן מיט דער
קראַזט פון אַן אויפרייס פון דייטשלאַנדס אַ שטאַרקן קאַטאַר (גאַגאַל וועט מיר
מויכל זיין מיין באַרגן אַף אַ וויילניקע זיינס אַ ווערטל), אַפשיטע שוין אין אַ צייט.
ווען דער רויטער טעראַר איז אין רוסלאַנד געשטאַנען פאַר דער טיר.

האָט זיך דער ווילנער צענזאָר אויפגעכאַפּט פון שלאָף, האָט אויסגע-
ריבן די אויגן, האָט אַרויסגענומען זיינע שפאַקולן פון שייכל, האָט זיי אויס-
געווישט, האָט זיי ארויפגעזעצט אַף דעם ברייטן טייל פון דער גאָז און,
אַריינבליקנדיק אין דעם „הקול“, האָט ער אויסגעשריען:
„פאַרשוואַרצט זאָל דאָס ווערן!“

און מיינע לעצטע צוויי אַרטיקלען—דער פערצנטער און דער פופצנטער—זיי-
נען פאַרשוואַרצט געוואָרן פון אָנהויב ביזן אויסלאָז: פאַרשוואַרצט מיט אַ שוואַרצן
פענזל און דרוקער-טינט, — פאַרשוואַרצט, אויסגעמעקט, געמאַכט ווי ניט
געווען!

דאָס, נאַטירלעך, האָט אין רוסלאַנד געווירקט ווי אַ קישעף. מיינע
אַרטיקלען זיינען אויסגעוואַקסן אין די אויגן פון די רוסישע לעזער—מעשוונעדיק
הויך, מיטאַמאָל קריגנדיק אַ פיל, פיל העכערן ווערט, ווי דער אינהאַלט זייע-
רער האָט דאָס פאַרדינט.

און דאָ איז פילייכט דאָס אָרט צו באַרירן אַן אַנדער, סענסאַציאָנעלע
קלייניקייט אין מיין קאַרעריע אַלס יונגער סאָציאַליסטישער זשורנאַליסט.

אין דעם פאָריקן קאָפיטל האָב איך דערמאָנט פּערעץ סמאָלענסקין, דעם רעדאַקטאָר פון „השחר“, אַלס אַ רעאַקציאָנערן פּובליציסט, וועלכן איך האָב באַקעמט, אַרויסטרעטנדיק אין דעם „הקול“ אַלס „יגלי איש הרוח“.

דער „קאָמף“ איז געווען אַ קורצער, אָבער אַ שאַרפּער.

וויסן דאָרף מען קוידעמקאָל, אָו דער הער סמאָלענסקין האָט צו יענער צייט אַרויסגעגעבן אַ וואַכן-בלאַט אונטער דעם נאָמען „המביט“,—אויך אין ווין. אין דער צייטונג פלעגט ער אָפט אָנגרייפן די סאָציאַליסטן. דאָס האָט אונז פון אים נאָך מער געפּרגערט, ווייל אונטער זיין רעדאַקציע איז דערשינען ליב־רמאַנס „חות הכל“, יעהאַלעלס „עבר עבדים“ און יעהודע לייב קאַנ-טאַרס „אני מאמין“ (די לעצטע צוויי-שירים), כּוּך אַנדערע זאַכן, מער אָדער ווייניגער, וואָס די דייטשן רופן „סאָציאַליסטיש אָנגעהויכט“. דערצו איז דאָן ליבערמאַן אַליין שוין געוועסן אין טירמע. טאַקע אין ווין, און ע־שט מיט אַ יאָר פריער איז הער פּערעץ (אַף דייטש: פעצער) סמאָלענסקין נאָך געווען מיט אים „זא פאני בראַטאַ“.

טאָמער איז דאָס נאָך אויך ניט געווען גענוג צו מאַכן פול דעם גיפּט-בעכער, האָט זיך אין אונזערע קרייזן אַלץ פעסטער און פעסטער איינגע-וואַרצלט די איבערצייגונג, אָו סמאָלענסקין האָט אומדירעקט געמאַסערט ליבער-מאַנס „האמת“ דורך זיין קלוימערשטיקער קריטיק אינם „השחר“ (העפט 10, תרל"ו).

און איך האָב אָנגעזגורט די לענדן און בין אַרויס באוואָזנט „מיט דעם שאַרפּן שווערר פון לאַגיק“ און „מיט די בעסטע פיילן פון דער סאַטירע“ צו קעמפּן קעגן דעם רעאַקציאָנערן „השחר-מאַן“.

די „לאַגיק“ איז געווען אין דעם זיבעטן העפט פונם „אספת-הכמים“ (אינם לייכאַרקטיל „בן-משה והאמת“), און די סאַטירע—אין נומער 55 „הקול“ אין אַ פעליעטאָן („הסרתן“—דער קרעבס). אַוועקלייגנדיק די מעליצע מייע פון דעם לאַגיק-שווערר מיט די סאַטירע-פיילן אָן אַ זייט, מעג איך זאָגן, אָו איך אונטערשרייב נאָך היינט מיט בייזע הענט יענע צוויי אַרטיקלען, פון וועלכע דער ערשטער איז געווען געכאַסמעט „בן-נץ“ און דער צווייטער—„יגלי איש הרח“.

דער „קרעבס“ איז, ווי פילע אַנדערע פון מייע ערשטע „מעשו-גאַסן“ אין העברעאיש, געווען אין דער פּאָרם פון אַ כּאַלעם. עס איז מעגלעך, אָו סמאָלענסקין איז דאָרטן געווען געמאַלט אַכיסל שוואַרצער ווי ער האָט אין צעמסן אויסגעווען. אָבער כּיין געוויסן איז אַפּילע איצט נאָך רואיק: ער האָט קאַשער פאַרדינט זיין פּאָ-ציע.

אָו ער האָט געפילט דעם „קרעבס“, האָט זיך באַלד אַרויסגעוויזן זייער קלאָר. ער האָט אין דעם „המביט“ גענומען זידלען דעם „הקול“ מיט זיין רעדאַקטאָר, מיט זיינע מיטאַרבעטער, ספּעציעל דעם „כאַצוף“, וועלכער האָט אים מעכאַדער געווען מיט דעם קרעבס. פאַר מיר האָבן זיך אָנגענומען אַנדע-רע שרייבער, און די ערשטע גרויסע געהומע אין דעם „הקול“ אין זיינע

מילכאמעס מיט אנדערע צייטונגען האָט אויסגעבראַכן צוליב מיר, דאָס הייסט צוליב ליבערמאַנען.

אין דעמוזעלביקן העפט „אספת חכמים“, וואו עס געפינט זיך מיין פאָ-ליטיש-קריגערישער אַרטיקל קעגן דעם רעדאַקטאָר פון „השחר“, זיינען דאָ אייניקע גוטע זאַכן.

אונטער דעם איינדרוק פון דעם טערקישן קריג האָט שערעשעווסקי אויפגעשריבן אַ שיין שירעלע, מיט דער שאַרפּוויניקער מאָטאָ:
הכתה שנאת-האדם באלפיה
ואהבת-האדם ברבבותיה

(ערמאָרדעט האָט דער מענטשן-האַס טויזנטער און די מענטשן-ליבע צענר-ליקער טויזנטער), וואָס דאָס גייט אָף דעם הייליקן מענטשנליבונדן קריג, וועלכן רוסלאַנד האָט געפירט קעגן טערקיי צוליב הוילער ליבע צו די קריסטלעכע ברידער אָף דעם באלקאן-האַלב-אינזל, קיערוע.

דאָן איז דאָרטן דא דער שׁוֹס פון ליליענבלומס בריוו וועגן די „משנה“ פון אלישע בן אבויה, דער בעסטער טייל פון דער איינלייטונג. אָט איז דער לעצטער פאַראַגראַף:

„איך בעט דיך, — שרייבט אלישע בן אבויה, — דרוק מיין בריוו און מיין מישנע, וועלכע איך שיק דיר, צוזאַמען מיט אַ פירעש אף איר (פירוש הרב"ע), אין דיין סייער אָן אַ שום פאַרענדערונג, מאַך נאָר צו די נויטיקע לעזע-צייכנס, ווי עס פירט זיך היינט בא אייך.

גליק און פרידן דיר און דייןע לעזער און אַלע מענטשן, צי זיי רופן זיך אידישע קינדער אָדער אומעס האַאַוילעם.“
א, ווי מיר וואָלט זיך געוואָלט אינגאַנצן איבערזעצן די איינלייטונג ליליענבלומס פון דעם ערשטן אָס ביז דעם לעצטן!

כּוּך דעם, געפינט זיך אין יענעם נומער „אספת חכמים“ א טשילע, יהי רצון פון אַ יונגן מאַן — א וואַרשאַווער, דאָכט זיך מיטן נאָמען באַר-גוגניץ. — וועלכער האָט זיך דאָן געשניטן אָף א סאָציאליסט. ער איז שפעטער געוואָרן אַ אידישיסט און פלעגט שרייבן פאַרן „קול-לעם“, וואו ער איז אַהינגעקומען און וואָס פון אים איז געוואָרן, ווייס איך ניט.

פון מיינע אייגענע שרייבעריי איז די זיבעטע „מעשוואַס“, דאָכט זיך, ניט שלעכט און סטיליסטיש, ווען ניט זייער גוט, יעדנפאלס גלאַטער און בעסער ווי אנדערע פריערדיקע.

געוואָלט וואָלט זיך מיר ארויככאַפן איין פאַראַגראַף, דעם מיטלסטן. ער איז אינטערעסאַנט פאַר די, וואָס האָבן ניט קיין בעסערע און נוצלעכערע זאך ווי צו שטודירן די נאטור-געשיכטע פון מעשווענע פילאָזאָפּן. אָבער אזוי ווי אַזעלכע מענטשן קענען צווישן די לעזער זיין ניט פיל, איז גלייכער צו לאָזן דעם פאַראַגראַף אין זיין רו — אין זיין העברעאישן ארכיוו.

מער אַלגעמיין-אינטערעסאַנט איז א געשפרעך — אויך, נאטירלעך, אין

כאלעם—מיט פארע מעלעך מיצראים. צו איבערזעצן איז דערדאָזיקער אינטעררויז מיט זיין מאיעסטעט פון עגיפטן צו לאנג. אין עטלעכע ווערטער אויסגע- דריקט, איז דער אינהאלט דערפון פאָלגנדער:

פארגלייכנדיק די לאגע פון דער אמאָליקער אידישער שקלאפעריי אין מיצראים מיט דער היינטיקער לוי-שקלאפעריי; פארגלייכנדיק די שקלאפן- טרייבער פון מיצראים מיט די אויסבויער פון היינט, קומט דער עגיפטישער מאָנארך צו דעם שלום, אז עפעס איז ניט גלאט אין דעם רבוינע-שעל-אוילעמס העכסטן געריכט. פארוואָס, פרעגט ער, האָט ער, פארע, מיט זיינע פריינט אמאָל אין מיצראים געקרעגן מאקעס אכזאָריעס און איז ענדלעך דערטרונקן געוואָרן אינם יאם, בעאייס די היינטיקע וואיעווען איבער זייערע שקלאפן, וועלכע קריגן פון זיי קיום-קיום צום לעבן אין ער, קאוועיאכל, קוקט און שווייגט.

און דערווייל דאָ, אַפן וואָר, האָט זיך ביסלעכווייז אונטערגערוקט דער שטורעם, וועלכער האָט געזאָלט פאָרוויסטן די דייטשישע סאַציאַל-דעמאָ- קראַטיע.

דעם ניינטן סענטיאַבר איז זיך צונויפגעקומען אין בערלין דער נייער רייכסטאַג. דעם 16-טן און דעם 17-טן איז דער פראָיעקט פון דער רעגירונג דיסקוטירט געוואָרן אין וואָס מע רופט דער ערשטער לייזונג. אַרום יענע צוויי טעג איז פיל און לאַנג גערעדט געוואָרן אין דייטש- לאַנד ניט נאָר אין סאַציאַליסטישע און קעגנערישע קרייזן, נאָר זאָגאַר צווישן די פיליסטער, צווישן די באַלעבאַטימ, וועלכע מאַכן אַ בעקאָועדיק לעבן. האַנדלענדיק און וואַנדלענדיק און לאָזנדיק אַנדערע מענטשן פאַרדרייען זיי ער ע קעפ מיט פאָליטיק און פאָליטישע סיכסוכים.

אין דער געשיכטע פון דער פראָזאַאישער, אָבער עפּשער טאַקע דערפאַר געזונטער און שטענדיק פרישער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע זיינען יענע צוויי טעג אומגעוויינלעך אויפגערענטע, יאַנטעוודיקע.

בעבעלס אומפאַרגעסלעכע, עמעס-גרויסע רעדע, אָף וועלכער ביסמאַרק האָט דעם טאָג נאכהער געענטפערט, האָט געמאַכט אַ גוואַלטיקן רוישעם. ניט קיין קלענערן איינדרוק האָט געמאַכט מיט אַ וואָכן דריי שפּעטער צוערשט בראַקע פון ברוינשווייג און דאָן ריינדערס פון ברעסלוי, רייזנדיק אינם פאַרלאַמענט איינער דעם 11-טן, דער אַנדערער דעם 12-טן אָקטאָבר. און מערקווירדיק איז דערביי, אַז אין ביידע פאַלן איז עס ניט געווען די רעדע אינגאַנצן, וועלכע האָט אָנגעמאַכט אַ גערודער אין דעם רייכסטאַג, און נאָכהער, דורך דער פרעסע, אינם פובליקום, נאָר אַ געוויסע פראָזע, אַ שטאַרקע, אומדערוואַרט שטאַרקע, אַרויסגעפלאַצטע פראָזע, וועלכע ווירקט באַלייכטנדיק, אָבער ניט ווי די זון, וואָס קומט אַרויס פון די וואַלקנס אין אַ געפלידן פאַרכמאַרעטן טאָג, נאָר ווי אַ בליק-שטראַל אין אַ שטאָק-פינסטע- רער נאַכט.

צו באגרייפן זייער ווירקונג, דארף מען זיך קענען פארשטעלן די אַט-
 מאַספער אין דעם דייטשישן רייכסטאג אין די פינף וואָכן צווישן דעם 16-טן
 סענטיאַבר און דעם 19-טן אָקטיאַבר. מע דארף קענען האָבן פאַר די אויגן אַ
 גרויסע פּאָליטישע פּאַרטיי אין אַ פּאַרלאַמענט, וועלכע רעדט מיט דעם שווערד
 פון דאמאקלעס, וואָס הענגט איבער איר האַלז, הענגט אָף אַ האָר, גרייט אַראָפּ-
 צופאַלן יערן אויגנבליק. מע דארף דערביי ווייטער זיך קענען פאַרשטעלן, אַז
 האַגאַם דיִדאַזיקע פּאַרטיי פילט, אַז דער שווערד קען און מוז און וועט אַראָפּ-
 פאַלן, ווייסט זי אָבער אויך, אַז מיט איר האַלז וועט פּאַסירן דערזעלביקער
 נעס, ווי מיט מוישעס בעשאַס פאַרע האָט אים געכאַפּט: אַז איר האַלז וועט
 אַזוי פאַרהאַרטעוועט ווערן, אַז דער שווערד וועט צעבראַכן ווערן, אָבער ער,
 דער האַלז, וועט בלייבן ניט איינגעשניטן.

און דאָ שטייען 388 מאַן מער אָדער ווייניקער פיינטלעך קעגן 9, און
 די ניין פילן זיך שטאַרקער באַזיגטערהייט, ווי זייערע זיגרייכע קעגנער.
 און מיט דעם גרויסן ביסמאַרק, דעם מאַן פון בלוט און אייזן אינם זאַל,
 שטייט און רעדט ווילהעלם בראַקע, אַ שוואַכלעכער מאַן, אַ קראַנקלעכער מאַן.
 ער רעדט, ער אַרגומענטירט קעגן אַ געוויסן פאַראַגראַף אין דעם לעהאַשמיד,
 לעהאַרענ אולעאַבעד-געזעץ-פּאַרשלאַג. און ווי ער רעדט אַזוי, פאַלט אים
 איין אַ געדאַנק און ער קערט זיך אום צו זיינע קעגנער און זאָגט:
 „מיינע הערן, איך וויל אייך עפעס זאָגן: מיר פייסן אָף אייער גאַנצן
 געזעץ“...

עס ווערט אַ מוירעדיקער לאַרעם. אַזוי אומפאַרלאמענטאַריש צו ריידן!
 אַ כּוצפע אַביסל!-בראַקע האָט די העפלעכקייט שפּעטער דעם אייסעק צו פאַר-
 גלעטן, ווייל אים אַליין קומט די אַרויסגעפלאַצטע פּראָזע אויס צו מאַיסע-
 שייגעץ און דאָ איז דאָך עפעס פאַרט אַ רייכסטאג. אָבער וועמען קימערט די
 דערקלערונג, וועמען ארט דער פייירעש אָפן דונערשלאג! ניט ער, ניט די גאַנ-
 צע רע-ע פרייער און שפּעטער קימערט וועמען עס איז; איבער דייטשלאַנד,
 איבער אייראָפּע, איבער דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט טראַגט דער טע-
 לעגראַף פּאַנאַנדער דאָס, געפליגלסע וואָרט:
 — מיר פייסן אָף אייער גאַנצן געזעץ!

און קיינער פון די, וואָס האָבן דוּריכגעלעבט יענעם פעריאָד, האָט עס
 ניט פאַרגעסן.

דאָס איז דעם 11-טן אָקטיאַבר. דעם טאָג נאָכהער שטייט אָף דער טרי-
 בונע אַ שלעזישער סטאַליאַר, איינער פון יענע כראַניש הונגערנדע אַרבעטער,
 וועלכע ווערן געפאַרן מיט דער אויסצערונג אין זייער סיסטעם און וועלכע
 לעבן מיט דעם מאַלאַקאמאָועסעס שטריקל אָף זייערע פיס, מוכן אומזומען
 אַלע וויילע אריינגעצויגן צו ווערן אין אַ פאַרדערייטיקן קייזער.
 דאָס איז ריינדערס, אַ „פּראָסטער“ אַרבעטער. ער רעדט אויך אַ לאַנגע
 רעדע און אַרגומענטירט אויך קעגן ערגעץ אַ פאַראַגראַף. און דאָ זאָגט ער
 עפעס אַווינס, וואָס מע טאָר ניט. דער פּרעזידענט אונטערברעכט אים. ער
 רעדט ווייטער. ער דערקלערט:

— דער פרעזידענט, זאָגט ער, מאַכט מיר אויפּמערקזאַם...

— „מײַן!“—שרײַט עמיצער אים צו—מײַך, ניט מיר!

אַרימער רײַנדערס! קעגן אַלעזען פאַרזינדיקט. קעגן די געזונטע מיט זײַן קראַנקן אָטעם; קעגן די געזעצן מיט זײַן רעבעלישן גײַסט; קעגן די פּרײַ-לעכע מיט זײַן בלאַסן פּאַנים און דאָ אַפּילז קעגן דער רײַטשישער גראַמאַטיק-מיר-נדיק וואו מע דאַרף „מײַכײַן, אַ סקאַנדאַל אביסל! רײַנדערס פּילט זיך שולדיק.

מיטאַמאָל קימט אים ארויף אפן זין, אז א שטעקן האָט צוויי עקן: איי-נעם אין בלאָטע אריין בעאייס מע שפּאַרט זיך אף אים אָן, דעם צווייטן אויפ-געהויבן ביזאַר ראָמאַ צום געבן א שטורך.

און גלייך אין דערזעלביקער מינוט, ווי עס דערהערט זיך דער שפּאַטי-שער „מײַך“, דרייט זיך רײַנדערס אום צו זײַנע קעגנער און זאָגט זיי, אז ניט ער איז שולדיק אין דעם, וואָס ער האָט קיין בידונג ניט געקראָגן, נאָר זיי זײַנע קעגנער.

און ער פאַרדאַרבעט אויך אליין דעם דראַמאַטישן עפּעקט דורך צפּיל ווערטער, אָבער די איבערפּליסיקע ווערטער ווערן סאי ווי סאי ניט איבערגע-געבן אין די צײַטיגען. און דער קערן בלייבט, פאַרשפּרייט זיך שנעל איבער דער גאַנצער מעדינע, און רײַנדערס איז פּיליכט דער אײַנזיקער, וועלכער פאַרשטייט ניט, אז דאָ איז פון זײַן מויל ארויסגעקומען די שטאַרקסטע פאַרדאַמונג פון גאָט מאַ-אַנס ווירטשאַפּט, מיט דער בילדונג אידער, מיט אלעמען.

דעם 22-טן מאי 1879, זיבן מאָנאַטן נאָך יענער סצענע אינם רײַכסטאַג, איז רײַנדערס געשטאַרבן, אויסגעמוטשעט פון זײַן לונגענפעלער, בא דער סטאַלעריי און דער פאַרטיי-אַרבעט, ניט דערלעבנדיק זײַן 32-טן גע-בורטסטאַג.

קנאַפע עלף כאַדאַשים נאָך רײַנדערסעס טויט, דעם 27-טן אפרעל 1880, איז ארויס פון דער וועלט דער אנדערער העלד פון יענע דעבאַטן—ווילהעלם בראַקע, שטאַרבנדיק 37 יאָר אלט.

פון בראַקע איז דאָ פיל צו דערציילן. ער האָט אויסגעשריבן איינע פון די פּאָפּולערסטע בראַשורן („נידער מיט דען סאַציאַל-דעמאָקראַטן!“), האָט גע-שפּילט א באדייטנדע ראָלע אין דער פאַרטיי, אין אין דעם יאָר 1870 איז ער געווען איינער פון די, וועלכע זײַנען ארעסטירט געוואָרן, ווייל זיי האָבן פּראָ-טעסטירט קעגן דער פּאַרזעצונג פון דעם קריג מיט פראַנקרייך, נאָך דעם ווי פּרייסן האָט גענומען אין געפּענגעניש דעם דריטן נאַפּאָלעאָן.

ווען דער 16-טער קאַפיטל פון מײַן „בית ניבחרײ העם באשכנזײ איז אָנגעקומען אין ווילנע (צום צענוואַר), האָט זיך נעהאַלטן אין זעצן, אויב עס איז ניט געווען אינגאַנצן אויסגעזעצט, די 17-טע פּאַרזעצונג. דאָס, וואָס מע האָט דאַרטן „פאַרשוואַרצט“ מײַנע ארטיקלען, האָט פון א ביזנעס-שטאַנדפּונקט

דעם, הקול" ביכער גענוצט ווי געשאדט. דארף מען דען א בעסערע רעקלא-
מע? כוץ דעם, ווינען הונדערטער נומערן געגאנגען אין קאָנווערסן און יעדע-
דער פון זיי האָט געמאכט פראָפאגאנדע פאר דער צייטונג.
דער צענוואר איז אָבער, מאשמאַעס, מיד געוואָרן, מעקנדיק און שווארצנדיק.
יענעם טאָג, בעאייס מיינ נייער קאפיטל האָט זיך געהאלטן אין זעצן,
איז אָנגעקומען פון ציפּקינען, ראדקינסאָנס ווילנער אגענט, אזא מין טעלעגראמע:
„אויב עס וועט דערשיינען נאָך איין ארטיקל פון בען-נעץ, ווערט דער
„קול" צוגעמאכט.".

אין אן אומבאשרייבלעכער אויפגעגונג איז הער ראדקינסאָן אוועקגעלאָפן
אין דרוקעריי און האָט א געשריי געטאָן צום זעצער:
— וואו איז בען-נעצס ארטיקל?
— אָט איז דער זאך.
— אהער! גיך!!

און אין א סעקונדע ארום איז דער זאך געווען צעשאטן ארום דעם קאסטן.
— „א סאָף! אויס— אויס! אויס!" האָט ער צו מיר געשריען יענעם אָונט.
ער האָט מיר דערקלערט, אז ער וועט מיר מער ניט לאָזן רואינירן זיין ציי-
טונג מיט מיינע סאָציאליסטישע ארטיקלען. א סאָף!
איך געדענק ניט, צי איך האָב דערביי געשמייכלט צי ניט, אָבער די
אידיע, אַז מע קען צוליב מיינע שרייבעריי פארמאכן, פארבאטן דעם „קול",
האָט מיר שטאַרק אימפּאָנירט.

— עפעס בין איך דאָך טאַקע ניט אָבי ווער... " האָב איך געטראַכט באַ
זיך, און האָב זיך געלייגט שלאָפן צופרידן מיט זיך.
גראַטולירט האָב איך זיך מיטן פּאַקט, וואָס דאָס 8-טע העפט, אספת
חכמים" איז אָפּגערוקט שוין אַ וואַכן צוויי, ווייל אין אים איז געווען מער
אַפיקאַרסעס, ווי אין די מייסטע אַנדערע, און אונטער אַזעלכע אומשטענדן
וואָלט אַ העלפט פון זיין זאָך אויך צעשאַטן געוואָרן.

דאָס אַלץ האָט פאַסירט אַרום דעם 10-טן אָקטיאָבר. דעם 6-טן איז דער-
שינען מיינ לעצטער אַרטיקל אונטערגעשריבן „בן-נץ".

דאָ איז שוין קלאָר געוואָרן פאַר אלעמען, אַז אָפּן וועט מען באַלד ניט
מער קענען שרייבן, ווייל דער סאָציאליסטן-געזעץ אין רייכסאָג האָט נאָר גע-
קענט אויסגעבעסערט ווערן אַזוי אַדער אַנדערש, אָבער פיל בעסער פאַר דער
סאָציאליסטישער פאַרטיי וועט ער ניט ווערן, דאָס איז געווען זיכער.

פונדעסטוועגן האָט הער ראדמינסאָן זיך פאַרט צו שטאַרק גענויטיקט
אין מיר, און ווען „בן-נץ" איז „פארבאָטן" געוואָרן, איז געבליבן „גלי איש-
הרוח". עס זיינען אין „קול" דערשינען פון מיר עטלעכע פעליעטאָנען. דעם
לעצטן פון זיי האָב איך שוין ניט געהאַט די זכיע צו זעען ביז אַ צייט שפע-
טער, ווייל די צייטונג איז אַרויסגעקומען דעם 10-טן נאָיאָבר, און איך בין
אַרעסטירט געוואָרן פרייטיק דעם 8-טן.

אָבער איך כאַפּ די פיש פאַר דער נעץ. מיר וועלן נאָך אַ קוק טאָן אַף
דעם 8-טן און לעצטן העפט „אספת חכמים".

„משה דומה“ קעגן א קונסטווערק פון י. ל. גארדאן. — דער
 לעצטער נומער „אספת חכמים“ — די לעצטע מעשוואַס אין אים. —
 די בעהאַלע הויבט זיך אָן. — איך ווער אַרעסטירט.

די דעבאַטן אינם דייטשישן רייכסטאָג וועגן דעם סאָציאַליכטן-געזעץ,
 וועגן וועלכע איך האָב גערעדט אין דעם לעצטן קאָפיטל, האָבן געפונען אַן
 אָפּקלאַנג אין קאנצעלס רעסטאָראַן.

„גרויסע געשעענישן, — זאָגט דער ענגלענדער, — וואָרפן זייערע שאַטנס
 פאַרויס.“ דער שאַטן פון דער קומענדיקער ציועלף-יאָריקער אונטערדריקונג
 פון אלץ, וואָס האָט געטראָגן דעם סאָציאַליסטישן שטעמפל, זיין נאָמען אָדער
 אַפילע נאָר זיין כאַראַקטער, — דער שאַטן פון אַט דער שווערער צייט האָט
 זיך שוין געזעען מיט אַ כוידעש אָדער צוויי פריער, איידער די צייט גופע
 איז אָנגעקומען: די בעהאַלע איז שוין געשטאַנען פון יענער זייט טיר.

און אין אַט דער אויפגערעגטער, נערוועזער שטימונג איז אין קאנצעלס
 עסציימער אין דער צייט פון מיטאָג דיסקוטירט געוואָרן יעהודאָ לייב גאַרדאָנס
 אַ ווערק, וועלכעס איז געווען דערשינען אינם „השחר“. דאָס איז געווען אַ
 מין שיר האַשירים אין דעם ביבלישן סטיל. באַם טיש האָט מען דאָס פון
 אייניקע זייטן געלייענט, בעאייס איך בין געווען פאַרטאָן אין די רייכסטאָג-
 דעבאַטן.

דעמאָלט האָב איך נאָך ניט געוואוסט, — האָב עס אייגנטלעך מיט עש-
 לעכע כאַדאָשים צוריק פאַרשטאַנען, — אז אפילע גאַרדאָן האָט מיט אונז אין
 יענעם יאָר סימפּאָטיזירט. פון זיין געדרוקטן בריוו-וועקסל ווייזט זיך ארויס,
 אז ער האָט געהאט אַ גוטע מיינונג פון ליבערמאַנס „האמת“ אי בענויגייע
 צום אינהאַלט און זיין ריכטונג, אי אין דעם פראַט פון שפראַך און סטיל (*).

(* אין דעם 134-טן בריוו (געשריבן אין העברעאיש) צו ז. קאַפלאַן (זק"ן), ריקט זיך
 יעהודע לייב גארדאָן אזוי אויס:

„די טעג זיינען צו מיר אריינגעפאלן אייניקע העפטן פון א קליינעם זשורנאַל, וועלכער
 דערשיינט אין ווין אונטערן נאָמען „אמת“. זיין סטיל און ריכטונג זיינען מיר זייער געפעלן, און
 ווייל איך ציוויפל ניט, אז דו האָסט אים ניט געזעען, שיק איך דיר דאָס ערשטע העפט דורך ק. ב.
 ווייל איך ווייס, אז דיר וועט עס אויך געפעלן, אז דו וועסט איבערלייענען, שיק מיר אפ, ווייל דאָס
 איז ניט מיינס.“

דאָס אַלץ איז פאַר אונז געווען דאָן אומבאַקאַנט, און אזוי ווי מיר האָבן פאַר אלע שרייבער, גרויס און קליין, פּילאַזאָפּן און דיכטער, געהאַט נאָר איין „שבלת“, נאָר איין פּראָבע: „הלנו אתה, אם לצרינו“ (ביסטו מיט אונז אָדער קענן אונז?). איז פאַר מיר, לעמאַשל, גאָרדאָן געווען א טאַלאַנטפולער אַבסקו-ראַנט, וועלכער אַמוזירט זיך מיט ליבע-געדיכטן אין דער צייט, ווען אונטער אונזערע פּיס עפנט זיך די ערד ווי אין קויראַכט צייטן, אין דער צייט ווען איבער אונזערע קעפּ זעט זיך אַ רעגן פון שוועבל און פּעך ווי אין לויטס צייטן.

דער לעזער פאַרשטייט שוין אליין, אז דער לויבעזאָנג אף גאָרדאָנס ליבע-ליד אינם „השחר“ האָט מיך ארויסגעבראַכט אף דער סצענע אין גרויס גרימצאָרן.

איך וועל דאָ ניט פּרובירן איבערגעבן דעם גאַנצן היציקן סיכסעך וועגן דעם, וואָס „ערלעכע שרייבער“ מעגן און וואָס זיי טאָרן ניט באַהאַנדלען אין „אונזערע שווערע צייטן“. איך גלויב איצט, אז מיין ענטוואַפּן האט מיך דעמאָלט פאַרפירט צו רייון א שוין ביסל נאָרישקייט. גענוי געדענק איך דאָס ניט: אועלכע זאָכן ווילט זיך ניט געדענקען, עס איז אָבער אויך ניט וויכטיק, עס וועט גענוג זיין צו זאָגן, אז מיינע קעגנער — יעהודע לייב גאָרדאָנס פאַר-טיידיקער — האָבן מיר צום שלום פון דער דעבאַטע קלאָר געגעבן צו פאַר-שטיין, אַז אין מיר רעדט די אייפּערזוכט, די קינאַס סויפּריס; או נאכמאכן די טוירע, די נעוויאים אדער די כאַכאַמיס, אט טיַקע כאַפּט אייך אן אזא זאך, ווי שיר האַשרים, אָדער א קאַפּיטל יעשאַיע דאָרף מען קענען און הייסט עס, לאַ כל אדם זוכה: ניט יעדערער קען.

אזוי! ניט יעדערער קען?! גוט, מיר וועלן זעען.

דעם נאענטסטן טאָג איז אין פּיינבערגס קאנטאר ניט געווען פּיל אַרבעט און, גאַנווענדיק פון אים אַ שאַ צייט, האב איך אויפגעשריבן א קאַ-פּיטל תּניך, גאכמאַכנדיק די נעוויאים און דאס איז אריין אין דעם 8-טן (און לעצטן) נומער „אספת-חכמים“.

אזוי ווי דאס איז וואַרשיינלעך די איינציקע שרייבעריי פון דעם מין אף אַ ריין רעוואלוציאנער-סאַציאַליסטישער טעמע, לאז איך דאס דא איבער-דרוקן, ווי עס שטייט און גייט, האַגאַס נא- די העברייער צווישן אונזערע לעזער, — נאר זיי אליין וועלן דאס קענען פאַרשטיין.

דער אַכטער נומער „אספת חכמים“ האט שוין אין זיך אַסאַך אומ-שולדיקע אַרטיקלען (בלאגאנאַמערעניע — וואלט שטשערדין זיי גערופן) צו פארדעקן די ניט קאַשערע. כּוּך וואס איך בין אין דער צייט געווען שטאַרק פאַרטאן מיט דעם „הקול“, האב איך פאַרלארן דעם כּיישעק צו ארבייטן פאַר אַ זשורנאַל, פון וועלכן איך בין געווען איבערצייגט, אז אין רוסלאַנד וועט ער שוין קיינמאל ניט גיין, סאידן מע ווּט אים אריינגאַנווענען, און דערצו האָב איך ניט געטויגט. עמעס, פּיל עקועמפּליאַרן זיינען אריין אין קאנווערטן.

משא-דומה.

הַפִּרְשָׁה הַזֹּאת נִמְצְאָה עִי תּוֹקֵרִי קְדֻמוֹנוֹת כְּבוֹת עֵדֵי הַסְּפָרִים כְּפֹסְכֵי־חַתּוּמֵי וּנְשֵׁלָחָה אֵלֵינוּ לִפְרֻסְמָה בְּאִמְח'.

(6) מִי זֶה הַעִיר דָּוִד בְּצִפּוֹן. מַעֲרָה כְּבֹאֲרֵץ תְּלָאֲבוֹת: (7) מִי הַקָּיִץ יִשְׁנִי עוֹלָם. מִי הַעִיר נְדָמִים מִשְׁנוֹת דָּוִד וְדָוִד: (8) הִנֵּה כֹה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת, יוֹצֵר שָׁמַיִם וְקוֹנֵה הַכֹּל: (9) הִנֵּה אֲנִי כָּא, בְּרוּחַ סַעֲרָה, וְהִרְגוּתִי כָּל יֹשְׁבֵי־תֵבֵל, וְכָל הַמַּמְלָכוֹת תִּדְרְעֶנָּה: (10) וְהִתְפֹּרְרוּ הַרְרֵי־עַד, וְנִבְעוֹת־עוֹלָם תִּמְוִינָה, וְנִחְלִי־אִתָּן יַחְרֹכוּן: (11) וְשִׁבְרֵתִי מִטּוֹת־בְּרֹזֶל וְקִרְאֵתִי דָּרוֹר לְכָל אֲסִיר וְעִנִּי וְאֲבִיוֹן יִשְׁעוּ: (12) כִּי צִעַקְתִּי־הַעֲנִיִּים בְּאֵה בְּאֹנִי, אֲנַקְתִּי מִרְדִּים שְׁמַעְתִּי, וְאֲרַנֵּנוּ תַחְתִּי: (13) עֵינֵי רְאוּ דַמְעַת הַעֲשָׂקִים. רַמְזִי חֲלִיל־רֵעֵב צִעַקְדֵי אֵלֵי מִן הָאֲדָמָה עֲוִיֹתִי מִשְׁמוֹעַ: (14) לָכֵן כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהִים, צוֹר יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלֹ: (15) הֲגִנִי כָּא לְרִיב רִיב בְּנֵי וְדַם־חֲלָלִי אֲבִיוִים מִיְדֵכֶם אֲדַרְשֶׁה: (16) בְּמִשְׁפַּט אֲבִי־אֲכֶם כָּל שְׁלוֹי עוֹלָם, אַתֶּם אֲכָלִי בְּשַׂר־עֲנִי וּמִצִּיצֵי־דָמְכֶם: (17) עֲקֹב כִּי בִוְחַתְּ אֶת הָעֵבֶרָה, וְעַל חֵיל הָעוֹבֵד פִּשְׁטָתֶם כִּילֵק: (18) יֵצֵן כִּי רִצְתֶם הָאֶפֶר, וְתֵאכְלֶרָה יִבּוֹל אֲדָמְתוֹ לֹא חָלוּ כֹה יְדִיכֶם: (19) כִּי לִקְחַתֶּם אֶת בְּנֵי לַעֲקָרִים, וּבְגִתֵי בַּסְּרָף הָעֵבֶרְתֶּם: (20) וְהִמְעַט מִזֶּה כִּי עֲנִיתֶהוּן לְרִיזוֹת הָאֲבִינָה וְתִגְוֹרְתָהּ בְּאִשְׁמַחְכֶם לְבִשְׁת: (21) עַל כָּל אֱלֹהִים אֲעֲשֶׂה בְכֶם שְׁפָטִים וְיִדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ: ס ס ס

(22) הִנֵּה יוֹם הַפְּקוּדָה כָּא, יוֹם נֶקֶם וְגִמּוּל נְאוּם אֲדֹנָי: (23) וְנִקְמַתִי נִקְמַת מִדְּכָא יְדִיכֶם וְנֶקֶם אֲשִׁיב לְעֲשָׂקֵי־דֵל וְחִלְכָה: (24) וּפְקַדְתִּי עַל רֵעַ מַעֲלָלֵיכֶם וְכָל חַמְאִיכֶם יִקְמוּ שְׁבַע־תִּים: (25) וְהִסְרֹתִי * מֵעַל שְׁכֻמְכֶם וְהִמְכִּשְׁלָה הַזֹּאת לֹא תִהְיֶה תַחַת יְדֵיכֶם: (26) וְשִׁבְרֵתִי גֹאֲן עוֹכֵם לְנִצְחָה, לֹא תִתְנַשְׂאוּ עַל עֵינֵי וְרָשָׁו, מִפְּרֵי יְדֵיהֶם שְׁמַנְתֶּם עֲבִירָתֶם: (27) לֹא תִסִּיפוּ בְּלַע חֵיל־יָרִים, בְּזוֹת אֲפִים לֶחֶם תֵּאכְלוּ וְיִדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ: (28) מִדְּגֵד־הָאֶפֶר לֹא תִצְבְּרוּ חֲסִדֵיכֶם לַחַתוֹ כְּמַחִיר תִּאֲוֶה, בְּאֲתַנְּדוּנָה: (29) מִפְּרֵי אֲדָמְתוֹ, כְּעִמְלוֹ וְפִתְחֵהּ וְיִשְׁרַד, לֹא תִרוּ בְּנִי־שַׁחַץ, כְּאֲשֶׁר הִסְכַּנְתֶּם: (30) אִו יִסְחוּ בְנֵדִים מִן הָאָרֶץ, כִּי לִנְגַד עֵינֵי לֹא יִכּוֹן כָּל עֲשֵׂה־רַמְיָה: (31) רִצְצֵי־דָלִים יִמְקוּ בְּעִוָם, וְעֲשָׂקֵי פְעֻלַּת־שִׁבִיר יִסְפוּ וְאִינָם: (32) כִּי עֲקַשׁ וּפְתַלְתַּל תַּעֲבַת־נַפְשִׁי אַף שְׁמִי־רַבֵּן שְׁנֵאתִי לֹא יִדְבְּקוּ־בִי: (33) שְׂאֵרִית בְּנִי־עַמִּי בְּמִשְׁפַּט יִפְרָה, בְּצִדֵק וּמִיִּשְׁרִים מַעֲשֵׂה־יְדוֹ יִכְנֶן, אֲנִי יְיָ: (* מִחֵק נִכְחַד זֶה)

סֵדֶס הַסְּפָרִים עַל הַפִּרְשָׁה הַזֹּאת עֲשִׂים וְסִימָם: גַּל חֵזֶל וְלֹא עֵבֶד טִי חֵס עֲוִוֹת לֹחֵם וְטִי: כְּדִים בְּמִשָּׁה, יִסְמָם כֹּא נִד; וְהִיִּס: וְהִמְעַט מִזֶּה וְטִי:

חֹק, וְנִתְחַק

אִמַר הַמְּלָכִים, בְּהוֹת שְׁחַפְּשָׁה הַזֹּאת מִתִּיהֶשֶׁת לַחֻחַת הַקְּדֻמוֹנִים וְלֹא נִדַע מִי אִיזָה נְבִיא מְנַבִּיא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִצְהָר, וְאֵם לֹא נִשְׂאָ עֵינֵי, מִשְׂאָ דוֹסָה עִם טוֹכֵן הַפְּרִשָׁה, לָכֵן הִגִּנִי בְּבִקֵּשׁ אֶת מַחְקִי וְכֹתְבִי וּסְפִירִי בְּנֵי עֲטָנוּ לַחֲפֵשׁ בֵּין הַסְּפָרִים הַקְּדֻמוֹנִים אוֹלֵי יִמְצְאוּ אִיזָה זֶכֶר לַהֲנַבְוֶאֶה הַזֹּאת וְתִבְּאוּ עֲלֵיהֶם כִּרְחַת רַבִּים וְגַם בְּרַחַת הַמְּדַפִּים בְּפְקוּדַת חֹקֵר־קְדֻמוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל בְּאֲרֻזוֹת הַקֶּדֶם כִּי־לִי:

אבער דאס האט ניט געקענט זיין מער ווי איינער אין א שטעטל, צוויי אין א שטאט.

דאס בעסטע אינם נומער איז אָן א סאָפּעק די, משנה פון אלישע בן אַבויה״.

דארטן איז אויך דא א מער אדער ווייניקער אינטערעסאַנטער קאַפיטל פון מיין ראמאַן, וועלכער איז קיינמאל ניט געענדיקט געווארן. וועגן דעם ראמאַן (פנים חדשות) האב איך פארשפראכן צו ריירן מער באַאַריכעט, אבער איך וועל דאס פארלויפיק מוזן לאזן אף אן אנדערש מאל, ווייל מיר ווילט זיך ענדלעך ארויסגיין פון דעם יאָר 1878.

אַ וואָרט וועגן דער „מעשוואַס“ (די אַכטע) אין יענעם העפט. דאָרטן ווערט אויספירלעך באַהאַנדלט די אידיע, אז די פאַרשיידענע צייט-פראַגן וועלן קיינמאַל ניט געלייזט ווערן אזוי לאַנג, ווי עס וועט בלייבן אָן אַ לייזונג די גרויסע סאָציאַלע פראַגע.

אויסגעוועכנט און באַשפראַכן זיינען דאָרטן די פרויען-פראַגע, די אר-בעטלאָזקייט-פראַגע, די אידן-פראַגע, די אלטע פראַגע: וואָרום איז דעם צאדיק שלעכט און דעם ראָשע גוט, די פראַגע מיקויעך אומגערכטיקייט אינם געריכט, מיקויעך שאַרלאַטאַניזם אין דער מעדיצין.

דער אַרטיקל שליסט מיט א נאָכמאַכונג פון אַ קאַפיטל אין „משלי“ און דערמיט ענדיקט זיך אויך דער „אספת חכמים“.

אַנגעצייגט אַלץ פאַרטיק איז דער נומער אין דעם „הקול“ פונם 22-טן סענטיאַבר 1878, אבער אַרויסגעקומען איז ער פיל, פיל שפעטער.

מאַנטיק דעם 21-טן אַקטיאַבר איז דער סאָציאַליסטן-געזעץ אריין אין קראַפט. דעמזעלביקן טאָג איז געווען אן אונטערזוכונג אין דער רעדאַקציע פון אונזער לאַקאַלן דייטשישן אַרגאַן „די קעניגסבערגער פרייע פרעסע“.

מיר האָט מען געגעבן צו וויסן, אז צווישן אַנדערע זאַכן איז דאָרטן פון דער פּאָליציי קאַנפּיסקירט געוואָרן די אַבאַנענטן-ליסטע און איך האָב גע-נימען קלערן, אז באַ מיר קען זיין אן אונטערזוכונג, מאַכעט איך בין געווען אן איינגעשריבענער שטענדיקער לעזער. אף קיין גרעסער בייז האָב איך זיך ניט גערעכנט.

— „וואָס וועט איצטער זיין?“ — האָב איך געפרעגט דעם רעדאַקטאָר פון דער פאַרבאַטענער „פרייער פרעסע“.

דער מאַ, מיטן טויט אַזן פּאַנים, איז געווען מוטיק און פול מיט האַ-פענונג פאַר דער צוקונאַט.

— „עס וועט זיין בעסער, ווי מע מיינט“, — האָט ער געזאָגט. — די, וואָס האָבן ניט דעם מוט, וועלן ארויסגיין פון דער באַוועגונג: זיי דאַרפן מיר ניט. די, וואָס וועלן בלייבן, וועלן העלפן ווייטער אויפבויען די פאַרטיי, — דאָס איז אַלץ ו״

דאָס האָט מיר איינגעגעבן האַרץ. איך וועל זיין פון די, וואָס מע
דאַרף... געוויס...

דערווייל דאַרף מען ניט דרעמלען. מע דאַרף זיין צוגעגרייט.
בריוו? אַרטיקלען? פאַרדעכטיקע פאַפירן? געוויס, זיי פאַרברענט מען
און דאָס גלייך, אָבער ניט אַלע. בילדער? לאסאַלס און יאַקאָביס מוזן בלייבן
אף דער וואַנט. או איך בין אַ סאַציאַליסט, ווייסט מען סאַי ווי סאַי פון דעם אַבאַ-
געמענט-רעגיסטער, וועלכער איז אריינגעפאַלן אין די פּאָליצייאַישע הענט.
וואָס טוט מען אָבער מיט די ביכער? מיט די בראַשורן? אַזוינע האָב
איך באַ זיך געהאַט באַ הונדערט שטיק, פון מאַרקס, קאַפיטאַל-ביז א קליין
ביכעלע מיט א דייטשישער איבערזעצונג פון פּיטאַרעווס „בינען“ אינעווייניק.
פאַרברענען? וואו נעמט מען דערצו האַרץ? מיר וועלן זיי פאַרפאַקן. עד
יעבר זעם“ און ערגעץ וואו באַהאַלטן.

אויפגעאַפערט געוואָרן זיינען אף ביסמאַרקס מיזבייעך מיינע ליבע ציי-
טונגען: דער לייפציקער „פּאָרווערטס“. די „בערלינער פרייע פרעסע“, די קע-
ניגסבערגער צייטונג מיט דעמוזעלבן נאָמען, א יאַרגאַנג „נייע וועלט“, אלטע
איינציקע נומערן פון העברעאַישע צייטונגען.

א קאַרבן אוילע זיינען זיי ארויף אף דעמדאָזיקן מיזבייעך און ברענען-
דיק האָבן זיי נאָך וואַרימער געמאַכט מיין צעבראַכן, אָבער האַפענונגספול
יונג האַרץ.

א קאַרבן אוילע! אינגאַנצן האָט זיי דער פייער פאַרניכטעט, אינגאַנצן,
מיט פילע אַרטיקלען, וועלכע איך האָב אין די ברענענדע צייטונגען געלעזן,
און געלעזן ניט נאָר מיט די אויגן, נאָר מיט דער גאַנצער נעשעממע, מאָל פאַר
מאָל דורכלעבנדיק אלע געשעענישן, סאַי אין פריידן, סאַי אין ליידן; צוואַ-
מען מיט זיי באַקלאַגנדיק געפאַדענע, באַזיגנדיק טריאומפירנדע, פאַרפלוכט-
דיק די מאלאַכיי כאַבאַלע, וואָס שטערן און קוועלן און פייניקן די קעמפער
פאַר פרייהייט און ברויט.

איך האָב זיך צוגעגרייט צו אן אונטערזוכונג, געקומען איז עטוואָס
(פאַר מיר) פיל שרעקלעכערעס.

וואָרום זאָג איך: פאַר מיר, באַהאַלטנדיק די ווערטער צווישן צוויי
האַלבע לעוואַנעס, ווי עטוואָס, מיט וועלכעס מע שעמט זיך?
אַט הערט.

בעטעווע בין איך געווען, און בין נאָך היינט, דער ריכטיקער הייפּעך
פון אַ העלר, דער קעגנזאַץ פון אַ כוואַט.

געוויס, וואָס מע רופט מאַראַלישן קוראַזש האָב איך, דאַכט זיך, ניט
ווייניקער ווי דער דורכשניטלעכער ניט-שלעכטער מענטש. אזוי ווייט ווי איך
געדענק זיך, האָב איך זיך קיינמאָל ניט אָפגעשטעלט פאַר אַ מעגלעכער,
אַמאָל אפילע ניט פאַר א וואַרשיינלעכער געפאַר און, נאַטירלעך, נאָך פיל

ווייניקער פאר א אומבאקוועמלעכקייט פאר א סוינע, וועלכן מע קען זיך מאכן
שרייבנדיק, ריינדנדיק אָדער ווירקנדיק אזוי און ניט אַנדערש.

אַלזאָ, קיין פּאַכדן בין איך, דאַכט זיך, ניט.

אָבער דאָן, מיט צוואַנציק יאָר צוריק, אינגאַנצן 22 יאָר אַלט, בין איך
נאָך געווען אַ פּאַרצויגענער בען יאָכעד, א יונגער מאַן מיט אַכט ברידער-
לעך און שוועסטערלעך אין פּאַרגעסענע יוואָרימלעך, וועלכן מע האָט דער-
פּאַר (ליידער) געהיט ווי די שוואַרצאַפּל פון אויג, אויסהאַדעווענדיק פּאַר אַ
זיידענעם יונגערמאַנטשיקל, וועלכער האָט עפּשער ניט קיין מוירע פּאַר דעם
מאַלעך האַמפּוועס מיט אלע זיינע אויגן, אָבער פּאַר אַ ביזן הונט מיט
שאַרפע ציין.

איך בין אויסגעוואַקסן א בען יאָכעד באַ גוטע ליבנדע עלטערן, רע-
זולטאט: אַ פיזישער קאַליקע, אָן אַ הויקער אפּן רוקן, אָבער מיט אַ הויקער
אף דעם געמיט זיינעם, עפּשער ניט שווער גענוג דעם מוט צו דערשטיקן,
אָבער גאַנץ גענוג אום אים צו האַלטן אונטערדריקט.

אַלס א בען יאָכעד האָב איך ניט געטאַרט שווימען, גליטשן זיך, אָדער
טאָן אַנדערע אַזעלכע זאַכן. דאָגעגן האב איך געהאט פּעריאָדישע לייב-שמערצן,
אָפּטע קאָפּווייטאק קימאַט אַלס א כיעוו, אשטייגער, ווי קומט געזונט צו אן
איידעלן קינד? נאָר פּויערים קרענקן ניט, און רויטע באַקן האָבן גראָבע יונ-
גען. און וואָס אַנבאַטרעפט היטן זיך — דערצו בין איך געווען צופּיל פּילאזאָף.

אין מאַנכע פּראַטים בין איך עפּשער היינט שוין א האַרעלע מער מענטש.
האב יעדנפּאלס פּיל איבער זיך און קעגן זיך געאַרבעט. אבער אזוי אדער
אזוי, דער פּאַקט בלייבט, אז אין דעם יאָר, וועלכער ווערט דאָ באַשריבן, האָב
איך אָף קיין פּאַל ניט געטויגט פּאַר א העלדן-ראָלע, בעאייס צו זיין א ניש-
קאָשעריקער מאַרטירער האָט מיר געפּעלט א געזונטער, געעסטיקטער און
אפּגעהאַרטעוועטער קערפּער.

און דאָ האָט זיך אונטערגערוקט דער 8-טער נאָיאַבר, דער סאַציאַליסטן-
געזעץ איז שוין 18 טעג אין קראַפּט.

עס איז פּרייטיק צו נאַכט, דער זייגער האָט נאָר וואָס געשלאָגן 7, און
אין דער העל-באַלויכטענער פּיינבערגס קאַנטאַר ענדיקט זיך די אַרבעט. נאָך
אין א האַלבער שאָ צייט וועלן אלע גיין אהיים.

פּיינבערג אליין איז שוין ניטאָ, און דער אוילעם איז לעכעדיק, אויפּגע-
ראַמט, מונטער. איך זיך ווי געוויינלעך אף מיין פּלאַץ (אין דעם, אַלטנס קא-
בינעס) און בעאייס כעוורע —

וויצלט זיך,

און קיצלט זיך,

און לאַכט,

ענדיק איך מיין אַרבעט.

מיטאַמאַל פּאַרט צו א דראָזשקע. פון איר קומען ארויס צוויי פּאַליציאַנטן
מיט א אינספּעקטאָר.

א וויילע שפעטער שטייט דער לעצטער נעבן מיר. דאָס איז, ווי איך
געפין נאכהער אויס, קרימינאל-אינספעקטאָר ניידע.
מיך אָנרופנדיק באם נאָמען, פרעגט ער, צי דאָס בין איך. איך ענטפער
יאָ. ער רופט זיך אפ און זאָגט, מיט העפלעכקייט אין זיין טאָן און אין
זיין בליק:

— אף דעם פארלאנג פונם פראָקוראר מוז איך אייך ארעסטירן.
איך שווייג.

א מינוט שפעטער פאָרט די דראָזשקע אָפ, אבער אינעווייניק זיצן שוין
ניט דריי, נאָר פיר פערזאָנען,
דער בען יאָכעד איז אָן ארעסטאנט.

די אונטערזוכונג. — פון איין טורמע אין דער צווייטער. — איך פאסט
 אנדערהאלבן טעסלעס. — דער שטאנג איבער דער סיר. — דער ער.
 שטער פארהער. — מיין שאַכן. — א גוטער שליסלער. — דער גענוזע-
 מאַרש. — איך קום ארויס אף אַרוועס. — דער צווייטער ארעסט. —
 א קלוגער אדוואקאַט. — איך גיי ארויס אין גאַלעס.

ווי געזאָגט, דעם 18-טן נאָיאַבר 1878 בין איך ארעסטירט געוואָרן.
 די דראָזשקע שטעלט זיך אָפּ נעבן פרוי קאנצעלס רעסטאָראַן. אינ-
 ספעקטאָר ניירע און איך גייען אריין, די צוויי פאליציאנטן בלייבן פון דרויסן.
 אין מיין צימער ווערט געמאַכט א שטרענגע אונטערזוכונג, מע עפנט
 קאמאדן, קעסטלעך; מע זוכט אונטער בעטן, אונטער אלמערס; מע זוכט אין
 די רוקנס פון ביכער, צווישן זייערע בלעטער, מע זוכט אונטער בילדער אף די
 ווענט, מע זוכט אומעטום, בעסער ווי בא פרומע אידן צו בדיקעס-כאַמעץ, מיט
 מער ערנסט.

און „מיין צימער“ איז איינגנטלעך גאָר ניט מיינער. וואוינען וואוין איך
 אף בראדבענקען-גאַס און נאָר אין דער לעצטער צייט האָב איך מיין קאַנ-
 טראַבאַנד אריינגעקרוישקעט צו מאדאם קאנצעל. די פאָליציי האָט שארפע
 אויגן און א לאַנגן קוק און, ניט האַבנדיק געזונען קיין שום זאַך אין בראד-
 בענקען-גאַס, איז זי געקומען אהער.

און באלד יאָוועט זיך א זאַק מיט א מויל פון א גענעם, און ער שלינגט
 איין מיינע ביכער און בראשורן, שלינגט נאָכאַנאַנד איין בוך נאך דעם אנ-
 דערן, איין בראשור נאך דער אנדערער. דער קאמאד ווערט אלץ פוסטער און
 דער זאַק אימער פולער.

איבערגעלאָזן ווערט מיין היינע און שעקספיר (אין א דייטשישער איבער-
 זעצונג) און בערנע און בערנשטיינס נאטורוויסנשאפטלעכע פאָלקסביכער און
 א טויף אנדערע ביכער, צווישן זיי אלע העברעאישע, א פאָר ווערטערביכער
 און ליבערמאַנס „האמת“.

איך בין, דאכט זיך, ניט איבערגעשראָקן, אבער מיך קוועלט די אומבא-
 וואוסטע מיסטעריעזע לאגע. אף אלע מיינע פראַגן ענטפערט דער אינספעק-
 טאָר, אז מאָרגן פרי וועט זיין מיין פארהער און איך וועל אלץ ערפארן.

וואס קאָן דאָס האָבן צו באדייטן?

דערווייל גייט זיך די בדיקעס-כאָמעץ איר גאַנג, און דער זאָק פאר-
שלינגט א גאַנץ פעקל בילדער פון גוטע פריינט און קרויוויס. אף דער וואַנט
הענגען פאַרטערטן פון לאסאל, יאקאבי און מארקס. די לעצטע צוויי נעמט
ער ארונטער, לאסאלס ניט. מאשמאעס, האָט ער אים ניט דערקענט... אבער
דאָס שיקט זיך ניט. קרימינאַל-אינספּעקטאָר ניידעס אויגן האלט מען אין קע-
ניגסבערג פאר די שאַרפּסטע אין שטאָט, און ווי האָט ער ניט ערגעץ וואו
פריער געזעען דעם גרויסן אגיטאטארס פּאָנים?

— „וויר געהען!“— זאָגט ניידע.

מיר גייען ארויס פון צימער אין זאַל אריין. פרוי קאנצעל ווישט זיך
די אויגן, איר עלטסטע טאָכטער אננאַ זעט אויס בלאסער ווי דער טויט און
די קלענערע 6-יאָריקע לאָטכען וויינט מיט ביטערע טרערן.
די קליינע גיט מיר צום אָפּשייד א קוש, וועלכער טראָגט אריבער צו
מיר איר גרויסע זעקס-יאָריקע נעשאַמע, צום „אייביקן אנדענקען“ א שטיי-
גער... א הערצלעכע מאטאנע... די ביידע עלטערע דריקן מיין האנט און באַלד
זיך איך שוין ווידער אין דראָזשקע מיט דריי אַרדענונגס-היטער ארום מיר.
פאַרנדיק אף קאהעלשע הויצאָעס צום קאהעלשן ביניען, וועלכן גאנאוויס רופן
אָן האטעל (וואו מ'וואוינט אָן דירע-געלט), און „ערלעכע“ לייט— א פּאָליציי-
סטאַנציע. דאָס אַלטנדיק פאַר דעם שטאַרקסטן באווייז פון ציוויליזאַציע.
דער זייגער איז 9. עס איז פינסטער.

איך בין שוין אינעווייניק. מינעמט מיך אריין אין א צימער, וואו עס
איז דאָ מער לופט ווי ליכט. מייע קעשענעס ווערן דורכגעזוכט. אלץ ווערט
ארויסגענומען, באהאַלטן אין שראַנק און פאַרשריבן. ארדענונג איבער אלעס!
מע פירט מיך ארויף אָפּן צווייטן שטאָק. מיין באַגלייטער איז אָן אל-
טער סאַלראַט. אפן טרעפּ באַגעגנט אונז אַן אנדער היטער, וועלכער באגריסט
מיין אונטערפירער. ענטפּערנדיק אָף יענעמס א וואונק, זאָגט ער מיט אַ טעא-
טראלישן „אן א זייט“:

„ווידער איין סא-צי-אל!“

איך פאַרשטיי דערפון, אז איך בין יעדנפאַלס דאָ קיין בעניאָכעד ניט:
איך האָב דאָ ברידער...

מיין קאמער איז נומער 24. עס נעמט מיר א וויילע צייט זיך צוצוגעוואוי-
נען צו דער נייער „אבסטאנאווקע“. מיטאמאָל כאפ איך זיך, אז איך וויל עסן.
איך קלאַפּ אין טיר. עס יאוועט זיך אַן עלטערער מאַן מיט א פּאָנים, וועל-
כער געפעלט מיר. איך גיב אים איבער מיין מאַגן-דעפּעזשע. ער דערקלערט
מיר, אז „קאזנא“—קארמעט מענטשן ניט אווי שפעט אין אוונט, אבער פון
מייע 8 מארק, וועלכע מע האָט באַ מיר אוועקגענומען, קען איך אויסגעבן
וויפל איך וויל אף א בייס מיט א זופ.

איך דאַנק אים. אין א וויילע ארום האָב איך פאַר זיך א פלאש ביר מיט צוויי בוטער-בראָדן מיט ווארשט.

ארום האָלב עלף שלאָף איך ווי א געהארגעטער, האנאם צו אזא בעט בין איך אפילע אין מיין טאַטנס ארימער הויז ניט געוואוינט געווען: א היי-זאַק אונטער דער זייט, א היי-קישן צוקאַפנס.

ווען איך עפן אויף מייע אויגן, איז שוין האָלב צען אין דערפרי. מיין ערשטער פאַרהער, — זאָנט מיר מיין אויפגעקער, — דאַרף זיין אין א שא ארום. און קאך האָווע. אום ה לב עלף שטיי איך פאַרן קרימינאַל-אינספּעקטאָר הירש. ער איז זייער העפלעך — הייסט מיר זיך זעצן.

ער קאַלופּט זיך א וויילע אין זיינע פאַזירן און דערציילט מיר דאָן, אז מע באַשולדיקט מיך אין „ניהיליכטישער און סאַציאַליסטישער טעטיקייט און פאַרבארייטונג צו מלוכע-פאַראַט“.

דער צווייטער טייל פון מיין כעט איז פאַר מיר איינפאַך אומפאַרשטענד-לעך. וואס הייסט אין מיין פאל „פאַרבארייטונג צו מלוכע-פאַראַט“?

— דאָס איז אומעגלעך, — פרוביר איך צו טאנען מיטן אינספּעקטאָר הירש. — איר ווילט דאָך ניט זאָגן, אז...

— „איך זאָג נאָך גאַרניט, אָבער אַ כשאַד איז דאָ, אז איר צוואַמען מיט אייערע דריי גענאָסן האט געמאַכט רעכילעס קעגן דאָס לעבן פון, זייער מאַ-יעסטעט דעם (דייטשישן) קייסער“.

עס קומט דער פאַרהער, אַ פּראָטאַקאָל ווערט געמאַכט, און איך גיי צוריק אין נומער 24.

עס דויערט אָבער ניט קיין האָלבע שאַ, זיך איך שוין ווידער אין אַ וואָגן. ווידער שוין באגלייטעט, ווידער געהיט, ווי אַ שוואַרצאַפּל פונם אויג. דאָס פאַר איך צו מיין שטענדיקער דירע אין דער אונטערזוכונגס-געפענגעניש. דאָרטן ווער איך געוואויגן, געמאַסטן און פונדאסניי אונטערזוכט. מייע סימאָנים ווערן פאַרשריבן און איך קריג אַ נייע קאַמער. צוועלף איז שוין כּיין נייער נומער.

דער שליסלער (קלויטשניק), וועלכער פאַרשאַרט מיך אונטער אַ מאַסיווער אייזערנער טיר מיט אַ לעכל אויבן אין מיטן, אינעווייניק שמאַל און פון דרויסן ברייט, — ער איז אַ דייטשישער פּאָליאַק פון פּאָוען מיט אַ נאָז ווי אַ בוריק און מיט אַ קוק פון אַ טאַליען.

איך האב געהאט פאַרשלאָפן מיין פרישטיק און בין גוט הונגעריק. עס שטעלט זיך איצט אַרויס, אז איך האב דאָ, אין דער אונטערזוכונגס-געפענגעניש, צוליב מיין פאַרהער, פאַרזאַמט מיין מיטאָג. דער מאַן מיט דער נאָז בורטשעט, אז ער וועט זעצן, וואָס ער קען טאָן פאַר מיר.

עס פאַרגייט אַ צייט, דאָן עפנט זיך די דיקע טיר, עס קומט אַריין אַ גרויע שיסל מיט אַרבעס, אויסזענדיק פון אינעווייניק און פון אויסווייניק שוואַרצלעך און שמוציק.

מיט פאַראַכטונג שטופ איך עס אַוועק פון זיך. דער מאַן זעט מיך אָן

מיט דערזעלבער פארזעכטונג, ווי איך זיין שיסל און, זאגנדיק: „נאָ, דאָס איסט אונזערע קאשט!“ טראָגט ער אַוועק דאָס עסן.

בענג! זאָגט די טיר און מאכט זיך צו.

באַלד, קלער איך, קומט געוויס מיין „אבענד-בראָד“. איך וואָרט אַ שאַ צוויי, דריי, — ניטאָ קיין עסן. גאָרניט! לאַכלוטן גאָרניט! פאַסקודנע...

איך קלאַפּ אין טיר. דער שליסלער דערקלערט, אַז מיין „רעגולערע“ פאר-שפייזונג איז נאָך ניט אַרויסגעגעבן געוואָרן פון נאַטשאַלסטווע, און די שיסל אַרבעט האט דאס דאָ פאַרגעשטעלט אַ מין קאָמבינאַציע פון מיטאג מיט ווע-טשערע-עסן, וואס דערפאַר איז געווען די שיסל אַזוי גרויס און די אַרבעט אַזוי פיל. איצט אָבער קריג איך שוין מער גאָרניט ביז מאָרגן פרי.

ראַכמים בעט איך כאָטש אַ שטיקל ברויט. ער ענטפערט ניט. איך קלאַפּ און איך טראַסקע אין טיר אַזוי שטאַרק און אַזוי לאנג, ביז ער קומט צוריק און זאָגט מיר, אז אויב איך וועל ניט רואיק זיין, גיי איך אין סקלעפּ אַראָפּ — אין קאַרצער — איבער נאַכט.

מיר דערלאַנגט א זעץ אין נאָז אַ קעלער-גערוך, פאַר מייע אַויגן זעען זיך מיזו מיט שטשורעס, מיט אַלערליי שראַצים, און ווען איך הויב פונדאָסניי אָן צו קלאַפּן, טו איך דאס שוין אַביסל זאנפטער.

דער באַל דאָווער שיינט אויך ווייכער. ער האט אף מיר ראַכמאַנעס, דער-פאַרנדיק, אז איך האב שוין ניט געגעסן אַ קאימעלאַן פון 22 שאַ אָפן זייגער. — „ווייסט איר וואָס? — זאָגט ער גאַנץ נאַאיוו און קימאַט פריינטלעך — לייגט זיך רואיק אַנידער און שלאַפּס.“

ליכט ווערט ניט בעגעבן.

איך גיי אַרום אין מיין קאַמער, וועלכע איז אַזוי הויך, ווי זי איז לאַנג און אַזוי שמאַל, אַז ווען איך צי אויס מייע ארעמס, קען איך דערגרייכן ביידע זונט. די קאַמער פון דער פּאָליציי-געפּענגעניש איז אַ גראַמער צימער לעגאַ-בע איר. אין דער הויך קעגן אַ טיר זעט זיך אַ קלייניק פּענסטערל, צוויי קוואַרט-פוס גרויס. עס קוקט אַרונטער אין הויף, אָבער טאַקע נאָר דאָס — דאס פּענסטערל — ניט דער אַרעסטאַנט: עס איז פאַרשלאָגן מיט שיפּע, די קע ברעטער אין דער ברייט, וועלכע נעמען ניט נאָר צו אַ העלפט ליכט, נאָר זיי לאָן אייך ניט אַרונטערבליקן.

אַ הונגעריקער שפּרייז איך הין און צוריק, ביז איך ווער מיד. עפּשער, קלער איך, וועל איך פאַרמאַטערטערהייט קענען איינשלאָפּן.

איך טו זיך אויס, לעג זיך אַנידער, אָבער שלאָפּן קען איך ניט. מיט-אַמאָל דערהער איך שווערע טריט אין קאַרידאָר און קלינגעריי פון גרויסע שטיסלען, וועלכע קלאַפּן איינער אן דעם אנדערן, ווערנדיק געטראָגן.

דאס גייט מען עמיצן פאַרשפּאַרן, אָדער אַרויסלאָזן — טראַכט איך. אָבער דער שליסלער שטעלט זיך אָפּ נעבן מיין טיר. צו וואָס?

מיטאַמאָל הער איך, ווי עס הויבט זיך אויף פון יענער זייט טיר אַ

שווערער פלאַכער אייזערנער שטאַנג און לייגט זיך אַריבער מיט אַ קלאַנג אין דער ברייט איבער דער טיר. דאָן הער איך, ווי עס ווערט אַרױפגעלייגט אַ שלאַס און ווי ער ווערט פאַרשלאָסן. הייסט עס, צו דער דיקער אױן-שראַנק-טיר האט מען נאָך געדאַרפט אַן עקסטרא אייזערנעם שטאַנג צו פאַרהיטן, אַז מע זאָל זיך כאלילע ניט אַרויסגאַנווענען!

עס ליגט אין מיין כאַראַקטער צו זעען אין יעדער זאַך פריער ווי אַלץ דאָס, וואס איז דאָ קאָמישעס אין איר. דאָן ערשט זע איך די טראַגישע, די שרעקלעכע זייט. אָף דעם, לאַמיך אגעוו-אורכע באַמערקן, האַלט זיך די גאַנצע, מעשווגענע פּילאָזאָפיע" מיינע.

דער שטאַנג קומט מיר פּאָר לעכערלעך — אָף דעם ערשטן בליק. דאָן אָבער גייט מיר אַריבער אַ סקרוך אַיבערן לייב... עס כאַוערט זיך איבער אין מיינע געזאַנקען דער גאַנג, די שווערע טריט אין קאָרידאָר, דער שליסל-גע-קליר, דאס הויבן זיך פונם שטאַנג, דאס שליסן פונם גרויסן שלאַס און דאָן דאסזעלבע באַ די אנדערע קאַמערן.

און איך ליג און קלער: פאַרמאַכט, פאַרשלאָסן, פאַריגלט, ווי אַ ביזע בעסטיע. ווי אַ געפערלעכער מעטורעף, אליין אין אַן ענגן קאַמערל, אָן ליכט, אָן שפייז, אָן עמיצנס הילף אין פּאַל פון אַ טרייפּע, אָדער פון אַ קראַנקייט — עס פילן זיך נעמלעך שוין די הונגער-קרעמפּ! — ווילנלאָז, מאַכטלאָז, פאַרשלאָסן באַטאָג, דאָפּלט פאַרשלאָסן איבער נאכט, אוועקגעלייגט, ווי אַ זאך, וועלכע מע היט פון גאַנאָוויס, אָדער ווי אַ געפאַר, צו וועלכער מע לאָזט קיינעם ניט צו. און אַזוי דאָ ליגן, ווער ווייסט ווי לאנג און ליגן נאָר דאָרום, ווייל מע האָט אַ שטיקעיע האַרץ פאר פרעמדע ליידן, אַן אויג פאר פרעמדער קנעכטשאפט און אַ מויעך, וועלכער ווייזט אַ וועג צו דער באַפרייאונג, אַ טרופּע פאר די יעסורים...

און דאָ לאָזט דער הונגעריקער מאַגן ניט שלאָפן, ווייל ער איז בעטע-ווע קעגן שלאָף. סאי ווען ער איז צו פול, סאי ווען ער איז צו ליידיק, וואס דאָס איז דער הייפּעך ווי באם ארבעטער, וועלכער דרעמלט דאָפּקע איין סאי פון צופיל זאַטקייט, סאי פון צופיל הונגער, דרעמלט און שלאָפט און כראַפּעט אַמאָל אַזוי, אַז נאָר אַ קראַך וועקט אים אויף...

בעקיצער, עס סקרוכעט. איך דריי זיך אַרום אָף דער פּערענע" פון היי ביז זיבן, ביז אַכט, ביז ניין, אָבער ענדלעך שלאָף איך איין.

אין דערפרי הער איך ווידער די שליסלען, מיט דעם שלאַס מיט דעם שטאַנג און באַלד עפנט זיך מיין טיר און עס קייקלט זיך עפעס אַריין. איך דערלאַנג עס אַ בריק מיטן פוס און עס קלאפט זיך אָפּ אָן וואנט אָן הילך. זייף, מאַשמאַעס, קלער איך בא זיך, אַ קיילעכדיקער שטיק זייף. איך וואַרט, ביז עס ווערט אַביסל ליכטיקער און נעם עס אריין אין האַנט. אַהאָ, דאס איז אַ שטיק שוואַרץ ברויט! ענדלעך!

עס איז האַרט ווי אַ שטיין, אָבער אין קרוג איז דאָ וואסער. איך עס מיין ערשטן פרישטיק אין געפּענגעניש. קיין טיש איז ניטאָ, אָבער איך דאַרף אים ניט, איך עס: נאך אַ טאָנעס פון 35 שאַ.

מיט מעבל בין איך דאָ איבערהויפט ניט פארווארפן. איך קען זיך פרייט
באוועגן, אלץ. האָ ארום מיר איז דאָ. איז מיין בעט, אַ בענקל, וואָסער-קרוג.
אַ בלעכענער שעפער און אַ גרויסער צעבער.
אין אַזאָ האָטעל ברענג איך צו די ערשטע נאַכט.

גייענדיק צום סארהער פונם פראָקוראָר, האב איך דערוועגן מיין פריינט
אַדאָלף מאַרגאָליס, דעמאָלט אַ סטודענט אין קעניגסבערג, היינט אַ דאָקטאָר
דאָ אין ניו-יאָרק. זיצנדיק אין אַ ווינקעלעך. מיר האָבן זיך באגריסט מיט אַ
וואונק און ביידע האָבן מיר פאַרשאַטצן, אז מיר זיינען געפאַנגען אין דער-
זעלביקער נעץ. וועגן מירגאליסן האב איך פארבייגייענדיק שוין גערעדט און
זעל פילייכט נאָך ריידן אין דעם צווייטן טייל פון די ערינערונגען.

באַם פראָקוראָר גופע האב איך אויסגעשווען. אז אַרעסטירט זיינען כוץ
אונז ביידן נאָך צוויי אנדערע: די סטודענטן אייגענשאַט און הורויטש. איך האָב
אַבער ארויסגעפונען נאָך אַ וויכטיקע זאַך.

דער אויספאַרשער האט מיר גלייך געוויזן מיינעם אַ בריוו, אַדרעסירט
צו ליבערמאנען אין ווין. הייסט עס, ליבערמאַן האט געהאט בא זיך מיינע
בריוו, בעשאַס מע האט אים ארעסטירט... אזוי ווי איך האב אין מיין יונגן
ענטוואַיאזם גערעדט און געשריבן וועגן די „שרי מעלה“ און „שרי מטה“
מיט אַ פולער מאָס זאָלן און פעפער, איז מיר איצט קלאָר געוואָרן. אַז דער
אייסעק קען ווערן פיל ערנסטער, ווי איך האב געקלערט. נאַטירלעך, פאַר-
בארייכונג צום מלוכע-פאראט וועלן זיי קעגן אונז קיינמאָל ניט קענען דערווייזן.
אַבער דאָס קען ווערן שלים גענוג אונטער די אומשטענען.

האַקלאַל, עס ווערט זייער זייער אין האַרצן אַבער אַפילע אין דעם
ערשטן ווירקלעך ערנסטן מאַמענט מאכט זיך אַ קאַמיוז, פון וועלכן איך לאַך
זיך קימאט פאנאנדער דאָ אין געריכט-זאַל, באם אויספאַרשער, דאָס הייסט,
באם קוואַרעט-מאַן פון דער פרייהייט, אַפן סאַמע בייס-אוילאם.

דער שפאס איז אַט אַ וועלכער:

מיין בריוו, דער „ערגסטער“, צו ליבערמאַן איז געשריבן אַף דייטש,
אַבער דאָרטן קומט פאַר אַ פראַזע. אין וועלכער-עס געפֿינט זיך דאָס וואָרט
יאַמקיפער. איך שרייב, נעמלעך, אז אויב ער, ליבערמאַן, וועט סאָן דאָס אָדער
יענס, וועט ער ניט דארפן פֿאַסן יאַמקיפער. און פאַרקירץ דאס לעצטע וואָרט
אוי: „יו“כ“. געשריבענערהייט זעט דאָס אַבער אויס, ווי אַ פאַר צעהאַנדעטע לא-
טיינישע בוכשאַטצן. און דער אויספאַרשער קען זיי בעשום אויפן ניט לייענען.
דאָס מוז זיין, באשליסט ער בא זיך, אַ שטיק קאַנספיראַציע, ראכמאנע ליצלאן,
איך פיל, אז דאָ וואָלט פאר מיר געלוינט די מאיסע אויפצוקלערן. אַבער דער
שפאַס איז צו גוט, און איך רייד זיך אויס, אז איך געדענק ניט, וואס די פאַר

בוכשטעבן האבן צו באדייטן. צי האבן אף דעם געשוויצט געלערנטע האנט-
שריפט-עק-פערטן אָרער ניט. ווייס איך ניט, אָבער מיך האט דאָס געקיצלט
צוערשט און שפעטער פאַרדראָסן.

דער געזענגעניש-דירעקטאָר באַזוכט אונז אַלע דאָנערשטיק. צי פיינ-
בערג האָט אים געזעצן אָדער איך אליין האָב באַ אים נויסעכין געווען, ווי
די מאיסע זאָל דאָרטן ניט געווען זיין, מע פאַנגט מיך אן בעסער צו באַ-
האַנדלען גלייך נאָך זיין וויזט. מע דערלויבט מיר צו קריגן ביכער פון דער
היים—ניין טעג האָב איך זיך געקארמעט מיטן נייעם טעסטאמענט און מיט אַ
בוך פון הימנען; כערלויבט מיר אויך צו שרייבן נאָך ליכט צו פרוי קאנצל
און, וואָס איז בעסער ווי אַלץ—איך קריג די דערלויבעניש צו שפאַצירן צוויי
מאַל אַ טאָג, יעדעס מאָל אַ שאַ צייט אינטן אין הויף.

אפן ניינטן טאָג קריג איך אויך אַ שאַבן אין מיין קאַמער. מע שטעלט
אַריין נאָך אַ בעט און מע זעצט אַריין נאָך אַ מענטשן.
דער שאַבן מיינער איז אַ דייטשישער איד פון די וואוילע, ער קריגט
שפעטער דריי יאָר צוכטהויז פאַר שווינדל און ער שיינט זיי צו פאַרדינען
קאָשער. אָבער אַרום דעם קלער איך ניט, ווען ער קומט אַריין און, ניט
אכטנדיק אף זיינע זייער פאַסקורנע געוואוינהייטן, ווער איך צו אים וואָס אַ
טאָג לענגער אַלץ מער צוגעקלעפט.

אים, ווי מיך, האָט מען אַרעסטירט אין אַ פרייטיק צו נאַכט, מער נישט
אַ וואָך שפעטער. און מאל פאַר מאל יעדן פרייטיק אָוונט קומט באַ אונז
פאַר אַזאַ מין סצענקעלע:

איך צינד אן אַ ליכט און זעק זיך ליינענען, ער זיצט און שווייגט און
טראַכט. פלוצלונג עפנט ער דאָס מויל, זיך ניט ווענדענדיק צו קיינעם ניט
און זאָגט: פאַראכטען (אָדער פאַר צוויי וואָכן, פאַר דריי וואָכן א. א. וו.)
בין איך געזעסן צום שאַבעס-מאַלצייט מיט מיין ווייב און מיינע פינף קינדער
אַרום מיר אין אַ ליכטיקן אויסגעפוצטן צימער. ווען זיי זיינען אַריינגע-
קומען...

ווייטער פלעגט ער ניט גיין און פלעגט וויינען ווי אַ קליין קינד. און
איך, ניט צווייפלענדיק אף אַ מינוט, אַז ער איז אַ זשוליק פון די געפערלעכ-
טע, פלעג קריגן די טרערן אין די אויגן אַריין מאַל פאַר מאַל.

מיר האָבן אין אונזער קארידאר פיר שליסלער (קליוסטיקעס), איינעם אָף
יעדן פערטן טאָג. דער פאליאק מיט דער בוריק-נאָז איז איינער פון זיי, און
אַנוערער איז אַ פּיין הויך-געוואקסענער דייטש מיט אַ לענגער פּען-שוואַר-
צער בארד און מיט אַ פאַר כּיסרע אויגן.

איך האָלט אים אין פאַרדאכט צו זיין אַ פאַרכאַפּטער. ער איז זייער
גוט צו מיר. איין טאָג, לעמאַשל, קומט ער אַריין אין מיין קאַמער, פאַרמאַכט

די טיר, קוקט זיך זייער פארזיכטיק ארום און, ארויכנעמענדיק פון הינטער-
קעשענע א פלאש מיט שנאפס, בײַט ער מיר אָן א שווקכע. אן אנדערש
מאָל דערציילט ער מיר, אז זיין טאַכטער ברענגט אים יעדן טאָג עסן און זי
טראָגט אַוועק, וואָס ער גיט איר—אלץ, וואָס ער גיט איר... אַ קאַפּולער אָנ-
צוהערעניש! אַ געלעגנהייט צו שרייבן צו פיינבערגן אַ בריוו, וועלכער זאָל
קענען גיין ניט דורכגעזען פון דעם פּאָליציי-דירעקטאָר, דעם אויספאַרשער
און דעם פּראָקוראָר, ווי דאָס איז דער פּאַל מיט אונזערע געוויינלעכע
בריוו.

עס איז אָבער באַ מיר ניטאָ קיין פּאַפּיר. האַלט, אָט איז דאָס הייליקע
יעוואנגעליום! דעם איינציגערס אַריינגעקלעפטער בלאַט פעלט באַם פּאדער-
בלאַט, אָבער עס איז דאָ באַם הינטערבלאַט. עס איז געבלעך און שמוציק
ווי אן אַסיען-בלאַט אין זוכפּ, אבער עס איז בעסער ווי גאַרניט.
איצט אַ בליישיפט! איך טו אַ בעט מיין פּריינט, דעם שליסלער.
אַי, בעוואַרע! וואָ דענקען זיי היין?! שרייט ער אויס.

אין אונזער קארידאר איז כּוּך די שליסלער פאראן אַ מין מעשארעס,
וועלכן מע רופט קאַלפּאַקטאר. ער איז אַ שטראפלינג, וואָס האָט די פּריי-
הייט פון דעם גאַנצן קארידאר! פאַר גוטע אויפירונג. מיט אים מאַך איך אַ
געשעפט. ער גיט מיר אַ האַלבן בליישיפט און איך—ניט האָבנדיק קיין
געלט—גיב אים דערפאַר אַ פּאַר וואָלענע אונטער-הויזן. מיר זיינען ביידע צו-
פרידן.

דער שליסלער מוז אַצט שוין זיין טויט און דערפאַר מעג געזאָגט ווערן,
אַז אין דריי טעג אַרום האָט פיינבערג פון מיר געקראָגן אַ לאנגן העברעאישן
בריוו. עס איז מעגלעך, אָז אָט דער בריוו האָט מינע פּריינט און מײַך אליין
געראטעוועט פון דעם בערס לאַפעס, ווי מע וועט באַלד זעען.

מיין שפּאַציר-גאַנג אין הויף, וועלכער איז, ווי געזאָגט, אין אָנהויב אַ
צוויישיאַעדיקער, ווערט באַלד אַראָפּגעשניטן אַף אַ שאַ. איינער פון מינע כּאָ-
וויירים האָט געקראָגן דיזעלבע רעכט אין טרעפן האַבן מיר זיך ניט געטארט.
פון דער האַלבער שאַ אין דערפרי און דער אנדערער נאָך מיטאַג איז באלד
געוואָרן נאר איין האַלבע שאַ אינגאַנצן, מיך האָט געפּרייט צו זעען, אז די
אנדערע צוויי גייען אויך שוין שפּאַצירן.

וויכטיק איז צו זאָגן, אז פיינבערג הויבט איצט אָן צו ארבעטן אין
ערנסט. ער פארשטייט דאָס, וואָס איך, זייענדיק אין טורמע, פאַרשטיי דער-
ווייל נאך ניט און דאָס איז, אז מע וועט אונז ענטוועדער פאַרמישפּעטן אַף אַ
יאָר אָרער צוויי צוכטהויז, אויב מען וועט קענען באווייזן, פאַרבארייטונג צו
מלוכז-פאַראט אָדער אז ניט, ד. ה. ווען דאָס וועט זיך זיי ניט איינגעפן,
וועט מען אונז אַף אזא אויפן ארויסטרייבן פון פּייסן, אז מיר זאָלן אריינג-
געטריבן ווערן אין רוסלאנד, קאדאווער האַמור: פון דער סקאוואַדע אין
פּייער אריין.

און פיינבערג פארשטייט אויך, אז עס איז וויכטיק, אז איינער פון אונז פיר זאל ארויסגענומען ווערן אף ארוועס, קעדיי ער זאל אליין קענען וויסן, ווי ווייט מיר זיינען, שולדיק". נאטירלעך, בין איך אים נעענטער צום הארצן, ווי מיינע כאוויירים, און איין טאָג, ארום ניי-יָָָָָר 1879, באווייזט זיך, דער אל-טער אליין אין געפענגעניש. ער ברענגט פאר אונז אלעמען פאפיר, און ציגארן און פאר מיר אליין די בסורע, אז איך וועל אין קורצן זיין פריי. ער גיט מיר צו פארשטיין, אז די מאיסע איז ערנסט, און ער מוז אלץ וויסן, און אז עפּשער וועט ער עפעס קענען טאָן, ווען איך וועל אים זאָגן די גאַנצע, פולע ווארהייט.

עס שטעלט זיך זייער באלד ארויס, אז מייך ארויסקומען אף ארוועס איז נישט אזא גוטע זאך פאר מיר, ווי עס האָט אף דעם ערשטן בליק אויסגעזען. אלע פאָר טעג שלעפט מען מיך צום פארהער. אינספעקטאָר הירש דערציילט מיר יעדעס מאָל, וואו איך בין געווען דאנערשטיק אין דערפרי און שאבעס פארנאכט און ווען און וואָס איך האָב מיט דעם אָדער יענעם געטאָן און מיט וועמען איך האָב גערעדט. ער גיט מיר אף דעם אויפן צו פארשטיין, אז זיינע געהיימע אגענטן גייען מיר אומעטום נאָך און אז אויב איך טראכט וועגן א וואוירעך איז, אשטייגער, גלייכער, אז איך זאל זיך דאָס ארווישלאָגן פון מויעך.

דערוויל ווערן מיינע כאוויירים אריבערגעפירט פון דער אונטערזוכונגס-געפענגעניש צוריק אין דער פאָליציי-טורמע. דאָס האָט צו בארייטן צוויי זאכן: ערשטנס, אז דער פראקוראָר האָט זיך איבערצייגט, אז מלוכע-פאראטי וועט ער קעגן אונז קיינמאל נישט קענען באווייזן, און, צווייטנס, אז מע מיינט אונז ארויסצוטרייבן פון פרייסן. אניט—וואלט מען זיי אינגאנצן בא-פרייט.

אין דעם טאָג, ווען זיי ווערן אריבערגעפירט אין דער פאָליציי-געפעני-געניש, פאסירט עטוואָס, וועלכעס איז ווארשיינלעך די ערגסטע דערפארונג פון מייך לעבן.

וידער א פרייטיק-צו-נאכט, איך זיך זיך באַ פרוי קאנצעל צום אוונט-עסן. קליין לאַטען פאָדעט ארום מיר, ווי ארום אַ געל בטן כוילע. דאָס קינד איז די לעצטע צייט צו מיר נאָך מער צוגעבונדן געוואָרן ווי פריער. זי האלט אין איין ריידן וועגן די פאָליציי, וועגן די "שפיצבובען", ווי זי רופט זיי, אַ ברו-דערל אירס, אן עלטערער, א יאָר זיבן אלט, האָט (מאשמאָעס, אין זייער ביידנס נאָמען) מיר געהאט געשריבן אַ בריוו אין טורמע אריין, וועלכער האָט זיך געענדיקט מיט דעם טרייסט, אז מייך ליידן איז נישט אומזיסט, ווייל איך לייד פיר איינע גוטע זאָכע". נאטירלעך, האָט מען דאָס צו מיר נישט צו-געלאָזן.

און אָט זיצן מיר אוי אין זאל מיט פולע הערצער, ווייל די צייטן זיי-נען שווערע, שרעקלעך שווערע. מיר זיינען ערשט אין דעם דריטן כוידעש

פון דעם סאציאליסטן-געזעץ. מיט מיר האָבן מיינע בעסטע פריינט מוירע צו ריידן. די היציקע דיסקוסיעס זיינען פארשטומט. די „ראדיקאלע“ מאסקילים זעט מען מער נישט אין די אויגן. די רעאקציע בושעוועט, און די פריי הייט זיצט אַ געפענטעטע און האָט אַ פּאָנים, ווי די שכינע אין אנהויב גאלעס.

מיטאמאָל עפנט זיך די טיר, און עס ערשיינט קרימינאל-אינספּעקטאָר הירש מיט עטלעכע באגלייטער, און דאָס האַרץ זאָגט מיר, אז דער אייסקע איז פיל ערגער ווי פריער.

אין דראַזשקע פרוביר איך פון אים אויספּאַרשן, וואָס דאָס האָט צו באַ-דייטן און—כאַטש צעהאַק אים, נישט א ווארט, כּוֹך דאָס אלטע ניגעלע: „מאַרגן, מאָרגן פרי!“

מיר קומען אן אין דער פּאָליציי-געפענגעניש.

אין מיין קאַמער אריין פירט מיך ווידער אן אלטער סאַלראַט און מיט אַ האַרטער, עטוואָס הייזעריקער שטימע פלוידערט ער ארויס דאָס, וואָס איך האָב פּונם אינספּעקטאָר נישט געקענט ארויסציען מיט צוואנגען.

— ווייסט איר, וואָס מיט אייך קומט פּאַר? זאגט ער צו מיר, ריידן-דיק גאַנץ קאלטבלוטיק. נישט מיינענדיק נישט קיין גוטס, נישט קיין בייז, איר ווערט קיין רוסלאַנד אויסגעליפּערט.

דאן פאַרשאַרט ער די טיר הינטער מיר און, דאַכט זיך, ער ווינשט מיר א גוטע נאַכט. אלוואָ, מיר ווערן אויסגעליפּערט קיין רוסלאַנד! אַ דונער-שלאג פון א העלן הימל! פינף יאָר צוכטהויו אין דייטשלאַנד וואלטן פאַר מיר נישט געהאַט קיין צענטל שרעקן, ווי די אידייע פון ווערן אויסגעליפּערט קיין רוסלאַנד אלס מענטשן, וועלכע זיינען געפּערקעך פאַר דער קאַנסטיטו-ציאָנעלער פרייסישער מאַנאַרכיע!

איך קוק זיך ארום, אין מיין אומגעווערער אויפּרעגנינג, צי קען מען נישט ווי עס איז אנטלויפן, און פריי זיך אַ מינוט שפּעטער, וואָס קיינער איז דערביי נישטאָ—פון מיר צו לאַכן. איך—אַנטלויפן פון כּורמע! איך, פאַר וועלכן דאָס אַריבערקריכן איבער אַ פלאַנקן וואלט דעמאָלט געווען אַ גרויס בער-יעשקייט. איך נעם פּויקן אין טיר. עס באַווייזט זיך אן עלטערער מענטש מיט אַ פריינטלעכן פּאָנים. ער מעלדעט זיך אלס דער וואכטמייסטער פון דער פּאָליציי-געפענגעניש. איך פיל, אַז ער איז אַ פריינט-אַ פריינט אין נויט.

ער טאָר דאָס נישט, אָבער ער ווערט מיינער א שיליאַך צום אינ-ספּעקטאָר. דער אינספּעקטאָר מוז גלייך שיקן צו פיינבערגן. גלייך, גלייך, גלייך אפן אָרט!

דער אייסקע גייט לאַנגזאַם, און מיינע קלעפּ אין טיר ברענגען אין אַ שאַ אַרום דעם וואכטמייסטער צוריק.

מע הייט געשיקט צו פיינבערגן, אָבער ער איז אין טעאַטער. „מאַרגן... גוטע נאַכט!“

אף מאָרגן בן איך ווידער געווען פריי, אָבער פיינבערג האָט געמוזט שטעלן דריי מאָל אַזוי פיל ארוועס ווי דאָס ערשטע מאָל.

לוקענבאך, פיינבערגס פראקוריסט, האָט מיר געגעבן אנצוהערעניש. אַז
איך זאָל אַנטלויזן. דאָס איז געוויס געקומען פון דעם „אַלטן“ וועלכער איז
געווען גרייט צו פאַרלירן אָף דעם אויפן אַ גרויסע סומע געלט, אָבער איך
האָב דערפון ניט געוואָלט הערן. עפּשער איז דאָס ניט אינגאַנצן געווען מיין
סאָלידאריטעטס-געפיל, וועלכער האָט מיך ניט געלאָזן אוועקגיין פון מיינע
כאָוויירם און זיי לאָזן אין שטיך. זיכער איז, אַז ווען איך וואָלט דאן אַנט-
לאָפן געוואָרן, וואָלט איך באַגאַנגען אַ שרעקלעכע נידערטרעכטיקייט.

מיין פרייהייט נוצ איך גוט אויס. עס ווערט געמאכט געלט צו פאַר-
זאָרן מיינע גענאסן מיט בעסערע שפייז. איך האָב די מעגלעכקייט צו אַר-
בעטן פאַר אונז אלעמען, און פיינבערג ווערט אַ שטאַדלן פאַר זיי ניט ווייני-
קער ווי פאַר מיר. די פרייסישע רעגירונג וויל אונז מיט אַלע קויכעס
ארויסגעבן צו רוסלאנד. דער אויסרייד איז, אַז לויט דעם פרייסישן געזעץ
ווערט יעדער פרעמדלענדער, וועלכער ווערט ארויסגעטריבן פון לאַנד, גע-
שיקט צום נאָענטסטן גרעניץ און אַזוי ווי אין אונזער פאַל איז ווערזשבע-
לאווע דער נאָענטסטער גרעניץ, וועט מען אונז נאר ברענגען אָף יענער זייט
גראבן, און וועט דער בער אויסשטעלן די לאַפּע, איז אין דעם פרייסן ניט
שולדיק, ווען ניט, איז דאָך מאַ טויוו!

פיינבערגס ארוואָקאָט איז עס געלונגען דורך אַ דריידל אונז צו ראַטע-
ווען. דאָס דריידל איז באַשטאַנען אט אין וואָס: דער יאַם, דער באלטישער,
איז ניט רוסלאַנדס, ניט פרייסנס און ניט ערגעץ אן אנדער מעדינעס (פון
דעם סקאַנדינאווישן האַלב-אינזל, אשטייגער). אָבער דער ברעג יאַם איז אַ
גרעניץ פאַר פרייסן און אַזוי ווי פילאַז איז אַ האפן-שטאַט און פילאַז איז
געענטער ווי ווערזשבעלאווע, דערפאַר דארף מען טאַקע לויטן פרייסישן גע-
זעץ אונז ארויסטרייבן דורך פילאַז, ד. ה. ארויפגעצן אָף אַ שיף, וואָס גייט
קיין דענעמאַרק.

דאָס איז שפּעטער. דערווייל ויצן מיינע פריינט אין טורמע, און איך
בין אָפט אַ פרייוויליקער טורמעניק. איך קום זיי אָפט באַזוכן און עס מער
ווי איין מאלצייט מיט זיי אין געפּענגעניש. דער וואכטמייסטער גיט פיין עסן
און לייגט זיכער צו געלט פון קעשענע. ער קריגט באַצאלט יעדער וואך, אָבער
ער בעט קיינמאַל ניט און יעדנפאַלס ווערט ער אין קאַעס, ווען איך קום אין
געזענגעניש און רייד וועגן געלט.

איך קום אָבער ניט שטענדיק פרייוויליק.
אין מיטן פעווראַל ווער איך אַ דריט מאַל ארעסטירט. דאָס דאַרף מען
אונז ארויסשיקן קיין דענעמאַרק. שטעלט זיך אָבער ארויס, אז אָף דעם קליי-
נעם זונד איז דאָ אייז, און עס פאַרגייען וואָכן און וואָכן ביז מיר ווערן
„אויסגעוויזן“. איך קום ווידער ארויס אָף ארוועס און ווער אַ פּערט מאַל
ארעסטירט דעם 17-טן מאָרט 1879.

דעם טאָג גיי איך ארויס אין גאלעס.

פארן ארויסניין אין גאלעס. — אידישע שרייבערען. — אן אומ-
שולדיקער פעליעטאן. — אליאקים צונזער. — די מילכאמע צווישן
דעם „הקול“ און דעם „המליץ“.

דריטהאלבן כאָדאַשים זיינען פאָרגאַנגען פון דעם כאָג, ווען איך בין
ארויסגעקומען דאָס ערשטע מאָל אַף אַרױעס, ביו מיר האָבן זיך געױעצט אַף
דער שיף צו פאָרן קיין דענעמאַרק. אין די דריטהאלבן כאָדאַשים בין איך
ליידיק ניט געױעסן.

פאַרבאַטן איז נאָר געױען דער „אספת-חכמים“. דער „הקול“ אין דער
אידישער בלאַט „קול לעם“ האָבן, לעמאַשל, זיך געהאַלטן גוט און פרום, דאָס
הייסט. ריין פון סאַציאַליזם און אַנטי-ביסמאַרקזיס, אָבער עקױסטירט האָבן
זיי פונדעסטױען פאַרט. איך האָב אױסגענוצט די צײט פון איין אַרעסט ביז
דעם צױיטן װײטער צו שרייבן. נאַטירלעך, איז דער טאָן איצט געױען אן
אַנדערער און די טעמעס פון די אַרטיקלען קימאַט אומשולדיקע.

און געשריבן האָב איך ניט נאָר העברעאַיש אין דעם „הקול“, נאָר אויך
אידיש אין דעם אידישן בלאַט. דורכבלעטערנדיק דעם „קול-לעם“ פון 1879,
געפין איך דאָרטן א פעליעטאָן אין נומער 3 („וּז איך װאָלט דאָטשילד גע-
װען!“) און נאָך אײנעם אין נומ. 4 פון 31 יאַנואַר.

דער לעצטער האָט געמעגט געשריבן װערן פונם ערשטן בעסטן „הימאַ-
ריסטישן“ אַרים-באַכער, װעלכער האָט אין זײן גאַנצן לעבן ניט געהערט ניט
פון מאַרקס. ניט פון זײן טױרע.

כּוּך די בײדע פעליעטאַנען (אונטערגעשריבן „יגלי איש הרוח“) געפין
איך בלעטערנדיק אין דעם „קול לעם“ פון 1879 א לאַנגן אַרטיקל אלס קאָ-
דעספּאַנדענץ פון קעניגסבערג אין די נומערן 11, 12, 13 און 14 געדרוקט
אין מאַרט, אונטערגעשריבן „בן-נץ“, און שפּעטער אין נומער 22 (פון 20 יוני
1879) א קאַרעספּאַנדענץ פון פאַריו מיט דערזעלביקער אונטערגעשריפט.

דאָס איז, אזוי װײט װי איך געדענק, מײן גאַנצע אי-ש-ש-רייבערײ פון
יענער צײט, אָנגעפאַנגען אין 1877 און געענדיקט אין 1879.

דער לאַשן איז ווי אַ מאַל. אין דעם דערמאָנטן פעליעטאָן איז די אידיש, דאָכט זיך, ניט שלעכט. דאָגעגן געפינט זיך אף דעם סאַמע קעפל פֿין דעם פעליעטאָן, געדרוקט א וואָך פריער, די הויך-דייטשישע פראַזע: „ווינשע איינעס מעלאַמעדס צום נייעם יאר“.

איינער פון מיינע קאָלעגן אין דעם „קול לעם“, מער ניט א פיל אָפּ-טערער שרייבער ווי איך, איז געווען עליאקום צונזער. ער האָט אויך אָנגע-הויבן צו שרייבן אין ראַדקינסזאָנס אידישן בלאַט אין 1877 און האָט, דאָכט זיך, אויך אויפגעהערט אין 1879. שרייבן פלעגט ער מייסטנס קאָרעספּאָנדענצן פון מינסק, וואו ער האָט דעמאָלט געוואוינט. זיינע ארטיקלען זיינען געווען פול מיט דערזעלביקער ליבע צום אידישן פאָלק, מיט דערזעלביקער עמעסער ליבע, א ליבע, וועלכע ווייזט זיך אָפּט אין די שטיק, וואָס זי גיט. און וועלכע איר געפינט אין זיינע לידער, איבערהויפט ווען ער אליין זינגט זיי, ער מיט זיין זיסן ניגון, האַלב געזאָנג — האַלב קלאַנג, האַלב גערעדט — האַלב געוונגען, אַמאָל שטייגנדיק און פאַלנדיק ווי כוואַליעס אין אַ שטורעם, אַמאָל גלאַט זיך גיסנדיק ווי דער פלוס פון א שטילן קוואַל און שטענדיק ארויסקומענדיק פון א גרויסן ליבעספולן האַרץ, שטענדיק דערגרייכנדיק די הערצער פון זיינע צוהערער.

איך האָב געזאָגט „מייסטנס קאָרעספּאָנדענצן“, מאַכמעס אונזער עליאַ-קום פלעגט דאָרטן שרייבן געדיכטן אויך.

אין דעם „קול לעם“ פון 1877 געפין איך אין צוויי נומערן זיינע עפֿי-גראַמען א שטיקלעך 10 (אין אכט-פערזיקע סטראַפּן), וועלכע ער האָט און-טערגעשריבן „קנע רוויל מאַץ“, פארדרייענדיק די אויסיעס אין עליאַקום צונזער.

צווישן מיינע קאָלעגן פון יענער צייט איז אויך געווען מיכל גאַרדאָן, יעהודע לייב גאַרדאָנס ברודער, און א געוויסער שלוימע ראַבינאַוויטש, וועל-כער האָט געשריבן א סאַטירישן ראַמאַן (דאָכט זיך) אונטער דעם נאָמען „דער געפריצעוועטער איידעם“.

דאָס איז געווען אין „קול לעם“.

אין דערזעלבער צייט איז אין דעם „הקול“ אָנגעגאַנגען א מילכאַמע קעגן אלעקסאַנדרע צעדערבוים, דעם רעדאַקטאָר פון דעם „המליץ“.

דר. קאמינער האָט זיך אָנגענומען מיין קריוודע — צעדערבוים האָט עפּעס געשריבן קעגן מיר, בעשאַס איך בין געזעסן אין ביסמאַרקס קעניגלעכן האַטעל — און ער האָט אויך פאַרטיידיקט דעם „הקול“ ביכלאַל.

אַנדערע שרייבער האָבן זיך אריינגעוואָרפן אין דער מילכאַמע. ווי ערנסט דערדאָזיקער קריג איז געוואָרן, קען מען זען פונם פּאָלגנרן טויט-ריקן פּאַקט:

מיט פיר מאַנאַטן שפּעטער (אין מאַי 1879) איז ראַדקינסאָן אַרעסטירט געוואָרן אין קאָוונע דורך אַ מעסירע, וועלכע איז געווען געדרוקט אין דעם „המליק“ אין אן ארטיקל („בגבורה ולא בשתי“). און דורך דעם, וואָס א גע-וויסער אידישער ליטעראַט האָט, אום זיך אָן ראַדקינסאָנען נויקעם צו זיין, געלאָזט איבערזעצן אין רוסיש און עס דערלאַנגט, וועמען מע דאַרף און וואו מע דאַרף. ווען ניט דערזעליקער שלוימע פיינבערג, ארום וועלכן עס איז שוין גערעדט געוואָרן, וואָלט מען ראַדקינסאָנען געמישפּעט מיט צעדער-בוימזן אַלס דעם אומדירעקטן מאָסער און אן אנדער אידישן ליטעראַט אלס דעם דירעקטן. און ווי זאָגט די מעגילע ? „וכדי בזיון וקצף“.

ווידער א שינוי האשעם. — מיין ערשטער ליטערארישער מיככער. —
 וועלט-פאליטיק. — וועלט-מאָרק און נודעס. — אונזער אריכטאָ-
 קראַט. — אן איבעראַשווג אפן שיף. — אין דער פאליציי. — באַם
 פּרעזידענט. — ענדלעך פרייז — שילאָק.

פאַר מיין ארויספאַרן פון פרייסן האָב איך געשריבן, כּוץ די אירישע
 פעליעטאַנען, ארום וועלכע עס איז גערעדט געוואָרן אין דעם פּאַריקן קאָפיטל,
 דריי פעליעטאַנען אין העברעאיש. ווי די אמאָליקע איגס, אַסאַת-חכמים, זיינען
 דידאָזיקע דריי און צוויי אַנדערע אין דעמועלביקן יאָר (1879) געווען אונ-
 סערגעשריבן, יגלי איש הרוח. אליין אָבער האָבן זיי איצט געהייסן ניט
 „חזיונות“ נאָר „לקוטים“, ווארשיינלעך מעוואַלבל צו זיין דעם סאָטן (דעם
 צענוואַר).

אף דידאָזיקע פעליעטאַנען האָט זיך מיין טעטיקייט ניט באַשרענקט.
 איך האָב אָנגעהויבן אין „הקול“ א נייע סעריע ארטיקלען אונטער דעם
 נאָמען „על האבנים“ (אַפן ברעכשטול). — א נאָמען, וועלכער האָט געוואַלט
 אַנדייטן די קומענדיקע געבורט פון א נייער צייט.

אין די ארטיקלען זיינען דיסקוטירט געוואָרן, אזוי ווי דער סאָציאַליזם
 איז איצט שוין געווען אין דייטשלאַנד אויך פאַרבאַטן, ווילנס-פרייהייט, די
 פרויען-פּראָגע און אַנדערע זאַכן. די ברייטקייט, מיט וועלכער איך האָב גע-
 זוכט צו באַווייזן, אז דער מענטש איז ניט קיין בען בכירע, ד. ה. אז ער
 האָט ניט קיין פרייע וואַל צו טאָן וואָס ער וויל און צו האַנדלען אזוי אָדער
 אַנדערש, — אָט די ברייטקייט מיינע איז פילייכט געווען א ביסעלע ניט נאָך
 מיין וואוקס אין יאָרן און בילדונג, אָבער די ארטיקלען גופע זיינען געווען
 ניט שלעכט. שפעטער האָבן זיי אַפילע ארויסגערופן אינטערעסאַנטע דיסקו-
 סיעס צווישן א געוויסן נאַפּטאַלי-האַלייווי, ארום וועלכן איך וועל אין קורצן
 ריידן, און מיר.

דאָס זיינען געווען אינגאַנצן זיבן אַרטיקלען, געדרוקט אין 6 נומערן
 „הקול“ צווישן דעם 16-טן מאָרט און דעם 11-טן מאַי.
 מאַשמאָעס האָט דער צענוואַר אין ווילנע דערשמעקט אין זיי טרייפּס,
 מאַכמעס הער ראדקינסוואַן האָט גענומען מעשאַנע שעס זיין גלייך באַם דריטן

ארטיקל. פון בן-נח' איז געוואָרן בן-ציון און על האבנים" איז פארוואַנדלט געוואָרן אין שאלת-הנשים".

איך געברויך דעם וואָרט. וואַרשיינלעך, ווייל גענוי ווייס איך דאָס ניט. דעם טאָג, וואָס דער ערשטער ארטיקל (על האבנים) איז געדרוקט גע- וואָרן, האָב איך זיך געזעצט אַזן שיף קיין דענעמאַרק.

אין פראַט פון פאַרנאָסע בין איך געווען א געפראַכענער מענטש. פאַרנדיק קיין פראַנקרייך מיט ניט מער פראנצויזיש, וויפל א מענטש קען דערגיין. קימאָט אָן א לערער אין קאָוונע, האָב איך נאַטירלעך ווייניק וואָס אויסזיכט געהאַט צו מאַכן א לעבן אין פאַריו. עס איז עמעס, דער אל-טער פיינבערג האָט מיר מיטגעגעבן 400 מאַרק (100 דאָלאַר) און קליידער האָב איך געהאַט מער און בעסערע ווי א סאַציאַליסט פון יענע צייטן, ווען אַלע זיינען געווען אידעאָליסטישער ווי היינט, האָט געהאַט א רעכט צו האָבן. אָבער ווי לאַנג קען מען לעבן מיט אזאָ קאַפיטאַל? און דאָ רעדט מען שוין גאַרניט דערפון, אז מע איז ניט געפאַרן אליין און מע האָט ניט געקענט לעבן פאַר זיך אליין... וואָס הייסט דאָס „איך האָב“, ווען פאַרן — פאַרן מיר זאלבע-פערט? און ווידער אַמאָל איז עמעס, אז צוויי פון אונז האָבן רייכע, דאָס הייסט קימאָט רייכע עלטערן, אָבער איידער וואָס ווען... און באַם ארויספאַרן איז באַ מיר (דעם קאַסירער פון די פיר ארויסגעטריבענע) טאַקע מער ניט געווען ווי א געמיינשאַפטלעכער פאַרמעגן פון 600 מאַרק, שוין אריינרעכענענדיק פיינבערגס פייניקייט. שלעכט!

ראדקינסאָן האָט דאָס איינגעזעען.

— ווייסט איר וואָס? — זאָגט ער צו מיר א טאָג אָדער צוויי פארן אַזעקפאַרן.

— ניין, — זאָג איך.

— איך וועל אייך זאָגן, — מאַכט ער, — מהיום והלאה, פון היינט מאָל אָן, דאַרפט איר קריגן באַצאָלט פאַר אייער שרייבן. יאָ, באַצאָלט... פון וואַנען דען וועט איר דאָרסן לעבן אין פאַריו?... באַצאָלט!

איך האָב אים אָנגעקוקט זיך צו איבערצייגן, אז ער רעדט דאָס ניט פון היץ, צי איז ער ניט כאַלילע אראָפּ פון זינען... מיילע זאָל ער צאָלן — לאָז שוין זיין, האַנאַם דאָס איז אויך ניט נאַטירלעך. מיר צאָלן און פאַר שרייבן — נו, מאַלע וואָס עס פאַסירט אף דער וועלט, עס גייט דאָך ניט אלץ קעדערט'ן האַטעווע... ניט אַלץ, ניט שטענדיק, ניט אונטער אלע אומשטענדן... טרעפט זיך! אָבער ער — מיר, אי ער, אי מיר, צאָלן... ביידע אייניגעם, דאָס איז א געס בעטויך נעס, דאָס איז וואונדערבאַרער ווי דער, צבת בצבת — דער צוואַנג אין דעם צוואַנג פון „בריאַת עולם“, פון וועלכע דער פירעק רעדט.

הער ראדקינסאָן האָט פאַרשטאַנען, אז דאָ בעט זיך אן ערקלערונג. א ריש לישב ברוחק".

— אַט הערט זשע, — זאָגט ער, — איר וועט מיר שרייבן דעם על

האבנים, שיינע עטלעכע פאָרעצונגען און אמאָל א „יגלי“ (אזוי פלעגט ער רופן מיינע פעליעטאָנען אונטערגעשריבן „יגלי איש הרוח“— „משוגעת“ בלעזן) און... איר פאַרשטייט...”

ער האָט זיך, געדענק איך, א וויילינקע געקווענקלט און האָט דאָן אומ-געפער אזעלכע ווערטער ארויסגעבראַכט:

— „און... הייסט עס... צוויי קראַספּעדענציעס אלע וואָך...— דער „הקול“ פלעגט דערשיינען צוויי מאל א וואָך און הער ראַדיקנסאָן, זאָל עס אים צו קיין גנאי ניט זיין, האָט זיך קיינמאל ניט אויסגעלערנט אויכצולייגן אָדער אויסצושפּרעכן ריכטיק דאָס וואָרט קאַרעספּאָנדענט אָדער קאַרעספּאָנדענץ. — „יא, יא“ — האב איך אונטערגעכאַפט, ווערנדיק נייגעריק צו הערן זיין פאַרשלאַג אויסגעדריקט אין מאַטבייעס.

— „וועל איך אייך שיקן 20 מאַרק אַ כוידעש... יא... אין פאַרזי, — האָט ער אויסגערעכנט אף דער שטעל, — איז דאָס 25 פראַנק.“

דאָס הייסט, לויט דעמאָלטיקן כעשבן, 9 מיט עפעס רובל אַ כוידעש. פאַר צוויי, קראַספּעדענציעס מיט אַן אַרטיקל און אַמאָל אַ „מעשוּגאַס“ נאָך דערצו צוויי רובל מיט עפעס אַ וואָך! איך האָב אַ שמייכל געטאָן. מיינט איר דאָך עפּשער, אַז מיר האָט זיך דאס געדאַרפט אויסווייזן לע-כערלעך ווייניק און, הייסט עס, דערפאַר האָב איך דאָס אונטערגעשמייכלט, אַ טאַעס, ראַבויסאַי, איך האָב פאַשעט ניט געגלויבט, אַז ער וועט מיר, ריכ-טיקער: אַז ער— מיר וועט אַפּילע אַזוי פיל געבן.

און דאָ גלייך צו ענדיקן מיין ערשטן ליטעראַרישן מיטכער מעג איך אייך זאָגן, אַז געשריבן האָב איך פאַרן „הקול“ דורכן גאנצן יאָר, אָבער גע-קראָגן האָב איך דעם ערשטן כוידעש, צום סאָף פון דעם כוידעש, נאָך דעם כוידעש, 20 אַנשטאט 25 פראַנק, דאָן נאָך אַ פינפערל און דערמיט האָט זיך די ערד צוגעשלאָסן.

אַף דער שיף האָבן מיר זיך געוועצט דעם 16 מאַרט. באַגלייט האָבן אונז, כּוץ אייניקע פון מיינע פילע גוטע פריינט, שיינע עטלעכע דעסעקטיווס מיט דעם קרימינאַל-אינספּעקטאָר בעראַש. מיט עטלעכע טעג פריער האָט מען אונז אַלע פיר פאַטאַגראַפירט אין פאַרשידענע פּאָזעס אַף דעם כעשבן פון דער קייזערלעך-קעניגלעכער רעגירונג.

די פאַרטרעטן זיינען געבליבן באַ דער פּאַליציי, בעאייס די אָריגינאַלן זיינען זיך לאַנגזאַם געשוואַמען צו דענעמאַרק צו,

יא, לאַנגזאַם — מאַכמעס מיר זיינען געפאַרן אַף אַ פּראַכט-שיף, דאָס האָט, אַשטייגער, פרייסן עקספּאַרטירט איר איבערפּראָדוקציע אין דעם אַר-טיקל סאַציאַליזם, אַ „פּאַבריקאַט“, פון וועלכן עס איז, אַפּאַנים, געווען אין ביסמאַרקס אויגן צופיל אין דייטשלאַנד און צו ווייניק אין ענגלאַנד: די פּאַליטיק רעגולירט דעם וועלט-מאַרק.

אונזער פאָרן איבער דענעמאַרק אַרום און אַרום דעם צאָפן פון אייראָ-
 פע דורך עטלעכע יאָמיכ איז נאַטירלעך געווען אַן אומזין פון דעם שטאַנד-
 פונקט פון שנעלן טראַנזיט, אבנר ווי איך האב שוין דערקלערט, האָבן מיר
 ניט געטאָרט פאָרן דירעקט, ניט, לעמאַשל, איבער האַמבורג קיין לאַנדאָן,
 אָדער איבער בערלין קיין פאַריז. מע האָט אונז געפירט אַרום און אַרום, זעקס
 טעג איבערן יאָם, ווי דער אויבערשטער האָט געפירט אונזערע אָוועס אַוואַסיינז
 אַרום און אַרום דורכן מידיאָ אַנשטאַט דירעקט איבער ערעץ פלישטיים, האַ-
 גאַם באַ אנו איז ניט געווען וואָס מוירע צו האָבן, אַז מיר וועלן כאַראַקטע
 האָבן אָף דער געאולע און וועלן צוריקגיין קיין פרייסן, ווי אונזערע עלטערן
 קיין מיצראים. אונז וואָלט באַגלייט אָפן וועג ניט אַ ניטאַ-וואָס אַנצוטאַפנדיקער
 פייער-זייל מיט אַ וואָלקן-זייל, נאָר אַ קעניגלעך פרייסישער קאָנוואַי, אַ מאַ-
 מאַשעסדיקער באַגלייטער, אַנגעפילט ניט מיט רואַך-האַקוידעש, נאָר מיט גרונטאָן-
 גער דאַרער קישקע, קאַרטאָפּל און ביר.
 אַלואָ, מיר פאָרן אָף אַ פראכטשיף, מיר פאָרן לאַנגזאַם. איך פארכאַ-
 לעם זיך.

אַ שיף מיטן יאָם אַרום און אַרום, — והמים להם חמה, רעכטס און
 לינקס, פון פאָרנט און פון הינטן — איר קענט ניט גיין ווייטער ווי די פאַ-
 רענצעס, איר האָט ראַק דעם שרעקלעכן וואַסערדיקן מויער פאר די אויגן:
 אַ טורמע כּלעבן! אַ שווימע:דיקער אסטראָג!
 אָבער איך כאַלעם ניט לאַנג. מיין פראַזאָאישער מאַגן מאַכט אַ מערידע
 און צעשטערט די גאַנצע שיינע פאַנטאַזיע. איך בין אינגאנצן אין די אייזערנע
 לאַפּעס פון דער יאָם-קראַנקייט...

און אָף מאַרגן בין איך שוין טאַקע ווידער אַ מענטש מיט אַלעמען צו-
 גלייך. נאָך בלייבט אַביסל איבלקייט אין מויל, זפעס ווי נאָך אַ מאַכלייקע
 מיט אַ גראָבן יונג, אָבער עס ווילט זיך שוין ווידער ניט נאָר לעבן, נאָר אויך
 שרייבן.

און איך זען זיך אַוועק און הויב אָן צו שרייבן מיין ערשטע קאַרעס-
 פאַנדענץ פארן „הקול“, וועלכע דערשיינט אין נומ. 23.
 אָף דער שיף פילט זיך שוין דער טאַם פון דעם קומענדיקן זיין אין
 דער פרעמד, צווישן מענטשן. וועלכע ריידן אָן אומפאַרשטענדלעכן לאַשן. מיר
 פרובירן זיך אונטערהאלטן מיט די דענישע מאַטראָסן און עס גייט ניט. מי-
 נע פריינט קויפן באַ זיי ליימענע פיפקעס, אָבער מיר פרובירן פון זיי רויכערן
 סערקישן טאַבאַק, און מיר, ווייניקסטנס, ווערט פון דאָסניי נודע.
 און פארלאַזנדיק די מאַטראָסן, קומען מיר פיר זיך צונויף אין אויזער קאַ-
 בינע. איינער לייענט טשערנישעווכים, אַנטראַפּאָלאָגישן פרינציפּ, אַן אַנדערער
 האַקט אין מויען אַריין ענגלישע ווערטער, קאָנקורירנדיק מיט אַ דריטן,
 וואָס האָט שוין אין טורמע אַנגעפאַנגען צו שטאָפן זיך מיט ווערטער-ביכער:
 אַ פערטער פאַבריצירט אַ ציגנוואָלף צום שפּלן באַטאָג.

צווישן אונז פיר איז הורויטש אין פילע באציאונגען דער אינטערע-
סאנטסטער.

ער האָט זיך געהאָדעוועט אין „טיף-רוסלאנד“, איז אַ שיינער בלאַנדין,
מיט אַ זעלטן פיינער באַרד, וועלכע וואָלט דערגרייכט דעם לעצטן קנעפל פון
דער וועסט, ווען מע זאָל זי לאָזן וואַסן, און ער האט בלויזע אויגן. זיין נאָז
איז עפעס צו אידיש לענגלעך, און דאָס איז מיין פריינטס „אומגליק“, ניט
קלענער ווי באַ לאַרד באַפּריאַנען דער הינגענדיקער פּוס.

הורויטש איז אַן אסימיליאַטאָר. מער ווי דאָס, ער איז זייער אומצו-
פּרידן מיט זיין אייגענער אידישקייט און שטאַלצירט דערמיט, וואָס ער איז
קימאַט אַ גוי אין פראט פון ניט וויסן די נאַפּקעמינע צווישן טאַשליך און
גוימל בענטשן, ער קען זיך אף אידיש ניט אונטערשרייבן און דאָס מאַכט אים
זיין לעבן זיס. ער וואָלט שוין געווען אינגאנצן פריי פון דעם פארפּלוקטן
„צלם-אלקים“, האָט ער אָבער אַ נאָז!

ער איז אַ בוזר „אַריסטאָקראַט“. דאַלעס איז פאר אים ניט, ווי פאר אונז,
שרעקלעך אומבאקוועם, נאָר ניט שייך, ניט עסטעטיש, ער ליבט צו עסן גוט
און איז אַ מיוון אָף מאכאַליס. זיינע אלטע בעגאָדים בלאָזן נאָך פון זיך,
געדענקענדיק זייער רייכע אָפּשטאַמונג, זייער אמאָליקן פרייז און זייער בא-
שאַער, זיינע שטיוול מעג פּלזן גאנצקייט און דריי פערטל קנאַש, אָבער ניט
דער גלאַנץ.

ער האָט ליב פרויען אויך ווי אן אריסטאָקראַט. ער פארגעסט קיינמאַל ניט
אַן זיך. ער קען ניט ליידנשאפטלעך ליבן, אָבער אפילע ווען ער וואָלט זיין
גענוג פארליבט אום זיך אויפצואַפערן, וואָלט ער דער ליידנשאפט פונדעסטוועגן
ניט דערלויבן, אַז זי זאָל אים פארדרייען אָן א זייט זיין האלוקע, אָדער
צערורמשקענען די באַרד דורך א צו ענטוויאסטיטן קוש.

מיך האָט ער, דאכט זיך, ליב, אָבער ער קען מיר ניט פארצייען מיין
שרייבן העברעאיש און אידיש, די פלעקן אף מיין ראָק און מיינע אירישע
כאוויירים.

איז ער אן איבערגעגעבענער סאָציאליסט? שעטער האָב איך אין דעם
געצווייפלט, ווארשיינלעך מיט אומרעכט. איצט אָבער, דאָ אף דער שיף, גלויב
איך נאָך, אז ער דארף זיין אזוי איבערגעגעבן ווי ערגעץ-איינער, אָבער צום
גיין אף א באַריקאדע וואָלט אים געוויס שטערן די ווארשיינלעכקייט פון פאר-
שטויבן דעם אויבערפאַך. בענויגייע צו דער סאָציאַלער רעוואָלוציע, דארף זי
נאָר קומען אין אן עסטעטישער פאָרם, עפעס אזוי מיט א פריגישע מיצקע אפן
קאַפּ. מיט א גאָלדענעם גארטל ארום די לענדן, מיט א שילד און א פאנצער
בא זיך, מיט א העראַלד פארויס און א פאזש בא איר שלעפּ. און ניט ריינד-
דיק, כאַלילע, קיין אידיש, וועט ער זיך מיט איר פרייען, וועט ער זי, די רע-
וואָלוציע, הערצלעך באגרייכן.

וועגן אים וואָלט איך געהאט זייער פיל צו דערציילן. ווען איך וואָלט
ניט געשייבן פאָליטיש-ליטעראַישע ערינערונגען. נאָר אן אווטאָביאָגראַפיע.
יערנפאלט, וועלן מיר זיך מיט הורויטשן נאָך טרעפן.

דער צווייטער און דער לעצטער טאָג אף דער שיף אין דער 18-טער

מארט |

מיר שטייען אויף גאנץ פרי. די מאַטראָסן ארבעטן, זיי גרייטן מאשמאַצס פאַר די אויסקאדונג פון דער פריישישער סכירע און זייער ניגן וועקט אונז אויף.

דאס איז אן אומבאשרייבלעכער „ניגן“ און אן אומבאשרייבלעכע קאָמיש-שרעקלעכע שטימע. ער איז קורץ און מָאָנאָטאָן. הויבט זיך אָן אין אַ מין מצאויעמדיקן יעלאָלע-קאַל און ענדיקט זיך אין אַ שטילן קוויטש. ער ווי-דערהוילט זיך אלע וויילע און גרילצט אין די אויערן, ווי אַ כאָר פון, כאַפּט אייך אָן. „בת-היענות“, וועלכע רופן די רעשאַים צוריק אין גענעס אריין אַ שאַבעס פארנאכט, נאָכאנאנד שרייענדיק, „ישוּבו רשעים לשאולם; ישוּבו דשעים לשאולם!“

עס איז זעקס אזייגער אינדערפרי און דער שוידערהאפטער מאַטראָסן-פּיזמען אַנאָסירט דאס איצט דעם 18-טן מאַרט 1879; דעם יכטן געדענק-טאָג פון דער פאריזער קאָמונע, דעם 31-טן געדענק-טאָג פון דעם בערלינער אויפ-שטאנד, דעם טאָג וועלכן מע האט מיט אַ יאָר צוריק געפייערט אין דער קע-ניגסבערגער בירגער-רעטורסע מיט האַרמאָניש-שיינער מוזיק, אין אַ באַגייסטערטער פארוואלונג, אין אַ פייערלעך-יאָנטעוודיקער שטימונג מיט אַ וועלט פאר זיך, וועלכע ווארט, אז מע זאל זי דערפֿאַרן.

און מיר טוען זיך אָן און קימען ארויס אפן דעק און זופן זיך אָן מיט דער ריינער פרישער מאָרגנלופט, פון וועלכער עס פילט זיך דאס זאלצווא-וואסער ארום, דער קומענדיקער פרייטאָג, דער אָקאָרשט פון שלאָף אויפגע-וואכטער טאָג און דער צופלוס פון ענטוויאזם, וואָס קומט פון דעם 18-טן מאַרט.

און באלד הויבן אָן זיך צו באוועגן אונזערע צינגער אין עפּשער וואָלט עפּעס געזאגט ווערן וועגן דער באדייטונג פונם טאָג, אָבער עס באווייזט זיך אן אומדערווארטעטער גאסט.

די צינגער ציען זיך צוריק, אָבער דערפאר עפענען זיך גרעסער אונזע-רע פארוואונדערטע אויגן.

אונז פאַרשטעלנדיק דעם גאסט, זאָגט דער קאפיטאן. זיין אונטערפירער: — דערדאָזיקער הער איז אַרעפּרעזענטאנט פון דער דענישער רעגירונג; ער וויל מיט אייך ריידן“.

דער אונטערפירער גייט אוועק צו זיין ארבעט און דער גאסט ווענדעט זיך צו אונז מיט פאָלגנדן קורצן און העפלעכן וואָרט:

„מינע הערן, מיר וועלן באלד זיין אין קאָפּענהאָגן. איך בין צוגעק-מָצן אהער אף אַ קליינעם דאמפּער. ווען מיר קומען צום ברעג, וועט איר אוי פריינטלעך זיין מיך באַגלייטן צו דער פאָליציי“.

מיר פרובירן אים אויסערענן, און דער העפלעכער פאָליציי-אַגענט דער-קלערט, אז ער האט אונז געוואָגט אלץ וואס ער ווייס.

נישקאָשע פון א קאבאָלעס-פּאָנים אין דער הויפט-שכּאָט פון קליין-דע-
נעמאַרק!
מיר זיינען ניט קיין גרינע און פארשטייען, אז דאָס האבן מיר צו פאר-
דאנקען דעם הערן אָטטאָ ביסמאַרק פון שענהויון.
און דאָ קומט רי שיף אָן צום ברעג. עס איז ארום זיבן אויגער אין
דער פרי.

מיט א נייעם קאָנוואָי מאַרשירן מיר צו א נייעם פּאָליציי-ביראָ, פילייכט
צו א נייער טורמע.

דער פרימאַרגן איז נאָך צו קאַלט פאַרן פרי-יאָר, אָבער שיין גענוג. די
זויבערע גאַסן פון קאָפּענהאַגען, נאָך שטיל פון יעדן געשעפטס - גערויש, נאָך
קימאַט פּוסט און פאַרלאָזן, שיינען אונז צו עמפּאנגען פאַרשלאָפּענערהייט.
מיר מאַרשירן, זיך אונטערהאַלטנדיק (אף דייטש) מיט אונזער באַגלייטער.
מיר באַגעגענען אן אַרבעטער, וואָס גייט צו דער אַרבעט. איז ער, ווער ווייסט,
א סאָציאליסט? מיר באַגעגענען א דינסטמידל מיט א קערבל אין האַנט -
ביידע, דאָס מיידל און דאָס קערבל, זעען אויס נעט און זויבער, ווי די גאַסן
אַליין... דאָס גייט מען אין מאַק. אָבער פאַרוואָס צווי פרי? מיר באַגעגענען
עטלעכע סאָלדאַטן מיט רוי-ע יאַקן מיט שפּאַגעס באַ דער זייט, מיט דריי-
עטאַזשיקע פעלצענע היטלען, וואָס זעען אויס ווי א קאָמבינאַציע פון פּוראוש-
קעס מיט קוגעל-טעפּ אף זיי, פון וועלכע עס וואקסן ארויס לאַקשענע פעדע-ן.
דאָס, דערקלערט אונז דער באַגלייטער, זיינען לייב-גוואַרדייער, זיי קומען איצט
פון דעם קעניגלעכן שלאָס.

באַלד גייען מיר פאַרביי א שיינעם ביניען און מיר ערפארן, אַז דאָס
איז דער דענישער פאַרלאַמענט, דער „פּאָלקעטינג“.

דאן קומען מיר צו אן אלטן ביניען, וועלכן מע שכעלט אונז פאַר אַלס
דעם קאָפּענהאַגענער פּאָסט-אַמט און אונז דאַכט זיך, אז שטארק זיך איבער-
צונעמען האָבן זיי דאָ ניט מיט וואָס. א פּאָסט-אַמט, קלער איך, דאַרף זיין
עפּעס א שיינע זאך אפילע אפן פּאנים.

מיר מאַרשירן ווייטער, טרעפּנדיק אפן וועג וואו ניט וואו א סטאַטוע
אן א זייט, אָדער א פּאָליציאַנט אף זיין „פּאָסט“, אָדער א פּראַנט, וואָס גייט
מיסאַמאַע שלאָפן נאָך א פריילעכער נאַכט. צוגעבראַכט אין דעם פאַרייניקטן
טעמפל פון דעם גאָט באַקכוס און די געטין ווענוס...

מיטאַמאָל גיט אונז אונזער פירער צו פאַרשטיין, אַז מיר זיינען אָנגע-
קומען. אז מיר זיינען דאָ דאָס איז די פּאָליציי.

מיר קומען אַריין אין א גרויסן זאַל. מע לאָזט אונז וויסן, אַז מיר זיינען
אַרעסטאַנטן. אָבער וואָס עס זאָל ניט זיין „פויל אין דער מעדינע דענעמאַרק“, היינט
ווי אין פרינץ האַמלעטס צייטן, העפלעך איז מען דאַרסן יעדנפאַלס און קימאַט
גאַטאַריינטלעך.

— איר האָט נאָך ניש געפרישטיקט?— זאָגט מען צו אונז מיט א פראַג-
גע-צייכן אין דער שטימע.

מיר ענטפערן—ניין.

עס נעמט ניש לאַנג. ברענגט מען אונז א פרישטיק, וועלכער איז זייער
איינפאַך, אָבער ער שמעקט זייער גוט. הורויכט, א מיוון פון דערהיים אָף
קאַפּע און זעמעלעך, דריקט אויס זיין זולקומע צופרידנהייט. מיר אלע שטי-
מען איין מיט אים.

דערווייל קומט צו אונז צו א מאן, ווארשיינלעך א דעטעקטיוו, און
ווייזט אונז די סאָציאַליסטישע טעגלעכע צייטונג פון קאָפּענהאַגן (סאָציאַל-
דעמאָקראַט־ן).

ביסלעכווייז דערוויסן מיר זיך, אַז מע וועט אינו ארויסשיקן פון דענע-
מאַרק, אויב מיר האָבן ניש פין וואַנען צו לעבן; או מע וועט אונז ארויסשיקן
אלס „וואַנאַבונדן“ (בראַדיאָגעט). קעדיי מיר זאָלן ניש פאַלן דענעמאַרק צו לאַסט!
„ארויסשיקן פון דענעמאַרק“ איבערזעצט זיך אין אונזערע מויכעס מיט
די ווערטער: „אַריינשיקן אין רוסלאַנד“. עס ווערט זייער אַזן האַרצן.

זייער זייער. דאָ זיינען מיר נאָך אינגאַנצן אין דער פרעמד. דאָ האָבן
מיר ניש קיין גענאַסן און קיין פריינט, קיין קאַרעו און קיין גויעל. דאָ קאָן
מען מיט אונז אַפּטאן אלץ, וואָס מע וויל און כאָטש שריי כאַיוועקאיעס.

דער מאַן, וואָס האָט אונז צוגעטראָגן די סאָציאַליסטישע צייטונג, דרייט
זיך ארום אונז ווי א שמעטערלינג אַרום א פייער און פאַרברענט זיך, נעבעך,
אַלע וויילע די פליגעלעך. עפעס וויל ער, אָבער ער ווייסט ניש ווי צו אינו
צוצוקומען, זיך ניש מאכנדיק צום נאָרן. ער פאַלירט ניש די געדולד און איז
ניש קיין באל-מעפונעק; ער שלינגט אַראָפּ אַפּילע די דירעקטע באַליידיקונג.
מיר זיינען דאָ פּונדעסטווען אזוי איינגעהאַלטן ווי מצגלעך. דערווייל פירט
מען אונז אריין אין א קאַמער איבערן הויף.

ארום 2 אויגער נאָך האַלבן טאָג קומט א טשינאַויניק און איז אונז
מוידיע, אַז באַרד קומט אָן דער פּאָליציי-פרעזידענט און מע וועט אונז צו אים
אַריינברענגען.

— וויפל האָט איר געלס?— פרעגט ער.

— גענוג,— ענטפערן מיר,— אים צו קומען קיין ענגלאַנד — 600 מאַרק.

— געהערט דאָס אייך אַלעמען?

— יאָ,— ענטפערן איך.— אַלעמען צו גלייכע כאַלאַקיס. נאָר איך בין דער

קאַסירער.

ער טוט א שאַקל מיטן קאַס און גייט אוועק.

זיי האָבן מאַשמאַעס געהאַט, אַז מע וועט בא אונז קיין געלט ניש
געפינען, ווייניקסטנס, ניש גענוג, און דאן וועט מען אונז ארויסשיקן אלס
טרעמבס.

דער הער פּאָליציי-פרעזידענט האָט אָף זיך געלאָזט וואַרטן ביז 4 אוי-
גער נאָכמיטאָג.

ארום דער צייט דערשיינט דער אויבנרערמאָנטער שמעטערלינג און נעמט אונז צום אָדן האַנאָדל אין צימער אַרײַן.

דאָס איז געווען א באיאָרנטער טשינאָוויק, ניט אַווי אלט ווי צעקראָכן, און ער האָט גערעדט א לאָשן — דײַטש, — וועלכער איז ניט אַווי שלעכט ווי געבראָכן ומע וועט אַנטשולדיקן דעם צופֿעליקן גראַם).

ער ווענדעט זיך צו אינו און, האָבנדיק צורעכטגעמאַכט זײַנע שפּאַקולן, וועלכע זײַנען עפעס ניט געווען אין ערג ק א פּראַט „אין אָרדענונג, זאָגט ער: — „מײַנע הערן, אײַק... אײַק הער, דאָס זײַ געלד האַבע... גוט, זאָ ווען זײ פּערספּרעקען צו רעסעקציר אונזער געזעץ, זײ קען הײר אין אונזער לאַנדע בלייבען.“

מיר באַדאַנקען זיך פאַר די פּרײַנטלעכקײט, אָבער, דערקלערן מײר, נאָך דער ערשטער פֿאַפּע פּון דענישער האַכנאַסעס-אַרכײט, וועלן מײר שוין בעסער בלייבן באַ אונזער באַשלוס צו פּאַרן ווייטער — קײן ענגלאַנד. מײר גײען אַרויס פּון אײם פּרײַ.

מאַרגן פּרײ וועט מען אונז ווײרן אונזערע פּאַספּאַרטן, וועלכע פּרײסן איז פּרײַנטלעך גענוג געווען אונז צו געבן, און מײר וועלן קאַנען גײן ווייטער. פּאַרט א יאָנטעוו, א נוצער 18-טער מאָרט! מײר זײַנען ענדלעך פּרײַ. עפעס שלעפט זיך נאָך אונז פּינדעסטוועגן נאָך. דאָס איז אונזער שמע-שערלינג. ער אַז מײט אונז נאָך ניט פּאַרטיק.

— „מײַנע הערן!“ — זאָגט ער.

מײר קערן זיך אײם אין ער דערקלערט אונז, אַז אַווי ווי מײר זײַנען פּרעמדע אין דענעמאַרק, קאַן ער אונז אײזעהלן. ער וועט אונז גערן ווײן אלע מערקווירדיקע זאַכן אין שטאַט. און — דערלאַנגט ער זיך אַ כאַפּ — קײמאַט אַינגאַנגען פּאַרגעסן! דא ליגט אײנם האַפּן א רוסישע פּאַנצערשיף... אײר וועט געוויס עס וועלן זען, גײן?

מײר האַבן, נאַטירלעך, אַווי פּיל פּאַטריאַטיזם ניט געהאַט. עס איז געוויס ניט גײטיק אײסצוטייטשן, אַז דער באַכער איז געווען נאײו גענוג צו האַפּן. אַז מײר וועלן זיך לאָזן אַרײַנגײן דירעקט אין פּאַסטע אַרײַן.

זײן האַכנדיק אַפּגעסמאַליעט די פּליגלעך צום לעצטן מאָל, האָט ער געהאַט דעם סײכל צו פּאַרשוײנן.

איצט האָבן מײר זיך אַ לאָז געסאַן אײבער דער שטאַט.

מײר האָבן זיך געפונען אַ גאַסט-הײז, וואָס איז ענדלעך שרין ניט מער געווען א טירמע, און פּון דאָרטן איז מען געגאַנגען זען אלץ, וואָס איז גע-ווען צו זען. אין דעם פּאַסט-אַמט, וועלכן אײך האָב פּרײער נאָר געזעען פּון דרויסן, האָב אײך געענדיקט מײן ערשטן רײזע-ברײוּ צום „הקול“ און האָב אַוועקגעשיקט עטלעכע אַנדערע ברײוּ און פּאַסטקאַרטן.

„פּרײַ!“ איז געווען דער אײנהאַלט פּון אלע. ענדלעך פּרײַ!

אַווי גרויס איז געווען די סײמכע, אַז אײך בײן מײט אײנעם פּון מײנע

כאווימרים אוועק דעם אָוונט אין טעאטער, וואו מע האָט געשפילט שעקספירס
"קויפּזאַן פון ווענעדיק" (שיילאַק). פונם שפּילן בין איך, אַזוי ווייט ווי איך
געדענק, זייער נישפּאַעל ניט געוואָרן.

דעם נאַענטסטן טאָג זיינען מיר אף דערזעלבער שיף ארומגעפאַרן און
זיינען אין א טאָג פיר ארום אָנגעקומען אין לאַנדאָן.
פון לאַנדאָן האָבן מיר געזאָלט קומען אין פאַריז.

לָאָנְדָאָן. — איבער קרעאט. — אין נאַשאַלע האַליוויט הויז. — דער
פּשאָרע-מאַכער. — איך ווער באַ אַנט מיט יאָהאָן מאַסט. — ווער אַ
שרייבער אין זיין „פּרייהייט“. — דער „שאַק“. — דער קאַמוניסטן-
קלוב. — זי כאַלעמט!

דער אַריינפאָר אין לָאָנְדָאָן האָט אַף אויז אַלעמען געמאַכט אַ שווערן
איינדרוק. דער פּרילינג, וועלכער איז קיכאט אומעטום מער אָדער ווייניקער
אַ פּאַעטישער הומבוג (גענאַרעריי), איז אן לָאָנְדָאָן אַן אָפּענער, אומפאַרדעק-
טער, גאַטאַרדאמטער ליגן.
די ענגלענדער זאָגן:

מאַרט-ווינטן און אַפּרעל-רעגנס
ברענגען מיט זיך מאַי-בלומען.

אַבער איידער מע דערלעבט דאָרטן די מאַי-בלומען, קען מען אַריינקו-
מען אין אויכצערונג און אַ האַלב טוי אַ דערע ווייניקער לעבנס-געפּערלעכע.
אַבער דאָך זייער כאַשעווע, באַלעבאַטישע כאלאַים ראָים ווענעמאַנים — פון
דידאָזיקע געבענטשטע מאַרט-ווינטן און אַפּרעל-רעגנס, איבערהויפּט, ווען אליין
שטאַמט מען פון דער ליטע, וואו די גאַנצע יאָרן זיינען עזשער טאַקע כוי-
שעכדיקע, אָבער יעדער פון זיי האָט זיך פונדעסטוועגן זיין פּרילינג, ווי ווייניק
פּאַעטישער זאָל ניט זיין — אַפּילע דאָרטן.

דער 23 מארט 1879, דער טאָג, ווען מיר זיינען אָנגעקומען אין דער
בריטישער הויפּט-שטאָט, נאָך אַ פּירטאַגיקער רייזע איבער אַלערליי יאַמען פון
קאַפּטזנהאגן, איז געווען אַ זונטיק, אַן ענגלישער, פייכטער, פּרומער, שאַבעס-
דיקער זונטיק. דאָס האט דעם שווערן איינדרוק אונזערן געמאַכט נאָך שווע-
רער, נאָך דריקנדער. די גרויסע שטאַט, די גרעסטע אין דער וועלט, פון וועל-
כער מיר האָבן פאַר זיך געזעצן דעם טייל באַם ברעג טעמוע, אלוא אַ קליינעם
טייל, האָט אויסגעווען אומפּרייגטלעך, קימאַט בערויגעז און ניט איבעריקס
זויבער.

דאָס, וואָס האָט זיך פּריער ווי אַלץ געווארפן אין די אויגן, איז געווען
די מאַסע קליינע, קייל, כּדיקע, רויטע, ליימענע קוימענס אַף יעדער פון די
אַרומיקע הייזער. דאָן די הייזער גופע: קליינע, צוויי-דריי-גאַרנדיקע, און די

ברויסע הויפן ווי, לעמאָש, אין רוסלאנד, אין פראנקרייך און אנדערש-וואו.
 שפעטער האָבן מיר פאַרשטאנען, אז דידאָזיקע אָפגעוונדערטע, גרעסערע ווי
 קלענערע פאָמיליען-וואוינונגען האָבן צו באַדייטן — ענגלישע פּרעזענטלעכע פרי-
 הייט, דאָס שטאַלצע וואָרט: „דעם ענגלענדערס הויז איז זיין שלאָס“, אויס-
 געדריקט אין ציגל מיט וואפנע. אויך האָבן מיר שפּאַטער אַרויסגעפונען, אז די
 פילע קוימענס אָף די דעכער שטעלן פאַר די פילע איוונס (קאמינען) אין די
 צימערן פון די הייזער, ווייל יעדער צימער האָט זיך זיין קאמין, און יעדער
 קאמין קוקט אַרויס צום הימל דורך זיין אייגענעם לעכערלעכן קוימען, אַרויפ-
 לאָזנדיק דעם אייגענעם ספעציעלן רויך, אַ שטייגער, ווי דאָס טוט דאָרטן
 יעדע איינציקע פון די הונדערטער קריסטלעכע סעקטן, וועלכע האָבן זיך אויך
 יעדע פון זיי איר אייגענעם הייליקן. ווינקעלע, מיט זיין ספעציעלן קאמין —
 מיזבייעך, וואו עס שמילקעט זיך אַ שטענדיק רליגיעז פייערל, וואָס לאָזט
 זיך אויס אין רויך שטייגנדיק צו די וואַלקנס צו...

קיין לאַנדאָן זיינען מיר געקומען מיט איינאיינציקן אַדרעס. דאָס איז
 געווען דער אַרעס פון נאַפּטאַלי האַליווי, וועלכן ראדקינסאָן האָט מיר געהאַט
 מיטגעגבן. איבערלאָזנדיק מינע דריי פריינט אין אַ האַטעל באם טייך, מאַש-
 מאַעס פאַר מאַטראָסן, וואו מיר האָבן זיך מיט קיינעם ניט געקענט צונויפריידן,
 האָבן איך זיך אַ לאָז געטאָן איבער לאָנראָ. ער גאַסן, פריער קלאָר אויסשרייבנ-
 דיק האַליוויס אַדרעס אָף אַ שטיקל פאַפיר.

איך בין באַלד געווען אינם אידישן קווארטאל, אָבער יעדער האָט מיט
 מיר, עפעס ווי אַף לעהאַכעס, גערעדט דאפּקע ענגליש. צום גליק האָט מען
 צום ריידן געברויכט די הענט ניט ווייניקער, ווי דעם צונג, און איך האָב פאַר-
 שטאַנען. וואוהין איך דאַרף גיין.

אַרונטער ווייטשעפעל דורך מאיל-ענד ראוד בין איך לאנגזאם געגאנגען
 צו העקניי צו, אַגעוו-אורכע ארויסגעשינענדיק, אז אין לאָנראָן געהערן אַלע
 אידישע רעסטאָראַנען צו איין שטייגרייכן מאַן, אַ געוויסן „קרעאם“. אז די
 רעס-אראַנען זיינען געווען אידישע האָבן מיר דייטלעך גענוג דערציילט די
 דריי אויסעס „כשר“ און כּוץ דעם דער אידישער נאָמען „איצע“ — איצע
 קרעאם.

„דער „איצע“ כּוץ זיין אַן אוישער גאָדל!“ — האבן איך בא זיך באַשלאָסן.
 זעענדיק זיין נאָמען מיט דיזעלפיקע ווייסע פאַרצעלאיענע אויסעס אָף די
 פענסטער-שוויבן פון די עס-הייזער, אבער און ווידער און נאָכאמאל. עס איז
 אַ גליק, וואָס איך האָב יענעם טאָג ניט געשריבן קיין קאַרעכפאַנדענץ צום
 „הקול“, ווייל איך וואַלט געוויס אָף דעם געבויט אַ גאַנצע געלערנטע שריי-
 בעריי וועגן דער לאָנראָנער קאַנצענטראַציע פון קאַפיטאל, אין וועלכער אַפילע
 פּראָסע „איצעס“ האָבן שוין אַ גרויסן כּיילעך.

איך וואָג: צום גליק האָבן איך ניט געשריבן, ווייל נאָך דעמועליבן אַוונט
 האָבן איך געקראָגן צו וויסן, אז די אויסעס Ice Cream לעזן זיך „אייס

קריעס, ניט איבע קרעאם, און באדייטן גאָר מאַראַזשענע, ניט קאַפיטאַליסטישע
אידישקייט.

גייענדיק און בלאַנזשענדיק... מאכטאוועסן, דער לעזער דאַרף פאַרשטיין,
אז אפילע יענעם סאָג, אין עפּטער טאַקע גראַד יענעם סאָג, בין איך געוואָנען
איבער די גאַסן ניט ווי א געוויינלעכער באַסאַר-וואָדאַם, וואָס דאַרף עמיצן
אויפוואַכן. ניט אף א רעגע האָב איך פאַרגעסן, אז איך בין אַ בלאַנזשענער קאַ-
רעכפאַנדענט פון א קעניגסבערגער (עמעס טאַקע ניט מער, ווי א אידישע,
אַבער פאַרט א) צייטונג, וואָס דערפאַר איז, הייסט עס, געווען מיין פליכט צו
קוקן און באַטראַכטן אלץ אף מיין גאַנג. נו, באַטראַכטנדיק, האָב איך זיך, קע-
דערעך האַטעווע, פאַרטראַכט, און האָב, פאַרשטייט זיך, געבלאַנזשעט.
אלוא, גייענדיק און בלאַנזשענדיק, בין איך ענדלעך אָנגעקומען צו
נאַפּטאַלע האַלייוויס הויז.

האַט זיך אַרויסגעשטעלט, אז ער איז ניטאָ אין דער היים, אז זיין פרוי
ליגט אין קינעטע און אַז זיינע קינדער ריידן אידיש ווי גויאים, האַנגען זייער
הויך, קימאַט שרייענדיק.

בן-נץ איז, מאַשמאַעס, געווען אין הויז א באַקאַנטער נאָמען, אָבער
די קינדער האָבן, קענטיק, בעשום אויפן ניט געקענט זיך פאַרשטעלן, אַז
בן-נץ זאל זיין אַ יונגער מאַן גאָר זון א באַרד, אפילע אָן וואָנצעס, ניט
זייער פיל עלטער פאַר זיי אליין, ווייניקסטנס, פאַר דעם עלטערן פון זיי. זיי
האַבן מיך דערפאַר אָנגעקוקט מיט מיסטרויאישע אויגן, קלערנדיק, אז איידער
וואס ווען איז גלייכער צו באַהאַלטן די זיכער.

נאַפּטאַלע האַלייווי אליין האָט דעמזעלביקן כשאַד ניט נאָר געהאַט, נאָר
אים אזוי אויסגערדיקט. אז איך האָב זיך געכוזט פאַנאַנדערלאַכן.

ווען ער איז נעמלעך געווען אָנגעקומען אַ שאַ אַנדערהאַלבן שפּעטער
און האָט פון די קינדער דערפאַרן, אז דאָס יונגעראַנטשיקל, וואס ער האָט
דערזען פון ווייטן, זייענדיק אין זאל, איז מיסטער בן-נץ. איז ער צו מיר
צוגעלאָפן, האָט מיך גוט באַטראַכט פון קאַפּ ביז די פיס, האַסטיק עקזאַמע-
נירנדיק דעם פאַנים, די קליידער, די שטייול אף מיר און האָט דאן אַפן
קוויטש אויסגעשריען:

— מיסטער, עך זאנט ניט בן-נץ!

עס האָט, נאַטירלעך, לאנג ניט געדויערט און ער, ווי די קינדער זיינע,
זיינען געווען איבערצייגט, אז איך בין דער זעמער באַלאַדאוואַר. איך האָב
צו אים געהאַט אַ לאנגן בריוו פון ראַדקינסזאן, פול מיט שוואַכים און זמ רעס,
וועלכן נאַפּטאַלע האַלייווי האָט געלייענט מיט גרויס דווייקעס. דאן האָב איך
גערעדט „כייטש“ און טאַקע גאָר ניט שלעכט, אין דאָס האָט מיין נייעם פריינט
אזוי פיל בושע איינגעגעבן. אז ער האָט אלע וויילע עפעס געהאַט צו זאָגן
זיינע בניי-באים מיט זיי ריידנדיק ענגליש אין מיר אף דעם אויפן ווייזנדיק,
אז „מיר, א שטייגער, זיינען אויך ניט עפעס אבי ווער... מיר ריידן אויך
ניט אידיש, ווייל מיר מוזן... מיר קענען ענגליש!“

א פאָר ווערטער וועגן נאפטאלע האלייווי גופע.

ער איז צו יענער צייט געווען אַ מיין פון עטלעכע און פערציק, עפּשער עלטער, שטארק געבויט. אָבער נידעריק אין וואקס לויט נאָך זיין ברייטקייט. ער האָט אויסגעזען ווי א היימישער סויכער, וואס האָט געהאט בע-סערע צייטן און נעפינט זיך דא איצט אין לאַנדאן צוליב דעם פּינסטערן שלימאול, דאָס הייסט ציליב פּוידישע קרעדיטאָרן.

דא אין לאנדאָן האַנדלט ער מיט שכיזארג, שרייבט ארטיקלען און ספאריס און פארדינט א גרויסן טייל פון זיין כאינוע, קוילענדיק בעהיימנס און אויפּעס פאר ארישע קינדער, מאכעס ער איז ניט נאָר א שוך-הענדלער און א שרייבער, נאָר א שויכעט אויך. ער איז בעסערע ניט אזוי שטארק א רוף אחר הכבוד, ווי א מענטש, וואס וויל אלעמען געזעלן, אלעמען—אלע רעליגיעס, אלע פּאַרטייען, דעם יונגן דאָר און דעם אלטן דאָר, דעם פּרי-דענקער אין דעם פרומאק, גאָט און דעם טיול.

אַ אינטערעסאַנטער טיפ!

וועלנדיק אלעמען געפעלן, זוכט ער אַלץ און אַלעמען צונויפצוברענגען. אָס שרייבט ער אַ סייפער „תולדות אדם“, אין וועלכן ער סאַרעט זיך צו באווייזן, אַז מוישע און דארווין זיינען זיך גאר ניט סויסער איינער דעם אַנ-דערן און אַז די דאָרווינישע „אפשטאמונג פונם מענטשן“ שטימט מיט דער מעשה בראשית—שילדערונג פון דער געשאַפונג פון אדם הארישין. דערפון לאָזט ער וויסן דעם גרויסן דאָרווין, אין אַזוי ווי דאָ-ווין איז אַן ענגלענדער, ד. ה. אַ מענטש, וועלכער איז אַ שטיקעלע נאפטאַלע האלייווי אין אינאני עמונע, ניט אכסנדיק אָף זיין עמעסער גרויסקייט, שיקט ער דעם אידישן פּשארעמאכער צווישן דעם אַלטן כומעש און דער נייסטער ווינסטאזש אַ דאנק-בריוו פאר זיין „תולדות אדם“. אז איך קריג צו לייענען דעמדאזיקן בריוו בלייך דעמועלביקן אוונט, איז געווען ניט נויטיק אויסצוטייטשן.

און פונקט ווי ער מיטש אייל מיט וואסער אין רעליגיע-זאכן, איז ער אויך גרייט דאס צו טאן אין פאליטיק. מיינע סאציאליסטישע אידיען גראמען זיך בא אים מיט זיין פיירעש אָף דעם „עין יעקב“, אדער אן ענלעכן סייפער, און דאס אין אַ צייט, ווען דער קלאַל, או „רעליגיע איז אַ פּריוואט-זאך“, איז נאך ניט אלעמען ביקאנט. האגאם דאס איז שוין געשטאנען אַ יאר דריי — פיר אין דער סאַציאַל-דעמאקראטישער פראגראם. מיט אנדערע ווערטער הייסט דאס, אַז ער איז גרייט, אום אלעמען צו געפעלן, צו שפּרינגען קאדויש מיט אַ ציילעם אין האנט, אדער צו מאכן פון דער רויטער פאן אַ העמדעלע פאר אַ „רייניקייט“.

העברעאיש שרייבט ער ניט שלעכט, אבער אָף דעם אלטן באמכאסטישן מעליצע-לאשן, און שרייבט פון אלץ אין דער וועלט. קימאס פארגעסנדיק אן די שיך מיט דער שכיטע, האגאם ער כוט דאס ניט שטענדיק לעשעם שאמים.

אט איז, לעמאשל, זיין פיירעש אָף דעם אויבן דערמאנטן סייפער. דערוואזיקער פיירעש פארנעמט אינגאנצן אַ בלעטער אכט, און דאס לאזט

ער דרוקן אין ווילנע און צובינדן צו דעם סייפער נופע, צו אַ בוך פון מער
ווי פיר הונדערט זייטן. אפן רוקן לאָזט ער דאן ארויפשטעלן, עין יעקב מיט
דזם פיירעש פון נאפטאלז האלייווי. און קויפט דערפון אַ הונדערט קאפיעס,
וועלכע לאנדאנ; כייסטערס, גלאט באלעבאטיס און זאגאר ארבעטער, צעצו-
קערן דאס בא אים, צאלנדיק 5 שילינג אַ סייפער, צי ווייל ער איז דער
שויכצט, אדער ווייל ער איז דער מעכאבער, אדער ווייל ער איז דער גרויסער
שויכער פון שוואכווארג.

דערביי איז ער ניט קיין שלעכטער מענטש, איז זייער אַ גוטער שאכן,
פאטער, מאן און קארעוו. מער נישט, אין אים קעמפן איינער מיט דעם אנדערן
צוויי פרינציפן, צוויי דוירעס, צוויי וועלטן, און אווי ווי ער וויל זיי שטענדיק
צונויפברענגען קעגן זייער ווילן, זעט ער אויס לעכערלעך, ווי עס האט אויס-
געזען אין דעם אויבן דערמאנטן בריוו צו אים איינער פון די גרעסטע כענער
פון דעם פארקן. יאהונדערט, טשא-לו דארויין אליין; ווי עס האבן
אויסגעזען צו אלע צייטן אומעכום אלע פשאועמאכער דארטן, וואו פשארעס
זיינען ניט מעגלעך.
נאַטאלע האלייווי איז שוין לאַנג טויט.

אין צייט פון צוויי-דריי טעג בין איך באַקאַנט געוואָרן מיט אַ מענטשן.
וועלכער איז געווען גענוי דער קעגנזאַץ פון יענעם. ער וואָלט ניט געקאַנט
זיין ווייטער כּוּן אים, ווען ער וואָלט געוואוינט אין אַווסטראַליע אנשטאַט
קנאַפּע דריי (ענגלישע) מייל פון אים—אין דערועלביקער שטאַט לאַנדאָן.
דער מאַן איז געווען יאָהאַן מאַכט, פּונקט אַזא ווידערשפּעניקער, אַזאַ
מירער, ווי יענער איז געווען אַ רוידעף שאַדעם און אַ פּעאַרעמאַכער; פּונקט
אַזאַ קעגנער פון יעדער „האַרמאניע“ אין פּאָליטישע און רעליגיעזע פּראָגן,
ווי יענער איז געווען דערויף אַ באַלן; פּונקט אַזאַ סינע פון אינהאַלטסלאָזע
פּוסטע פּראָגן, ווי יענער איז געווען אַ ליבהאַבער כּוּן זיי; פּונקט אַזוי ווייט
אַוועקגעלאָפּן פון זיין צייט און פון זיין פּאַרטיי, ווי יענער האָט זיך נאָכגע-
שלעפּט הינטער זיי.

דער עמעס איז, אַז נאָר אַ מענטש, ווי ליבערמאַן אָדער איך, ד. ה.
נאָר אַ מענטש, וואָס האָט געהאַט דעם סאַציאַליזם געמיינשאַפטלעך מיט אַ
מאַסט און די העברעאישע שפּראַך—מיט אַ היליייווי, האָט איבערהויפּט געקאַנט
באַקאַנט ווערן פּערזענלעך מיט אַזעלכע צוויי מענטשן אין איין וואָך.
דאָס איז געווען דעם 25-טן אָדער דעם 26-טן מאַרט, ווען מיר אלע
פיר (מאַרגאליס, הורוויטש, אייגענכאַן און איך) האָבן באזוכט די רעדאַקציע
פון דער „זרייהייט“ אין נומ. 22 פּערסי כּטריט (נעבן טאַטענהעם קאַרט רָווד)
און אַביסל שפּעטער—דעם אַלטן קאָמוניסטישן אַרבעטער-בילדונגס-פּאַרטיין אין
נומ. 6 ראָון כּטריט סאָהאַ-סקוּר.

מאַסט האָט אונז געגזגבן זייער אַ פריינטלעכן קאַבאַלעס-פּאַנים. דאָס
איז געווען ניט אַזוי שטאַרק צולב אונזער פּערזענלעכער וויכטיקייט,—מאַסט

הָאָס פֿון אונז ניט געוואיסט אַזילע דאָס, וואָס האָט אונז, יעדענטאלס מיר, געגעבן אַ שטיקעלע כשיוועט אין נאפּטאַלע האַלייוויס אויגן, —ווי צוליב דעם פּאַקט, וואָס מיר זיינען געווען „רוסן“, מענטשן, וועלכע זיינען פּאַרטריבן געוואָרן פֿון דייטשלאַנד אלס „ניהיליסטן“.

אלס דער „דייטש“ צווישן די „רוסן“ האָב איך גענאָסן מאַסטס אויפֿ- מערקזאַמקייט אין אַ העכערן גראַד, ווי מיינע כאַווייריס, און נאָך דעמועלביקן טאָג בין איך געוואָרן אַ שרייבער, ווען אויך נאָר אַ צופּעליקער, פֿון דער „פּרייהייט“.

אין אַ קורצן אַרטיקל, האַלב לאַכנדיק, האָב איך באשריבן אונזער קעניגסבערגער אַרעסט אין די אַרויסישקונג. יאָ, האַלב לאַכנדיק, ווייל קיין מענטש באַם פֿולן זינען האָט דעם גאַנצן אייסעק ניט געקאַנט נעמען זייער ערנכט ניט נאָר הערנדיק און לעזנדיק, נאָר מאמעש דורכלעבנדיק אלץ, וואָס איז אין יענעם יאָר 1879 פּאַרגעקומען אין רוסלאַנד.

אין דעם נאָענטסטן פּרייטיק איז דערשינען מיין אַרטיקל אונטערן קעפל „אויס דער שטאַרט דער ריינטן פּערנופּט“, אין דעם 13-טן אָדער 14-טן נימער „פּרייהייט“. דער נאָמען פֿון דעם אַרטיקל, וועלכער האָט געהאַט צו באַדייטן, אז ער קומט פֿון קעניגסבערג, די שטאָט, וואו דער פּילאָזאָף קאַנט האָט גע- שריבן זיין „קריטיק דער ריינען פּערנופּט“, איז באַנוצט געוואָרן, קעדיי די פּאָליציי, די לעזער און לאַנדאנער דייטשישע שפּיאַנען זאָלן מיינען, אז די קאָרעספּאָנדענץ קומט פֿון דייטשלאַנד. אַגעווי, האָט מען אין יענע צייטן גערן פֿון אַלץ געזאַכט אַ מיסטעריע און אַפּילע מעזוועס האָבן געהאַט אַ קאַנכפּי- ראַטיוון כאַראַקטער.

יענעם פּרייטיק, קומענדיק אין דער רעדאַקציע צו זעען די „פּרייהייט“ —און איך, זינדיקער מענטש, האָב טאַקע געוואָלט זעען מיין אַרטיקל—בין איך צונויפגעקומען מיט מאַסטן צום צווייטן מאַל, האָב געהאַט אַ געלעגנהייט צו אים צוצוקומען נעענטער און האָב דערביי געקראָגן א „שאַק“ ווי פֿון אַ לעבעדיקן וראָט“.

מאַסט האָט געהאַלטן פּאַר זיך עטלעכע צייטונגען, דער טיש איז געווען געזעצט צום נסן, די צייט איז אַדוואַ געווען אַ מין איבערגאַנגס-פּעריאָד צווישן אַרבעט און געניס, און מיר האָבן זיך אונטערהאַלטן. ער האָט אַף זיין כאַראַקטעריסטישן אויפן גערעדט, יעדער וואָרט אַ דונערשלאַג, אַ פּאַרזאַמונג, אַן אַפּקלאַנג פֿון „הי עיבל“, אַדרעסירט אי צו די פּאַרפּאַלגער, אי צו די פּאַרפּאַלגע אין דייטשלאַנד, צו די אַכזאַריעסדיקע וועלף און די פּאַכדאַנישע שעפּסן, איב, רהויפט זייערע פּאַסטוכער, אַבער און ווידער זיי פּאַרגלייכנדיק מיט רוסלאַנד אין די רוסן, א „העלדן-נאָלק“ פֿול מיט העלדן-טאַטן.

דאָס אלץ וועט קלאָרער ווערן פּאַר דעם לעזער פֿון דעם נאָענטסטן קאַפיטל. דאָ איז דאָס אלץ נאָר וויכטיק אום אַרויסצוברענגען פּאַלגנדע קלייניקייט:

ווי מאַסט האָט גערעדט, האָט זיך מיר אַפּגעזוכט. אַז דאָס זע איך פּאַר זיך אַ מענטשן פֿון אַן אנדער וועלט, איינעם, וואָס לעבט און אטעמט אין אַ

ריין גייטיקער אטמאכפער, א מאן, וואָס איז אויסגעטאָן פון אלע תאוות-
 עולם הזה, וואָס איז גלייכנילטיק צו שפייז און געטראנק, מאכמעס ער לעבט
 דאָ פון הוילער רוכניעס, שוין ניט ריידנדיק דערפון, וואָס ער, אָט דער מאָסט,
 האָב איך געטראכט, זעט ראק פאר זיינז אויגן די מיליאָנען צעבראָכענע
 הערצער, די אויסגעדראַטע מויכעס און ליידיקע מאָנס; ער זעט די ארבע-
 טערס אויסזלעך אין זייער שמוץ, אין זייער פארלאָזנהייט, וואקסנדיק אונטער
 קלאָלעס און העמלעכער זידלעריי, אָן פאָטער שוץ און אָן מוסער-ליבע; ער
 הערט זיי נאָכאנאנד בעטנדיק עכן, בעטנדיק א לאסקע, בעטנדיק א ליבע-
 בליק, א הארצנס-קוש, א ביסעלע ווארימקייט פון אן עמעס-מענטשלעכער
 ברוסט... ער זעט, ער הערט, ער פילט דאָס אלץ, און אף די גאשמעס אין
 זיין וועזן פאַרשווינדט... עסן, טרינקען, געניסן? ער וואָלט...
 „טיק-טיק-טיק!“ וועקט מיך פלוצלונג אויף פון מיין כאַלעם א דריי-
 פאָכער קלאַפ אין טיר.

— „העריין“ — שרייט מאָסט.

עס קומט אַריין אַ יונגע פרוי, אין אירע הענט—אַ גרויסער לענגלעכער
 טאַץ, אָפן טאַץ—אַ ווייסער גרויסער טעלער, אָפן טעלער—אַ לאַנגער, רויטער,
 דרייפערטלפונטיקער סטייק (וועלכן איך רוף נאָך: ביפשטעקס אָף מיין
 לאַשן).—אַ סטייק, פון וועלכן עס גייט אַ פאַרע, און עס הערט זיך אַ רויאָך-
 זיכויאָך. און עס זעט זיך אַזוי פיל געזונטע, פראָס-ע, בירגערלעכע גאַשמיעס,
 פראָזע, געמיינע, נידערטרעכטיקע זאַטקייט...

אויס כאַלעם! מיין מאָסט איז אַ גאַנץ געוויינלעכער באַסעררוואָדאָם!
 איר לאַכט. ניין? אָבער פאַר מיר איז דאָס אין יענעם אויגנבליק געווען
 אַ שרעקלעכער „שאַק“.

און אַזוי שטאַרק האָט דערדאָזיקער „סטייק“ מיר צעשלאָגן מינע
 ראיוועס, צעשטערנדיק מינע אילוועס, מיין העלר—פראָלעטאַריער, מאַכנדיק
 פאַרשווינדן דעם האַלאַ אַרום זיין קאָפּ, מאַכנדיק פאַרגעסן זיינע לידן אין אַ
 טוך געזענגענישן, אין אַ האַלב כּוץ יאָרן, אז איך האָב לעגאַמרע ניט באַ-
 מערקט די יונגע פרוי, וואָס האָט אריינגעטראָגן דעם סטייק.

יענעם אַוונט, אָרער פּילייכט אן אַוונט שפעטער זיינען מיר אריינגעפירט
 געוואָרן אין דעם אויבנדערמאָנטן קלוב פונם „קאָמוניסטישן אַרבעטער-בילדונגס-
 פאַריין“ אין סאהא-כקווער. אָפן וועג האָט מען אונז דערציילט, אז דעם
 פאַריין האָבן געגרינדעט מיט אַ יאָר דרייסיק פריער (אין 1847) מארקס
 און ענגעלס.

יידאָויקע צוויי נעמען, דאָס איז עמעס, האָבן נאָך דעמאָלט ניט געהאַט
 פאר א סאַציאליסט דעם היינטיקן קלאַנג. מאַרקס לערע איז, ווי איך וועל
 שפעטער ווייזן, דעמאָלט נאָך ניט געווען אַלגעמיין אָנגענומען אפילע באַ די
 ארטאדאָקסישע כאַציאל-דעמאָקראַטן, האגאם דער „קאפיטאַל“ (ערשטער באַנד)
 איז שוין געווען דער שטאַלץ פון דער באַוועגונג,—אַזא שטאַלץ באַ סאַציאַל-

ליסטן, ווי דער, מורה נבוכים" באַ פּרומע אידן, און פּונקט אַזוי ווייניק
געלעזן. אין עפּשער נאָך ווייניקער פּאַרשטאַנען. ענגעלס, ווירער, האָט נאָר
וואָס געהאַט אויפגעשריבן זיין, "אנטי-דירינג", אים לאָזנדיק דערשיינען אין
פּאַרזעצונגען אין דעם לייפציגער, פּאַרווערס", און ער איז פאַר יענעם דאָר
געווען אַ באַדייטנדע פּערזענלעכקייט, אָבער ניט פיל מער ווי שפּעכער, אין
די ערשטע יאָרן פונם 20 יאָרהונדערט איז געווען קאַרל קאָוסקי.

פּינדעסטוועגן איז אַ קלוב, געגרינדעט פון אַזעלכע צוויי מענער, אין
מייע געדאַנקען שטאַרק אידעאליזירט געוואָרן אָף דעם וועג קיין סאַהאַ-
סקווער. אַך, ווי געפערלעך עס איז צו אידעאליזירן מענטשן און זאַכן!
אריינקומענדיק אַן קלוב, האָב איך געקראָגן נאָך אַ "שאַק", האַגאַס ניט אַזאַ
שרעקלעכן.

אין מאַרקס און ענגעלסעס היכטאַרישן קאָמוניסטישן אַרבעטער-בילדונגס-
פאַריין האָט מען פלייסיק געשפּילט ביליאַרד, און אַ גרויסער קנאַק פון צוויי
בעלער, זיך צוזאַמענשטויסנדיק מיט אַ רויטן און אים אריינטרייבנדיק אין
טפּילין-זעקל ערגעץ אין אַ ווינקלעלע. האָט באַגריסט מיין אויער, האָט באַליי-
דיקט מיין יאנטעוודיקע שטימונג, האָט מיך, בעקיזער, ווידער אַמאָל שאַקירט.
דאָס איז אָבער געווען אַ קאָל נאָר פונם ביליאַרד-צימער. פון די אַנדערע
צימערן האָבן זיך געהערט אַנדערע קוילעס.

באַם, "באַר" האָבן זיך אַנגעשטויסן ביר-גלעזער אין די הענט פון
גענאַסנשאַפטלעכע דאַרשטיקע נעשאַמס, בירגערלעך פאַרגוזס.
פון אַ צימער נעבן דעם בופּעט-צימער האָב איך דערהערט אַ ליידנ-
שאַפטלעכע אנאַעלדונג פון צוואַנציק אין קרייץ. דאָס האָבן געוועזענע
לאַסאַלעאַנער און אייזענאַכער געשפּילט אין זעקס-און-זעכציק, אין קאַרטן
געוויס פיל מער געניצט, ווי די ביכער אין דער ביבליאָטעק.

שטיל איז געווען אין לעזע-צימער, וואו מע איז געזעסן באַ צייטונגען,
לייענענדיק, דענקענדיק, לערנענדיק. דער דייכשיטער ארבעטער שפּילט טאַקע
ביליאַרד און זעקס-און-זעכציק, טרינקט ביר, אַמאָל מער וויפּל פאַר אים איז
גוט, אָבער ער לעזט, ער לערנט, ער דענקט!

און דאָ זינגט ער, דער גוטער מיכעל, זינגט מיט זיין גאַנצן לייב און
לעבן, דערביי אויסווענדיק, שטראַם און פּלענכאַטיש, זינגט אַזוי, רעגעל-
רעכט, ווי ער דענקט, אויסדריקנדיק זיין לאַגישע זעלז אין האַרמאָנישע
טענער, די האַרמאָניע איז זיין, אַרדענונג, אין אַרדענונג איז זיין צווייטע
גאַנצער, עפּשער זיין ערשטע.

צו די מענטשן אין אַט דעם קלוב וועל איך זיך נאָך צוריקערן.

אין די ערשטע טעג פון דעם כוידעש אפרעל האָבן מיר פּיר זיך
פאַנגאַנדערגעטיילט: הורוויטש און מאַרגאַליס זיינען געבליבן אין לאַנדאָן,
אייגענסאָן און איך זיינען אוועקגעפאַרן קיין פאַריז.

איך בין געקומען—ציי אריין, ציי מיט מיינע כאוויירן, געדענק איך
ניט—אָפשייד נעמען פון מיין רעדאַקטאָר, ניט קלערנדיק, אז איך וועל אין
צייט פון פינף כאדאַשים צוריקומען אין לאַנדאָן דאָרטן צו פאַרבלייבן גאַנצע
15 לאַנגע יאָר.

בא א פענסטער מיט אַ זאָק אָדער עפּעס א שטיקעריי אין דער האַנט
איז געזעסן אַ יונגע פרוי, אויסגעצנדיק נעענטער צו צוואַנציק ווי צו דרייסיק
אין יאָרן. איך געדענק זיי ניט גענוי, האַגאַם איך האָב זיי שפעטער זייער אָפט
געזען, אָבער מיר דאַכט, אז זיי איז געווען אַ בלאַנדינקע מיט רואיקע,
האַלב-פאַרכאַלעמטע אויגן, מיט רעגלמעסיקע געזיכטס-שטריכן, מיטלמעסיק
אין איר פיגור.

ווען זיי איז מיך געוואָר געוואָרן, האָט זיי אַ ציטער געטאָן. איך האָב זיי
מאַשמאַעס אויפגעוועקט פון אַ טיפּן, עפשער אנגענעמען כאַלעם.

מיר האָבן זיך קעגנזייטיק פריינטלעך באַגריסט און, לאכנדיק, האָב איך
זיי געזעענט:

— וואו איז דער הער סאַציאליזם?

זיי האָט ניט גלייך פאַרשטאַנען מיין פראַגע, זייענדיק נאָך האַלב פאַר-
שלאָפּן, האָט זיך אָבער באלד אָנגעשטויסן, אַז איך מיין מאַסטן און האָט
געענטפערט:

— אַ, דער האַנס? דער קאָכט באלד.

ווי עס ווייזט אויס, איז דער נאָמען „הער סאַציאליזם“ פאַר מאַסטן
איר געפעלן, ווייל דאָס האָט קורץ אויסגערדיקט איר פרייד און לייד צו-
זאַמענגענומען; ווייל דאָס האָט קורץ געוואָגט: דער מענטש האָט ניט קיין
טאַטן און קיין מאַמען, קיין ווייב און קיין קינד, קיין געפיל און קיין געדאַנק
פאַר קיינעם אין דער וועלט כּוּך דעם סאַציאליזם, ווייל דאָס האָט דערקלערט
איר שטאָלץ אין אים און איר פאַרגעסנהייט. ער איז געווען אירער, ווי אַ
פאַרזעצטער זייער, וואָס געהערט צו איר, אָבער געפינט זיך אנדערש-וואו,
גייט אנדערש-וואו, ווייזט די צייט אנדערש-וואו, ווערט אָנגעצויגן אנדערש-וואו
און האָט א דויפּעק, וואָס קלעפט פאַר אַנדערע, פאַר פּרעמדע, ווייט, ווייט
אַוועק פון איר.

איך האָב גענומען א צייטונג אין האַנט, און האָב זיך געזעצט אין אַ
ווינקעלע לעזן, פילנדיק, אז עס וואָלט געווען גראַב צו שטערן איר אליין
זיין מיט זיך.

זיי האָט זיך צוריק פאַרטיפּט אין אירע כאַלוימעס; איך, אלץ אין צימער,
עפשער אלץ אין דער וועלט, איז באלד פאַר איר געוואָרן אויסגעמעקט פונם
„סייפּער האַכאַים“, פאַרשוואונדן, ווי די לעוואָנע הינטער די וואַלקנס...

אין געראַקצן זאָגנדיק א פריינטלעכן זייט-געזונט, האָב איך אָן ווערטער
גענומען אָפשייד פון פרוי קלארא מאַסט.

געפילט האָב איך, אַז דאָ הייבט זיך אַן א פאַמיליע-דראַמע, וועלכע
קאָן זיך ענדיקן אלס טראַגעדיע.

דאָס צעטומלטע יאָר. — פאַרזי גיט אונז אַ קאלטן עטפפאנז. —
באזענונג שטיל.

א האַסטיקער ריקבליק.

אין דער צייט, ווען דער סאָציאַליסטן-געזעץ איז דיסקוטירט געווען
אינם רייכסטאג, פלעגן מיר, אין דער קעניגסבערגער רוסישער קאלאָניע, אפט
קלערן, וואָס, א שטייגער, וועט די סאָציאַל-דעמאָקראַטיע, די מעכטיקע, האַלב-
מיליאָניקע סאָציאַל-דעמאָקראַטיע, טאָן אין דעם פּאַל, ווען דער געזעץ-פּראָ-
יעקט וועט דורכגעפירט ווערן; ווען ער וועט ווערן א געזעץ, וועט אַרויסגיין
פונם רעשוס פון די געזעצגעבער און וועט איב;רגיין אין די הענט פון די
פּאָליציי-אַגענטן מיט און אן פיקעל-הויבן: אַזענע און געהיימע מאלאכיי-כאַבאַלע.
וואָס וועט זי אין דעם פּאַל טאָן—די גרויסע סאָציאַל-דעמאָקראַטיע?
ווען ווילהעלם בראַקע האָט אין פאַרלאַמענט א קורצע צייט שזעטער
אויסגעשריען „וויר פֿיפּן אפן געזעץ“, דאָס וואָרט, וועלכעס האָט (ווי די לע-
זער-וועלן גע-רענקען) עלעקטרוירט מיליאָנען מענטשן איבער גאַנץ דייטשלאַנד,
האַבן מיר דעמדאָזיקן אויסרוף אָנגענומען פאַר אַן ענטפער. פאַר דעם ענטפער
פֿון דער פאַרטיי...

מע וועט פֿיפּן אָף דעם מויל-קאַרב-געזעץ — מאַכט דער טייטש: מע
וועט אים האָכן אין דער אַדאָמע.

אַבער דער 21-טער אָקטאָבער איז געקומען און איז אַוועקגעצונגען;
דעם סאָציאַליזם האָט מען טאַקע אָנגעטאָן אַ מויל-קאַרב; אָף דער פרייהייט וואָס
מען אַרויסגעשלעפט אַ צוואנג-יאָק; פון דער דייטשישער רעכטס-מלוכע איז
געוואָרן א גרויסע קאַזאַ-מע. מיט אַ פינסטערן קאַרצער אינעווייניק, מיט דער
יונגער גלייכהייט אין דעם קאַרצער, וואו שרעקלעכע גרויסע מיזן און ווילדע
שטשורעס האָבן פון אַלע זייטן געגריזעט די הימלישע הייליקע בלוזע
אַף איר...

האָט די סאָציאַל-דעמאָקראַטיע געפֿיפּט? האט זי געטראָצט דער בר-
טאַלער געוואַלט? האָט זי זיך כאַטש באַוויזן דורך א הינטער-טיר, ווען דער
פאראדנער אַריינגאַנג איז פאַר איר פאַרשלאָסן געוואָרן? האָט זי געענטפֿערט
ווען גיט מיט א קלאַפּ אָף אַ קלאַפּ, לעכאַלאַפּאַכעס מיט אַ מעגלעכן וואָרט.

מיט אַ מוטיקן אויסרוף? האָט זי זיך אָפּגערוּפּן מיט אַ בליצשטרעל און אַ
דונערקראַך אָף דער געדיכט-געוואָרענער פינסטערניש, אָף דער דערשטיק-
טער פרייהייט-שטימע?

ניין! אירע גרויסע קעפּ זיינען צונויפגעקומען און האָבן אַרויסגעלאָזן
דעם פּאַרעל: „גענאַסן, לאָזט זיך ניט פּראָווצירן!—די רעגירונג וויל טאַכן אַ
בלוט-באַד—לאָזט זיך ניט אויפּרעגן!“

אַ, ווי קלוג! ווי אלטקלוג! ווי פּראַקטיש, ווי טאַקטיש, ווי עמעס-דייטש!
דער גאט ב'סאַרק איז אשטייגער א מענטשיקער, געפאנצערטער און באַיאפנטער
„אל שדי“ און וואָס קענען מענטשלעכע „חרטומי מצרים“ טאָן קעגן זיינע
מאַקעס?

אַ בויג אַרונטער דעם קאַפּ, מיכעל! לייד און דולד, עד יעבר זעם,
בין דער צענדלינג (זון די מאַקעס) וועט זיין געצנדיקט, ביו די מאס וועט זיין
פאַרפולט, ביו דער ראַכע-גאט וועט זיין געוועטיקט.

און דערווייל זיינען מיר אַריין אין טורע.

מיר—און מיט אינו פילע הינדערטער אינגערע מענטשן צווישן די קאַר-
באַנעס פון דעם נייעם געווען-האַבן געקלערט:

נו, די לאַגע איז אַזעלכע, וואָס אונזערע פירער האָבן ניט געקענט פאַ-
רויסווען... דער שרעקלעכער מויל-קאַרב-געווען האָט זיי צעטומלט... נאָך איז
די זאַך ניי, נאָך שמערצט דער ערשטער קלאַפּ, און די האַנט, וואָס דאַרף
אפווערן נייע קלעפּ, האַלט צו דאָס אָרט, וואָס טוט נאָך ווי... ווער ווייסט,—
עפּשער פעלט ניט זיי סייכל, נאָר אונז געדולד... אָט נאָך אין אַ וואָך,
אין צוויי אַרום... לאַמיר וואַרטן...

עס איז אָבער אַריבער דער כוידעש נאַיאַבר, דער כוידעש דעקאַבר,
עס האָט זיך מיט אונז געזעגנט דאָס וואונדערבאַרע פאַסירונגס-רייך יאָר
1878, און דער גענעראַל-שטאַב פון דער פאַרטיי איז נאָך — לעפּאנים ווי-
ניקסטנס—אָך געשלאָפּן.

מענטשן גייען הונדערטער וויין אין געפּענגעניש אַריין, מענטשן גייען
מאסנהאַפּט אין גאַלעס אַריין, און דא איז שטיל: „אין קול ואין עונה“.

און ענרליך קומען מיר אַרויס אָף דער פרייער וועלט. עס איז שוין
אוועק אַ קאמפּעלן פון פינף-זעקס כאַדאַשים זינט די שרעקנס-הערשעפּט האָט
זיך אָנגעהויבן.

וואָס טוט די פּאַ-טיי? אין פעטערבורג דערשיינט אין געהיים, נאַראַד-
נאיא וואַליאַ, דאָרטן קומען אַרויס פּיאַקלאַמאַציעס, עס פאַרזאַמלען זיך מענטשן
און דעמאָנסטרירן אָף יער גאַס, מאַכנדיק פון יעדער גרויסער לעוואיע אַ מאַני-
פע-טאַציע פון אַ פּאָליטישן טכיעס-האַבייסיים; מאַכנדיק יעדן בוכשטאַב אין
יעדער שירע פון יעדן נומער פון אַזאַ צייטינג ווי „נאַראַדנאַיאַ וואַליאַ“ פאַר
אַ מין שריפּ: אָף דער וואַנט, וועלכע איז מאסרע אומווייע דעם טיראַן, אַז
זיינע טעג זיינען געציילטע, אַז זיין סאָך קומט.

און דאָ אין דייטשלאַנד? אין בערלין?

אלץ איז אונטערדריקט, קיין זאך רירט זיך נישט, קיין פראטעסט הערט זיך נישט, קיין אפיווער זעט זיך נישט, קיין פריי וואָרט ווערט מער נישט גע- דרוקט, מער נישט געזען, מער נישט פארלאנגט. מעכוץ לאַזאַרעץ, ווערט אין בעלגיע ארויסגעגעבן א בלעטעלע (די לאנד- סערנע) פון קארל הירש, דאן אַ וואכנבלאט אין לאַנדאָן פון יאָהאַן מאַסט, — די „פרייהייט“. אָבער די „פרייהייט“ ערקענט די פאַרטיי נישט אָן אַלס איר אָרגאַן, בעאייס קארל הירש, לאנטערנע, איז צו אומבאדייטנד צו ווערן אנערקענט. פון זיך אליין ווידער גיט די פאַרטיי גאָר נישט אַרויס, אבסאָלוט גאַרנישט.

מיר איז דאָ נישט וויכטיק אריינצוגיין אין דער פראַגע, צי די פאַרטיי- פירער אָדער מיר, די יונגע „היצקעפּ“, זיינען געווען גערעכט. זיכער איז אַז די לאַגע איז געווען א צעטומלטע, דאָס יאָהר דער ווירערן — רופט עס פראַנץ מערינג אין זיין פאַרטיי-געשיכטע. זיכער איז איצט אויך, אַז מאַרקס און ענ- געלס האָבן דעמאָלט סימפאַטיזירט מיט מאַסטן און די היצקעפּ פיל מער, ווי מיט בעבל און ליבקנעכט.

גענוג, דאָכט זיך, איז דאָ געזאָגט געוואָרן, אום צו געבן אַ באַגריף פון דער שטימונג, וועלכע האָט געהערשט אין אונזערע קרייזן, בעשאַס אייגענאטן און איך האָבן אָפּשייד גענומען פון יאָהאַן מאַסט.

און איצט דאַרף דעם לעזער זיין פאַרשטענדלעך מאַסטס אויפגענונג. זיין דאָנערוועטער-געשפּרעך מיט מיר, אַרום וועלכן עס איז גערעדט געוואָרן אין מאַריקן קאָפיטל.

אָבער די שטימונג פון יענער צייט אין אונזערע קרייזן איז נויטיק צו פאַרשטיין אויך צוליב דעם, וואָס וועט נאָך מוזן געזאָגט ווערן אין די קומענדי- קע קאָפיטלען.

(*) אָט איז וואָס קארל מאַרקס שרייבט צו פ. זארנע דעם 19-טן סענטאַבר 1879: עלף באַראַשים ווי דער סאַציאַליסטן-געזעץ איז אַריינגעקומען אין קראַפט. ניין כאַראַטישע זינט מאַסט „פרייהייט“ האָט אָנגעהויבן צו דערשיינען און א פ. ז. וואַכן אידער דער ציורליכער „סאַציאַל-דע- מאַקאַרט“, דער אויסלענדישער פאַרטיי-אָרגאַן, איז ענדלעך ארויסגעקומען:

וואָס איז נויטיק צו מאַסט און זיינע כאַיייריזם, פאַרהאַטן מיר (מאַרקס און ענגעלס) זיך צו זיי פאַסירן דאָס הייסט מיר האָבן קיין שאַיכעס מיט זיי נישט. האַגאַם מאַסט קומט-צו מיר אין הויז ווען נישט ווען...

אונזער שטרייט מיט מאַסטן האָט דורכויס נישט דעמועלעבן כאַראַקטער. ווי דער שטרייט, וואָס דערט געפירט קעגן אים פונם ציורליכער „דריילינג“: דר. העכבערג, בערנשטיין, זיין סעקרעטאַר (ערוואַרד בערנשטיין), און צ. א. שראַם. מיר כאַדלען נישט מאַסטן דערפאַר, וואָס זיין „פרייהייט“ איז צו רעוואָלוציאָנער, מיר טאָדלען אים דערפאַר, וואָס זיין צייטונג האָט נישט קיין רעוואָלוציאָ- נערן אינהאַלט אין נאָר רעוואָלוציאָנערע פראַזן, אויך זאַכן מיר אים נישט קיין פאַרוואַרן, וואָס ער קריטיקירט די פאַרטיי-פירער אין דייטשלאַנד, נאָר פאַר דעם, וואָס ער מאַכט אן עפנט- לעכן קאָנראַל אנשטאט די פירער ברויולעך צו זאָגן זיין מיינונג, ווי מיר (ענגעלס און איך) טוען...

(זאָגעט ברייט-אויסטויש, זייט 163—22-טער ברייט)

קלאַר, אַז מאַרקס און ענגעלס זיינען אויך געווען קעגן די פירער, אַז אַזוי איז די „פרייהייט“ נישט געווען צו רעוואָלוציאָנער, ד. ה. אַז ער און ענגעלס זיינען ביידע אויך געווען קעגן דער „פרייהייט“ און דער קאָנסערוואַטיווער האַלדונג פון די פאַרטיי-פירער אין דייטשלאַנד.

דעם צווייטן אפרעל זיינען מיר אָנגעקומען אין פּאַריז.

דער ערשטער איינדרוק איז געווען קימאט נאָך אַן אומאנגענעמערער ווי באַם אַריינפאַרן אין לאַנדאָן. דער עמעס איה, אַז פּאַריז אַנטוישט אין די ערשטע עטלעכע כעג, מאַכמעס מע קומט צהיין אַן מיט אילוויעס, מיט אי-בערגעטריבענע דערווארטונגען. ווי שווער דער ערשטער איינדרוק פון לאַנדאָן זאָל ניט זיין, פילט איר זיך ניט אַנטוישט, ווייל איר האָט גאַרניט דערוואַרט. פּאַריז אָבער האָט מען אייך געשילדערט אין וואָרט און אין שרייבט אַלס אַ מין גאַנדיין. אַלס אַ שטאָט פּור מיט שיינקייט, מיט גראַציע, מיט בלומען, מיט קונסט און מיט לוסט, און אַזוי ווי דאָס אַלץ זעט איר ניט אַרויסקומענדיק פון דעם „נאַרדבאַנהאַף“, פילט איר, אַז מע האָט מיט אייך עפעס אַזוי ווי געטריבן קאַטאַוועס.

דער האָטעל, אין וועלכן מיר זיינען אַראָפּגעשטיגן, איז געווען אַן אַל-טער ביניען, ניט עקסטראַ ריין, אַף יעדן פּאַל ניט גאַנדינאַרטיק אויסגעפּונזט מיט בלומען און פּלאַנצן, פּאַרקערט, אַנשטאָט דופּטנודער אַון רעווערן, האָט די נאָז אַרויסגעפּונען. אַז שטשעדרין איז געווען גערעכט, ריינדיק (דאַכט זיך אין זיין „זאָ רובעזשאַם“) וועגן פּאַריז און זאָנדיק, אַז די גרויסע שטאָט שמעקט מיט מענטשלעכקייט (פּאַכנעט טשעלאָוועטשעכטוואָם).

אין אונזער צימער איז, מאַשמאַעס, שוין פון וואָכן ניט געהייצט געוואָרן אַן אויוון, און די ערשטע נאַכט אין פּאַריז איז געווען אַזעלכע, וואָס מע פילט אין די ביינער, זיך צינדינדינדיק ווי אַ ווילנער בייגל און זיך איבער-קערנדיק פון איין זייט אַף דער צווייטער און דאָן צוריק אַף דער ערשטער, עפעס ווי אַ מעשומעד, וואָס איז זיך מעגאַיער.

אין דערפרי, אַרונטערקומענדיק צו פּרישטיק, האָבן מיר, אייגעננאָן און איר, באַשטעלט ברויט מיט קאַפע, וועלכע האָט אויסגעוויזן ביליק גענוג פאַר אונזער קעשענע.

מע האָט אונז געגעבן בולקעלעך מיט שיכלען קאַפע מיט מילך. אין יעדער שיסל איז געווען אַ גרויסער הילצערנער עס-לעפל. וואָס איז דאָס?

מיר האָבן אָנגעזעען ערשטוינט איינער דעם אַנדערן, ניט וויסנדיק וואָס צו טאָן. אין פּלוג דאַרף מען אין אַזאָ פּאַל אַריינברעקלען דאָס ברויט און דער שיסל קאַפע און דאָס עסן מיט דעם הילצערנעם לעפל, טאַמער אָבער ניט? מע קאָן זיך דאָ שוין לעכערלעך מאַכן אין דער גרויסער וועלט-שטאָט. געבן אונז איז צום גליק געזעסן אַ כאַלדאַט, אַ יוגער קערל אין גרוי-סע, ברייסע, רויטע פלודערן און אים האָט מען דערלאָנגט אַזאָ פּרישטיק, ווי אינזערן. ער האָט געזעסן. ווי אונז האט דער סייכל מעכאַיעו געווען, און מיר האָבן אים נאָכגעמאַכט.

געשמאַק איז דאָס געווען. אָבער אייגענראַקטע ברויט אין קאַפע מיט מילך, וואָס מע עסט מיטן עס-לעפל, וואָלט געווען ניט עסטעטיש אין ווענד-זעגאַלע. אַ פּשיטע שוין אין פּאַריז.

און איידער מיר האָבן געענדיקט פּרישטיק, איז נעבן אונז אוועקגעלימט

געוואָרן אַ בוך, אין וועלכן מע האָט אונז געהייסן איינשרייבן אונזערע נעמען.
אזוי ווי יעדער פרעמדער דאָרף אָננעמעלדעט ווערן בא דער פּאָליציי 24 שט
נאָך זיין אָנקומען אין פּאַריז.

עס האָט ניט לאנג געדויערט. האָבן מיר אַרויסגעפונען. אַז האַנאַס די
רעגירונג איז שוין אַכט יאָר אַ רעפּובליקאַנישע, איז נאָך אַדעאָאַס קימאַט
יעדער פּאָליציסט, יעדער צווייטער דוואָרניק און יעדער דריטער סאָלדאַט אַ
פּאַנאַאַרטיסט און אַ סוינע פון רעפּובליקאַנער.
עפּשער איז פּאַריז שיין. פּריי איז זיכער לאַנדאָן.

אין דער סאָציאַליזם?

פּאַריז איז דאָס וויגעלע פון דעם נייעם יעוואַנגעליע; פּאַריז האָט באַ
זיך געזעצן שאַרל פּוריע און סען-סימאָן — די צוויי ריזן פון דעם אָנאַאַנ
ניינצעטן יאָרהונדערט אין דער וועלט פון סאָציאַלע אידייען; דאָ האָט דער
גאַלעך לאַמענע געשריבן זיינע, ווערטער פון אַ מאַמין, וועלכע קענען פּאַר-
גליכן ווערן מיט די בעסטע פון אונזערע נעוויאים: דאָ האָט זשאַרוש זאנד (אַ
פּריי בעזורעס מאַנסביל) געדיכטעט אירע סאָציאַלע רעאַמאַנען; דאָ זיינען אין
צייט פון איין יאָרהונדערט געווען פיר רעוואָלוציעס, פון וועלכע די לעצטע,
די קאַמונע, איז געווען אַ סאָציאַלע, מער ניט פּאַר דער צייט; דאָ האָבן גע-
לעבט און געווירקט קאַרל מאַרקס און מוישע העס, לודוויג בערנע און היינ-
ריך היינע, ביידע ווערנדיק דאָרטן באַגראָבן, ביידע שטאַרבנדיק, ווי די קאַמ-
נע איז געבוירן געוואָרן — פּאַר דער צייט.

וואו זשע איז דער סאָציאַליזם?

ער איז געווען, אָכער האָט זיך ניט געזעען. אין דער פרעסע איז געווען
נאָר איין-איינציק קליין בלעטעלע, אַרויסקומענדיק איין כּאָל אַ וואָך, אין
פּאַרלאַמענט איז ניט געזעסן איין-איינציקער סאָציאַליסט, און אין די איינציקע
צוויי ערטער, וואו עס פלעגן זיך פּאַרזאַמלען סאָציאַליסטן, האָט מען גערעדט
דייטש און רוסיש, מייסטנס דייטש.

איין טאָג אָף אַ שפּאַציר-גאַנג האָבן מיר מיט פּריידן דערזעען איבער
דעם טויער פון אַ גרויסן מעכטיקן ביניען די ווערטער:
„פּרייהייט, גלייכהייט, ברידערלעכקייט“.

אונזער פּרייד האָט לאַנג ניט געדויערט. מיר האָבן אויסגעפונען, אַז
דער ביניען איז ניט אַ טעמפל, ניט אַ מוזיי, ניט אַ ביבליאָטעק, נאָר אַ
טורמע.

ווער איז געווען אַפּן האַרצן די ערשטע צייט אין פּאַריז.

א דענקווידיקע רעבאטע. — פרוי העס: קיינע געטער. קיינע
 געצן! — מײן ערשטער אויפטרײט א קלעגלעכער דורכפאל. — חײק-
 טאָר דאווע. — א שוסטער, וואס זאגט נײט אָפּ און א אײטאליעני-
 שער טײפּ. — דער בוכבינדער טאָפּער. — מײן ערשטע באקאנטשאפט
 מיט פעטער לאווראו.

אין איינעם פון די צוויי פאָריווער סאָציאליסטישע לאַקאַלן, אַרום וועל-
 כע ס'איז גערעדט געוואָרן אין דעם לעצטן קאַפיטל, איז אײן שאַבעס אָוונט
 פאָרגעקומען אַן אינטערעסאנטע דעבאַטע.

אינטערעסאַנט איז זי געווען אי צוליב דעם אייניקל, ארום וועלכן עס
 איז גערעדט געוואָרן, אי צוליב א געוויסער פּערזאָן צווישן די דעבאַטאַנטן.
 אָף דער טאגס-אַרדענונג איז געשטאַנען אַ רעוואָלוציע, וועלכע איז
 געווען צוגעשיקט פון דעם לאַנדאַנער קאָמוניסטישן אַרבעטער-בילדונגס-פאַרײן.
 אין דער רעוואָלוציע איז שאַרף געטאַדלט געוואָרן די פירערשאפט פון דער
 דײַטשישער סאָציאַל-רעמאָקראַטישער פאַר איר האַלטונג קעגן דעם אונטערדריקונגס-
 געזעץ, זינט ער איז אריין אין קראַפט.

פאַר אונז דאָ אין פאַריז איז געווען די פּראָגע, ווי מיר זאָלן זיך
 שטעלן צו דערדאָזיקער רעוואָלוציע, וואָס אין איר איז לײכט געווען צו זען,
 אַז דער קאָל איז דער קאָל פון דעם לאַנדאַנער קלוב, אָבער די הענט זײנען
 די הענט פון יאָהאַן מאַסט. די פּראגע איז אַלזאָ געווען: זאָלן מיר אונטער-
 שטיצן דעם באשלוס פון אונזערע לאַנדאַנער גענאָסן און דערמיט פאַרדאַמען
 די דײַטשישע פאַרטיי-פירער אָדער, פאַרקערט, זיי דאַן זײן לעקאַף זוכס.

די דעבאַטע איז געוואָרן היציקער, אויפגערעגטער, מער פּערווענלעך פון
 מינוט צו מינוט. דערבײַ זײנען דאַן געווען צווישן אונז ווייניק פאַרטיידיקער
 פון בעבעלן, ליבקעכטן און אנדערע דײַטשישע פירער. און אפילע זיי, די וויי-
 ניקע, זײנען אין זײער פאַרטיידיקונג געווען נאָר לוי-ווארימלעך, רײדנדיק
 מער קעגן זײערע אָנגרייפער, ווי פאַר די אָנגעגריפּענע, טאַדלענדיק מער
 דעם טאָן פון די רעדעס, ווי זײער אינהאַלט.

און מע האט זיך געהיצט.

די דעבאטע האט געהאלטן בא ווערן לאנגווייליק, ווייל קיין נייעס איז שוין פון ביירע צרפֿאָדים ניט געווען מער וואָס צו זאָגן, ווען עס האט פאסירט דער פערזענלעכער „אינצידענט“, וועלכן איך האָב אין אָנהויב קאפיטל דאָ דערמאָנט.

עמיצער, איך געדענק ניט ווער, האט אין אַן ענטוויאסטישער רעדע געהאט פארטיידיקט בעבעלן און ליבקנעכטן, און דער געמאכטער איינדרוק איז געווען זייער אַ שטארקער. דאס וואָלט ווארשיינלעך ניט פיל גענוצט די קעגן-נער פון דער לאַנדאָנער רעוואָלוציע, אָבער די ווירקונג איז געווען קלאָר צו זעען אַף אלעמענס פענימער.

מיטאַמאָל האט זיך אויפגעשטעלט אַן אַלטע, אין שוואַרצן געקליידעטע פרוי, אַלט אַ יאָר 60, אויב ניט מער.

— די בירגערין, — אלע זיינען דאָן, אַפילע אין דייטשלאנד און אַ פשיטע שוין אין פראנקרייך, געווען „בירגער און בירגערײנען“, דאָס וואָרט גע-נאָסע“ אלס אַ נין טיטל איז דאָן נאָך ניט געווען אין דער מאָדע. — אַלזאָ: „די בירגערין, — האט דער פאָרזיצער אויסגערופן, — האט דאס וואָרט!“ זי האט דאס וואָרט גענומען, אין זאָל איז געוואָרן שטיל, די ליידן-שצפטן זיינען אַף אַ וויילע אזוי ווי איינגעשלאָפן און מע האָט געקענט הערן דעם אייגענעם פולס.

קורץ איז געווען איר רעדע און פון אַ קינסטלערישן שטאנדפונקט ניט זייער געלונגען, אָבער צו דער זאָך: זי האט אונז געראטן צו דענקען פאר זיך, ניט צו גלויבן אין אַוטאָריטעטן, ניט צו פארגעסערן מענטשן, זיי מעגן זיך זיין ווער זיי ווילן, און צו פארראמען דאָס, וואָס איז שלעכט, ניט אַכטן-דיק אַף דער קוועלע, פון וואַנען עס קומט.

און דירעקט אָנגרייפנדיק בעבעלן און ליבקנעכטן, האט זי אויסגערופן: — „קינדער, האט איר קיין גאָט ניט מער, איז זאָלט איר אויך קיין געצן מער ניט האָבן!“

נאָך אַ שטורם אַפלאָאָדיסמענטן האָט יעדער גענומען פרעגן באַם צווייטן, ווער די פרוי איז,

דאס איז געווען אין פארוי אַן אַלגעמיין געליבטע און געאכטעטע אַל-מאָנע פון א בארימטן מאַן, וואָס איז דאָן געווען ערשט פיר יאָר טויט. קוקן-דיק אַף די שיינע ווייסע האָר פון דער זעכציק-יאָריקער פרוי מיט איר זעכצן-יאָריקן ענטוויאָוס, האָט מען זיך איצט, וויסנדיק ווער זי איז, דערמאָנט אַן איר מאַן, דעם גרעסטן פון די, וואָס מע פלעגט רופן פילאָזאָפישע סאָציאליסטן; דעם מאַן וואס האָט מיטגעקעמפֿט, כאָטש ער איז געווען אַ פילאָזאָף, אַלזאָ, אַ „אישת תּושבֿ אהלים“, אין דער דאָרעם-דייטשישער רעוואָלוציע פון 1849; וואס איז דערפאר פאר-מישפעט געוואָרן צום טויט — „בלא ראייה“, אויב מע וועט אים כאַפֿן — און איז געשטאָרבן (אין 1874) א מיטגליד פון לאַסאַלס פארטיי, צו וועלכער ער איז געווען צוגעשטאנען אזוי גיך, ווי לאַסאַל האָט אָנגעפאנגען זיין גרויסע אַגי-טאציע, און אזוי גיך, ווי די אלגעמיינע אמניסטיע האט אים געגעבן די מעג-לעכקייט צוריק צו קומען קיין דייטשלאנד; מע האָט זיך ערינערט, אַז דאָ

שטייט פאר אונז די אלמאָנע פון איינעם פון די ערשטע דייטשישע סאַציאַ-
ליסטן — פון מוישע העס.

אז דער מאן איז אויך געווען א לעבנסלענגלעכער נאציאָנאליסט, האבן
די מייסטע ניט געוואוסט און מיר — ראבינאָוויטש, אייגענסאָן און איך —
האָבן זיך וועגן דעם ווייניק וואס געקומען, אפילע ראבינאָוויטש דער שפע-
טערדיקער ציאָניסט.

דורך אַ צופאַל בין איך געזעסן נעבן פרוי העס יענעם אוונט און, גיי-
ענדיק אַהיים נאָך דעם מיטינג, האָט זיך מיר די גאַנצע צייט געדאַכט, אַז
איך בין אן אַוונט געזעסן אין הייליקע, ד' אמעס'.

א וואָך שפעטער האָב איך באַ זיך באַשלאָסן צו פרובירן אַליין עפעס
זאָגן, אין דער עפנטלעכקייט, ווען ניט ווערן אַ רעדנער.
אַט איז וואס האָט פאַסירט.

ערגעץ א דייטשישער גענאָכע האָט געהאַלטן אַ פאַרטראַג. מיט דער
אבזיכט צו נעמען אַן אַנטייל אין דער דיסקוסיע נאכן פאַרטראַג האָב איך
געמאַכט די גאַנצע צייט נאָטיצן. ענדלעך איז די רעדע געווען צו ענד און
די דיסקוסיע אין פולן גאַנג.

לאָמיר נאָר ווארטן ביז דער און דער וועט אַפריידן, האָב איך באַ
זיך באַשלאָסן, דער און דער האָט אַפגערעדט, איך האָב זיך א הויב געטאָן,
אַבער ניט פלינק גענוג. אַן אַנדערער האָט געקראָגן דאָס וואָרט. נאָך אים
וידער אַן אַנדערער און דאָן וידער איינער. האָב זיך אַלץ ניט האַסטיק אויפ-
געהויבן. וואָס צו זאָגן האָב איך נאָך אימער געהאַט, אַ יאָ, זייער פיל
אַפילע.

עס איז געקומען די צייט, ווען קיינער האָט שוין מער ניט געוואָלט ריידן.
וואָלט איך דאָס געוואוסט, וואָלט איך עפּשער געבליבן זיצן... מיין האַרץ האָט
געקלאַפט עפעס גאָר מעשוּגענערווייז. איך האָב זיך צום לעצטן מאָל א הויב
געטאָן און, ליירער, קיינער האָט באַ מיר ניט אַרויסגעכאַפּט, דאס וואָרט און
דער פאַרויצער, ווייזנדיק אַף מיר מיטן פינגער (ער האָט ניט געוואוסט מיין נאָ-
מען), האָט אויסגערופן:

„בירגער... אוינער... האָט דאָס וואָרט!“

ארימער בירגער אוינער, אַרימער, אַרימער איך!

מיין האַרץ האָט גענומען קלאַפן נאָך האַסטיקער ווי פריער, מיינע פיס
האָבן זיך גענומען טרייכלען. קלאַפנדיק אַ קני אן אַ קני, אין קאָפּ באַ מיר
זיינען אַרומגעגאַנגען מיל-רעדער, אין די אויגן איז געוואָרן פינסטער...

„בירגער, פאַרויצער!“ האָב איך קימאַט מיט אַ קוויטש אויסגעשטאַלט
און מיט א שפּעסענעם פאַנים, וועלכער האָט ניט געהאַט זיין גלייכן ניט אין
פאַריו, ניט אין כעלעס, האָב איך זיך אַוועקגעזעצט צוריק, האַפנדיק, אַז מע
וועט גלויבן, אַז איך האָב נאָר געוואָלט זאָגן, אַז איך האָב גאָר ניט וואָס צו
זאָגן, אַז איך האָב א שטייגער אייגנטלעך גאָר ניט געבעטן, אומיס וואָרט'.

הָאָט מען דאָס געגלויבט? הָאָט עמיצער, פאַרקערט, זיך געזאָכט אין
הויסן? איך בין געווען אַווי צעטומלט פון מײן שרעקלעכער נירערלאַגע, אַז
איך האָב גאָר נײַט. קײנעם נײַט געזען. נײַט געהערט.
אהײם בין איך געקומען א געפראַכענער מענטש און וואָלט געוויס גע-
ווינט, ווען איך וואָלט זיך נײַט געשעמט פאַר מײנע 23 יאָר. א טרויעריקער
דעביט!

וועגן דעם נאָר וואס דערמאנטן ראַבינאַוויטש (אױר) וואָלט זיך גע-
וואָלט עטוואָס זאָגן, אָבער די צײַט איז קורץ. עס וועט געניג זײן אַ וואָרט.
ער, וועלכער איז געווען א לערער אין אַ פּאָלק-שול אין פּריסיש
פּוילן (אין זערקאָוו), איז ארויסגעוואָרפן געוואָרן פון זײן „אַמט“ צוליב זײנע
סאָציאַליסטישע אידײען. ער איז געקומען קײן פּאריז דירעקט צו אונז. מיר
זײנען דאָן געווען זײער אינטימע פּרײנט, און מיר הָאָט זיך דאָן נאָך נײַט גע-
כאַלעמט; אַז ער וועט אין וואסערע פּינף יאָר ארום ווערן א דעזערטיר פון
אונזער אידײשן פּאָלק אין דער אײנטערנאַציאָנאַלער אַרמײ.

נאָך ווײניקער וואָלט זיך מיר דאָס געלייגט אַפן סײכל וועגן אַן אַנ-
דערן פון אונזער צירקל, אַרום וועלכן מיר וועט אויסקומען צו רײדן שפּעטער.
דאָס איז געווען א געוויסער פּינקלשטיין. אַ יונגער מאַן, מיט עטלעכע יאָר
עלטער פאַר מיר, מיט אן אומגעוויינלעכער באַלעזנהײט. עס איז קימאַט נײַט גע-
ווען קײן זאָך, אײבער וועלכער ער הָאָט נײַט געקענט רײדן אײנטעליגענט און
לאַגיש. אויסגעצײכנט הָאָט ער זיך פונרעסטוועגן פון אַלעמען אַן אן אױסנאַם
אין דער פּאַריזער קאָלאָניע דערמיט, וואָס ער הָאָט פאַרשטאַנען נײַט ווײני-
קער פון 22 שפּראַכן, פון זײ זעקס צו רײדן און צו שרײבן.

פיל רײדן קען איך אײצט אויך נײַט וועגן מײנע אַנדערע כאַוויירן און
באַקאַנטע, צווישן זײ מענטשן, וואָס האָבן געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער
באַוועגונג און פּילײכט שפּעטער אויך, נאָר איך האָב זײ פאַרלאָרן פון אויג
קימאַט פון יענע צײַטן אָן.

אַפּשטעלן וועל איך זיך אַף א ווײלינקע אַף אײן מערקווירדיקער פּער-
זאָן, וואָס הָאָט געקאַנט האָבן א גרויסן אײנפלוס אַף מײן לעבן און הָאָט עס
זיכער געהאַט אַף מאַסטס, אַביסל אַף וויליאַם מאָריסעס. דאָס איז געווען
הײקטאַר דאָווע.

ער איז געווען אַן אַנאַרכיסט פון באַקוּנינס כײדער, אין צו יענער צײַט
הָאָט זיך אײס פאַרוואָלט קענען רוסיש. מע הָאָט אײס אָנגעוויזן אַף מיר אלס
א יונגן מאַן, פון וועלכן ער וואָלט קענען קריגן רוסישע לעקציעס. גענויסיקט
הָאָב איך זיך צו יענער צײַט שטאַרק אין געלט, אָבער ער הָאָט מיר אָנגעבאַטן פּראַנ-
צוויזשע לעקציעס אַלס געזאַלט פאַר מײנע רוסישע, און איך האָב עס מיט
פאַרעניגן אָנגענומען.

הָאָט זיך אָבער גלייך בא אונזער ערשטער לעקציע געצײגט אַ גרויסע
שוועריקײט. ער הָאָט נעמלעך גערעדט זײער שלעכט דײטש און איך נאָך

ערגער פראנצויזיש. דער שפראכן-האַנדל איז געגאַנגען זייער שווער. דערפאַר
אַבער איז זייער פלינק געגאַנגען אונזער אונטערהאַלטונג אין האַלב-דייטש
פאלאוויגא-פראנצויזיש און מיר זיינען גיך און גוט באַקאַנט געוואָרן.

דאַווע איז געווען אַ בעלגיער פון זייער אַ רייכער פאַמיליע, אַ מאַן מיט
אַ באדייטנדער בילדונג, מיט אַ פיינעם עסטעטישן געשמאַק און מיט אַן
אַריסטאָקראַטישן אַפּעטיט באַ אַ דעמאָקראַטישן טיש, ווייל זיינע עלטערן האָבן
דיך שוין לאַנג געהאַט פון אים אַפּגעזאָגט, און ער פלעגט פאַרדינען זיין כאַיו-
גע דורך איבערעצוגעבן פון אַנדערע שפראַכן אַף פראַנצויזיש.

מיר איז ער זייער געפּעלן געוואָרן, האַגאַם זיין אַנאַרכיזם איז מיר פאַרגע-
קומען קימאַט מעאויעמדיק. דאָס איז געווען אַ איבערגעטריבענער באַקונוים,
האַס זיין גרונטלאָגע איז געווען אַ שרעקלעכער האַס פאַר קאַרל מאַרקס.
איך האָב אויבן געזאָגט: ער האָט געקאַנט האָבן אַן איינפלוס אַף ביין
לעבן. עס איז באַ מיר איצט קיין שום סאָפּעק ניטאָ, אַז ווען ניט דאוועס
סינע צו מאַרקסן, וואָלט איך צו אים געוואָרן אַזוי נאָענט אין אידייען, ווי
איך בין עס געוואָרן פּערזענלעך.

דער עמעס איז, אַז אין גרונט האַרצן האָב איך שטאַלצירט מיט דער
אידישקייט פון מאָזעס העס, קאַרל מאַרקס, פּערדינאַנד לאַכאַל, יאָהאַן יאַקאַבי
און פּילע אַנדערע. האַגאַם אַלס אינטערנאַציאָנאַלער מענטש האָב איך עפּשער
דערצו קיין רעכט ניט געהאַט, ווייניקסטנס ניט לויט ווי איך האָב דעם אינ-
טערנאַציאָנאַליזם דעמאָלט פאַרשטאַנען.

ווען דערפאַר דאווע פלעגט שפייען פייער און פלאם, דערמאנענדיק דעם
נאָמען מאַרקס, האָט ער דערמיט אַליין אויפגעשטעלט אַ מעכיצע צווישן אים
און מיר אַפּילע אין אַנדערע זאַכן, און זיין פראָפּאגאַנדע פאַר זיינע אידייען
האַט מיך ווייניק וואָס באַרירט.

מאַרקסן האָב איך העכסטנס געקענט אַליין אָנגרייפן, אַ פּרעמדן האָב
איך דאָס ניט געקענט „דערלויבן“.

מיט דאַווען וועלן מיר זיך אויך נאָך טרעפן שפּעטער אין לאַנדאַן. דא
וועל איך נאָר זאָגן נאָך אַ וואָרט אָדער צוויי צו געבן דעם לעזער אַ קלאַרערן
באַגריף וועגן אים אַלס פּערזאָן.

ווען ניט זיין קורצזיכטיקייט, וועלכע האָט געגעבן זיינע אויגן אַן אומ-
אַגענעכען בליק, וואָלט ער געווען אַ בילר-שיינער מאַן, און ער האָט וועגן
זיין פאַנים און זיין אויסזען געטראכט: די שיינע בלאַנדע באַרד, די האַר
אַפן קאַפּ זיינען קיינמאַל ניט פאַרנאַכלעסיקט געוואָרן אַפּילע ניט אין שווע-
רע צייטן. אַף זיך און אַרום זיך האָט ער טאַמיר ליב געהאַט שיינע זאַכן, און
ער האָט זיך פאַרגינגען אַזעלכע טייערע בילדער, וואָס אונז, אין דער רוסישער
קאָלאָניע, פלעגט זיך פאַשעט פון זיי שטילן די האַר קאַפּויר. ער האָט זיך
פאַרגונען אַ בעסערע דירע, ווי זיין קעשענע האָט אים דערלויבט, און לוקסוס-
זאַכן אין דער דירע.

פארהייראט איז ער דאן געווען מיט אן „אינטערנאציאנאלקע“, אן אמאָ-
ליקע אַרבעטער-מיידל, מיט וועלכער ער האָט זיך שפעטער צעשיידט.
טילע גליקלעכע שאַען האָב איך פאַרבראכט מיט דעם פאַר-פּאָלק איי-
בערהויפּט. ווען עס איז געקומען די צייט פון צוויי-מאל-א-וואַכיקע מיטגאַ-
עכנס, און באַ דאווען פלעג איך אָפט פאַרדינגען אַ טעלער זופּ, אָדער אַ טאס
קאַפּע.

אין מאכשאוועסן! דאָס איז געווען א וואונדערבארע צייט אין פאַריוו,
בעאייס מע פלעגט עפן צוויי מאָל א וואָך און די איבעריקע צייט אזוי וויי-
ניק ווי מעגלעך הונגערן! מיינ און דיינ איז אין אונזער צירקל געווען קי-
מאָט אַפגעשאַפט, האַגאָס איך איינ האָב בעשום אויפן ניט געקענט באַ זיך
פּויעלן אין דעם סארט קאַזניום אַיינצונעמען מיינע עטלעכע שווער-דערוואר-
בענע ביכער, וואָס דערפאַר האָב איך בא איינעם אָדער צוויי פון מיינע פריינט
געהאַט א שעם פאַר א „בורזשוי“, ווי מע וואָלט דאָס היינט גערופן אין קליין-
רוסלאנד אין ניו-יאַרק. געלט, קליידער, א הענד אמאָל — אלץ, וואָס מע וויל,
אַבער ביכער? ניין. דאָס איז „לבעלה כן הטבע“...

און אונזער קאָמוניסטיש לעבן איז געווען שיין, פול מיט פאַעזיע. וואָס
איינער האָט געהאַט, איז געווען דאָס אייגנטום פון אַלעמען, און נאָר זונטיק,
אַמאָל מיטוואָך, אין פּוילישן רעסטאָראַן, באַ א שטיקל בורזשואוּן קאַלבס-
בראָטן מיט אַ טעלער אינדוידוואַליסטישן זופּ, אין וועלכן ניט אייגענסאַן. ניט דער
„קניאַז“ טשערקעסאָוו, ניט דער שפעטערדיקער פּראָזענסאָר לעאַן, ניט ערגעץ
אַן אנדער מויל האָט קיין כּיילעק ניט געהאַט, נאָר דאן האָט אַ מענטש גע-
פילט, אז ער לעבט מאיסע בעהיימע, אָט עפעס גלאַט אזוי, פאַר זיך, כאַפט
עס דער קאָריק!

און ווער רערט ארום דעם בארימטן הויז אין נומער 6 אין דער גאס
ליאַנעיי, וואו איבער אַ פראנצויזישן ווייט און ברייט בארימטן שוסטער האָט
געוואוינט סאפער, א רוסיש-אידישער איינבינדער, אייגענסאַן און איך נעבן אים,
דאבינאָוויטש איבער אונז, דאן א רייטש און א געכאַרענער רוס און דריי
איטאַליענער מיט א שווייצער נעבן זיי — אין סאכאקל א האלב טוך נאַציאַ-
נאַליטעטן, וואָס דערפאַר האָט אונז דער אלטער לאווראוּ געגעבן דעם טיטל:
„איינוואוינער פון דעם אינטערנאַציאָנאַלן הויז ליאַנעיי“, — א טיטל, וועלכן מיר
האַבן ווירקלעך, האגאָס האלב לאכנדיק אָנגענומען איין טאַג, ווען מיר האָבן
זיך אָרגאַניזירט אין א „כאַציאַליסטישע גרופּע“, און דער אלטער האָט פאר
אונז אויסגעארבעט סטאַטוטן.

פיל איז פון דער גרופּע ניט ארויסגעקומען. נאָר געמיינט האָבן מיר
גוט.

א וואָרט וועגן דעם ווייט און ברייט באקאנטן שוסטער און וועגן די
איטאַליענער גענאַסן.

דער שוסטער איז געווען בארימט דערמיט, וואָס ער האָט א שוך אָדער

א שטיוול קיינמאל ניט אָפגעזאָגט דעם לעבן. ניט קענען היילן א קראנקן שוך? אובזין! אזא זאך איז גאָר אין דער וועלט ניטאָ, און וויפל לאטעס אָף לאטעס, וויפל שטשאַבעריי אָף שטשאַבעריי א שטיוול האָט אָף זיך ניט גע- האט און וויפל שוטטערס עס האָבן זיך ניט אנזאגט פון וועלן אפילע אָנ- זעען אזא מין לעדערנע טראנטע—אונזער שאַכן האָט זי פאריכט.

וועגן די דריי איטאַליענער איז דאָ פיל צו דערציילן, אָבער מיר ווילט זיך וואָס גיכער קומען צו לאוראוון, און איך וועל דערפאַר בעקיצער שילדערן דעם עלטסטן צווישן זיי; ער איז געווען אַ טיפ אין דער באַוועגונג פון די זיבעציקער יאָרן, און עס לוינט אים צו קענען.

דער באלדאווער איז געווען אַ יונגער מאַן, שטאַרק ווי אַ ריז, אינטע- ליגענט און קינדיש-ערלעך. פון דערהיים האָט ער געמוזט זיין א פאַרצערטל- טער בעניאָכעד, אויפגעצויגן אין וואוילטאָג. אַרבעט האָט ער פיינט געהאַט ווי דעם טויט, און אַפילע גייסטיקע אַרבעט אין דער באַוועגונג, פראָפאַגאַנדע- אַרבעט האט ער געהאַלטן פאַר אַ שרעקלעכע לאַסט, ניט אַכטנדיק דערויף, וואָס ער איז געווען אַן איבערגעגעבענער סאָציאליסט.

ער איז געקומען קיין פאַרזו פון דער שווייץ, פון וואַנען ער איז געווען ארויסגעטריבן אַביסל פאַר זיין סאָציאַליזם—דאָס איז דאָרן דעמאָלט געווען אומשווייצאַריש, אַזוי ווי דאָ, מיט יאָרן צוריק, אומאַמעריקאַניש—אָבער דעריקער פאַר אַ סקאַנדאַל אין אַ רעסכאַרצן ערגעץ וואו, אין וועלכן ער איז געווען פארוויקלט.

אין דער שווייץ האָט ער שטודירט מעדיצין. מיטן אַרויכפאַרן האָט זיך געענדיקט זיין שטודירונג; ער האָט עס געזאַלט פאַרזעצן אין פאַרזו, אָבער די פוילקייט זיינע איז געווען אין וועג. די עלטערן האָבן, מאַשמאַעס, גע- מיינט, אז ער שטודירט אין פאַרזו, אָדער ער גרייט זיך דערצו פאר, ווייל ער פלעגט קריגן רעגלמעסיק אין אָנהויב פון יעדן כוידעש 150 שראַנק. דאָס (30 דאָלאַר) איז, לאַמיר אַגעזו אורכע באַמערקן, אין אונזערע אויגן געווען אַ גאַנצער אייגנט פאַר איין איינציקן זאָכער—אָבער דאָ קומט דער שפאַס, א טרויעריקער שפאַס, אויב איר ווילט.

מיט 150 פראַנק אַ כוידעש פלעגט מען אין יענע צייטן, גוט לעבן און זיין אימשטאַנד צו צאָלן פאַרן לערנען. מאַרקאַטעלי (אַזוי האָט ער גע- הייסן) איז אָבער געווען די גוטסקייט אליין, און אַזוי גיך ווי ער פלעגט קריגן זיין געלט, פלעגט ער צונויפנעמען קימאַט אלע „איינוואוינער פון דעם אינטערנאַציאָנאַלן הויז ליאָגעיי“ און פלעגט זיך אַוועקלאָזן הוילען. אין צייט פון 2—3 טעג פלעגט אים זיין געבליבן עטלעכע פראַנק. מיט דעם געלט פלעגט ער זיך פאַרשאַפן פראָוויאַנט אָף עטלעכע וואָכן. דאָס הייסט א צענדליק לעבלעך ברויט, א מאַסע פרוכטן, אַ פונט טאַבאַק און פלעגט זיך לייגן שלאַפן, ניט אויפשטייענדיק פון בעט (זיך אָנצוכאַן און אַרויסצוגיין אין גאַס) ביז דער סקלאַר פראָוויאַנט איז געוואָרן פוסט.

דאָס פלעגט געוויינלעך פאַסירן אַסאַך פריער, ווי ער פלעגט האָבן אויסגערעכנט, מאַכעט עס זיינען געווען אַרנב אים אַ שיינ ביסל באלאָנים

אך ברויט און אויבס, און דער פויעל-יויצע דערפון איז שטענדיק געווען. אז סארקאטעלי, וועלכער האָט קיינמאָל ניט געבאָרגט און ניט געבעטן, פלעגט מוון ארויסקריכן פון בעט.

זייענדיק זייער שטאַרק קערפערלעך, פלעגט ער לייכט קריגן אַ שטעלע באַ פירן, אָדער, ריכטיקער, טראָגן פיאַנעס, וואו מענטשן פלעגן זיך קרוישקען פון איין דירע אף דער אַנדערער. מיטן פארדינטן געלט האָט ער זיך מאָל פאר מאָל איינגעקויפט זיין ברויט-פארגרייט ביזן ערשטן פונם נאָענטסטן כוידעש און האָט זיך דאָן פון דאָס ניי אריינגעקליבן אין בעט, וואו ער פלעגט שלאָפן און לייענען, לייענען און שלאָפן און אין דער צווישנצייט קייען.

אייגענטאן און איך האָבן אים אויסגעלערנט טרינקען, רוסישע טייַ פון אונזער אייגענעם סאַמאָוואַר, אָבער ער פלעגט דאָס ניט שטענדיק אָנעמען. מיר זיינען ביסלעכווייז געוואָרן גרויסע גוטע פריינט. ווער ווייכ, וואו ער איז איצט דער ליבער, האלב-ווילדער, אָבער זייער אינטעליגענטער מאַר-קאטעלי?

אָפּט האָבן איך צרום אים אין שפּעטערע יאָרן געטראכט, — אָפּט און ליבעפול, צייטנווייז מיט אַ שמייכל אף די ליפן, איבערהויפט, ווען מיר פלעגט קומען פאר די אויגן דאָס איטאליענישע ווערטל: „דאלטשע פאר ניענטע“, — מאכט דער טייטש: זיס איז אַרומצוגיין ליידיק!

אין דעם „אינטערנאַציאָנאלן ליאנעזישן הויז“ (קימאַט העקדעש) איז, ווי די לעזער ווייסן שוין, געווען א געוויסער סאַפּער, א בוכבינדער. אָט דער סאַפּער האָט געהאט אַ גאַנצן און גאַט. וואָס האָט מער פאַרדינט, אַז אַ פראָסטער באַסער וואָדאָס זאָל אים דינען, ווי אַסאַך אַנדערע נעטער, אימפּאַרטירט פון אַזיע.

דער גאַנצער און דער גאַט זיינען פאַר סאַפּערן געווען לאווראָווס הויז און אין אים לאַווראָוו אַליין.

דער אַלטער פלעגט דעמאָלט האָבן באַ זיך אַ גרויסן טייל פון דער קאַלאָניע יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק. מאָנטיק אָונט פלעגט לאַווראָוו פאַר-לעזן. דאָנערשטיק אָונט פלעגט מען זיך באַ אים צוזאַמענטרעפן אום אנגע-נעם פאַרבּרענגען אַן אָונט.

דאָס אַלץ האָבן מיר דערפאַרן פון סאַפּערן, און, ווי עס האָט זיך שפּע-טער אַרויסגעשטעלט, האָט סאַפּער געלעבט פון מאָנטיק ביז דאָנערשטיק און פון דאָנערשטיק ביז מאָנטיק מיט דעם טאַינעג, וואָס ער האָט געהאַט, אים פאַרדייענדיק, און מיט דעם פאַרגעניגן, וואָס דאַרף קומען, אים דערוואָרטנדיק. פאַר אים איז געווען אַ גרויס גליק צו זיין אַרום דעם אַלטן, צו מאַכן דעם סאַמאָוואַר, צו טאָן אַן אַנדער אַרבעט, דינענדיק זיין גאַט, דעם גאַט, וואָס ער האָט געליבט, בכל נפשו ומאורו, דעם גרויסן, דעם איינציקן...

סאַפּער איז געווען אַ קרענקלעכער מענטש. און זיין ליבע האָט אָנגע-נומען אן אומנאַטירלעכן, ניט צו זאָגן: איבערנאַטירלעכן כאַראַקטער. אָבער

ווער האט געקענט דעם גרויסן אלטן מאן ניט ליבן? ווער וואלט זיך ניט
געשעצט גליקלעך פאר אים וואָס צו טאָן?
און שרייבנדיק דיוואָזיקע שורעס, דאַכט זיך מיר, אַז איך לעב איבער
די גליקלעכע צייט, לעב זי איבער פון דאָס ניי, פון דעם ערשטן טאָג ביזן
לעצטן.

און דאָס איז פאר מיר פּערזענלעך געווען אַ גליקלעכע צייט, וועלכע
מיר האָט דאָן געבראַכט א גליקלעכער צופאל.
אַט איז וואָס האָט פּאַסירט:

אין דער שווייץ איז יענעם יאָר דערשינען א „אַרבוך פיר סאַציאל-וויסנ-
שאפט און סאַציאל-פּאָליטיק“, וועלכן דער יונגער רייכער קארל העכבערג—
דער גילדענער פּעטער פון דער סאַציאל-דעמאָקראַטיע—האַט ארויסגעגעבן,
און עדוארד בערנשטיין צוזאַמען מיט העכבערג און צ. א. שטראַם פלעגן רע-
דאגירן. דער „גאַלדענער אַנקעל“ האָט אין דעם זשורנאַל זיך גערופן דר.
ריכטער, — א נאָמען, אונטער וועלכן ער האָט מיט א יאָר צוויי פריער געגרינד-
דעט דעם דייטשישן מאָנאַטלעכן זשורנאַל „די צוקונפּט“.

לאַווראַוו האָט געקראָגן פון דער שווייץ די איינלאַדונג צו שרייבן דעם אַרטיקל
איבער רוסלאַנד און דער רוסישער סאַציאַליסטישער פּאַרטיי פאר דעם סאַציאל-
פּאָליטישן טייל פונעם יאָרבוך. דאָ איז אַבער געווען א זאָפּלעטע שוועריקייט: די
צייט איז געווען קורץ, און דער אַרטיקל האָט געמוזט זיין לאַנג, פיל לענגער
ווי לאַווראַוו אליין, שוין ניט ריינדנדיק פון זי ארויסגעבער, וואָלט עס גע-
וואָלט האָבן און דאָס הויפּטזאַכלעך דערפאַר, ווייל דער אלטער האָט קיינ-
מאָל ניט געקענט שרייבן אויבערפּלעכלעך און קורץ, מאַיסע רעפּאַרטיאַר.

דערביי האָט לאַווראַוו, וועלכער האָט געקענט רייכט זייער גוט צו די-
ענען און צו פאַרשטיין, ניט געקענט דייטש שרייבן. ער האָט זיך גענויטיקט
אין אן איבערזעצער, און אין דער קאַלעָנניע זיינען געווען שיינע עטלעכע
מענטשן, וואָס וואָלטן געקאָנט איבערזעצן פון דייטש אָף רוסיש, אָבער נאָר
איינער, וועלכער האָט געקענט פון רוסיש מאַכן דייטש. און איך בין, באַזואוי-
נויסיגן האַראַפּים, דאָס געווען דער איינער.

אין אָנהויב האָט זיך מיר אליין דאָס ניט געלייגט אפּן סייכל, ווייל זיך
האַב קיינמאָל פריער קיין זאַך ניט איבערזעצט. אָבער—

„איר זייט דער איינציקער, וואָס קען מיר אַרויכהעלפּן“,—האַט פּעטער
לאַווראַוויטש געזאָגט און איך האָב אָף זיך גענומען די שווערע אָבער אנגע-
נעמע אַרבעט.

אַזוי האָב איך געטראַכט, בעאייס איך האָב זיך גענומען צו דער אַר-
בעט. עס האָט זיך אָבער באַלד אַרויסגעשטעלט, אַז די שווערע אָבער אנגענע-
מע איז געווען אן אָנגענעמע אָבער שווערע אַרבעט.

לאַווראַוו האָט אין די בעסטע צייטן געשריבן אין געלערנטע לאַנגע און
זייער פאַרוויקלטע, אָפט פאַרפּלאַנטערטע זאַצן. דעם אַרטיקל פאַרן „אַרבוך“
האַט ער דערצו נאָך געשריבן אין גרויס איילעניש—בעכיפּאַזן.—און דער סטיל
איז אַרויסגעקומען נאָך שווערער ווי אונטער געוויינדלעכע אומשטענדן.

כּוּץ דעם האָט ער געשריבן אַ קטאוו-יאַד, וואָס אַפּילע געניטע אַלטע
זעצער האָבן ניט לייכט געקענט לעזן. טאַקע אַ קורצע צייט שפּעטער איז ער
צו מיר געקומען מיט אַ שולריקן פּאַנים, זאָננדיק, אַז איך מוז פאַר אים קריגן
אַן איבערשרייבער פאַר אַן אַנדער מאַנוסקריפט, ווייל די זעצער אין זשענעווע
האָבן זיך לאַלוטן אַנטזאגט צו זעצן פון זיין האַנטשריפט.

אַלזאָ. כּוּץ די לאַנגע, פאַרוויקלטע זאַצן, כּוּץ מיין אומדערפאַרנקייט אַלס
איבערזעצער, כּוּץ דער קורצקייט פון דער צייט און די „לאַנגקייט“ פון דעם
אַרטיקל, האָב איך נאָך געהאַט קעגן זיך זיין היראַגליפּן-שריפט.

און דער אַרטיקל איז געוואָרן שרעקלעך לאַנג—גאַנצע פּערציק לעקסי-
קאָן-זייטן—און כּוּץ דער שווייץ זיינען קימאַט טעגלעך געקומען בריוו און אַסי-
לע (אויב איך האָב ניט קיין טאַעס) טעלעגראַמעס, בעטנדיק ראַכמים, אַז מע
זאָל וואָס גיכער צושיקן דעם מאַנוסקריפט.

דאָס האָט מיט זיך געבראַכט, אַז איך האָב קימאַט טעגלעך געזעען דעם
געליבטן אַלטן מאַן ענטווערער באַ זיך אָדער באַ אים אין הויז. אָבער גע-
שוויצט האָב איך אַ וואָך דריי נאַכאַנאַנד אַף אַזאַ מין אויפן, אַז איך וועל עס
קיינמאַל ניט פאַרבעסן.

מיט אים בין איך נאָך ניט פאַרטיק.

איינזען בא לאייראָוון. — דאַמען-פריינט און אידן-פריינט. — די גוטסקייט.
וואָס טוט ווײַ. — אַ באַנקעט פאַר יאהאן מאַסט. — אַ מענטש אָן אַ
מעדינע.

די געמיטלעכע אונטערהאַלטונגען, וועלכע פלעגן צלע דאָנערשטיק צו-
זויפברעניגען אין לאָווראַוס הויז די מענער און פרויען—מייסטנס יונגע—
פון אונזער פאַריזער קאַלאָניע, זיינען געווען אינטערעסאַנט אין אַסאַך
פּראָטיס.

איך וועל באַרירן אַ פאַר פון זיי.

קוידעמקאַל דעם אַלטנס באַשיידנהייט. יעדער סיכסעך, אין וועלכן ער
האַט געהאַט וואָס צו זאָגן. האָט מיך דערמאַנט אָן די ווערטער „במקום שאתה
מוצא את גדולתו אתה מוצא את ענותנותו“ (וואו דו געפינסט זיין גרויסקייט,
געפינסטו זיין באַשיידנהייט), וועלכע דער איד זאָגט וועגן זיין גאָט. ווען איר
האַט געהערט, ווי לאווראו האָט עפעס באהויפטעט אנטקעגן דעם קלענסטן,
דעם אינגסטן צווישן אונז, האָט איר זיך מאַל פאַר מאַל געוואונדערט איבער
דעם טאן, די האכנאָע, די פּראַסקייט, מיט וועלכער ער פלעגט ארגומענטירן.
ניט אכטנדיק אָף זײַן געאוינעס קעגן יעדערן אין צימער, האָט זיך אין זיינע
רייד קיינמאָל ניט געהערט קיין אווטאָריטעט, קיין „ווער-בין-איך“ און ווער
ביסטו?—טאן, קיין פאַרויסזעצונג, אז אים דאַרף מען גלויבן אַפּן וואָרט, אַז מע
דאַרף פאַרשטיין, אַז ער דאַרף וויסן בעסער.
דאן זיין העצלעכקייט.

זי האָט זיך געווען סאַי אין זיין באַנעמען זיך צו יעדן איינציקן, סאַי
אין זיין ארגומענטירן. און דאָס איז ניט געווען די אנגלאַ-זאקסישע העפלעכ-
קייט, וועלכע איז אין אַלע רוסיש-אידישע אויגן אן אומשעדלעכער, אָבער דאָך
קימאט עקלדיקער סארט צווייטעס.—דער מין איידלקייט, וועלכע דערשטיקט די
אייגענע מיינונג, וועלכע דיקטירט א „יאָ“, וואו דער באַלאָווער וויל זאָגן ניין,
רושט ארויס אַ שמייכל אָף די ליפּן, א „הנני העני מעשי“ אָף דער נאָז, אן
אנטשולריקונג פארן ניט-איינשטימען מיטן קעגנער, עפעס אַווי ווי נאָר אַ
גראַכער יונג קען האָבן אַ מיינונג, אן אנדער מיינונג, יעס-כער! אן אנדער
מיינונג, אן אייגענע! אָפט הערנדיק אן אונטערהאַלטונג צווישן צוויי ענגלענע-
דער פון דעם „בעסערן קלאַסי“, האָט זיך מיר אָפּגעדוכט, אַז די צענוור פון

דרויסן, וואָס זיי האָבן אין זייער מעדינע אָפּגעשאַפּט, האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ צענזור פֿון אינעווייניק און זיי פאַרשוואַרצן מיט אַ צענזור-פּענול די רעבעלישע. ניט אונטערטעניקע שורעס אין זייער געשפרעך אַזוי גיך, ווי די-דאָזיקע שורעס באַווייזן זיך שאַרף אויסגעקריצט אין זייער מויעך, פּיקס און פאַרטיק זיך אויסצושפּרייטן אָף דעם באַוועגלעכן, האַסטיקן, זינדיקן צונג, וועלכן מע קען ניט גענוג האַלטן אין צוויק, וועלכער דאַרף אַלפי יישער שטענדיק שטיין אונטער פּאָליציי-אויפזיכט.

לאַווראַווס העפלעכקייט אין ריידן איז ניט געווען פֿון דעם סארט: ער האָט זיין אייגענע מיינונג אָפּט אַפּילע ליידנשאַפטלעך פאַרטיידיקט, האָט דער-ביי נאָר שטענדיק געשאַ-עוועט זיין קעגנער, שטענדיק רעספּעקטירט דעם קעג-נערישן צאָד, קיינמאַל ניט אויסגענוצט יענעם שוואַכקייט.

אַזוי אויך אין זיין באַנעמען זיך קעגן אַנדערע, אין זיין באַהאַנדלען מענטשן. אָבער אין דעם איז געווען אַ „קוריאָז“, וועלכן איך וועל דאָ דערציילן.

באַ די פאַרלעוונגען, אַזוי גוט ווי באַ די געמיטלעכע אונטערהאַלטונגען, זיינען שטענדיק געווען פּרויען, נאָך יונגע, יונגע און יונגיקע. לאַווראַוו, צו יענער צייט שוין אַ מאַן נענטער צו זעכציק ווי צו פּופציק, פּלעגט זיי באַ-האַנדלען מיט אַ ספּעציעלער אויפּמערקזאַמקייט.—ווי „דאַמען“. ער פּלעגט זיי אעלפן אַנטאָן און אויסטאָן אַ מאַנטעלע באַם אַוועקגיין. אָדער באַם אַריינקו-מען; פּלעגט זיי דערלאַנגען דעם שירעם, די הענטשקעס, דעם הוט גיכער ווי ערגעץ אָן אַנדערער, אַ אינגערער, אויב עס האָט זיך איבערהויפּט צו אַ-דאַ-מען-פּריינט“, אַזאַ גאַלאַנטער סאַציאַליסט געפונען צווישן אונז.

דער עמעס איז, אַז מיר אַלע זיינען געווען „ניהיליסטן“ פֿון דעם טיפּ באַזאַראָוו, און—ווער אין זיך, ווער אָפּן קאַל—האַט פּראַטעסטירט קעגן דעם אלטנס העפלעכקייט צו די „קלוימערשט עמאַנספּירטע“ יונגע פּרויען, צו די „מענטשן פֿונם ווייבלעכן געשלעכט“... וואָס האָבן אַזוי נידערטרעכטיק האַנאַצ געהאַט פֿון „פּאָלקאַוויק“ לאַווראַווס אויפּמערקזאַמקייט.

אָבער ניט צום שיינעם געשלעכט אַליין איז דערדאָזיקער מאַן געווען און געבליבן ניט גלייכגילטיק, ווי די שטרענגע קריטיקער פּלעגן זיך אויסדרייקן. לאַווראַוו האָט אויך באַהאַנדלט מיט אָן אומגעוויינלעכער צערטלעכקייט. מיט אַ ספּעציעלער אויפּמערקזאַמקייט די אידן און דאָס סאַי אין פּראַט, סאַי און קלאַל. און בעזאייט זיין פּרויען-פּריינטשאַפּט האָט ווירקלעך געמאַכט דענקען אָן דעם, וואוילגעפאַרענעם, גוט דערצויגענעם פּאָלקאַוויק, וואָס האָט די העפ-לעכקייט זיינע איינגעוויגן מיט דער מוטער-מילך, איז זיין אידן-פּריינטשאַפּט געווען באַ אים טיף אין האַרצן, זייענדיק דער רעוולטאַט פֿון אַ גענויער קעני-טעניש פֿון דער אידישער געשיכטע, צו וועלכער עס איז צוגעקומען אַלץ מער סימפּאַטיע און ליבע, וואָס מער דער גרויסער מאַן איז באַקאַנט געוואָרן מיט די יונגע ענטוואַסטישע רעוואַלוציאָנערן צווישן די אידישע קינדער פֿון זיין דאָר.

אין מער ווי איין פאל האט מען געקענט ווען דעם אלטן אין דער
רעלע פון א סניגור, פון א פארטיידיקער פון אידן. רייזנדיק מיט לייזן-
שאט. בעאייס זיין קעגנער איז אליין געווען איינער פון די אידישע סאציאל-
ליסטן—אן ער אָדער אַ זי.

עס איז מעגלעך, אַז דידאָויקע אומגעוויינלעכע צערטלעכקייט זיינע צו
אונז האָט געהאַט אין זיך דעם סאָרט באַליידיקונג, וועלכן אַ קאַליקע, אַ טוי-
בער, א שטומער אדער אַן אומהיילבאַרער קראַנקער מיט אַן אינערלעכן פּע-
לער פּילט בעשאַס מע האָט אַף אים ראַכמאַנעס און מע ווייזט עס אַרויס,
אים דערמיט דערמאָנענדיק, אז ער איז אַ קראַנקער, אז אים פּעלט א פּוס,
דאָס געהער אָדער דער לאָשן, אָדער אַז ער לייט פון עטוואָס אינערלעך און
איז אף דעם אויפן ניט נאָרמאַל, ניט א מַזנטש מיט אַלעמען צוגלייך. און דער
קראַנקער, וועלכער שעמט זיך מיט זיין קראַנק, וועלכער וויל באַטראַכט און
באַהאַנדלט ווערן ווי א מענטש צווישן זיינעם גלייכן, פּילט זיך אַזוי ווי באַ-
ליידיקט פון זיין סימפּאַטיזירערס ראַכמאַנעס, עפּשער מער ווי פון די, וואָס
מאַכן פון אים כּויועק.

און דאָס איז געווען אין דעם יאָר 1879, ווען די פּאַנראָמען פון די
אַכציקער יאָרן האָבן זיך נאָך קיינעם ניט געלייגט אפּן סייכל; ווען די גרויסע
עמיגראַציע פון רוסלאַנד נאָך אַמעריקע האָט זיך נאָך ניט געכאַלעמט אַזילע
דעם גרעסטן פעסימיסט מיט די טונקלסטע ברילן אַף די אויגן; ווען מיר האָבן
געזעען די סאָציאַלע רעוואָלוציע ניט הינטער די בערג, נאָר הינטערן שוועל,
און אינו, די קינדער פונם אידישן טכום, האָט זיך געדאַכט, אַז די גזאַלע
איז קימאַט שוין דאָ און אָט הויבן אַן די ברוסט-קראַנקע ווידער פריי צו אטעמען,
אַט נעמען די טויבע הערן און די שטומע רייזן, ווען די קאַליקעס וואַרפן
שוין אַוועק זייערע קוליעס, אָדער צינדן זיי אָן צו פארגרעסערן דעם יאָנטעוור-
פּייער... אָט, אָט פאַרשווינדט, ווי מיט אַ האנט אַוועקגענומען, אונזער
בלאַסקייט פון פּאַנים, די שוואַכקייט פון אונזער קראַפער, די אכצהינדערט-
יאָריקע מאַרעשכּוירע און מיר דערלאַנגען זיך א הויב אינם וואוקס און... וואָס
איז דאָ צו רייזן?

איז... צו וואָס, הייסט עס, דאַרף מען דאָ אונז באהאַנדלען ווי ניט-
נאָרמאַלע מענטשן, אַף אונז ראַכמאַנעס האָבן? דאָס באַליידיקט קימאַט, ווי
עס דאַרף באַליידיקן די יונגע סאָציאַליסטקעס דאָס דערלאַנגען זיי דאָס מאַנ-
טעלע, נעמענדיק אין אַנבאַטראַכט, אַז וויער עמאַנספּאַציע—ווי די אירישע—
האַלט שוין בא ארויסקאַלופען זיך פונם שאַיעכץ. אָט א שטייגער ווי שערידאַן
פלעגט זאָגן, ווען ער פלעגט עטלעכע טעג אַרומגיין שוואַנגער מיט א נייעם
טעאַטער-שטיק:

— „מיין קאַמעדיע? פאַרטיק, פאַרטיק! אַלץ, וואָס מע דאַרף, איז זי
אויסשרייבן.“

פונדעסטוועגן וועל איך ניט זאָגן, אז דאָס אליין איז געווען די פּסי-
כאָלאָגיע פון יענע סיכסוכים מיט דעם אומפּאַרגעסלעכן פעטער לאַוּראָוויטש,
אין וועלכע ער פּלעגט זיין דער אידישער מייליך-יוישער קעגן איינעם פון די
אידישע סאָציאַליסטן. וועגן דעם איז דאָ פּיל צו ריידן.

אין דעם מאָנאַט יולי פון יענעם יאָר האָט דער דייטשישער סאָציאַל-
דעמאָקראַטישער פּאַרטיין איינגעלאָדן יאהאן מאַסט צו קומען קיין פּאַריז. עס
איז נעמעלעך דאָן שוין געווען פאַר אַלעמען קלאָר, אַז צווישן דער סאָציאַל-
דעמאָקראַטיע אין דייטשלאַנד און אירע אויסלענדישע צווייג-פּאַרטייען, פּאַר-
שטעלנדיק אַ מין מוטערלאַנד מיט קאַלאָניעס, וועט פּריער אָדער שפּעטער
אויסברעכן אַ מילכאָמע. דער אָנהויב דערצו איז באַ אונז אין פּאַריז געווען
געמאַכט דעם אָוונט, ווען פּרוי העס האָט אָנטייל גענומען אין אונזערע דע-
באַטן. דער אויפשטאַנד אין בעלגיע, ענגלאַנד און אין דער שווייץ איז גע-
קומען אַביסל שפּעטער, האַגאַם מוירעדיק גרויס איז ער ניט געוואָרן.
נאָר דאָס אַלץ האָט מען נאָך ניט געקענט פּאַרויסוועען אַרום דער צייט,
ווען מאַסט האָט אונז באַזוכט.

זייענדיק אַ „רוסן-פּריינט“, איז ער געווען אונזער גאַסט אין דעם אינ-
טערנאַציאָנאַלן הויז ליאנעיי אין דער צייט, וואָס ער איז געווען אין פּאַריז. די ערע
צו שלאָפן מיט אים אין איין צימער האָט געהאַט אַ יונגער מאַן, וועלכער קויפט
היינט געוויס אַן אַליע שאבאַסיס און אַן עסרויג אַף סוקעס. דער באלדאָווער
איז אויך געווען דער איינציקער, וואָס האָט מיט האַנס מאַסט אָנגעקלאַפט אַ
זיידל ביר אָן אַ זיידל ביר, טרינקענדיק „ברודערשאַפט“, וואָס דער פּויעל-
יויצע דערפון איז געווען, אַז זיי האָבן זיך פון יענעם טאָג אָן געזאָגט „דו“ איי-
נער דעם אַנדערן—דער צוקונפטיקער אנאַרכיסט מיטן צוקונפטיקן באלעבאָס
מיט אַ שטענדער אין מירזעך-וואַנט פון אַ לאַנדאָנער סינאַגאָגע.

מיר האָבן באַשלאָסן צו געבן דעם גאַסט אַ באַנקעט, באַ וועלכן עס
זאָל זיין איינגעלאָדן, כּוץ דער גאַנצער באַפעלקערונג פון נומ. 6 ליאנעיי-
שטראַסע, אויך פעטער לאַוּראָו און וויקטאר דאָווע. אַז דאָ האָבן מיר ניט
ווילנדיק געלייגט דעם פונדאַמענט פאַר מאַסטס שפּעטערדיקן אַנאַרכיזם, האָבן
מיר אפּילע אַ לאַנגע צייט נאַכהער ניט פּאַרשטאַנען. מאַסט און דאָווע זיינען
געוואָרן גרויסע גוטע פּריינט דעמזעלביקן אָוונט.

מיר האָבן אויסגערעכנט, אַז דער באַנקעט דאַרף אונז קאָסטן אַ קאָמפּ-
לאַן פון אַ פּראַנק צוואַנציק—גאַנצע פינף דאָלאַר! אַזאַ אויצער מיט גאָלד איז
אין אונזער גאַנצן הויז, אַף אַלע פיר עטאָזשן, באַ אַלע זעקס נאַציאָנען ניט
געווען. וואָס טוט מען? מע האָט ניט געטאַרט קלענער מאַכן די פּאַרציעס:
מענטשן קענען דאָך ניט אַוועקגיין הונגעריקערהייט. האָט מען געאַפּערט
קוואליטעט. מיר האבן געהאַט הינער ברויטלעך, וואורשט, וויין און מאקא-
דאָנעס, אייגענע געקעזטע און געקאַכטע. „געליפערט“ האָט אַט די מאַקאַר-
נעס די איטאַליענישע נאַציע, רעפּרעזענטירט דורך מאַרקאַטעלי. דאָס איז קיין

זייער פארדאנער באַנקעט ניט געווען, אָבער איך אַליין האָב אין מיין לעבן
ניט געהאט פיל גליקלעכערע אַוונטן, איבערהויפּט ווען איך דערמאָן זיך אָן
דעם שטאָלצן, מעשענעם סאמאואר אַפּן טיש, פון וועלכן עס איז געגאַנגען אַ
פאַרע און אין וועלכן די אַנדערע נאַציעס האָבן רעספּעקטירט די קומענדע
סאָציאַלע רעוואָלוציע אין דעם לאַנד פון טשערנישעווסקי, הערצען און אונזער
אַלטן לאַווראַוו.

דייטש איז געווען די אינטערנאַציאָנאַלע שפּראַך, האגאם אן א זייט
האָט זיך געהערט פראנצויזיש, רוסיש, איטאַליעניש. אָבער ווער האָט גע-
דאַרפט אַ שפּראַך? אונז אַלעמען האָט באַגייסטערט איין אידייע, איין וואונש,
איין האָפענונג, וועלכע האָט זיך אויסגעדריקט אָן ווערטער, אין א האַנט-דרוק,
אַ בליק, א שמייכל, אַ לעכאיעם.

נאָך דער סודע, ווען די געסט זיינען אלע געווען פאנאנדערגעגאנגען.
האָב איך געפרעגט מאָסטן, וואָס ער האַלט פון אונזער לאַווראַוו.
— „דער מאַן, — האָט מאָסט געענטפערט, — וואָלט אויפגעטאָן באַדייטנד
מער, ווען ער וואָלט ניט געווען אַזוי באַשיידן. ווען ער וואָלט פון זיך מער
געהאַלטן.

און דאָן עפעס אַזוי ווי ריינדיק צו זיך אליין, האָט ער אין א נידע-
ריקערן טאָן באַמערקט:

— „מאָן קאָנן מיטאונטער פערדאמט צו באַשיידן זיין.“
דידאָזיקע ווערטער האָבן אָף מיר געמאַכט אַ שטאַרקן איינדרוק, אָבער
לאַווראַווס אַניוועס האָב איך נאָך מער פאַרערט ווי פריער.

אַרום יענער צייט איז אָף אַ וויילע אין מיין העברעאישער טעטיקייט
אַריינגעקומען אן ענדערונג.

ווי די לעזער ווייסן שוין, האָבן מיינע קאָרעספּאָנדענצן פון פאַריז אינעם
„הקול“ זיך קנאַפּ וואָס אויסגעצייכנט סאַי דורך זייער אינהאַלט, סאַי דורך
דער פאָרם. אַזוי ווי דער סאָציאַליזם איז איצט אין פרייסן (און אַ פּשיטע
שוין אין ראַדיקנאַנס פרייסן!) געווען אונטערדריקט, און דער „הקול“, דער
אַמאָליקער „מרעיש עולם“, איז איצט געווען „נידעריקער ווי דאָס גרעזעלע,
שטילער ווי דאָס וואַסערל“, האָט אין מיינע שרייבערייען געפּעלט א נעשאַמע.
אַפּילע די פעליטעגנען (די „מעשוגאַסן“ פון „יגלי איש הרוח“) האָבן זיך שוין
מער ניט געשריבן. דעם ערשטן מאי 1879 איז דערשינען די לעצטע מעשו-
גאַס, בעאייס די „בריוו“ האָבן זיך געפלאַדעט און געמערט אָן איינהאַרע.

אונטער דער צייט בין איך צוליב א צופעליקער פּערזענלעכער אנגע-
לעגנהייט אָפּגעפאַרן פון פאַריז קיין לאַנדאָן. און, פאַרנדיק דורכן קאַנאַל
לאמאַנש, האָב איך זיך פאַרטיפּט אין טרויעריקע ראַיוועס.
אַלט אַ שרייבער בין איך געווען א מענטש אָן א באָדן אונטער די פיס-
—

ניט נאָר אַף דעם קאנאל לאמאנש אליין. קאמינער, יעהאלעל, ליליענבלום און די אַנדערע זיינען געווען אין רוסלאנד, האָבן געוואוינט צווישן די מענטשן, וועגן וועלכע און פאר וועלכע זיי האָבן געשריבן. איך בין געווען נאווענאד, אָפגעריסן פון מיין פאָלק און פון מיין לאַנד, פאָרוואָרפן צווישן מענטשן, וועלכע איך וויל ליבן, מאכמעס זיי זיינען מענטשן און דערפאַר מיינע בריי-דער, אָבער איך קען צו זיי ניט צוקומען, מאַכמעס די ברידער מיינע ריידן א לאַשן, וועלכער קען פילייכט ווערן מיינער, אויב איך וועל אים דערווערבן, אָבער קיינמאָל ניט מיינער, ווייל ער איז מיט מיר געבאָרן, אָט ווי מיין צונג, מיין קאָל קומט צו זיי ניט פונם האַלו, נאָר עפעס אזוי ווי דורך א פאָנאָ-גראַף, און ווי גוט איך זאָל ניט ריידן, קומט זיי דאָס פאָר ווי נאָכגעמאַכט, און זיי פארשטייען מיד אָבער ניט אינגאַנצן.

עדוואַרד עווערעט הייל, אַן אמעריקאנישער שרייבער, האָט געשילדערט אין א ראָמאַן אן עקספּאַטריאירטן קאפיטאַן מיטן נאָמען נאָלאָן, וועלכער האָט קיינמאָל ניט געטאָרט ארויפשטעלן א פוס אָף זיין פאָטערלאַנד, איבערהויפט אָף דער יאבאַשע—אזוי איז ער באשטראַפט געוואָרן—און איז אָף דעם אויפן געבליבן „א מענטש אָן א מעדינע“.

אַלס אידישער שרייבער בין איך יענע נאָכט צום ערשטן מאָל געווען אזא מענטש אָן א מעדינע, און בין עס צו א געוויסן גראַד געבליבן ביזן היינטיקן טאָג.

איז דאָס אבסאָלוט שלעכט? געוויס ניט. כּוּך וואָס אבטאלוט איז בעדע-רעך קלאַל קיין שום זאָך ניט, איז אזא לאַגע אפילע גוט פאַר א פראַפּא-גאנדיסט פון דער נייער געאָלע, פון דער אינטערנאַציאָנאַלער אַרבעטער-עמאַנספּאַציע. „עס איז ניטאָ אזא בייזער ווינט, וואָס בלאזט ניט צו עמיצן עטוואָס גוטעס“, זאָגן די ענגלענדער. אַלואָ, אלס סאָציאַליסט האָב איך עפ-שער ניט געהאַט שטאַרק צו באדויערן מיין אָפגעריסנקייט פון לאַנד און פאָלק, אָבער אלס שרייבער?

פאַר וועמען רייד איך? צו וועמען רייד איך? וואָס פאַר א לאַשן רייד איך? אין דייטשלאַנד בין איך געווען אין פרייסן. אין פרייסן בין איך געווען אין קעניגסבערג. אין קעניגסבערג בין איך געווען באַם גרעניץ. באַם גרעניץ בין איך געווען קימאַט אין דער ליטע,—א שפּאַן פון מיינע אידעלעך, א שפּאַן פון זייערע טיראַנען.

דאָרטן האָב איך געלעזן דייטש און רוסיש, קעדיי צו קענען שרייבן העברעאיש און אידיש, קעדיי זיך צו מאַכן פאַרשטענדלעך פאַר די, וואָס האָבן יענע שפּראַכן ווייניק וואָס פאַרשטאַנען.

אָבער איצט דאָ? אין פראַנקרייך אָדער אין ענגלאַנד זיינען ניטאָ קיין אידן, ווייניקסטנס ניט „מיינע“ אידן, און זייער שפּראַך איז ניט די, אין וועל-כער כּאַטש „ישעיה בן אמוץ“ האָט גערעדט, האַגאַם דאָס פאָלק הויבט זי ניט אָן צו פאַרשטיין, און אויך ניט די, אין וועלכער עליאַקום צונוער האָט געזונגען? און דאָס פאָלק קען זי און ליבט זי, פאַר זיי האָב איך ניט קיין כּסורע, ניט קיין לאַשן אום זי אויסצודריקן.

און וואָס אַ יאָר לענגער, —האַב איך געפילט, —וועל איך אַלץ ווערן וויי-
טער און פרעמדער פון די מענטשן, פאַר וועלכע איך האָב די לעצטע זעקס
יאָר געהאַט געשריבן, וועל איך זיי אַלץ ווייניקער פאַרשטיין...
איך וועל זיי פרובירן באשרייבן און עס וועלן ארויסקומען קארי-
קאטורן.

איך וועל פרובירן צו זיי ריידן און מיין קאָל וועט זיין א שטימע אין
מידבאַר.

עס איז פאסקודנע זיין א מענטש אָן א מעדינע!

אין א קורצער צייט אַרום האָט זיך פון ווייטן, באַם האַריוואָנט געוויזן
אַן אויסוועג. עס האָט זיך גענומען באווייזן דער אידישער ארבעטער אין ענג-
לאנד און באלד אויך פון יענער זייט אטלאנטישן אָקעאן.
דערצו קום איך איצט.

צו וואָס א פארלאָרענער טיקעט קען ברענגען. — א שמאד-מעקלער.

מיין ערשטע רעדע.

ווען איך בין אָפגעווען אין לאַנדאָן א וואָך צוויי, האָב איך איינגעפאַקט מייע עטלעכע מעטאלטעלים און געגאנגען צום וואַקזאַל אום צוריק צו פאַרן קיין פאַריז. אין קעשענע איז געווען פוסט ווי אין א כרווע, אָבער איך האָב גע- האַט א בילעט, און אין פאַריז איז מען מיר שולדיק געווען געלט, גרויסע געלט, גאָר אין די צענדליקער פראַנקן אריין... און דאן האָט מיר דער אַל-טער לאווראַוו געגעבן זיינע א בראַשור איבער דער פאַריזער קאָמונע צו איבערזעצן אף דייטש, קלערנדיק, אַז דאָס דארף מיר עטוואָס — ניט פיל, נא-טירלעך — איינברענגען. כוץ דעם האָט פעטער לאַווראַוויטש מיר געזאָלט געבן א פערזענלעכע רעקאָמענדאַציע צו טורגעניעוון, וועלכער איז געווען גוט בא-קאנט מיטן פאַריזער באראָן גינבורג, וועלכער האָט געוואוסט פון שלוימע פינבערג און וואלט מיר זיכער געגעבן אַרבעט. מאלע וואָס! די אויסזיכטן זיינען געווען גרויסע און גלענצנדע, מע דאַרף נאָר צוריקערן אין פאַריז און מיט א ביסעלע מער האסמאָדע א קוועטש טאָן דאָס בענקל, לערנענדיק פראַנצויזיש.

ווי נויטיק מער קענטעניש פון דער דיפלאָמאַטן-שפראַך איז פאַר מיר געווען, האב איך דערפאַרן אזוי גיך, ווי איך בין געקומען צום וואַקזאַל — צו „קענאַן סטריט סטישאָן“. איך האָב נעמלעך געהאַט פאלש געלייענט מיין צוריק-בילעט און אין 14 טעג פון דעם טאָג, וואס איך בין ארויסגעפאַרן, האב איך געדארפט זיין צוריק אין פאַריז און ניט (ווי איך האָב געלייענט) ארויספאַרן פון לאַנדאָן. דער בילעט איז איצטער געווען א שטיקל הארט פאַפיר, אזוי ווערטלאָז ווי אן אַלטער לועך.

אַן א בילעט, אָן געלט און צו שטאָלץ צו נעמען אָדער צו באַרגן נאָכ-אמאָל אף רייזע-קאָסטן, בין איך געבליבן אין לאַנדאָן, אין אָנהויב אף עטלעכע טעג, דאן אף עטלעכע כאדאָשים, און דאן מיט אלעמען, אף 15 לאַנגע יאָר. און וואָס פאַר אן אומבאדייטנדער צופאל קאָן האבן פאַר פאָלגן אין א מענטשלעכן לעבן! ווען ניט דער באַטל-געוואָרענער בילעט וואָלט איך זיכער געבליבן אין פראַנקרייך, וואָלט אין לעבן ניט געוואָרן קיין אידישער שרייבער און דיאָזיקע ערינערונגען וואָלטן געבליבן „תחת צל כנפי השכינה“, ווי אַלע

אומגעבארענע נעשצמעס און מער ווי איין גענעץ וואָלט היינט די לופט ניט באַאומראַיקט.

און שווערע צייטן זיינען ערשט געקומען. גוטע פריינט זיינען געווען א שיינ ביסל, אָבער באַ איינעם האָב איך ניט געוואָלט עסן, ווייל מע האָט געדארפט צוואַאקעווען. ד. ה. זיך וואשן און בענטשן; באַ אַן אנדערן, ווייך זיין ווייב האָט אַף אונזער איינעם געקוקט קרום; באַ א דריטן, ווייל ער וואָלט זיך דערמיט באַרימט; באַ א פערטן, מאַכמעס ער האָט אליין ניט געהאט. ביינע-לעביינע איז געווען זייער ניט גוט, און דער הונגער, פון וועלכן איך האָב פריער געהאט א ריין טעאַרעטישן באַגריף, האט איצט באַ מיר אָנגענומען א פראַקטישן כאַראַקטער, און אין מיין קאַלענדאַר האָבן זיך גענומען באַווייזן נייע, שפּאַגל-נייע טאַניסיס מיט ווייניק פראַוויאַנט סאַי פאַרן פאַרפאַסטן. סאַי פאַרן אָפּפאַסטן...

פאַר מיין אוועקפאַרן פון פאַריז און זיך פילנדיק אימשטאַנד (מיט מאַ-טערניש) צו לייענען א בוך אין פראַנצויזיש, האב איך אויסגעגעבן עטלעכע סענט אַף א ביליקע אויסגאַבע פון „די ווערטער פון א גלויביקן“, פון דעם באַרימטן פריסטער-רעוואָלוציאָנער לאַמענע. באַקאַנט געוואָרן בין איך מיט דעם שרייבער דורך לודוויג בערנע, וועלכער האט דעם בוך איבערזעצט אין דייטש דאָס יאָר, דאַכט זיך, וואָס ער איז געשטאַרבן (אין 1837), אָדער א יאָר פריער.

באַ מיר האָט זיך אויפגעלייגט א פלאַן „די ווערטער פון דעם מאַמין“ צו איבערזעצן אַף העברעאַיש, איבערהויפט ווייל דער גאַנצער סייפער איז געשריבן אין א מין ביבלישן נוסעך און וואָלט — אזוי האב איך געקלערט — געקלונגען בעסער אין העברעאַיש ווי אין פראַנצויזיש.

איך האָב זיך גענומען צו דער ארבעט מיט אזאַ גרויסן ענטוואַזום, אז איך האָב פאַרגעסן צו טראַכטן וועגן אן ארויסגעבער.

ווען דער ערשטער קאַפיטל איז געווען איבערזעצט, האָב איך וועגן דעם אייסקע זיך דורכגעזעט מיט איינעם פון מיינע נייע פריינט.

דער מאַן האט אַף מיר אויסגעשטעלט א פאַר אויגן.

— וואס! גאָט איז מיט אייך, איר וועט איבערזעצן א קריסטלעכן בוך,

א בוך פון א פריסטער? סטייטש, גאַזלען, מע וועט דאָך טויך-קעדיי-דיבער דאָס פאַרטייטשן, אז איר גייט זיך שמאַדן!

מיר איז דאָס דעם ערשטן אויגנבליק פאַרגעקומען אביסעלע ווילד, איבערטריבן. איך האָב זיך אָבער באלד איבערצייגט, אז אין דער אידישער קעהילע אין לאַנדאָן איז דאָס א גאַנץ נאַטירלעכע זאַך פאַר יעדן איינציקן.

דאן, דאַרף מען וויסן, האָט באַ אונז געבליט דער שמאַד-ביונעס. פילע יונגע לייט, וועלכע האָבן ניט געהאַט וואָס צו עסן, פלעגן זיך אוועקלאָזן צו די מיסיאָנערן. דאַרטן האָט מען אַ טויף-קאַנדידאַט געהאַלטן א כאַדאַשם דריי — פיר איידער ער איז געווען, פאַרבאַרייטעט גענוג! אום צו ווערן א קריסט.

דאָס וויסנדיק, זיינען פילע געאָגנאָגן אהין מיט דער אידייע צו נארן די קריסטן-מאכער, זיינען אָבער דערווייל קאָמפּראָמעטירט געוואָרן און זיינען שוין דאָרטן געבליבן. מאַנכע זיינען ארויסגעקומען אויך. אין אזעלכע פאלן איז אימער געווען ערגעץ א שטאדלעך, וואס האט דעם באלדאווער ארויסגע-ראַטעוועט, אָפּט מאכנדיק דערביי א שיינעם גראָשן.

צו יענער צייט איז אין לאַנדאָן געווען א איד א מאַסקיל, מיט אַ נאָמען, וואָס געפינט זיך אין ביבליאָטעקן — פאר מיר דאָ איז ניט וויכטיק אים באַם נאָמען אָנצורופן — וועלכער האָט געהאט אזא מין געשעפט:

א יונגער מאן פון רייכע עלטערן אַנטלויפט פון דערהיים און קומט קיין לאַנדאָן. ער ווערט באַקאנט מיט „דעמאָזיקן“. דערדאָזיקער רעדט אים צו צו בין צו די מיסיאָנערן, געוויינלעך אים איינריינדיק, אַז מע קאָן זיי לייכט אָפּנארן. דער יונגערמאַן פאַלט אריין אין א פאַסטקע, און דערדאָזיקער, אלס מעקלער, קריגט א געוויסע סומע כאַבאר. אויך מאַכט ער דעם אייסעק ווייט און ברייט באַקאנט און דאָס צוריקגיין ווערט פאר דעם קאַנדידאַט קימאַט אומעגלעך. דאן הויבט ער אָן צו „אַרבעטן — דעם באַכער ארויסצוראַטעווען פון שמאַד“. ער קלייבט געלט, ער שרייבט נאָך געלט צו דעם יונגמאַנס עלטערן און לעקט פון דאָסניי א ביינדל, צי ער „ראַטעוועט“ צי ניט. די ענגלישע מיסיע „צו די אידן“ איז זייער רייך, און שפעטער, אין 1884, איז באַקאנט געוואָרן, אז יעדער געשמאַדטער קאָסט דער מיסיע 15.000 דאלאר, — אלזא א שמאַלק-גרוב, אַרום וועלכער דעם קאָהאַלשן קאָכלעפל לוינט זיך צו שאַרן.

אונטער אזעלכע אומשטענדן איז ווירקלעך געווען ניט גאנץ זיכער צו איבערזעצן אף אידיש א בוך, וואָס פאנגט זיך אָן מיט די ווערטער: „אין דעם נאָמען פון דעם פאָטער, דעם זון און דעם הייליקן גייסט“, האגאם דער בוך האָט א סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערן אינהאַלט און איז דערביי זייער ווייט פון דער קריסטלעכער קירכע.

גלייך ווי איך בין אָנגעקומען אין לאַנדאָן (צום צווייטן מאָל), בין איך מיט לייב און לעבן צוגעשטאַנען צו דער אַרטיקער באוועגונג. איך רייד דאָ, נאטירלעך, פון דער דייטשישער, ווייל ווי איך האָב, דאכט זיך, שוין געוואָנט. איז אין דעם יאָר 1879 נאָך קיין ענגלישע סאָציאַליסטישע באוועגונג אפילע אין געדאַנק ניט געווען. די טשאַרטיסטן פון די פערציקער יאָרן זיינען דאן שוין אלע געווען אויסגעשטאַרבן, און די סאָציאַליסטן פון די אַכציקער יאָרן זיינען נאָך ניט געווען געבאָרן.

די דייטשן אָבער האָבן שוין געהאט אן אַרגאַניזאַציע: דעם „קאָמוניסטישן ארבעטער-בילדונגס-פאַריין“ מיט א ברענטש (אַפּפּטיילונג) אין דעם אידיש-דייטשישן קוואַרטאַל (די אידן האָבן, מאַשמאַעס, זיך שטענדיק באַזעצט ארום די דייטשישע קאָלאָניעס אומעטום, און דער שאַכן האָט אָפּט ארויסגעשטופּט דעם באלעבאָס).

צו ווינאכטן האָט מען געהאַט אראַנזשירט א ליטעראַריש-מוזיקאַלישן אָונט. וועלכער האָט געזאָלט טראָגן א פריידענקערישן כאַראַקטער, אלס פּראָטעסט קעגן די ענגלישע פּאַנאַטיקער.

איך געדענק שוין ניט, ווי אזוי דאָס איז געקומען, אָבער מיך האָט טעך איינגעלאַדן צו האַלטן די פעסט-רעדע און דאָפקע אין דעם וועסט-ענד, וואָר איך בין וואַרשיינלעך געווען דער איינציקער איד אין דער פּאַרזאַמלונג יע-נעם אָונט.

דאָס האָט געדאַרפט זיין מיין ערשטע רעדע. איך האָב אָבער קיינמאַל פּריער ניט געהאַט גערעדט אין דער עפּנטלעכקייט, יעדנפּאַלס ניט פאַר א גרויסן אוילאָם, וואָס זשע טוט מען?

איך האָב זיך אַנידערגעזעצט באַ אַ קליין טישל, אין אַ שלעכט-געהייצטן צימער, אָף אַ ניכטערן מאָגן (ער פּלעגט קימאַט שטענדיק בלייבן ניכטער אַ האַלבן, אַמאַל אַ גאַנצן טאַג) און האָב אָנגעהויבן צו פירן די פּעדער אפּן פּאַפּיר.

דערצו האָב איך ניט געהאַט קיין ביכער, אפּילע ניט מיינע אייגענע, ווייל זיי זיינען געבליבן אין פּאַריז און איך האָב זיי צוריק באַקומען ערשט צוויי — דריי כּאַדאַשים שפּעטער, און איך האָב קיינמאַל ניט געקאַנט אויסווייניק ציטירן דעם קלענסטן פּאַסעק פּון ערגעץ א שריפט.

אכט גאַנצע טעג האָב איך... געשוויצט? ניין, דערצו איז געווען צו קאַלט אין שטוב, אָבער שווער געאַרבעט. ענדלעך איז דער פּאַרטראַג געווען פּאַרטיק — אַ פעסט-רעדע אין גאָר ניט שלעכטן דייטש, מיט מער „פּאַעזיע“, ווי טוירע אין איר, ארויסברענגענדיק דעם געדאַנק, אַז מיר, סאַציאַליסטן, פיי-ערן ניט די געבורט פּון דעם גאָט-מענטש קריסטוס, נאָר מיר נוצן אויס די געלעגנהייט צו לאָזן אונזערע קינדער זיך מעסאַמייעך זיין מיט אלע אַנדערע קינדער אַרום ווי אין דעם אינטערנאַציאָנאַלן קינדער-פּייערטאַג.

איצט האָט מען אָבער די רעדע געדאַרפט האַלטן, דאַס הייסט ארויס-געבן; לאָזן די שוואַרצע פינטעלעך זיך פּאַרוואַנדלען אין טענער און מונדלעכע ווערטער; באַלעבן די טויטע טינט דורך אַ מענטשלעכן אַטעם; געבן הונדער-טער פּאַר אויערן באַנעמען דאָס, וואָס ביז דאָן האָבן נאָר געקענט קריגן עט-לעכע פּאַר אויגן, — בעקיצער, מע האָט געמוזט ריידן און איך שטיי, ווי מוישע פּאַר פּאַרע מעלעך מיצראַים, אַ קוואַד-פע, אָן אַ ברודער אַרן אַפּילע.

דערווייל האָט זיך אונטערגערוקט דער פּאַטאַלער אָונט. עס בויגן זיך די קני, אַפּילע אָף דעם וועג צום האַל. אַ גאַנצן טאַג האָב איך געהאַט געכאַזערט און איבערגעכאַזערט מיין רעדע און ווייס אויסווייניק ניט אַ וואָרט, ניט אַ זילבע!

אַט בין איך ענדלעך אין זאַל. עס שפּילט שוין די מוזיק. דער אוילעם איז יאָנטעוודיק. פּרויען, קינדער, בלומען, פּריילעכקייט, הערצלעכער געלעכ-טער — אַרום און אַרום. מיך קען קימאַט קיינער ניט און נאָר דריי-פּיר פּער-זאָנען באַגריסן מיך. די לופט איז דורכגעווייקט מיט באַיעריש ביר און מיט טאַבאַק-רויך, וועלכער אונטערדריקט קימאַט אינגאַנצן דעם בלומען-דופט.

און אָט שטיי איך שוין אָף דער בימע מיט אַכט ענג-געשריבענע זייט-
לעך פּאַפּיר אין דער האַנט.

לעז איך? עפּשער יאָ, עפּשער ניט — אָף קלאָר ווייס איך ניט. איך ווייס
ניט, צי דער אוילעם קוקט אָף מיר, צי ניט. מאַשמאַעס, הערט מען זיך דאָך
צו מיר צו, מאַכמעס אין זאַל איז שטיל. מער ווי מיין קאָל הערט זיך ניט.
איך בין ווי אין אַ כאַלעם. איך לעז אָן באַוואוסטזיין, אַ שטייגער, ווי
אַ סאַמנאַבוליסט גייט אַרום אין שלאָף. און אַזוי ווי ער גייט איבער שפיץ
דעכער און פּאַלט ניט אַראָפּ, אַזוי, שיינט עס, גייען מיינע ליפּן און מיין צונג
איבער די שורעס אָפּן פּאַפּיר — זיכער, אָבער באַוואוסטלאָז... אָט עפעס ווי אַ
פּאַנאָגראַף, וואָס זינגט „ונתנה תקף“.

און די לעצטע שורע איז ענדלעך געזאָגט און מיך וועקט אויף פון מיין
צויבער-שלאָף הערצלעכע אַפּלאַדיסמענטן פון הונדערטער הענט. איך קוק זיך
אַרום און זע, אז מיין רעדע איז צו ענד.

דער אוילעם רעדט און לאַכט פונדאָסניי. אַ צערטלעכע פרויען-האַנט גיט
מיר אַ וואַרימען האַנט-דרוק. איך ווייס ניט, ווי אַזוי איך האָב עס פאַרדינט,
אָבער מיר איז דער יאַשער-קויעך אנגענעם.

איינער אַ דייטשישער גענאָסע (בירגער בלע"ז) זאָגט, אַז מיין רעדע
דאַרף זיין אין דער „פרייהייט“, אַן אַנדערער באַמקעט אונטער. מיר דאַכט, אַז
זיי ריידן גאַרישקייטן. אָדער מאַכן זיי כויעק?
— „אומזין!“ זאָג איך.

— „ניין, ניין, דורכויס ניכט!“ — ווידערשפרעכט מיר פריינטלעך די פרוי.
און עס אַנטוויקלט זיך אַ קורצע אונטערהאלטונג וועגן מיין רעדע, פון וועל-
כער איך אַליין האָב ניט געהערט קיין וואָרט.

איבערגעקומען! און פון יענעם אַוונט אָן זיינען מיר זייער גוטע פריינט,
האַגאַם אַ דייטשקע איז פאַר מיר, מיט מיין רוסיש-אידיש-רעוואָלוציאָנערן
טעמפּעראַמענט, מער ווי פרויענצימער.
געווען איז דאָס קלאַראַ מאַסט.

ערשטע אידישע פראָלעטאַרער — דער לייוואַפּאָליטישער געבער —
 מיין בראָדער „יהי ארוז“ — איך אלס צענוואָר — מאַסטס פּאַמיליען —
 לעבן — דער רעוואַלוציאָנאַר.

אידישער ארבעטער!

ניט אַ היימישער געזעל, ניט אַן אַמאָליקער אונטערשניידער באַ אַן אוי-
 צערשניידער, וועלכער טראָגט באַ אים פּאַמאָניצעט, וועלגערט אַ בלאַט לאַקשן,
 פּאַסט אויף אַף די קינדער, העלפט דער באַלעבאסטע קערן שפינוועבס, ברענגט
 וואַסער פון ברוגעס, האַקט האַלץ, מאַכט אַ פּייער און — ווען ער האַט שוין
 גאָר קיין אנדער זאַך ניט צו טאָן — זעצט זיך אַוועק און שטשאַבעט אַביסל,
 שטשאַבעט פּילייכט עטלעכע, שיינע עטלעכע שאַ, שטשאַבעט ביז עס קומט די
 צייט צו גיין אָפּנעמען מוישעלען פון כּיידער, שטשאַבעט אזוי טעג און וואַכן,
 און כאַדאָשים און יאָרן, ביז דער מעזאַוועג זיוואַוגים שיקט אים צו זיין באַ-
 שערטע, און ער ווערט אליין אַ שניידער, צי ער קען זיין מעלאַכע צי ניט,
 ווערט אַ באַלעמלאַכע פאר זיך, פּאַשעט דערפאַר, וואָס ער איז אַ באַווייבטער,
 און דערצו נאָך אַזעלכער, וואָס עסט ניט קיין קעסט, און מוז, הייסט עס, אַן-
 פּאַנגען צו זאָרגן פאר זיין אייגענע געגנוואַרט און צוקונפּט.

ניט אַזא ארבעטער סאַי אין דעם שניידער-פאַך, סאַי באַ ערגעץ אין אַן
 אַנדער מעלאַכע, אין וועלכער דער אידישער לוי-אַרבעטער, אָפּט אַן לוי-
 האַט אַמאָל געלעבט אין אונזערע מעקווימעס אין דערהיים, איז געווען דער
 אַרבעטער, וועלכן איך האָב פאַר זיך דערזעען אין לאַנדאָן. דאָס איז שוין גע-
 ווען אַ מאַדערנער פּראָלעטאַריער, אַ פּאַבריק-אַרבעטער אָדער אזוי גלאַט אַ
 האַנט. דאָס, וואָס אונזער קליינער קרייז פון פּראָפּאַגאַנדיסטן האַט פּריער
 געזעען קימאַט נאָר אין דער ליטעראַטור, איז איצט געשטאַנען פאר די אויגן.
 דער אַרבעטער, וועלכן מיר האָבן אין העברעאישע פּערזן באַקלאָגט און באַ-
 זונגען אין די פּריערדיקע דריי-פיר יאָר, איז איצט אין לאַנדאָן פאר אונז דער-
 שינען פּאַרוואַנדלט אין פלייש און בלוט — אַ פּולקומער לוי-שקלאַף, וואָס צו-
 בעט צווישן צענדליקער, צווישן הונדערטער פון אנדערע באַ שניידעריי, באַ
 טישלעריי, אין דעם רעגנמאנטל-פאַך, אלס שריפטזעצער, אלס שטאַקמאַכער,
 אלס זייגערמאַכער (האַגאַס אין דעם פאַך נאָך מייסטנס אַף דעם היימישן

שטייגער) און בא מאנכע אנדערע מעלאַכעס, איבערהויפט אלס שויסטער און סאַבאַק-ארבעטער.

איך האָב שוין אין לאַנדאָן געפונען ניט נאָר אַזאַ מין אַרבעטס-פּאַרטיי-לונג ווי, לעמאַשל, קנעפלעך-ארבעט אין שניידעריי, וואָס דאָס וואָלט מען זיך אין דער ליטע דאָן ניט געקענט פּאַרשטעלן, נאָר אויך דעם „כאַזער-מאַרק“ און דעם „סוועטער“, אַרום וועלכע עס וואָלט זיך לוינען צו ריידן זאָגאַר אויס-פירלעך, אָבער דערווייל מוז מען עס אָפּלייגן אָף „לכשירחיב“.

צווישן די טיפן פון די ערשטע אידישע פּראָלעטאַרישע סאָציאַליסטן, גאַנצע, האלבע און נאָר וואָס פּאַרכאַפּטע, זע איך אין דעם אויגנבליק פּאַר זיך א שיינ ביסל.

אַט מאַרשירן פאַרביי פּאַרווייז: די זעצער-ארבעטער פישער און קולאַ, די טישלער וויינער און שאול (לעווין), די שניידער-הענט ראָזענטאל און סטאַון.

איינציקווייז זע איך פּאַר זיך דעם זעצער גרינבערג, ארום וועלכן עס וועט באַלד גערעדט ווערן, נאָך אַ פּאַר מעטושטעש-געוואָרענע געשטאלטן, וועלכע איך זע ווי דורכן כאַלעם, צווישן זיי אייניקע סטאַליאַרעס, וואָס האָבן געארבעט אין א גרויסן מעבל-געשעפט, אין וועלכן וויינער איז שפּעטער גע-ווען דער עלטסטער.

דאָן האָב איך דאָרטן געפונען א אינטערעסאַנטן ניט-ארבעטער, וועלכן איך וועל דאָ גלייך פּאַרשטעלן פּאַר די לעזער, מאַכמעס איך האָב מוירע, אז ווען איך טו דאָס ניט גלייך, וועל איך פּאַרגעסן, און דער באלדאווער האָט געשפּילט א שטיקעלע ראַלע (א קאָמישע) אין די יונגע יאָרן פון מיין לעבן. זיין נאָמען איז גלייכער צו פּאַרשווייגן, אָבער באשרייבן מעג מען אים. ער איז געווען א יונגער מאן, א יאָר עטלעכע און צוואנציק אלט, ניט הויך, דערפּאַר אָבער ברייטלעך געוואקסן, מיט שיינע בלאַנדע האָר און א בערדל פון דעמוזעלבן סאָרט. זיינע אויגן זיינען געווען קלייניקע מיט א שפּ-מעוודיקן בליק אין זיי. קיין בייכל האט ער נאָך ניט געהאַט, אָבער דייטלע-כע סימאָנים דארויף זיינען שוין געווען, און האגאם איך האָב אים די גאַנצע 29 יאָר, פון דעמאָלט אָן, ניט געזעען, וואָלט איך שווערן, אז ער מוז היינט זיין אזוי ברייט ווי ער איז לאנג.

דער באַכער האָט גערעדט עטלעכע לעשוניצעס, זיי אַנטווענדיק גרויסע יעסורים און פירנדיק א שטענדיקע מילכקאָמע מיט זייערע גראמאַטיקעס, הא-גאם ער איז אין לאַנדאָן אָנגעקומען אלס א געוועזענער גימנאַזיסט. דערפּאַר אָבער האָט ער געהאַט, וואָס מע רופט אף אונזער קאָפיטאַליסטיש-מאָדערנעס לאַשן, א „גילדערן“ הארץ.

ניט אכטנדיק אף זיינע פולע בעקלעך, זיין באַלעבאַטישע בערדעלע און זיין קינפטיקן בייכל, איז ער געווען, ווי מיר אלע, א קאַבצן. ער איז דערביי געווען, ווי געזאָגט, א ניט-ארבעטער, אלזא א מענטש אָן יעדער אנדערער

האַכנאַסע כּוץ פּילייכט די עטלעכע רובל, וועלכע ער פּלעגט קריגן פּון דערהיים.
און דאָך איז ער געווען א געבער. ער האָט פּאשעט געהאט א מאניע
צו געבן מאטאַנעס, איבערהויפט מענטשן, וועלכע זיינען אים געווען צום
האַרצן — סאי זכאַרים סאי נעקיוועס. א טאָג פּאַרבאכט ניט שענקענדיק
עמיצן עפעס וואָס — א מעסערל, א טינטער, א פּעדערהאלטער און דאס-
גלייכן — איז פאַר אים געווען א וויסער, אינהאלסטלאָזער, אומזיסט געלעב-
טער טאָג. און ער האָט קעסיידער געשענקט מאטאַנעס.

נאַטירלעך האָט ער אויך געבאַרגט בא אלעמען געלט אזוי ווייט, ווי עס
האָט זיך אין אונזערע קרייזן געלאָזן, און זייער ווייט האָט זיך ניט געלאָזן.
באַ מיר, לעמאַשל, איז גאָה ניט געווען וואָס צו נעמען; האָט ער מיר איין
טאָג געמאַכט א פּאַרשלאג, אז איך זאָל אים מיינע יאָנטעוודיקע בעגאַדים
באַרגן צום פּאַרזעצן. זיין גוט גילדערן הארץ האָט אף מיר שטענדיק געהאט
א שטאַרקן איינפלוס און אזוי ווי מיינע גוטע קעניגספּערגער בע-
גאַדים זיינען ווירקלעך עפעס ניט געווען צום רומל בא מיין דאלעס
פּון יענער צייט. האָב איך אים געמאַכט א פּעקל און ער האָט דארויף גע-
קראָגן א שיינע מאַטבייע: א שילינג פינף-זעקס.

פּון יענעם טאָג אָן פּלעגט ער מיר אָפּט ברענגען מאַטאַנעס. איך האָב
מאָל פּון מאָל פּראַטעסטירט דאגעגן, אָבער עס האָט ניט געהאלפּן. דאָס געבן
איז פאַר אים געווען אזא נויטווענדיקייט, ווי פאַר אייך די לופט, וואָס איר
אַטעמט איין.

פּלוצלונג איז ער פאַרשוואונדן געוואָרן. עס האָט זיך דאן ארויסגעשטעלט,
אז די אלע טינטערס, מיט די מעסערלעך, מיט די רעמעלעך, מיט די פּאָד-
ניצקעס, מיט די אלע אנדערע זאַכן, וועלכע ער האָט געשענקט אין יעדער
הויז, וואו ער איז געווען אָן איינגייער, פּלעגט ער גאנווענען.

גאנווענען אום צו געבן, קיינמאָל ניט פאַר זיך! ווי קלאַסיפּיצירן, ווער
ווייס, די קרימינאַלאָגן אזא מין טיפּ?

לאָמיר זיך צוריקערן צו די אויבנדערמאָנטע ערשטע אידישע סאָציאַ-
ליסטן-אַרבעטער.

איך געברויך דאָ דאָס וואָרט „אַרבעטער“ אלס קעגנזאץ צו „מאַסקילים“.
אָדער ווי מיר זאָגן היינט, אינטעליגענטן, פּונדענסטוועגן איז דאָס ניט אינגאנצן
ריכטיק, די מייסטע פּון די אויסגערעכנטע פּערוואָנען זיינען געווען מענטשן
מיט פּרעטענזיעס אף בילדונג.

דער אַרבעטער נאָסן בערלין האָט געשריבן גאָר ניט שלעכט העברעאיש,
וויינער איז געווען אַמאָל אַ שילער פּון דער ווילנער ראַבינער-שול, בעאייט
פּישער איז שפּעטער געווארן אַ שטאַדלען פאַר זינדיקע מענטשן באַם קריסט-
לעכן ריבוינעשעליליאם, וואָס דערפּון קען מען פאַרשטיין, אַז ער האָט גע-
מווט שוין צו מיין צייט זיין אַ שטיקל אינטעליגענט, אַפּילע בעאייט ער איז
נאך געשטאַנען באַם קאַסטן, זעצנדיק אידישע שריפט און אַליין נאך אַ איד.

וועגן די אַנדערע וועט מיר אויסקומען צו ריידן שפעטער, בעאייס עס האָט זיך אָנגעהויבן די ריכטיקע אידישע אַרבעטער-באוועגונג אין ענגלאַנד. דאָ וועל איך זיך אָפשטעלן אָף צוויי פּערוואָנען: פּישערס פּריינט קולא און דעם זעצער גרינבערג.

זיי ביידע, ווי די מייסטע פון די אַנדערע, זיינען געווען מיטאַלמידיי ליבערמאַן. זיי האט ער „פּאַנאַנדערפּראָפּאַגאַנדירט“ אין דעם יאָר 77—1876, ווען ער איז געווען דאָס ערשטע מאָל אין לאַנדאָן, איידער דער „האמת“ איז געגרינדעט געוואָרן.

קולא איז געווען אַ קרענקלעכער מענטש, אַן אַרבעטער. מיט אַ לונג-פעלער, וועלכער האָט זיך אַרויסגעוויזן אָף זיין פּאַנים דורך יענער פּאַר-דעכטיקער רויטקייט אָף די באַקן, וואס פּאַרמאַסקירט די בלאַסקייט פון דער שרעקלעכער פּראַלעטאַריער-קראַנקייט, פּונקט ווי אַן אַנדער מין „פּאַרדעכטיקע רויטקייט“ פּאַרמאַסקירט די פּרינציפּאַלזאָיקייט באַ געוויסע קאזיאָנע סאָ-ציאליסטן...

דער מאָן איז מיר שטענדיק געווען זייער סימפּאַטיש, אָבער ער איז לאַנג באַ אונז ניט געבליבן. ער איז אוועקגעפארן קיין אַווסטראַליע און איז דאכט זיך, געבליבן לעבן.

אָבער ער און וויינער און דער האַלבער טוץ אַנדערע האָבן מיר אָן ווערטער געגעבן קלאָר צו פאַרשטיין, אַז מע דאַרף צום אידישן אַרבעטער ריידן אָף זיין אייגענעם לאַשן, ווי ליב אונז זאל ניט זיין די אַלטע העברע-אישע שפּראַך.

איך האָב באַשלאָסן צו שרייבן אַ בראַשור וועגן סאָציאַליזם. דער בא-שלוס איז גיך אויסגעפירט געוואָרן.

איין פּרימאַרגן בין איך געזעסן צוזאַמען מיט נאָסן בערלין, מיט גרינ-בערג און איך געדענק שוין ניט צי מיט קולאָן דערביי אָדער ניט און האב זיי פּאַרגעלעזן מיין בראַשור „יהי אור“ אָדער די „פּאַרקערטע וועלט“. דאָס איז געווען צום ענד פונם יאָר 1879.

מע האָט זי געדאַרפט דרוקן.

גרינבערג, וועלכער לעבט נאָך און געפינט זיך אין ניו-יאָרק, האט דע-מאלט געאַרבעט בא אַ געוויסן וואלענשטיין, אַן אַנגלאַ-אידישן דרוקער, וועל-כער פלעגט ארויסגעבן העברעאישע זאַכן, ווי, לעמאַשל, ווערטער-ביכער, שפּראַך-מעטאדן און אַזוי ווייטער פאַר ענגלישע יעוהידים.

גרינבערג האט זיך גענומען צו דער מיצווע צו געפינען אַ דרוקער פאַרן „יהי אור“. ער האט געפונען. פאַר פיר פונט סטערלינג (20 דאלאַר) האט מען, לויט זיין באַריכט, געקענט קריגן אָפּגעדרוקט די בראַשור. עס איז אָבער געווען עטוואָס, וואָס ניט ער און ניט קיין שום אַנדערער צווישן אונז האָט ניט געקענט געפינען: די פיר פונט סטערלינג, און די בראַשור איז געבליבן ניט געדרוקט ביזן יאָר 1884.

אָרום יענער צײַט איז אין ווייטשעפל געגרינדעט געוואָרן אן אָסט-ענדר
(איסט-סאיד) אָפּטיילונג פון דעם קאָמוניסטישן אַרבעטער-בילדונגס-פּאַרטיי.
דעמאלט האָבן נאך אין יענעם טײל לאַנדאָן געלעבט אַסאַך דײַטשן, אָבער
(אַביסל צוליב מיר) האָט דער אידישער עלעמענט אינם פּאַרטיי אָנגעהויבן צו
וואַקסן. ביסלעכווייז בין איך דאָרטן געוואָרן א גאַנצער מאַכער און מיט דער
צײַט אַפּילע א רעדנער.

מאָסטס פּירונג פון דער „פּרייהייט“ האט דערווייל וואָס א טאָג לענגער,
אַלץ מער „סקאַנדאַליזירט“ די פירער פון דער דײַטשישער סאַציאַל-דע-
מאָקראַטיע. די „פּרייהייט“ איז פאַר זײ געווען צו רעוואָלוציאָנער, ווי פאַר
מאַנכע פון אונז—עסטעטיקער—צו גראַב, צו אומגעהוּבלט, צו בײַטער אין איר
שפּראַך. אַפּילע אין דעם „אינערן צירקל“ פון דעם פּאַרטיי האָט זיך געהאַט
געבילדעט אן אָפּאָזיציע קעגן מאָסטס ערלעך-רעוואָלוציאָנערע, אָבער גראַב-
גײַסטיקע אנגריפן אָף קעגנער.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן איינצוזעצן אַ פרעסע-קאָמיטע, וועלכע זאָל
האָבן די אואוודע צו קאָנטראָלירן די רעדאַקציע פון דער „פּרייהייט“. אין
דערדאָזיקער קאָמיטע בין איך געווען איינער פון פינף מיטגלידער און, אויב
איר ווילט, טאַקע אַ פינפטער ראַד צום וואָגן. דער עמעס איז, אז אין האָב
אין גרונט-האַרצן מיט דעם „טאַלען האַנס“ (דעם מעשוּגענעם מאַסט, ווי מע
פלעגט אים רופן אין דײַטשישע פּאַרטיי-קרייזן) סימפּאַטײַזירט, און כּוּך דעם
האַט מיר די ראַלע פון אַ מיטגליד אין אַ „צענזור-קאָמיטעט“ ניט זײער
שטאַרק געשמעקט.

אַף דעם אויפן האָבן פּאַסירט צוויי זאַכן: ערשטנס, בין איך געוואָרן
זײער באַפּריינדעט מיט מאָסט און זײן פּרוי, און, צווייטנס, האָב איך, בלייבנ-
דיק אינם „פרעסע-קאָמיטעט“, אָנשטאַט צו צענזורירן מאַסטס לײט-אַרטיקלען,
זיך גענומען! צום שרייבן אַדרעסן פאַר דער „פּרייהייט“-עקספּעדיציע — אַלע
פּרייטיק, און ווען ניט ווען אַן אַרטיקעלע פאַר דער רעדאַקציע.

מײן פּריינטשאַפּט מיט די מאָסטס האָט מיט זיך געבראַכט אַסאַך זאַכן.
קלאַראַ איז מער ווי אײן מאָל געווען אַף מײנע ווייטשעפּעלער פּאַרטראַגן,
בעאייס מאָסט אַלײן האָט זיך אָנגענומען צו זײן פּאַרויצער אָף מײן ערשטן
ביט אויפגעשריבענעם רעפּעראַט איבער רוסלאַנד, וועלכער האָט דאָס מיך אײ-
גנטלעך געמאַכט פאַר אַ שטיקעלע „יא-סעבע דאָס“ צווישן די דײַטשן אַפּילע
אין ווייטשעפל.

איך בין געווארן אַן אָפּטער איינגײער באַ די מאַסטס, וועלכע האָבן גע-
וואוינט אין זעלבליקן הויז (22 פּערסי סטריט), וואו עס האָט זיך איינגעפונען
די רעדאַקציע.

אײן טאָג איז צו אונז פון דער שווייץ געקומען אַ יונגערמאַן מיטן
נאָמען ווענטקער. ער האָט געהאַלטן אַ פּאַרטראַג איבער רעוואָלוציאָנערע
דיכטער — פּרייליגראַם און הערוועג — און האָט דערמיט געמאַכט אַזא גרויסן
רוישעם, אַז מאַסט האָט דעם פּאַרטראַג געדרוקט אין דער „פּרייהייט“.

דעמדאָזיקן יונגמאַן האָב איך אָפּט געטראָפּן באַ די מאָסטס און בין

מיט אים באלד גוט גענוג באקאנט געוואָרן צו באַרגן פון אים אַ בוך, וועלכן
איך האָב נאָך אַדהאַיאָם אַף מיין געוויסן און אין מיין ביכער-שראַנק. ווי מע
דעם באלד זעען, איז דאָס ניט געווען אינגאַנצן מיין שולד.

ווענטקער און קלאַראַ מאָסט זיינען געוואָרן אַלץ בעסערע און אינטי-
מערע פריינט, האנס דאגען איז אַלץ ווייטער און פרעמדער געוואָרן צו זיין
ווייב, וואָס מער ער איז פאַרוויקלט געוואָרן אין מאַכלויקעס מיט די פירער
פון דער דייטשישער סאַציאַל-דעמאָקראַטיע, שוין גאַרניט רייזנדיק דערפון.
וואָס די געשעפטן פון דער „פרייהייט“ זיינען ניט געווען גלענצנדע ניט דאָן,
ניט פריער, ניט שפעטער.

צוויי קלייניקייטן האָבן זיך שערף איינגעקריצט אין מיין זיקאַרן. איך
וועל זיי פרובירן דאָ איבערגעבן אין עטלעכע קורצע ווערטער:
— „ווייטט איר“, — רופט זיך איין נאָכמיטאָג אָפּ צו מיר פרוי מאָסט,
זיצנדיק באַם פענסטער קעגן מיר און עפעס אויסנייענדיק, — „האנס און איך
זיינען איצט פאַרהייראַטעט אַכט יאָר. פון זידאָזיקע אַכט יאָר איז ער פיר
געזעסן אין טורמעס, און די אַנדערע פיר יאָר האָב איך אים אויך ווייניק וואָס
געזען“...

איך געדענק ניט, וואָס איך האָב דאָרויף געענטפערט, נאָר איך זע זי
קלאָר פאַר מייע אויגן, זע, ווי איר שיינער פאַנים נעמט אָן איינע נאָך דער
אַנדערער אלע פאַרבן פונם רעגנבויען, און איך פאַרשטיי, אַז אין דער ברוסט
באַ איר ברויט אַ שטורעם און ערגעץ אַ ליבע-שיף ווערט דאָרטן געשטראַנ-
דעט... אין אַ צוזאמענשטויס מיט אַן אַנדער שיף.

עס פאַרגייען אַ פאַר וואָכן, און איך קריג בייצוזיין באַ אַן אַנדער
קליינעם, אָבער באדייטונגספולן עפיואַד.

איך קום אַ פרייטיק נאָך האַלבן טאָג צו מאָסטס וואוינונג. קלאַראַ
שטייט באַ דער טיר מיט אַ קערבל אין דער לינקער האנט, מיט אַ שליסל
אין דער רעכטער און שיינט צו וועלן אויפשליסן די טיר. זי זעט אָבער אויס,
ווי פארשלאָפן, קענטיק ניט וויסנדיק, וואָס זי וויל דאָ טאָן.

איך ווינש איר גוט מאַרגן, זי ענטפערט פריינטלעך, אָבער ריין מעכאַ-
ניש, אַף קלאָר ניט וויסנדיק ניט ווער איך בין, ניט וואָס איך טו דאָרטן. עס
פאַרגייט אַ מינוט.

— „אַך, יא!“ רופט זי אויס און ווערנדיק רויט איבער די אויערן, עפנט
זי די טיר און מיר גייען ביידע אַריין.
די צוויי עפיואַדן וועלן דערקלערן אַ דריטן, אַ פיל וויכטיקערן. אָט
איז ער.

איין שאַבעס צונאכט איז מאָסט געקומען זייער שפעט אַהיים.
— „קלאַראַ!“ — האָט ער אויסגערופן. קיינער האָט ניט געענטפערט.
ווארשיינלעך שלאָפט זי שוין, האָט ער בא זיך געטראַכט.
ער האָט אָנגעצונדן דעם לאַמפּ אַף דעם עס-צימער-טיש און האָט דער-
זען אַ צעטעלע.

אין דעם צעטעלע, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט די ווערטער: „ליבער

האנס", האָט זיין פרוי אים געזאגט, אַז ער וועט געפינען זיין זונטיק-וועש דאָרטן און דארטן, די קליידער אין יראַנק, פרישטיק אָנגעגרייט אָף דעם נאָענטסטן מאָרגן.—אלץ כּוץ קאָווע, און די שליסלען. "מער וועסטו מיך ניט זעען"—האָט זי געענדיקט.
מער האָט ער זי ניט געזעען, ווענטקערן אויך ניט.

און דאָ לאָזט מיך אָף אן אויגנבליק אַרויסגיין פון דער כּראָנאלאָגישער אַרדענונג פון דיִדאָזיקע ערינערונגען אום מיט נאך עטלעכע ווערטער צו ענ-דיקן דעמדאָזיקן פאל.

מאָסט איז די נאָענטסטע עטלעכע טעג געווען ווי פון א דונער גע-טראַפן. ער האָט, ווי עס שיינט, דערווארטעט אַלץ אין דער וועלט, נאָר ניט אזא פינאַל. ער האָט דעם דונערשלאג קיינמאָל אינגאנצן ניט אַריבערגעטראַגן. קינדער האָט ער מיט קלאָרען ניט געהאַט, אָבער דאָס האט פילייכט דעם קלאָפּ געמאַכט נאָך שמערצלעכער, ווייל ווען זי איז פון אים אַוועקגעגאנגען, איז אים אין זיין פּריוואַט-לעבן גאַרניט געבליבן, אַבסאָלוט גאַרניט.

ער האָט אָנגעהויבן צו טרינקען, דאָס הייסט מער צו טרינקען. ער האט אָנגעהויבן בושעווען אין דער "פּרייהייט", דאָס הייסט מער צו בושעווען, ער האָט זיך דערבושעוועט ביז ער איז אין מאָרט 1881 אַריין אָף אַנדערהאַלבן יאָר אין אן ענגלישער טפּיסע פאַר זיין אַרטיקל "ענדלעך!" נאך דעם טויט פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן.

און ער האָט דעם שריט געטאָן מיט אָפּענע אויגן. דעם שאַפּעס פאַר דעם דערשיינען פון דעמדאָזיקן נומער "פּרייהייט", האָט ער צו מיר געזאָגט, מיך טרעפּנדיק אָף טאטענהעם קאָרט ראָוד אינם לאנדאָנער וועסט-ענד, אַז ער וועט ניט זיין איבעראַשט, אויב מע וועט אים פאַר זיין אַרטיקל אַרעסטירן.
— "זיי קענען מיר פינף יאָר דערפאַר געבן",—האט ער מיט אַ ביטערן שמיכל פּראפּעצייט.

ער האט, ווי געזאָגט, געקראָגן נאָר אַנדערהאַלבן, און ווען ער איז אינם האַרבסט 1882 יאָר אַרויסגעקומען, איז ער שוין געווען אן אַנאַרכיסט.

צי ער וואלט זיך אַזוי אויך אַנטוויקלט צום "אַנאַרכיזם" (וועגן זיין אַנאַרכיזם איז דא פיל צו ריינדן, אָבער ניט דאָ איז דאָס אַרט דערצו), דאָס ווייס איך ניט. עס איז אָבער קיין צווייפל ניט, אַז ווען קלאָראַ וואָלט פון אים ניט אַוועקגעגאַנגען, וואָלט זיין גייסטיקע אַנטוויקלונג געווען אן אנדערע, יעדנפאַלס אַ לאַנגזאַמערע.

און זי?—פרעגט איר. זי איז מיט אַ יאָר שפּעטער געשטאָרבן. איר גליק האט לאַנג ניט אָנגעהאַלטן.

ליבערמאן אין לאנדאן.—מײן ערשטער איינדרוק.—אן עסטעטיקער—
בעטעווע אַ קינסטלער.—זיינע אַ שטיקל אַרבעט.—לאווראח און
מיר.

ליבערמאן איז אָנגעקומען אין לאַנדאָן אין מיטן ווינטער 1880.
פארורטיילט געוואָרן איז ער אין בערלין דעם 26 אפרעל 1879 צוואַ-
מען מיט גורעוויטשן און אראנסאנען. ער האָט געקראָגן 15 כאַדאָשים טורמע,
גורעוויטש—אַ יאָר און אראנסאן—4 כאַדאָשים.

פון די לעצטע צוויי איז גורעוויטש שוין לאַנג צוריק אין רוסלאַנד,
בעאייס אראנסאן איז דער דר. אראנסאן, וואָס פראקטיצירט היינט אין ניו-
יאָרק און האָט אַ קאנטאָר אין מעדיסאן עוועניו.
ווי עדוארד בערנשטיין דערציילט אין צווייטן באַנד פון זיין בוך אי-
בער דער בערלינער אַרבעטער-באַוועגונג, איז די מאיסע געווען אַזוי:

ליבערמאן איז אַרעסטירט געוואָרן אין ווין אין האַרבסט פון 1878. בא
איים האָט מען געפונען (כוּף מיינע בריוו, צוליב וועלכע איך בין שפעטער
אַרויס אין גאַלעס) אויך אַ בריוו פון גריגארי גורעוויטש. אין דעם בריוו האָט
דער שרייבער גערעדט פון אַ „רוסיש-אידישער בערלינער סעקציע פונם אינ-
טערנאַציאָנאַל“ און (דר.) אראנסאנס נאָמען—פילייכט אויך די נעמען פון מיינע
קעניגסבערגער פריינט: אייגענסאן און הורוויטש—איז דערין דערמאָנט געוואָרן
אַלס מיטגליד.

דערפון איז אַרויסגעקומען דער דערמאָנטער „ניהיליסטן-פראַצעס“ פון
בערלין און קעניגסבערג, און די דריי בערלינער זיינען, ווי געזאָגט, פארור-
טיילט געוואָרן, בעאייס מיר אין קעניגסבערג האָבן, ווי די לעזער ווייסן שוין,
בעסער אפגעשניטן. אָבער דאָס, וואָס איז מיט אונז געשעען: דאָס ארויסטרייבן
פון פרייסן, האָט געזאָלט זיין אַ מין צוגאב צו זייער שטראַף.—אַ פונקט,
וועלכן עס איז קעדאי צו געדענקען, קעדיי בעסער צו פאַרשטיין דאָס, וואָס
דאָ וועט באַלד דערציילט אָוערן.

אַ רוסיש-אידישע בערלינער סעקציע פון דעם אינטערנאַציאָנאַל אָן דער
פראזע, וועלכע איז געווען אַ פוסטע אין יענעם יאָר, אַזוי ווי דער אַלטער
אינטערנאַציאָנאַל האָט שוין לאַנג געהאַט אויפגעהערט צו עקזיסטירן, האָט זיך,

ווי עס שיינט, אנגעכאפט די פריישישע רעגירונג, און ניט קענענדיק פארור-
טיילן די „ניהיליסטן“ אלס געפערלעכע פארשווערער, ווייל מע האָט דערצו
מיט דער גרעסטער אנשטרענגונג ניט געקענט געפינען קיין שום באַווייז, האָט
מען זיי פאַרמישפּעט אַלס „געהיים-בינדלער“, ד. ה. מענטשן, וועלכע גע-
הערן צו אַ געהיימער געזעלשאַפּט.

אינטערעסאַנט און, צוליב דעם, וואָס איך וועל פאַלד דערציילן, ווי-
טיק זיינען די פּאָלגנדע איינצלעהייטן:

ליבערמאַן איו, ווי מיר ווייסן שוין, אַרעסטירט געוואָרן אין ווין. דאָרטן
האָט מען קעגן אים גאָרניט געקענט באַווייזן און ער איז פריי געקומען. איו
ער דאָך אָפּער געווען אין עסטרייך אן אויסלענדער, האָט מען אים ארויסגע-
שיקט, ד. ה. פאַרטריבן פון דער מעדינע. פאָרן האָט ער נאָר געקענט אָדער
קיין ענגלאַנד אָדער נאָך דער שווייץ. ער האָט אויסגעקליבן די שווייץ.
אַהין האָט ער גערייזט איבער באיערן, און אַפּן וועג איז ער אַרעס-
טירט געוואָרן אין מיונכען און פון דער מיונכענער פּאָליציי האָט אים אַרי-
בערעקראָגן אין אירע לאפּעס די בערלינער.

אַרעסטירט אין עסטרייך, געכאַפט אין באַיערן און פאַרמישפּעט איך
פרייסן, האָט ליבערמאַן געפילט, אַז די אינטערנאַציאָנאַלע פּאָליציי וועט מי-
נאסטאָם די אַרבעט פאַרענדיקן אף אַזא אױפן, אַז פרייסן פון איר זייט וועט
אים דירעקט אָדער אומדירעקט אויסליפּערן קיין רוסלאַנד.

דידאָזיקע אידייע האָט אים מאשמאעט נאכאנאנד פאַרפּאָלגט אין דער
צייט, וואָס ער איז געזעסן אין טורמע. דער שרעק זיינער איז פונדעסטוועגן
געזען אן אומזיסטער, ווייל ווען ער איז אַרויסגעקומען פון געפּענגעניש אין
1880—מע האָט אים אַריינגערעכנט דאָס האַלב יאָר, וואָס ער איז געווען אין
אונטערזוכונגס-געפּענגעניש פאַרן מישפּעט—איו ער אן אַ שטער פון דער פּאָ-
ליציי אדעקגעפאַרן קיין לאַנדאָן.

דאָס איז געווען, געדענק איך, אַ שאַבעס-צו-נאַכט אין ווינטער פון יע-
נעם (1880) יאָר.

אין דעם ווייטשעפעלער „צווייג-פאַריין“ פון דעם קאָמוניסטישן אַרבע-
טער-בילדונגס-פאַריין איז אָנגעגאַנגען אַ דיסקוסיע, ווי געוויינלעך. אין דער
דיסקוסיע האָב איך גענומען אן אנטהיל און האָב געהאלטן אין מיטן ריידן.
ווען די טיר האָט זיך געפּענט און אַ שאליעך מעיוכעד איז נאָך מיר געקו-
מען. דאָס איז געווען אן „עסטאפּעט“ פון מיין קווינע, באַ וועלכער איך האָב
געוואוינט.

— אימיצער איז געקומען, און מע דארף מיך האָבן טייקעף אומעיאד-
אזוי ווי איך האָב געוואוסט, אַז מיין קרויווע האָט פרינציפיעל און
קעסיידער פּראָטעסטירט קעגן מינע מיטינגען אַלס אַ געפאַר סאַר מיין פאַר-
נאָסע, האָב איך דעם שאליעך געוואָגט, אז איך קען ניט אַוועקגיין און וועל
קומען שפּעטער. דער, וואָס וואָרט, זאָל וואָרטן.

עס איז אָבער ניט פאַרגאַנגען קיין פּערטל שאַ, און דיראַויקע טיר האָט זיך נאָך אַמאָל געעפנט און אריינגעקומען אין ארטור ליבערמאַן. סקאַנדאַלי-זירנדיק די פּלעגמאַטישע דייטשן, האָבן מיר זיך עטלעכע מאָל צעקושט און זיינען באַלד אוועקגעגאַנגען אַהיים.

אלוּאָ, ענדלעך האָב איך זיך געטראַפן פּאַנים על פּאַנים מיט דעם רע-דאַקטאָר פון אונזער טויטן, אָבער אומפאַרגעסלעכן, האַמתי!

פיל וואָלט איך געבן צו קענען ארויפצויבערן אין מיין זיקאַרן דעמדאָ-זיקן אָונט מיט אַלע זיינע איינצלהייטן, איבערהויפט דעם קאַבאַלעס-פּאַנים, וועלכן מיין קווינע האָט ליבערמאַנען געגעבן. מיין ערשטע אונסערהאַלטונג מיט אים אין איר גענווארט און אנדערע קלייניקייטן, וועלכע האָבן געהאַט אַ גרויסע באַדייטונג אין די שפּעטערדיקע עטלעכע כאַדאַשיים. אָבער—וואָס איז דאָ צו ריידן? אַ שטייגער, נאָר אַ נאַרישקייט געדענקט זיך—יענעם אָונט גע-דענק איך נאָר אין די אַלגעמיינע שטריכן און ניט מער. און דאָך איז דער אָונט געווען דער ערשטער אַרויספאַר אָף אַ וועג, פון וועלכן ליבערמאַן איז ענדלעך יונגערהייט אַריין אין אן אַמעריקאַנישן קייזער.

געבליבן איז מיר אַזוי פיל אין מיין זיקאַרן, אַז מיר האָבן פיל גערעדט ביזן שפּעט אין דער נאַכט אַריין. פּילנדיק, אַז איך און טיילווייז אויך מאַר-גאַליס, וועלכער האָט דאָן געוואוינט צוזאַמען מיט מיר באַ דערדאַויקער קרוי-ווע מיינער, זיינען ביידע אריינגעקומען אין אונזער דעמאַלטיקער לאַגע דורך זיין „שולד“, האָט ער מיר גלייך אפן אָרט יענעם אָונט אויסגעגאַסן דאָס גאַנצע האַרץ זיינע. מיר זיינען אין עטלעכע שאַ איינער צום אנדערן שטאַרק צוגעבונדן געוואָרן.

דער ערשטער איינדרוק איז געווען זייער אן אנגענעמער. ליבערמאַן מיט זיין ניט מיעסן זויבער-געהאַלטענעם בערדל, זיינע שאַרפע טונקעלע, עט-וואָס אָנגעשטרענגטע, אָבער וואָס מע רופט דורכדרינגנדע אויגן, זיין פיינע-וועלכטן שטערן האָט אויסגעווען אן אינטעליגענט פון דעם סאָרט, וועלכער גיט דורך זיין אייגענעם ביישפּיל דער וועלט צו פאַרשטיין, אז מע קען אַ מענטש זיין אַ באַרדאַס, און דאך די נעגל האַלטן ריין—ווי פּושקין זאָגט. ער האָט ניט נאָר געהאַלטן ריין דאָס בערדל, נאָר אויך די קליידער אָף זיך, דעם קערפּער אונטער די קליידער און זיין צונג און מויל.

ער איז געווען אן עסטעטיקער, אַ באַלמעפונעק סאַי אין גאַשמיעס, סאַי אין רוכניעס. ווי הונגעריק ער וואָלט ניט געווען, וואָלט ער ניט גערן געגעסן אן אַ טישטעכל (אַ ריינעם), אָדער אן זיין שאַרפן מעסערל, וועלכער האָט באַ אים געבלאַנקט, וואָלט ער גיכער גענומען באַ אייך אַ זויבערן פענעץ ברויט, איידער אַ צווייפּלהאַפטן פאַנקוכן, אפּילע ווען די אייער וואָלטן נאָר אויסגעווען, ניט געווען פּויל. דאָס מינדסטע קערנדל שטויב אָף זיינע ברילן האָט אים געמאַכט זייער דאָס לעבן, און איך פלעג האַרשיינלעך ניט זייער שטאַרק מעגאַזעס זיין, ווען איך פלעג אים זאָגן: דו פאַרברענגסט אַ גרויסן טייל פון דיין לעבן אין ווישן דיינע שפּאַקולן.

ליבערמאַן איז געווען אַ ליידנשאַפטלעכער ריכערער. גערויכערט האָבן

מיר אלע, אָבער ניט אזוי פיל ווי ער. גלייך זיינען מיר מיט אים געווען אין דעם איין פראט, וואָס די פינאַנסן אונזערע האָבן אונז געצוואונגען זיך צו סאַמען מיט דעם וואלוולסטן טאַבאַק, וועלכן ענגלאַנדס הויפט-שטאַט האָט גע-קענט קריגן. נאָר ווען מע האָט זיך געפילט עפעס אַזוי בעהאַרעאָועדיק, מאיסע גוויר, האָט מען געקויפט, בוירדו-אַיי, א פערטל אונץ פאַר היגע צוויי סענט, און מאַכנדיק זייער פאַרויכטיק אַ פאַפיראַס. ד. ה. אזוי, אז עס זאָל כאַלילע ניט אין ניוועץ גיין דאָס מינדסטע טיילכעלע פון אן אַטאָם פון אַ ברעקעלע טיטון, פלעגט מען דעם פאַפיראַס צעטיילן. אף צוויי גלייכע, פאַלאַווינקעלעך— און מע פלעגט עס רויכערן, פילנדיק דעם טאַם פון גאַנניין— פון די קאַבאַצ-נים. נאַטירלעך, איז דערצו נויטיק געווען אַ מונדשטוק און מיר אַלע, כּוץ ליבערמאַנען, האָבן געהאַט הילצערנע רערעלעך. ער אָבער, מיט זיין גאַנצער ליידנשאפט פאַר די ביטערע מאַמטאַקים, פלעגט ניט קענען רויכערן אַנדערש ווי פון זיין ברושטינענעם פאַפיראַסן-האַלטער, און מיר דאַכט, אַז קיינער פון מיינע באַקאַנטע האָט קיינמאַל אזוי עסטעטיש ניט געפּיפקעוועט.

קלייניקייטן, נייץ? און דאך זיינען עס אָט די סאַמע קלייניקייטן, וועלכע כאַראַקטעריזירן אַ מענטשן. דעם עקס פיטום איז באַם לייב אַ גרעסערער באַווייז פון זיין קראַפט, ווי זיין גרויסער קאַפּ, מיט די לאַנגע קודלעס, מיט אלעמען.

עפּשער געדענקען די לעזער, וואָס איז געזאַגט געוואָרן וועגן הורוויטשן אין די דאָזיקע ערינערונגען. ער איז געווען אונזער „אַריסטאָקראַט“. דאָס איז אָבער ליבערמאַן, וועלכער האָט געהאַט פיל ענלעכקייט מיט אים אין פילע פּראָטים, אַף קיין פאַל ניט געווען.

ליבערמאַנס גאַנצע נעשאַמע איז געווען באַם פאַלק, און דער אַרבעטער האָט אויסגעפילט זיין גאַנץ האַרץ, — דאָס הייסט אף אזוי ווייט, ווי אַ האַרץ, יעדערנס האַרץ, קען זיין אַ רעשוּס האַראַביט. ער האָט ניט נאָר געליבט דאָס פאַלק ווי אלע „נאַראָדניקעס“ (אין דעם ברייטן זין פונם וואָרט), נאַר אויך— און דאָס איז דער אַיקער— דערפאַר, ווייל ער איז אליין געווען פונם פאַלק. סטאַליאַרעס, שניידער, רעגמאַנטל-מאַכער און אַנדערע אַרבעטער זיינען אים ליב געווען, ווייל זיי זיינען געווען פון זיין מין. ער איז, אין גרונט גענומען, אליין געווען אַ באַלמעלאַכע מיט דער אַמביציע צו ווערן אַ קינסטלער. ער האָט שטענדיק אַם ליבסטן געשאפן מיט די הענט, בעאייס דאָס, וואָס מע רופט קאַפ-אַרבעט, איז אים שטענדיק אַנגעקומען אזוי שווער ווי דעם אוי-בערשטן קריעס יאַם-סוף. ער האָט געשריבן סאַכאַקל זייער ווייניק, און כּוץ די אַרטיקלען אינם „השחר“, אַ פאַר רוסישע אינם „וּפּעריאַד“ און זיינע אַייגענע מאַמאַרים אין דעם „האַמת“ איז פון אים גאַרנישט געבליבן.

אַפילע באַם שרייבן גופע איז אים געווען פונקט אזוי וויכטיק די רונד-קייט פון דעם רייש, זי סימעטרישע צונויפּשטעלונג פון אלע שטריכעלעך אינם אַלעף און דער שיינער זשיראַפן-האַלו פונם לאַמעד, ווי דער סטיל אליין, און

דער סטיל, די שיינע זאץ-ווענדונג קימאט וויכטיקער ווי דער אינהאלט פון זיין געשריפט. ער האָט גערן געצייכנט, און דאָס שרייבן איז בא אים געווען אן אַרט צייכענען. די אויסעס, וועלכע זיינען, ווי מע ווייס היינט, געוואָרן צייכנס פון בילדער, האָבן זיך באַ אים צוריק פארוואנדלט אין בילדער פון צייכנס, און ווען איך פלעג אים זען שרייבנדיק, פלעג איך קלערן, או דאָס מאלט ער, אַ שטייגער: אלעף אן עקסעלע, ביז אַ שטיבעלע, גימל אַ קעמע-לע, נון אַ פישעלע און אזוי ווייטער.

ער האָט אָבער ביכלאַל געליבט צו צייכענען און וואָלט וואַרשיינלעך געוואָרן א קינסטלער, ווען זיין עלעמענטאַרע בילדונג וואָלט געווען אַן אַנדערע.

און דאָ, פארייניקנדיק אַ וואונש צו ווייזן מיין אלטן אומפאַרגעסלעכן כאַווערס נויגונגען צו קונסט מיט אַן אַנדער וואונש איבערצוגעבן די לעזער אַ גרופע רוסישע מארטירער פון 1879—וועל איך דאָ לאָזן איבערדרוקן דאָס בילד מיט דער פאַלגנדיקער קורצער דערקלערונג:

ארום די בילדער פון סאַלאַוויאַוו, טשובאַראַוו, אַנטאַנאַוו און אסינסקי, וועלכע זיינען געהאַנגען געוואָרן אין דעמדאָזיקן יאָר 1879, זעט מען רעמלעך פון שטריק; דאָגעגן זיינען די רעמלעך פון וויטאשעווסקי, מיסקין, סובאַטינא און ביידע ברידער אַיוויטשעוויטש, וועלכע זיינען דאָן אָדער מיט אַ יאָר פריער פאַרשיקט געווארן אף קאַטאַרגע, געמאכט פון קייטן. די געדרוקטע אויסעס אין רוסיש און פראַנצויזיש, אזוי גוט ווי די געשריבענע, זיינען אַלע ליבערמאַנס אַרבעט. אויך האָט ער געצייכנט די טליע פון דער רעכטער זייט, די דערשיסונגס-צענע פון דער לינקער פון אויבן, און די ביידע אונטערשטע „בלאַקס“ מיט די העק, וועלכע שטעלן פאַר די דערמאָרונג דורך קאַפּ-אַפּהאַקן. — דער פלאַן, געדענק איך, איז געווען די בילדער צו פאַרקויפן אין אויס-לאַנד, קעדיי צו מאַכן געלט פאר דער רעוואָלוציע און דערפאַר האָט דאָס ליבערמאַן געגעבן די דערקלערונגען אין פראַנצויזיש.

שווער האָט ער געשוויצט איבער דעם בילד, אָבער ער איז געווען עמעס גליקלעך.

אַ קורצע צייט איידער ער איז אָנגעקומען אין לאַנדאָן איז אין דער פעטערבורגער נאַציאָנאַל-ביבליאָטעק אַרעסטירט געווארן אַרן זונדעלעוויטש. ליבערמאַן האָט אין לאַנדאָן שוין געפונען א פּריוואַט-בריוו, אין וועלכן מע האָט אים געשריבן, ווי זונדעלעוויטש איז ענדלעך אַריינגעכאַפט געוואָרן אין דער נעץ פון די צארישע מענטשנפישער, און מיט דעם שטיקל ניס איז ער טויך-קעדיי-דיבער אַוועק צו דער רעדאַקציע פון דער „פּרייהייט“ און האָט נאָך באוויזן עס צו לאָזן אָפּדרוקן אין דעם נומער פון יענער וואָך.

לאוואַוו אין פאַריו האָט די טרויעריקע בסורע אויך באַקומען, נאָר אים האָט מען געשריבן, אַז דערווייל ווייס נאָך „נאַטשאַלסטווע“ ניט, ווער דער מאַן איז, וועלכן מע האָט גענומען אין דער ביבליאָטעק אין פעטערבורג.

און שאַבעס אין דערפרי קריג איך א קורצן, אָבער זייער שארפן בריוו פון דעם אַלטן. מיר איז איינגעפאַלן דאָס האַרץ אים לעונדיק.
— ווער, — האָט לאַווראַוו געשריבן, — איז דער אומגליקלעכער, וואָס האָט אויסגעפלוידערט דעם נאָמען זונדעלעוויטש? פאַרשטייט איר דען ניט, אַז דאָס הייסט אויסליפערן אַ מענטשן דירעקט אין דעם טאַליענס הענט? א. אז. וו.

דער טרויעריקער שפּאַס פון דער זאך איז באַשטאַנען אין דעם, אַז פּע-טער לאווראַוויטש האָט נאָך ניט געוואוסט פון ליבערמאַנס אַנקומען אין לאַנדאָן. יאָ געוואוסט האָט ער, דאַגעגן, אַז אין דער קאַלאַניע בין איך דער איינציקער, וואָס האָט געהאַט אַ שטיקל שאַכעס מיט דער „פרייהייט“ אַלס אַ שרייבער. דער נאַטירלעכער שלום איז דערפאַר געווען, אַז דער „אומגליקלעכער“—דאָס בין איך.

אין א שאַ אַרום איז צו מיר געקומען ליבערמאַן. איך האָב אים געוויזן דעם אלטנס בריוו. ער איז געווען ווי פון א דונער געטראַפן. עס האָבן זיך אים געשטעלט טרערן אין די אויגן.

— וואָס וועסטו אים ענטפערן?—האַט ער אַרויסגעשטאַמלט נאָכדעם, ווי ער איז געקומען אביסל צו זיך.

— איך וועל אים שרייבן, — האָב איך געזאָגט, — אז איך האָב דערמיט גאַרניט געהאַט וואָס צו טאָן, און ווייטער גאַרניט.

— שרייב אים, ווער דער שולדיקער איז, אַניט וועט ער בלייבן באַ זיין כשאד אף דיר.

נאַטירלעך, האָב איך אים ניט געפאַלגט. און ליבערמאַן איז צו מיר מער צוגעבונדן געווארן ווי ווען עס איז פריער.

שפּעטער האט זיך ארויסגעשטעלט, אַז זונדעלעוויטשעס אידענטיטעט איז פיל גיכער באקאנט געווארן, ווי מע האָט לאַווראַוו געשריבן; איז יעדנפאַלס שוין געווען באקאנט, בעאייס מאָסט האָט אַפגעדרוקט די ניס אין זיין „פרייהייט“.

ליבערמאן און לעאָן האַרטמאַן. — סודות. — א וויקואַך באַ קארל הירש.
 — מיר גרינדן אַ נײַעם אַרבעטער-פאַריין. — די לײַדנשאַפט וואַקסט. —
 און ענדערונג אין מיין לאַגע. — דער לעצטער אַקט פון דער
 טראַגעדיע.

דעם 4טן פעווראל 1880 איז לעאָן האַרטמאַן, וועלכער איז שפעטער
 געשטאָרבן אין אמעריקע, ארעסטירט געוואָרן אין פאַריז. צוזאַמען מיט סאַפּיאַ
 פּעראַווסקאַיאַ און אנדערע איז ער געווען באַטייליקט אין דער פארשווערונג
 צו האַרגענען אַלעקסאַנדער דעם צווייטן, אונטערמינירנדיק די מאַסקווער אייז-
 באַן, איבער וועלכער דער קייסער האָט געדארפט פּאָרן. ווי מע ווייס, האָט
 זיך יענער אַטענטאַט ניט איינגעגעבן, האַרטמאַנען האָט מען אבער ניט גע-
 כאַפט, און ערשט ווען ער איז אָנגעקומען אין פאַריז, האָט אים דערגרייכט
 די לאַנגע האַנט פון רוסלאַנדס טיראַן, באַוואָפנט מיט א פּראַנצויזישער
 פּאַסטקע. האַרטמאַן איז אין פאַריז אַרעסטירט געווארן און איז אַ וואָך צוויי
 אָפּגעזעסן אין דער געפאַר אַרויסגעגעבן צו ווערן דער רוסישער רעגירונג.

נאך דעם ווי ער איז באַפרייט געווארן, איז לעאָן האַרטמאַן אָנגעקומען
 קיין לאַנדאָן. אין אונזער קליינער קאָלאַניע איז געווארן זייער לעבעדיק. אַרום
 דעם נײַ-אָנגעקומענעם האָבן זיך גענומען ווינדעווען און וויקלען אַלערליי
 לעגענדן.

אייע פון זיי האָט דערציילט, אַז אין דער צייט, וואס האַרטמאַן איז
 געזעסן אין פאַריז אין טורמע, האָט ער געוואלט זיך נעמען דאָס לעבן, מוירע
 האָבנדיק, אַז אויב מע וועט אים איבערענטפערן אין אַלעקסאַנדער דעם צווייטנס
 הענט, וועט מען אים דורך פייניקונג צווינגען ארויסצוגעבן סידעס, אָדער
 אַניט וועט מען אים פאַרפייניקן צום טויט. אַזוי ווי עס איז ניט געווען קיין
 שום מיטל, ווי אזוי זיך צו באַפרייען פון אזאַ שרעקלעכער צוקונפט, האָט
 האַרטמאַן צעבראָכן א שויב און האָט אָנגעפאַנגען צו שליינגען גלאָז.
 אין דער און ענלעכע לעגענדן האָט ליבערמאַן געגלויבט און פאַר-
 שפרייט. אלץ, וואָס איז געווען מער אָדער ווייניקער פארבונדן מיט מיסטעריעזע,

שרעקלעכע זאכן, האט פאר אים געהאט אַ גאַנץ ספעציעלן אינטערעס. ער פלעגט זיי הערן און איבערדערציילן מיט די היספאליעס פון אַ קינד באַ אַ באַבע-מאַיסע.

— ווילסטו, — האָט ער צו מיר איין אָונט געזאָגט, שפּאַצירנדיק אין בריקליין, דעמאָלט איינע פון דעם מעלעך עווינינס רעוידענץ-גאַסן אין לאנדאָן, — ווילסטו? וועל איך דיר עפעס ווייזן.

— וואָס איז דאָס? — האב איך קימאַט קאַלטבלוטיק געפרעגט.
מיין טאָן האָט אים מאַשמאַעס עטוואס באליידיקט, ווייל ער האָט גע-
ענטפערט:

— ווי דו ווילסט זיך... אָבער איך וואלט דיר געקענט ווייזן דעם מע-
סער, מיט וועלכן מע האָט צוגעהאַרגעט דעם שעף פון די זשאַנדאַרמען מע-
זענצעוועל. — עס זעט זיך נאָך די פארטריקנטע בלוט אף אים, — האָט ער געזאָגט,
זיך צורוקנדיק געענטער צו מיר און מיר די ווערטער אַריינשושקענדיק אין
אויער אַריין.

איך האב אַ שמייכל געסאָן, אָבער דער שוואכער באַלייכטונג פון בריק-
ליין האָב איך צו פארדאַנקען דאָס, וואס ליבערמאַן האט דעם שמייכל מיינעם
ניט באַמערקט. ער האָט ערנסט געגלויבט אין אלץ, וואָס ער האָט געזאָגט,
און מיין צווייפל וואלט אים געווען שרעקלעך וויי געטאָן.

מיט הארטמאנען פלעג איך זיך דאן און שפעטער זייער אפט טרעפן.
ער איז מיר פאַרגעקומען ניט אינגאַנצן באַם זינען אין יענער צייט. וועגן אים
און וועגן ליבערמאַנען האָט זיך באַ מיר אויפגעלייגט אַ סוואָרע, אז די גע-
פאַר ארויסגעגעבן צו ווערן צו דער רוסישער רעגירונג האָט פילייכט באַ זיי
גערירט דעם מויעך. דאָס איז געוויס געווען אַ גוומע דאָן און ספעציעל אין
ליבערמאַנס פאַל צו יענער צייט, האגאַם פון שפעטערדיקע פאַסירונגען איז
אַזאַ שלום קימאַט געווען געדרונגען.

אַזוי פיל איז געווען זיכער, אַז עטוואס האט געמוזט זיין ניט גלאַט מיט
הארטמאנען, ווייל ער פלעגט שרעקלעך איבערטרייבן און אמאָל דערציילן
זאכן, וואָס זיינען געווען ניט געשטויגן און ניט געפלוויגן. און אזוי ווי ער
האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון אַ גרונט-ערלעכן מענטשן, כּוץ וואָס ער איז
געווען אַ הויפט-פיגור, אָדער איינע פון זיי, אין דעם אטענטאט אונטער דער
מאָסקווער אייזנבאַן, האָט זיך קיין אנדער זאך ניט געלייגט אַפן סייכל, ווע
מע פלעגט אים הערן ריינדנדיק.

איין פארמיטאג אין אפרעל (אָדער מאי) האָבן מיר זיך געטראַפן אין
אַ הויז, וואו עס האט, דאכט זיך — גענוי געדענק איך ניט — געוואוינט
קאַרל הירש.

ליבערמאַן איז געזעסן אין אַ ווינקל באַ אַ קליינעם טישל און האָט
שווער געאַרבעט אף דעם בילד, וועגן וועלכן עס איז גערעדט געווארן אין
דעם פאריקן קאַפיטל. הירש און הארטמאַן האבן אָנגעפירט אַ היציק | גע-

שפרעך, אין וועלכן איך האב גענומען אן אנטייל אמאל אף מין אייגענעם
כעשבן, אמאל אויסהעלפנדיק די ביידע דעבאטאנטן אלס א מין דאלמעטשער
צווישן דעם רוס און דעם דייטש.

געווען איז קארל הירש א טיפישער דייטשישער איד מיט א בלייכלעכן,
לענגלעכן פאנים, מיט פעך-שווארצע האר אינם שיין צוגעשפיצטן אָבער
ברייטלעכן בערדל, ווי אויך אפן קאפ, וואו די האר האבן שוין געהאט אָנגע-
פאָנגען ביסלעכווייז אויסצוקריכן, וואָס דערפאר האָט זיין שטערן אויסגעזועפן
ברייטער און העכער ווי ער איז געווען בעטעווע. זיינע אויגן האבן געגלאַנצט
און זיינע ליפן, ווי בא די מייסטע דייטשישע אידן, זיינען שטענדיק געווען
פייכט און האלב-אפן. בעקיצער, ער האט געהאט אַלע שטריכן פון דעם
סארט מענטשן, וועלכער איז מיר, לעפאנים, קיינמאל ניט געווען זייער
סימפאטיש.

קארל הירש איז אָבער געווען איינער פון די דייטשישע מיוזערען=וואַנט-
סאָציאַליסטן, אַ מענטש, וועלכן מע האָט געהאַלטן פאַר איינעם פון די בעסטע
פאַרטיי-זשורנאַליסטן. ער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון דעם קליינעם זשור-
נאַלכלעלע „די לאנטערנע“, וועלכע איז אַ קורצע צייט דערשינען אין ברויסעל,
נאָכדעם, ווי אין דייטשלאַנד איז אַלץ געווען אונטערדריקט געוואָרן, און מאַסט
„פרייהייט“ איז געווען דער איינציקער לעבנס-צייכן פון דער גרויסער, אָבער גע-
בונדענער סאָציאַל-דעמאָקראַטיע.

מיר פערזענלעך איז הירש פריער געווען סימפאטיש צוליב אַ רירנדן
געדיכט, וואָס ער האָט מיר עטלעכע יאָר צוריק געהאַט פאַרפאַסט: דאָרטן איז
געווען פאַרגעשטעלט אַ שיין מיידעלע, וואָס פאַרקויפט אין מאַרק פייילעכן און
וואַקסט איצט, און איר צוקונסט איז אַזעלכע, אַז זי וועט אַפן מאַרק אַרויס-
טראַגן מיט דער צייט אַנדערע בלומען — איר ערע — צום פארקויף א. א. וו.
דער צווינג איז געווען: „קויפט פייילעכן, קויפט פייילעכן!“ און וואַרשיינלעך איז
דאָס אונטער דעם איינדרוק פון דעם געדיכט שפעטער (אין 1884) געשריבן
געוואָרן מײן אייגן שירעלע: „אַ מיידעלע אין דער סיטי“, האַגאַם סאַי דער
אינהאַלט, סאי דער נוסעך איז געווען אַ גאַנץ אַנדערער... אָבער איך האָב זיך
פאַרערט.

און דאָ איז צווישן קארל הירש און לעאָן האַרטמאַן אַרויסגעקומען אַ
היציקער סיכסעך.

אָף דער טאָג-אַרדענונג איז געשטאַנען די פראַגע, צי האָט בעבעל אַ
רעכט צו האַלטן אַ פאַבריק און באַשעפטיקן אַרבעטער, ווי גוט ער זאָל זיי
ניט באַהאַנדלען, ווי דאָס איז נאָך דעמאָלט געווען דער פאַל. הירש האָט גע-
זאָגט: מע מעג, און האַרטמאַן האָט געשריען: מע טאָר ניט.

מיט דעם רוסישן ניהיליזם אין אַלע מיינע ביינער, האָב איך נאטירלעך
מיטגעפילט מיט האַרטמאַנען, האַגאַם אין דעם פראט פון קאַלטער לאַגיק איז
מיר הירש פאַרגעקומען קימאַט אומבאַזיגבאַר.

ליבערמאַן האָט זיך צום ענד אויך אַריינגעווארפן אין דעם געשפרעך
און, אויב איך האָב ניט קיין טאַעס, האָט ער, נאָך איבערטריאומפירנדיק האַרט-

מאנען, געבראכט הירשן צו דער איבערצייגונג, או רוסלאנד איז מעשווע,
שיקער אָדער כאָסער-דייע.

צוליב הארטמאנען האָבן זיך אַרום אונז איצט גענומען אַרומדרייען רז-
שישע שפּיאַנען אָן אַ שיר. דאָס האָט פונדעסטוועגן קיינעם ניט געשטערט צו
טאָן זיין „אַרבעט“ אין דער פרייער מעדינע.
ליבערמאן און איך האָבן זיך גענומען צו דער גרינדונג פון אַ אידישן
אַרבעטער-פאַריין.

מאַטעריאַל איז געווען: אַ האַלב-טויך עמעסע אַרבעטער: לואיס וויינער
און שאול לעווין — סטאָליאַרעס, ראָזענטאל און סטאָן — שניידער, גרינבערג און
קולא — זעצער.

ליבערמאן האָט פאַרפאַסט די טאַקאַנעס און מיר האָבן זיך אָנגעפאַנגען
צו פאַרזאַמלען. דער פּלאַן איז געווען, אז ביז עס וועלן זיך ניט באַווייזן אַ-
דערע, אינטעליגענטן זאָל אַמאָל ליבערמאן, אַמאָל איך האַלטן אַ פאַרטראַג.
און מיין פאַרטראַג איז געווען, דאכט זיך, דער ערשטער.

צום אומגליק בין איך געווען אַזוי שטאַרק פאַרדייטשט, אז מיר פלעגט
דאַן. און צו אַ געוויסן גראַד נאָך מיט יאָרן און יאָרן שפּעטער, זיין זייער
שווער צו ריידן אידיש. דערביי בין איך גאָר ניט געווען פון די, וואָס קענען
קיין אידיש ביכלאל ניט ריידן, אָדער מאכן זיך, אז זיי קענען ניט. פאַרקערט,
איך פלעג אין אַ פּריוואַטן געשפּרעך און אַפּילע אין דער עפּנטלעכקייט, דער-
ציילנדיק אַ מאַיסעלע, לעמאַשל, ריידן זייער גלאַט, אָט טאַקע ווי די מאַמע
האַט מיך געלערנט. קוים אָבער האָבן איך גענומען ריידן מאַיסע רעדנער, ערנסט,
זוכנדיק עטוואָס צו באַווייזן, פלעג איך אַריינפאַלן אין הויך-דייטש, אַליין עס
ניט מערקנדיק, און טאַמער איז דאָס נאָך ניט געווען שלעכט גענוג, פלעג איך
זיך כאַפּן, אַז מיין אוילעם פאַרשטייט מיך ניט און פלעג נעמען מיטן דייטש
מיט אידיש, אָדער אַזוי אַרויסברענגען פון מויל די דייטשישע ווערטער, אז זיי
פלעגן אַרויסקומען אָף קוילעס. צעבראַכן רוק און לענד, און, דאָס ווידער פּילנ-
דיק, פלעג איך גאָר צעטומלט ווערן.

ליבערמאַנען איז אין דעם פּראַט אויך ניט פּיל בעסער געגאַנגען.
צו דאָס האָט דעם „קלוב“ פּיל געשאַדט, ווייס איך ניט, ווייל זייער
לאַנג האָט ער איבערהויפּט ניט עקזיסטירט, אָבער פּיל האָבן די אַרבעטער
זיכער ניט געלערנט, ניט פון מיר, ניט פון מיין עלטערן כאַווער.
אונטערגעאַנגען איז אָבער דער פאַריין ניט צוליב אונזער שלעכטן אי-
דיש, ער האָט פּאַשעט נאָך ניט געהאַט קיין באַדן אונטער זיך.
דאַן איז ליבערמאַנס מויעך געווען פאַרנומען מיט אַנדערע זאַכן, צו
זעלכע מיר קומען איצט.

מיין קויניע, באַ וועלכער מאַרגאַליס, הורויטש און איך האָבן צו יענער צייט געוואוינט, איז געווען אַ פרוי אין ליבערמאנס יאָרן. אין דעם פראַט פון אויסזעען האָבן אַלע פרויען זייערע „גוטע טעג“. ברונעטקעס אָבער, ווען זיי האָבן אַט די גוטע טעג, זעען אויס ניט נאָר פיל שענער, כיינעוודיקער און אַנציענדער, נאָר אויך פיל, פיל אינגער, ווי זיי זיינען אין דערעמעסן.

די פרוי, אַרום וועלכער מיר ריידן, איז געווען אַ ברונעטקע, זייער אַ קלוגע, נאטירלעך אינטעליגענט, האַגאַם ווייניק געבילדעט און אַ גלאטע ריי-דערקע. זי האָט געהאט אַ מאַן און איין קינד פון אים. דעם מאַן האָט זי גע-האַט ניט שטענדיק, ווייל ער פלעגט „אַלע מאַנטיק און דאָנערשטיק“ דיר-ניט מיר-ניט אַנטלויפן.

זי האָט פאַר אים געהאַט, ווי די ווייבער זאָגן, אַ בייזע מאַראַכע און אַזוי ווי זי איז כּוין דעם אין יעדער באציאונג געשטאַנען העכער פאַר אים, און איז געווען אַזוי איידל, ווי ער איז געווען דער הייפּעך דערפון, האָט זי אים ניט געליבט, און וואָלט מיט אים געווען אומגליקלעך, אפילע ווען ער וואָלט זי באַהאַנדלט פיל, פיל בעסער.

אַ קורצע צייט נאָך ליבערמאַנס אַנקומען קיין לאַנדאָן איז דער באל-דאָווער פון דאָס-ניי אַנטלאָפן געוואָרן, און דאָס ניט מער, ווי צוויי כאַדאַשיס נאָך דעם, ווי ער איז געווען צוריקגעקומען מיט אן „אמנם-חטאתי“-פּאַנים פון פּאַרזי. וואוהין ער איז געווען פאַרשוואונדן איצט, האָט קיינער ניט געוואוסט. זי אַליין איז דערצו שוין געווען קימאט צוגעוואוינט, און אַזוי ווי איר פאַר-גאַסע האָט זי געהאט אָן אים — זי האָט געהאלטן אַ פּריוואט-רעסטאָראַן און עטלעכע שכיינים אין הויז — האָט זיין אַנטלויפן קיין גרויסן רושעם ניט גע-מאַכט ניט אין איר הויז, ניט אין איר לעבן. „דער שוואַרץ-יאָר וועט אים ניט געמען...“ פלעגן שכיינים זאָגן — „ער וועט צוריק קומען“.

עטלעכע פון אונזערע גענאָסן, די פּראָלעטאַריע, פלעגן עסן מיטאַג באַ ראַכלען און, אַמאָל צוליב זיי, אַמאָל צוליב מיינע קעניגסבערגער כאַווייריס, וועלכע האָבן צוזאַמען מיט מיר געוואוינט באַ איר, אָפטער אָבער אום זיך צו זעען מיט מיר, איז ליבערמאַן באַלד געוואָרן אַ טעגלעכער גאַסט אין הויז.

ראַכלס לאַגע אַלס אַן אַגונע, אַלס אַ פרוי, וועלכע ווערט פּעריאָדיש פּאַרלאָזן פון אַ כאַראַקטערלאָזן מענטשן, מיט וועמען זי איז פאַרבונדן דורך אַ קינד; וואָס ווערט פון אים אַוועקגעגעוואָרפן, ווי באַ אַן אַנדערן אָן אָפּגע-טראַגענער בעגעד, פון וועלכן מע טוט זיך אויס מיט דעם באַשלוס מער מיט אים שוין ניט האָבן קיין „נאַענטע באַרירונג“ און צו וועלכן מע קומט פונ-דעסטוועגן אין אַ צייט ארום צוריק, ווייל מע האָט קיין בעסערן פּאָרט ניט, און דאָ קומט אָן דער ווינטער... די דאָזיקע לאַגע פון אַן אַרימער סימפּאַטישער פרוי האָט ליבערמאַנען צוערשט פאַרינטערעסירט און האָט געבראַכט דערצו, אז ער איז וואָס אַ טאַג מיט איר געוואָרן נעענטער, פריינטלעכער און מער גרייט איר ווי עס איז צו העלפן.

און וואָס נעענטער ער איז צו איר געוואָרן, אַלץ מער האָט אים אימ-פּאַנירט איר שאַרפּזיניקייט, איר קלאַרער, געזונטער מענטשן-פאַרשטאַנד, איר

סעאיקייט צו באגרייפן אפילע אועלכע זאכן, פאר וועלכע זי האָט פריער ניט געהאט קיין שום זין, לויט איר בילדונג, לויט איר פארגאנגענהייט.

זיין סימפאטיע צו איר האָט זיך באַלד פאַרוואַנדלט אין אַ ליידנשאַפטלע-כע ליבע.

ער האָט גענומען אַרבעטן צו געבן זיין ווייב אין ווילנע אַ געט און האָט קיין שום סאָפעק ניט געהאַט, אַז ראַכל וועט אָף דעמזעלבן אויפן פּאָטער ווערן פון איר מאַן. זי האָט אים אָבער דערצו ניט גענוג געליבט. עס איז אַפילע ניט זיכער באַ מיר, אויב זי האָט אים גאָר אינגאַנצן געליבט. זי האָט זיך נאָר געלאָזט ליבן...

ליבערמאַן האָט איר גלייך באַ דער ערשטער דערקלערונג געגעבן צו פאַרשטיין, אַז אין פּאַל, ווען זי וועט מיט אים ניט צוזאַמענקומען, וועט ער זיך נעמען דאָס לעבן. און דאָס האָט זי אַזוי אָנגעשראַקן, אַז זי פלעגט מוירע האָבן אים צו זאָגן דעם עמעס.

און זיין ליידנשאַפט איז געוואַקסן פון טאָג צו טאָג.

ער האָט געוואוינט צוזאַמען מיט וויינערן און זיין פריינט שאָול. די ביידע יונגע לייט, וועלכע פלעגן שווער און ביטער אַרבעטן באַם וואַרשטאַט, האָבן איצט זעלטן געהאַט אַן אומגעשטערטע נאַכט-רו. ליבערמאַן פלעגט אָפּ-זיצן נעכט באַם לאַמפּ, שרייבן בריוו און אַנדערע קסאָווים צו איר, וועגן איר, פאַר איר... איך בין ביסלעכווייז פאַרשטאַרקט געוואָרן אין מיין כשאַד, אַז ער איז שוין פון טורמע אַרויסגעקומען ניט אינגאַנצן באַם זינען.

אַזאָ שרעקלעכע ליידנשאַפט פון אַ מאַן אין זיינע יאָרן און אַ פּאָטער פון פיר קינדער, דערצו נאָך ניט צו ערגעץ אַ יונג מיידל, נאָר צו אַ פרוי אין זיינע אייגענע יאָרן.—צו אַ פרוי, וואָס האט אַפילע ניט סימפאטיזירט ניט מיט זיינע אידייען, ניט מיט די אינוואים, וועלכע ער האָט צוליב זיי געליטן, ניט מיט די האַפּענונגען, וועלכע זיי האָבן אים געגעבן אָף אַ בעסערע צוקונפּט! ווי לאַנג דאָס האָט זיך אַזוי געשלעפט קען איך אָף קלאָר ניט זאָגן. אָבער עס האָט זיך באַלד איינגעשטעלט אַ קריזיס!

אַ בריוו איז אָנגעקומען פון דעם אַנטלאַפענעם מאַן. ער איז געווען אין אַמעריקע. ער האָט זיך ווידעראַמאָל געקלאַפט אין האַרצן „אַשמנו“ און האָט געשיקט אַ בילעט פאַר ראַכלען מיטן מיידעלע צו קומען צו אים. אונטער אַנדערע אומשטענדן וואָלט זי געוויס ניט געפּאָרן, אָבער איר שרעק פאַר ליבערמאַנען איז געווען אַזוי גרויס, אַז זי האָט באַשלאָסן צו פּאָרן.

איך האָב זי ניט אָפּגערעדט.

— וואָס הייסט דאָס? — האָט ליבערמאַן געזאָגט צו מיר. הייסט דאָס,

אז זי וויל פון מיר פאָטער ווערן, אָדער אז זי וויל ענדלעך אים צווינגען איר
צו געבן אַ געט און דערפאר סאָרט זי צו אים קיין אַמעריקע ?
ער האָט באַשלאָסן, אז פאָטער ווערן זאָל זי פון אים בעשום אויפן ניט.
— איך פאָר מיט ! — האָט ער געזאָגט.

אַרום דערדאָזיקער צייט איז פאָרגעקומען אַ גרויסע ענדערונג אין מיין
אייגענעם לעבן; איך האָב באַקומען אַ גוטע שטעלע, אָף וועלכער איך בין
בעבליבן 14 יאָר ביז איך בין אַוועגעפאָרן (אין 1894) קיין אַמעריקע. אין אַזע
לאַגע בין איך געווען, ווען ס'האָט זיך אָנגעפאָנגען דער לעצטער אַקט פון
דער טראַגעדיע.

אַט זיינען די וויכטיקסטע מאַמענטן, ווי איך זע זיי איצט פאַרביישוועבנ-
דיק פאַר מייע אויגן:

דרויסן פילט זיך שוין דער לאַנדאָנער אָסיען. איך האָב דערוויל נאָך
מיין „דזשאַב“ ניט, אָבער איך בין שוין פריי פון כויוועס און איך הער
אויס ליבערמאַנען מיט אַ פולערן מאָגן ווי פריער, ד. ה. איך בין שוין קלי-
גער און קען שוין געבן אַן אייצע און אַפילע אַ זאָג טאָן אַ שטיקעלע מוסער.
ליבערמאַן וויל אָבער פון גאַרניט הערן. מיין קווינע זע איך איצט שוין
ניט אַלע טאָג. איך וואוין שוין אין דעם וועסט-ענד (אין טאַלמערס סקווער).
ליבערמאַנען טרעף איך אָפט באַ זיך אָף קוואַרטיר, באַ דער קווינע, אין דעם
לעזע-צימער פון דעם בריטישן מוזיי, וואו איך פארברענג איצט אַ גרויסן
טייל פון מיין צייט.

ראַכל מאַכט האַכאַנעס צו דער רייזע אזוי ווייט ווי מעגלעך בישטיקע פון
אים. ער פאַרסאָלגט זי קימאַט אָן אַן אויפהער, ער געפינט אַרויס אַלע
אירע סוידעס. ער ווייס אַפילע, מיט וועלכער שיף זי קלייבט זיך צו פאָרן.
און אָט קומט ער צו מיר און שענקט מיר זיין ברושטינענעם סיגאַרעטן-
מונדשטוק. איך וועל עם וואַרשיינלעך שוין סאַי ווי סאַי ניט לאַנג באַ-
דאַרפן — זאָגט ער. איך לאַך אים אויס, אָבער אין האַרצן קלעמט עס... טאָ-
מער פאָרט... ווער ווייס...

דעם גאַנענטסטן אָונט טרעפן מיר זיך באַראַכלען אין הייז.

— נאָ דיר, זאָגט ער, דעם „וופעריאָד“ (ביידע יאָרגענג פון דער צוויי-
וועכנטלעכער אויסגאַבע), לאַז בעסער בלייבן באַ דיר, — לייגט ער צו אין אַ
שרעקלעכן טאָן.

אַ וויילע שפעטער געמט ער אַרויס אַ בריוו פון קעשענע.

— היינט געקראָגן, זאָגט ער. ער וויל מיר פאַרלעזן, אָבער עס איז
פינטער און ניט אים, ניט מיר ווילט זיך אָנצינדן אַ ליכט. די טונקלהייט
פאַסט זיך צו אונזער שטימונג.

— וואָס שרייבט מען דיר !

— צוקערמאַן (עליעזער צוקערמאַן), אַמאָל אַ שרייבער אינם „השחר“.
אין אָנהויב יאָר אַרעסטירט אין פעטערבורג באַם איינעמען די געהימע דרו-

קעריי פון די „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“, פאַרמישפּעט אָף 15 יאָר קאַטאַרגע, איז
 טויט. געשטאַרבן אָפּן וועג,
 איך פאַרטראַכט זיך און, אין אַן אַטאַקע פון סאַנטימענטאַליטעט, רוף
 איך אויס אין אַן אונטערטאַן:
 „תּמות נפּשי מות ישּרים ותּהי אַחריתי כּמוהו“! (זאָל מיין זעל שטאַרבן
 דעם טויט פון די גערעכטע; מעג מיין סאָף זיין ווי זיינער). און קוים קומען אַר-
 בער די ווערטער איבער מיינע ליפּן, פיל איך אַ הייסן, ליידנשאַפטלעכן קוש
 אָף מיין שטערן.
 איך דריק ליבערמאַנס האַנט און מיר ווילט זיך וויינען, אבער איך
 וויין ניט*.)

א ווילע שפּעטער קומט ראָכל אַהיים. איצט ברענט שוין אַ לאַמפּ. זי
 האָט אויסגאַטאַן איר מאַנטעלע און איר הוט און זעט אויס פריש, שיין, יונג,
 מיט אַגלאַנץ אין אירע שאַרצע אויגן. ליבערמאַנס האַרץ גייט אויס פאר איר,
 דאָס איז קלאַר, זי פילט עס און ווערט בלייך. זי האָט שוין געהאַט אוועקגע-
 שיקט אירע זאַכן אָף דער שיף, דאָס ווייס ער. ער האָט זיינע זאַכן אויך
 אוועקגעשיקט. דאָס ווייס זי ניט.
 דעם נאַצענטסטן טאָג קומט ער צו מיר. ער זעט מיר אויס האַלב טויט.
 מיר גייען זיך פאַנאַנדער ווי געוויינלעך.
 דאָס זעען מיר זיך צום לעצטן מאָל.
 און אָט שטיי איך באַם ברעג. די שיף גייט אָפּ לאַנגזאַם, ראָכל איז
 אָפּן דעק און איך באַגלייט זי מיט די אויגן אזוי ווייט ווי עס לאָזט זיך
 און... אַ סאָף.
 ליבערמאַן ווייזט זיך ניט.

אין עטלעכע וואָכן אַרום קריג איך פון ראָכלען אַ לאַנגן בריוו — פון
 סיראַקיוו.
 ליבערמאַן האָט זיך אָף א קורצער צייט אָפּגעשטעלט אין ניו-יאָרק, האָט
 זאָגאַר אין ערגעץ אַ קלוב געהאַלטן אַ פאַרטראַג און זי האָט געמיינט, אַז עס
 איז שוין אַלץ אַל-רייט.
 פּלוצלונג קומט ער צו איר אין הויז אין סיראַקיוו. פרעגט זי, וואס זי
 מיינט צו טאָן, און קריגט דעם אַלטן ענטפּער.
 ער גייט אריין אין אַן אנדער צימער.
 ער דערזעט איר מיידעלע. ער נעמט אַרויס פון קעשענע עטלעכע דאָ-
 לער און גיט איר.
 אָף אַ שטיקל פּאַפּיר שרייבט ער אויף דעם פּאָלגנדיקן זאַץ: זאָל מיך
 קיינער ניט פאַרווטיילן, ביז ער וועט ניט קומען צו מיין לאַגע*.

* דאס איז בעווען א טאעט. שפּעטער האט מען דערפאַרן, אַז צוקערמאַן איז באַגאַנגען זעלבסט-
 מאַרד אין יאַקוטסקער געגנט. אין סיביר, אָבער ערשט אין עטלעכע כאַראַשים אַרום. די טרועריקע
 בטרע איז געקומען אַביטל צו פּאַרן.

דאן גייט ער צו צו א שפיגל און דערשיסט זיך.
דעם 18-טן נאָיאַבר 1880-טן יאָר איז ער שוין טויט.
דער אידישער אַרבעטער מעג די דאטע זיך פארצייכענען. דאס איז דער
יאָרצייט, נאָך דעם אומגליקלעכן מאַן, וועלכער האָט דער ערשטער געבראכט
די בסורע פון אַן אַלוועלטלעכער געאולע, האַגאַם אָף דער שפּראַך, וואָס איז
סרעמד פאַר דעם אַרבעטער—אָף העברעאיש.

איך קום צום רעשוס האיאכיר. — דער קאצניאמער טויט און די ערשטע
זעכציקער יאָרן. — פאנים כאדאָשעס. — עט ווערט א פוילישעראדל.

די דריי-פיר יאָר צווישן ליבערמאנס טויט און דער גרינדונג פונם „פרי-
לישן אידל“, ד. ה. צווישן ענרע 1880 און דעם זומער פון 1884, זיינען גע-
ווען אין מיין לעבן, וואָס איך וואָלט רואַן „פּריוואַט יאָרן“.
דידאָזיקע דריי-פיר יאָר זיינען געווען אין גאַנץ אייראָפּע ענלעך צו
דער צייט, וועלכע עס לעבט איצט איבער רוסלאַנד. די באַרוישונג פון די זי-
בעציקער יאָרן, אין וועלכע עס איז געווען די פאַריזער קאַמונע, די גרויסע
פּאָלקס-באַוועגונג אין רוסלאַנד, דער ארפשוואונג פון דער דייטשישער סאַציאַל-
דעמאָקראַטיע, דער אָפּקלאַנג דערפון איבער דער גאַנצער וועלט — אריינרעכע-
נענדיק די פאַרייניקטע שטאַטן — און אין אונזער ענגן קרייז, דער אָנהויב פון
אַ סאַציאַליסטישער באַוועגונג צווישן אידן, — די באַרוישונג, זאָג איך, פון יע-
נע, די זיבעציקער יאָרן, איז איצט געווען צו ענד, עס האט זיך אָנגעהויבן
דער קאַצניאַמער.

די אַלגעמיינע וואָרן פון דעם יאָר 1881 אין דייטשלאַנד האָבן זיך גע-
ענדיקט מיט א גרויסער נידערלאגע; אין פראַנקרייך האָט געהערשט אַ שרעק-
לעכע רעאַקציע; אַפילע דער אַלטער לאַווראַוו איז ארויסגעטריבן געוואָרן און
דאס נאָר דערפאַר, וואס ער האט צוזאַמען מיט ווערא זאכוליטש געזאַמלט
געלט פארן (פּאָליטישן) „רויטן קרייז“; פון דער שווייץ האט מען געהאַלטן
אין איין יאָגן און טרייבן אויסלענדער, בעאייס די אַרטיקע באַוועגונג איז גע-
ווען זייער שוואַך; אין ענגלאַנד האט א ליבעראלע רעגירונג געהאַלטן איר-
לאַנד אונטער דעם שטרענגסטן אינסאַמס-געזעץ און אין געוויסע גאַסן אין
דובלין איז געווען אַ פארברעכן זיך צו ווייזן אין גאַס נאָך צוויי אויגער פון
אַוונט.

דאס אבער, וואס האט ספעציעל פארברייטערט די מאַרעשכוירע אין
אונזערע קרייזן, איז געווען די לאגע אין רוסלאַנד.

נאָך דעם 1-טן מאַרט 1881, ווען די טעראָריסטן האבן געהאַט דער-
גרייכט די העכסטע מאַררייגע זון זייער „אַבזיציע“, פארניכטנדיק דעם מאַן.
וואָס אין זיין נאָמען און צוליב זיין הערשאפט זיינען געפאָרן אוי פיל קאָר-

באָנעס, האָט די רעוואָלוציע-זון גענומען זינקען, באלד אַף א ווילע אינגאנצן פארשווינדנדיק פונם פאָליטישן האַריוואָנט. אין דער רעאקציאָנערער נאכט-וואָס האט זיך איצט אָנגעהויבן, האט דער אלטער רונישער אידן-האס מיט-אַמאָל ארויסגעבראכט אַף דער וועלט דעם פאָגראַם, האַנצם נאָך ניט אין דער שרעקלעכער אומענטשלעכער פאָרם, ווי מיר האָבן אים דערלעבט צו זעען אין קישיניעוו, אדעס, ביאליסטאָק און סעולעק.

אַף דעם אויפן האָט מען אין דער צייט פון יענע 3-4 יאָר אין אונ-זערע קרייזן איבערגעלעבט אַ שרעקלעך מאָרעשכוירעדיקן פעריאָד.

אם טרויעריקסטן האָט דאָן אויסגעזעען דאָס וויגעלע פונם סאַציאַליזם-פאָריו, צו וועלכער מיר האָבן זיך שטענדיק געווענדעט אין ליידן און אין פריידן נאָך טרייסט און נאָך באַגייסטערונג, ווי אַ פרומער איר, לערערך, האלט די אויגן צום מיזערך צו, בעאייס ער דאַוונט, אויסוויינענדיק זיין ביטער האַרץ אָדער זאָגנדיק „הלל“.

נאָך אינם זומער 1884, געדענק איך, בעאייס מיר אין לאַנדאָן האָבן שוין אָנגעהויבן זיך צו רירן און באַוועגן, ווען עס זיינען שוין געווען דערשינען אַ פאָר נומערן פונם „פוילישן אירל“, איז צו מיר קיין לאַנדאָן געקומען פיליפ קראַנק (מיט אַ בריוו פון הורוויטשן, וועלכער איז פריער דערמאָנט געוואָרן) און ער האָט געבראכט פון פאָריו אַזאַ מין ראַפאָרט:

— וואָס זאָל זיך הערן — האָט ער אַף מיין פראַגע געענטפערט, — דיזעל-ביקע מיטינגען, דיזעלביקע רעדנער אף זיי, דיזעלביקע דראַשעס און דיזעל-ביקע צוהערער.

— די באוועגונג? וואו באַוועגונג, וואָס באוועגונג?
און דאָס איז געווען צום סאָף פון יענעם פעריאָד, אל אכאס קאַמע ווע-קאַמע אין די פריערדיקע עטלעכע יאָר.

אונטער אזעלכע אומשטענדן איז נאָטירלעך ניט געווען פיל געלעגנהייט וואָס צו טאָן, און אזוי ווי אין מיין רעשום-האַיאָכיד איז דאָן געווען מער בר-רעניגע, וויפל מיין געוונט האָט געקאָנט פאָרטראַגן, האָב איך פון קאָהאַלשע אינאָנים ווייניק וואָס צו דערציילן.

דער שטראַם פון איינוואַנדערער איז זיך טעגלעך געוואַקסן אין ברייט-קייט און אין אימפעט. עס האָט זיך אָנגעפאַנגען די גרויסע עמיגראַציע, וועלכע איז געאַנגען דעריקער קיין אַמעריקע, אָבער אַ גרויסער טייל קיין ענגלאַנד. צווישן די לעצטע זיינען די מערסטע געווען מענטשן, וועלכע האָבן פאָשעט ניט געהאט גענוג געלט צו קויפן אַ בילעט „אַזש ביו ניו-יאָרק“, אָבער עס איז געווען אַן אנדער קלאַס אויך. עס האָבן זיך גענומען באַ אונז באַזייין יונגע לייט, וואָס האָבן זיך ניט געיאָגט נאָך געלט, נאָך די גרויסע געלט. וואָס וואַלגערט זיך אין די אַמעריקאנישע גאַסן; יונגע לייט, וואָס סאר זיי איז געווען פרייהייט וויכטיקער, ווי גאָלד, און אזוי ווי די „פרייהייט“ איז געווען אין ענגלאַנד נעענטער, ווי אין אַמעריקע, זיינען זיי געקומען צו אונז.

און אזוי האָט עס פּאַסירט, אז בעאייס אין די זיבעציקער יאָרן זיינען יונגע לייט ווי ליבערמאן, הורוויטש, ראבינאָוויטש אין די אנדערע פון אונזער קליינער רויטער קאָלאָניע געווען אַ זעלטנהייט, האָבן זיך איצטער — אין אָנ-טאַנג פון די אַכציקער יאָרן — גענומען באווייזן צענדליקער אַזעלכע. אָף דעם אויפן איז מעגלעך געוואָרן אַ וואָכנטלעכע צייטונג (ווי „דאָס פּוילישע אידל“) אין 1884, בעאייס אין 1879 יאָר האָט מען ניט געקאָנט צונויפקלייבן 25 דאָלאַר אָף אַרויסגעבן די ברעָשור „יהי אורי“!

אָף דעם אויפן דערקלערט זיך פילייכט אויך דער פּאַקט, וואָס אין די ערשטע יאָרן פון 1885 ביז 1890 האָט די אַמעריקאנישע באוועגונג געצויגן איר גייסטיקע האַשפּאַע קימאט אינגאַנצן פון ענגלאַנד, ניט אַכטנדיק דערויף, וואָס אין אמעריקע איז שוין דאָן געווען אפיל, פיל גרעסערע אידישע באפעלקערונג, ווי אין ענגלאַנד. נאָך מער, די ערשטע סאָציאַליסטישע צייטונג, וועלכע האָט גע-האַט אַ באַדייטונג, איז ערשט מעגלעך געוואָרן. ווען קראַנק, פייגענבוים און אנדערע זיינען אַריבערגעבראכט געוואָרן קיין אמעריקע פון ענגלאַנד.

דער „פּוילישער אידל“

1.

די באדייטונג פונם „פּוילישן אידל“ — ווי אזוי ער איז אנטשטא-
נען. — שפראך-צאָרעס. — צאָרעס פון די לעזער און פון די
שרייבער. — דער נאָמען. — אידישע אַטיסעמיטן — אָבער שי-
נוי-האשעם גויטווענדיק.

דער „פּוילישער אידל“ איז צום ערשטן מאל דערשינען אין לאַנדאָן.
פרייטיק דעם 25-טן יולי 1883, איזאָ מיט 25 יאָר צוריק.
ווי מע וועט באַלד זעען, איז די ראַלע, וועלכע איך האָב דערביי גע-
שפילט, געווען דער רעזולטאָט מער פון אַ צופעליקן צוואמענווירקן פון פאר-
שיידענע פאָרהעלטענישן, ווי אַ פּלאַנמנטיקע האַנדלונג. איך קען דערפאר אָן
באַרימערײ זאָגן, אַז די גרינדונג פון דעם „פּוילישן אידל“ איז געווען אין
דעם לעבן פון דעם אידישן אַרבעטער, צו אַ געוויסן גראַד אַפילע אין אַ טייל
פון דער אידישער וועלט ביכלאַל, אָן עפאָכע-מאַכנדע דערשיינונג. דער „פּוילי-
שער אידל“ איז געווען דער פונדאמענט. אָף וועלכן די ערשטע אויסגעשפראַכן
סאָציאַליסטישע צייטונג, דער „אַרבעטער-פריינט“, איז אין אַ יאָר אַרום
אויפגעבויט געוואָרן; דער אָנפאַנג פון אַ אידיש-כאָציאַליסטישער באַוועגונג.
וועלכע האָט געלאָזן טיפע וואַרצלען אין דעם אידישן לעבן ניט נאָר פון ענג-
לאַנד און אַמעריקע, פאר וועלכע דאָס בלאַט איז געווען באַשטימט, נאָר אויך
פון רוסלאַנד.

און בענויגייע צו מיר פּערזענלעך איז דער „פּוילישער אידל“ געווען.
צו גוטן אָדער צו בייזן, די אורזאַך פון מיין ווערן אַ אידישער שרייבער.
אָדער אַ „זשורנאַליסט“ ווי מיר, מיט דער העברעאישער שפראַך אַלס די
ערשטע ליבע, פלעגן זיך דעמאָלט רופן. געוויס, איך האָב שוין געשריבן אי-
דיש פאר ראַדקינגזאָנס „קול-לעם“, — מיט זיבן יאָר פריער. אָבער דאָס איז
געווען קימאַט צום שפאַס: אָט, האָט מען, אַ שטייגער, א שטיף געטאַן אין
הויף מיט די באַלע-גאַלעס, ווען מיט די מאַסקילים אין זאַל איז געוואָרן
לאַנגווייליק. אַגעווי, האָט דער דעמאָקראַטישער פּרינציפ געבורבלט און

מע האָט אים עפעס צוגעוואָרפן. מיטן „פּוילישן אידל“ בין איך געוואָרן אַ שרייבער פארן אידישן אַרבעטער אין זיין אייגענעם לאָשן.
אַנטשטאנען איז דער „פּוילישער אידל“ אָף דעם פּאָלגנדן אויפן:
אין לאַנדאָן איז אָנגעקומען א גאַליציאַנער יונגערמאַן מיטן נאָמען ווער-
בער, אַ שריפטזעצער. מיט אים איז ערגעץ-וואו באקאנט געוואָרן מיין
אַלטער כאַווער ראַבינאָוויטש (אויך) פון קעניגסבערג.
באַ זיי ביידן האָט זיך אויפגעלייגט אַ פּלאַן צו גרינדן אַ אידישע דרו-
קעריי.

ראַבינאָוויטש, אַ מאַן מיט אַ „פּראקטישן זין“ אַפילע אין יענע צייטן.
האָט באשלאָסן אַוועקצולייגן אָן אַ זייט ריין-אַרטיסטיש-פּריידענקערישע פּאַרור-
טיילן“ און זיך נעמען, צוליב פּאַרנאָסע, צו דעם סאַרט ליטעראַטור, וועלכן
עס פּאַרלאנגט די מערהייט, — סידורים, מאכזיירים, טכינעס און דאָס
גלייכן. ער האָט געקלערט, אַז ער וועט קענען קאָנקורירן מיט רוסלאַנד אין
קלענערע דרוק-אַרבעטן און אימפּאַרטירן פון דאָרטן די גרעסערע.
איז אָבער געווען אַ שוועריקייט.

עפענען אַ דרוק, אַפילע אַ קליינע דרוק, אַפילע נאָר אַריינשטעלנדיק אַ
האַנט-פּרעס און אייניקע קאַכטנס שריפט איז דאָך נאָר מעגלעך, ווען מע קען
רעכענען אָף גענוג אַרבעט, קעריי עס זאָל זיך לוינען צו צאָלן רענט, צו
האלטן אַ זעצער און אַ דרוקער. עמעס, דערדאָזיקער זעצער מיטן דרוקער
וועט זיין דער שוּטעף ווערבער אליין, בעאייס ער, ראַבינאָוויטש, וועט זיין
דער טוער, דער „ביזנעס-מענעדזשער“. אָבער ניט דער „האַנט-אַרבעטער“, ניט
דער „קאַפּ-מענטש“ קענען אין ערגעץ ניט לעבן בלויז פון קינפטיקע פּאַרדינסטן.
אָן קאַפּיטאַל אין דער האנט, אָדער קאַפּיטאַל אין דער פּאַרם פּין באוועגלעכע
און אומבאוועגלעכע גיטער. און דאָ מוז ערשט דער אָנבאַט באשאפן די נאָכ-
פּראַגע, ווייל דערווייל רייסט מען נאָך אין לאַנדאָן אַזעלכע סכּוירע פון די
הענט ניט, דער אוילאָם מוז ערשט זעען אַ מוסטער דערפון און דורך דעם
קריגן דעם כיישעק דערצו.

טאָ וואָס זשע טוט מען?

איז ראַבינאָוויטש געפאלן אָף אַ פּלאַן, און מיט אים איז ער געקומען

צו מיר.

דער פּלאַן איז געווען אַזעלכער:

העיוּס ווי א דרוקעריי אָן קאַפּיטאַל קען עקזיסטירן נאָר דאָן, ווען זי
איז לעכאַטכילע געזיכערט מיט שטענדיקער אַרבעט;

העיוּס ווי שטענדיקע אַרבעט קען נאָר געבן אַ וועכנטלעכע צייטונג און
העיוּס ווי אַזאַ צייטונג, קעדיי אַז זי זאָל ווערן, מוז מען זי אליין נאשאפן.—
איז באשלאָסן, אַז די הערן ראַבינאָוויטש, ווערבער און „בן-נץ“
גאראנטירן יעדערער אַ דריטל פון דעם זוקונפטיקן דעפּיצט (צף דער ערשטער
צייט) און גרינדן אַ וועכנטלעכע צייטונג, פון וועלכע ראַבינאָוויטש איז דער
אַרויסגעבער, ווערבער — דער דרוקער און „בן-נץ“—דער רעדאַקטאָר, און טאַקע
אונטער דעם נאָמען פון „בן-נץ“, מאַכמעט לעגאַבע די זעליגמאַנס, באַ וועלכע

איך האָב דאָן געארבעט, איז קעדאָיער געווען, אַז דעם רעדאקטאָרס עמעסער
נאָמען זאָל בלייבן אומבאקאנט.

אַך דעם אויפן איז זומער נאָכמיטאָג אין אַ שפּאַציר-גאנג אין שפּי-
טאל-פעלדס צווישן אוי"ר און נ-ן, די אַמאָליקע העברייער, באַשלאָסן געוואָרן
צו זאָגן זיי-געזונט צו דער ליבער אַלטער העברעאישער שפּראַך און זיך גע-
מען צו אידיש. אָבער אַזוי ווי ראַב-נאָוויטש האָט קיין אידיש ניט געקענט,
בין איך אַריין אלס רעדאקטאָר מיט פּילער מאַכט אין דער אונטערנעמונג, —
אַ פּאָרגעניגן, וועלכער האָט מיר שפּעטער געקאָסט שיינע עטלעכע צענדליק
פונט סטערלינג.

צווישן די צאָרעס באַ דער צייטונג, וועלכע מיר — אלע דריי מענטשן
מיט דערפּאָרונג אין דעם דרוק-געשעפט — האָפּן ניט פּאָרויסגעזען, איז געווען
איינע, וועלכע איז אפן ערשטן בליק גאנץ אומבאַדייטנד, האָט אָבער געהאט
וויכטיקע פּאָלן.

מיר האָבן נעמלעך אויסגעשריבן אונזערע שריפט פון וואַרשע. קעדיי צו
מאַכן די פּראָדוקציע פון אונזער סכּוירע ביליקער, האבן מיר באַשלאָסן צו
זעצן דעם „פּוילישן אירל“ אָן נעקודעס. אויסעס אָן נעקודעס זיינען אָבער
באַ אַרגעלבראַנדן נאָר געווען פּאַר העברעאיש. דער פּויעל-יויצע דערפון איז
געווען, אַז מע האָט בעשום אויפן ניט געקאָנט קריגן גענוג „ע“, בעאייס „ח“
און „ת“, וועלכע קומען אין אידיש זייער זעלטן פּאַר, האָט מען אונז געשיקט
מער וויפּל מיר האָבן באַדארפּט. דער ערשטער נומער האט דערפּאַר שוין גע-
מוט ליידן, ווייל ניט האַבנדיק גענוג „ע“ האָט מען געמוזט בעיאָדאָיס.....
פּאַרדאַרבן די אידישע אַרטאָגראַפיע, געברויכנדיק אַ „י“ אַנשטאָט אַן „ע“
אומעטום, וואו דער אַקצענט איז ניט געפאלן אף דעם „ע“. אַזוי פלעגן מיר,
צום ביישפּיל שרייבן; לעבין, געבין, עפיס, גישעפט, גיקומען, אַנשטאָט לעבען,
געבען, אייווען, עפעס, געשעפט און געקומען.

און דער שפּאַס פון דער זאַך איז, אַז שפּעטער, ווען דער נייער אַרגאַן
איז געוואָרן „מאָסגעבנד“ און אַ מוסטער פאַר יונגע שרייבער, האָט זיך די
אַרטאָגראַפיע געהאַט אַזוי פאַרשפּרייט. אַז מע האָט זי מער ניט געקענט אוי-
קער מין האַשוירעש זיין פאַר אַ לאַנגע צייט. נאָך מער, מע איז טיילווייז צו
איר אליין צוגעוואוינט געוואָרן.

אַן אַנדער צאָרע איז באַשטאַנען אָט אין וואַס.

איך בין געווען דער שרייבער, ווערבער—דער זעצער און ראַב-נאָוויטש—
דער קאָרעקטאָר; אַ ליטוואַק, אַ גאַליציאַנער און א „טייטש“ זיינען דאָ גע-
ווען קאָלעקטיוו די באַלעבאָטיס פון דער אידישער שפּראַך, — א שפּראַך דער-
צו נאָך, וועלכע דער „טייטש“ האט פּאַשעט פּאַראַכעט, דער גאַליציאַנער
האַט געזעצט מיט אַ איראַניש-סאַרקאַסטיש-פּראָטעסטירנדיקן שמיכל, בעאייס
דער ליטוואַק, אין האַרצן, אין גרונט האַרצן אויך ניט גאַנץ זיכער, צי די
פּרינציפּן, פון וועלכע ער ווערט געלייטעט, זיינען ריכטיקע אָדער ניט.

האט געמוזט, עמעס קריצנדיק מיט די ציין, גיין צף פשארעס, אויב דאָס בלאט זאל ניט, ווי „יונה׳ס קיקיון“, איבער נאכט אנטשטיין, איבער נאכט פארגיין.

אונטער אַזעלכע אומשטענדן איז ניט נאָר די אַדמיניסטראַציע, נאָר אויך די שפראַך גופע אימער געווען א מיין קאָמפּראָמיס „אין פערמאנענץ“ (שטענדיק).

אַף דער פּראַגע: ווי דארף מען שרייבן אידיש, האב איך זיך אליין גע- זאָגט, אַז אונזער מאַמע-לאַטין איז, ווי מע זאָל זיך ניט ווענדן און דרייען, אַ דייטשישער דיאלעקט. מער ווי דאס. ער איז פון אלע כעוואַנשישע שפּראַכן קימאט די נאָענטסטע צו הויך-דייטש, ווי דאס איז נאָר מעגלעך, ניט אָפּפערן-דיק די אידישע אייגנטימלעכקייטן און יענע לאַשן-קוידעשדיקע ווערטער און רעדנסארטן, וועלכע זיינען היינט אזוי עכט אידיש-דייטש, — ווי „פאָנאַר“ און „פיטיל“ זיינען היינט עכט רוסיש. דערפאר מוז מען זיך באהעלפן מיט דייט-שישע ווערטער, גיכער ווי מיט סלאווישע, דאָרטן, וואו עס פעלן אידישע אָדער געאידישטע; דערפאר מוז מען, אזוי ווייט ווי דאס איז מעגלעך, געברויכן די דייטשישע געשלעכטס-פאָרמען און זאָגן „די אידישקייט“ „די מענטשלעכקייט“, ניט דאָס אידישקייט, דאָס מענטשלעכקייט (איבערהויפט ניט געברויכן דעם וואָרט „דאָס“ מער ווי אַבסאָלוט נויטיק) און אימער שרייבן ווערטער, וואָס ענדיקן זיך צף „ונג“ און „הייט“, מיט דעם ווייבלעכן אר-טיקל און אזוי ווייטער.

וון געזאָגט, זיינען די דאָזיקע פּרינציפּן קעסיידער פארגעוואלטיקט גע-וואָרן אין אונזער ליטוואַק-גאליציאנער-דייטש-קאָמבינאציע, א מיין גילגול פון קרילאָווס „שוואַץ, העכט און קרעבס“. אבער אויב די צאָרעס פון דעם זיי-נען געווען גרויס, זיינען די צאָרעס פון צוויי אנדערע קוואלן געווען נאָך גרעסער. דאס זיינען די לעזער און די שרייבער.

לאָמיר נעמען די ערשטע.

אונזער לעזער-פובליקום, האט זיך גלייך ארויסגעוויזן, איז לידער אַ פובליקום, וואס קען ניט לעזן. שוין גאָר ניט ריינדיק דערפון, וואס פונקט-אַציע איז פאר זיי געווען אומפארשטענדלעך אין ניין פאלן פון צען, האט זי זיי געשטערט באַם לעזן אפילע אין יענעם צענטל, וואו קאָמאס, קאָלאָנס און פונקטן (: און). האָבן בא זיי געהאט די בארייטונג פון אן אפשטעל. זיי האבן נעמלעך דעם קאָלאָן געהאלטן פאר דעם וויכטיקסטן אפשטעל, אַ שטייגער ווי אין דער ביבל דעם סאָך-פאָסעק. אַ קאָמא האט בא זיי געהאט ווייניקער צו באדייטן, אָבער מער ווי דער פונקט (.), וועלכן, אלס דאס קלענסטע פינטעלע, זיי האָבן אַבסאָלוט פאראכטעט. אַז זיי האבן ניט געוואוסט די נאָפּקע-מינע צווישן א קאָלאָן און א סעמיקאָלאָן איז ניט נויטיק אויסצוטייטשן. אגעו-אורכע מעג איך אייך זאָגן, אַז דאס האב איך זיי געקענט פארצייען, מאכמעס צו יענער צייט בין איך שוין געווען באַהאוונט גענוג אין דער ענגלישער ליטעראַטור און פאקאנט גענוג מיט די וועגן פון ענגלישע שרייבער צו וויסן, אז יענע פארשטיי-ען דעם אונטערשייד צווישן אַ קאָלאָן און סעמיקאָלאָן ניט פיל בעסער ווי מיי-נע ברידער אין ווייטשעפל. איבערהויפט איז די ענגלישע פונקטואציע אַ צע-

סומלסע. לעזנדיק, מערקט איר, אַז אַן ענגלישער שרייבער, ווער ער זאָל ניט זיין, ווייס נאָר איין זאָך אָף קלאַר, און דאס איז, אַז פאר דעם פארבינדונגס-וואָרט „און“ בײַט זיך א קאַמא.

באַ מיינע לעזער איז פונדעכטוועגן דער הויפט-שטער באם לעזן גזחען דאָס, וואָס דער „פּוילישער אידל“ פלעגט זיך זעצן אָן נעקורעס. דערצו זיינען זיי געווען ניט געוואוינט. דאס איינציקע, וואס זיי האבן אין די פאָר יאָר פריער געקראָגן צו לעזן אָן נעקורעס, זיינען געווען די אידישע טעאטער-אַנצייגן. דיראָ-זיקע... אָבער לאַמיר אייך דערציילן אַ שפּאַס, און וועלכן דיראַזיקע אַנצייגן דע-רינערן מיך, אַ רייך ברענגט אף א רייך. אָט הערט :

א וואָך אָדער מער פאר דעם דערשיינען פונם ערשטן נומער „פּוילישער אידל“ האָבן מיר ארויסגעלאָזן א פּלוג-בלאַט, פּיין געדרוקט אף פאפיר אין אלע פארבן פון רעגנבויען, אין וועלכן עס איז אַנגעצייגט אין עטלעכע איינפאַכע ווערטער, אז דעם קומענדיקן פרייטיק וועט ארויסקומען דער ערשטער נומער פון א נייער אידישער צייטונג, געשריבן אין פראַסס מאַמע לאַשן. פרייז 1 פּע-ני א. א. וו. דעם פּלוג-בלאַט האָבן מיינע פריינט פארשפרייט אין גאַס. אין איין פאל האט דער פארשפרייטער באַאַבאַכטעט דעם לעזער, אין זעענדיק, אז דאָ קען זיין נויטיק צוצולייגן א פאָר דערקלערנדיקע ווערטער, האט ער געווארט ביז יענער איז דורכגעקראָכן די עטלעכע געדרוקטע שורעס. עס איז געגאנגען זייער שווער, זייער לאנגזאַם, אָבער ענדלעך איז דער מאן געווען צו-ענר. דורכגעלעזן. מיט מאזל !

— הערט, מיסטער, — ווענדעט ער זיך צו מיין פריינט, צונויפלייגנדיק דאָס בלעטל פאפיר, — וואו שפילט מען דאָס ? און דער מאן איז דורכויס ניט געווען א זעלטענער מוסטער פון אונזער לעזער-פובליקום.

וואס אנבאטרעפט די שרייבער, זיינען זיי פאָשעט ניט געווען בימציעס. דאס הייסט, נאטירלעך, פין דעם קריטיקערס שטאנדפונקט, ווייל מענטשן, וואס האבן זיך געהאלטן פאר שרייבער, זיינען געווען איבערגענוג.

און טאקע אזוי. ווער קען דאס ניט שרייבן אידיש ? וואס איז דאס, אַ שפראך ? לאטיין א שטייגער, פראנצויזיש ? מע נעמט און מע שרייבט. און דער שפאס דערביי איז, וואס אפילע צווישן געבילדעטע מענטשן האבן זיך גע-הערט אזעלכע מיינונגען. מײַנשן, וועלכע וואָלטן אין אַן אנדער שפראך זיך ניט דערלויבט דעם מינרעסטן כעט קעגן גראמאטיק, האבן געקוקט אף זייער מאמע-לאַשן ווי א מי-העפּקער-וועלט, וואו קאָשער און טרייף, גוט און שלעכט, קאָרעקטהייט און גרייזן קענען זיך געמישלעך הויזן אייניגעס. און דיראַזיקע מענטשן זיינען אף קיין פאל ניט אלע אויסגעשטאַרבן. איר געפינט נאָך אַדא האיאָס פילע אזעלכע זאָגאר אין דעם סאמע מיזרעך-וואנט פון אונזער אידישן שפראך-טעמפל.

אָבער די הויפט-זאך איז געווען דאָס, וואס שרייבער איז פאָשעט גע-

ווען אומגעלעך צו קריגן, איבערהויפט ווייל בא אונז האט זיך געפאדערט ניט נאָר פעאיקייט צו שרייבן, נאָר אויך א געוויסער גראד כּוּן פּרינציפּן-טרייהייט און גלייכגעזינטקייט.

און איך האב זיך געווענדעט צו פילע אלטע פריינט, אָבער אָן דעם מינדסטן דערפאָלג. אייניקע האבן ניט געוואָלט וויסן פון אידיש, אנדערע זיינען אין דער צייט, וואס מיר האבן זיך ניט געטראָפּן — ניט אין דער פּרנסע, ניט פּאַנים-על-פּנים — אוועק פון מיר אין געזינונג און האבן איצט געוואנדלט אין אנדערע וועגן. אזוי, צום ביישפּיל, האט מיר געענטפערט כּוּישע-לייב ליליענ-בלום, אף וועלכן איך האב געהאט מיט זיכערקייט גערעכנט, אָז ער וויל איצט פון קיין אנדער זאך ניט וויסן ווי אישעו ערעץ איסראָעל; אָז די סאַציאלע פראגע ביכלאל אינטערעסירט אים ניט מער... ער איז צופיל פארטאָן מיט דער אידן-פראגע.

אנדערע האבן גאָרניט געענטפערט.

אף דעם אויפן בין איך געקומען צום מיין ערשטן נומער מיט איין איינ-ציקן מיטאַרבעטער, א געוויסן נאָסן בערלין, וועלכער האָט מיר צוגעשיקט אַ קאָרעספּאָנדענץ פון לירז אין ענגלאַנד. אין לאַנדאָן גופע בין איך באַם דער-שיינען פון דער צייטונג געשטאַנען בוכשטעבלעך אליין.

און טאָמער האָב איך אין דעם פּראָט פון שרייבער ניט געהאַט גענוג נעגאטיווע צאָרעס, האָט מיר דער אויבערשטער צוגעשיקט פּאַזיטיווע. דאָס זיינען געווען די ניט-צנערקענטע זשעניען, וועלכע דער פּוילישער אידל-האַט, נאָך דער מיינונג פון די דאָזיקע זשעניען, געוואָלט אַנטפלעקן און פּאַר-שטעלן פאַר דער וועלט.

מאַנסקריפטן זיינען מיר געבראַכט געוואָרן פון מענטשן, וועלכע האָבן קיים-קיים געקענט אונטערשרייבן זייערע נעמען. צווישן זיי איז געווען איינער, וואָס האָט ניט געקענט פאַרשטיין, ווי אזוי א מענטש, וואָס האָלט זיך פאַר אַ סאַציאַליסט, קען זיך אַנטזאָגן צו דרוקן א „ווערק“ פון אַ פּראָלעטאַריער, כּוּן אן „אונטערדריקטן ארבעטער“. אן אנדערער האָט געבראַכט אן „אַרטיקעלע“, וועלכן איך האָב געראַפּט דרוקן, ווייל ער איז איבער אים נעכט ניט גע-שלאַפּן און דאָס דערפאַר, ווייל ער איז נעכעך אן אָרימאָן, א באַל מעטופּל, און באַטאָג לאָזט מען אים ניט שרייבן: דאָ שילט דאָס ווייב. דאָ שרייען די קינדער. ווידער אן אנדערער איז געווען א שויכעט און א מויצל, און האָט געוואָלט אריינשווגלען א „מאמער“, אין וועלכן ער האָט פּאַשעט געוואָלט רעקלאַמע מאַכן פאַר זיין פּראָפּעכיע.

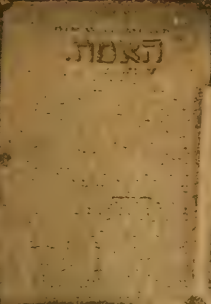
עס איז געווען צאָרעס ווי האָלץ!

גלייך אף דער דריטער וואָך האָט שוין ניט געקענט זיין קיין שום סאַ-פעק, אז דער נאָמען „פּוילישער אידל“ איז ניט קיין גרויסער דערפאָלג אלס אן איינפאַל. מע האָט איינפאַך ניט פאַרשטאַנען, וואָס מיר מיינען דערמיט, און אזוי ווי מע האָט געוועזן, אז מיר זיינען ניט פרום, אז מיר ריידן ניט מיט

ЕВРЕЙСКИЕ

ЛЮДИ

ПИОНЕРЫ СОЦИАЛИЗМА

בני ישראל

Text in Hebrew script.

Text in Hebrew script.

Text in Hebrew script.

A. N. LIBERMAN

A. SONDÉVITCH

גאָט, ווי עס פירט זיך באַ אידישע צייטונגען, האָט זיך באַ מענטשן אריינגעגאַנוועט א כּשאר, אז דאָס לאַכן מיר אָפּ פּין אידן.
עס איז מעגלעך, אז אויך פאַר היינטיקע לעזער וועט א דערקלערונג ניט איבעריק זיין, און איך וועל מיך אף דעם פונקט אף אַ ווייליקע אפשטעלן.

דער נאָמען „פּוילישער אידל“ איז געווען א פּראָטעסט.
אין די פּאַריקע צוויי-דריי יאָר איז מיר, ווי די לעזער פון מיינע ערי-בערונגען ווייסן, אויסגעקומען זיך פיל צו מיטן צווישן די ענגלישע און ענג-ליזירטע אידן. דער קאָווער איז אף מיך ארויפגעדרונגען געוואָרן דורך דער מאַסן-אויסוואַנדערונג פון רוסלאַנד, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן נאָך די פּאַרגראַמען פון די ערשטע אכציקער יאָרן. איך בין נעמעלעך געווען געוואָרן אַ גאַנצער שטאַרלעך קעגן מיין ווילן.

און זיך מיטנדיק צווישן די רייכע „ספּאַרדים“ און די איינגעבירגערטע, ניט ווייניקער רייכע „אשקענאזים“, האָב איך וואָס א יאָר מער, אלץ שמערצ-לעכער געפילט די טיפע פּאַרצכטונג, וועלכע זיי האָבן געהאַט פאַר אונז „פּוילישע“ אידן, אונטער „פּוילישע“ ריכטיק פאַרשטייענדיק אַ לע אידן, וואָס קומען פון רוסלאַנד. איך האָב אלץ קלאָרער און דייטלעכער געזעען, אז מיר זיינען זיי מער א דאָרן אין אייג ווי דעם ענגלענדער; אז זיי פאַרשטייען אונז אפילע ניט מער ווי דער דורכשניטלעכער ניט-איד פון דער בריטישער אָפּשטאַמונג; אַז זיי שעמען זיך מיט אונז ניט ווי מיט אַרימע קרויווים, נאָר ווי מע שעמט זיך מיט א מעצירע, מיט אן אויסוואורף אין דער פאַמיליע; אז יעדער פּאַרגאָם האָט פאַר זיי דעם הויפט-שרעק, וואָס דריקט זיך אויס אין דעם אָנגסט-געשריי: „די פּאַליאַקן קומען!“ און אז זייער צדאַקע נעמט אי-מער אָן די פּאַרם פון אָפּטרעט-געלט, געלט אום פּאַטער צו ווערן פּין אַנו.
און אין דעם זעקסטן נומער פון דעם „פּוילישן אידל“, אין דעם לייט-אַרטיקל: „ווער איז דער מעיכעס?“ רייסט זיך ארויס אזא מין שטאַלץ-פיינלעכער אויסרוף:

„זיינען זיי (די אייראָפּעאישע אידן) ווירקלעך גרעסער פאַר אונז, בע-סער פאַר אונז, מער מענטשן פאַר אונז? אין איין פּראָט יאָ, אין אסאַך אַנ-דערע פּראָטים — ניט.

„עס איז עמעס, זיי זיינען ריינלעכער פאַר אונז, האָבן א גלאַטערן צינגל ווי מיר, אין זייערע הייזער איז דאָ מער אָרדענונג ווי באַ אונז; זיי האָבן אַ טאַשנטוך צו דער נאָז, א ווייסע העמד אפן לייב, און זייערע קינדער רופן זיי פאַפּא און מאַמאַ, אָנשטאַט טאַטע און מאמע. זייער שיין, זייער גוט! אין דעם פּראָט זיינטן זיי מיט א קאָפּ און א פלייצע העכער פאַר אונז.
„אַבער, ליבע לעזער, א ווייסע מאַנישקע פּאַוויזט נאָך ניט, אז דאָס האַרץ איז ריין, שיין פאַרקעמטע האָר באַזייוון נאָך ניט, אז דער קאָפּ דענקט גלאַטע ריידעלעך און פאַרנינפטיקע דיבורים זיינען אויך צוויי פאַרשיידענע זאַכן. און ווען עס קומט דערצו, ווען עס קומט צום צייגן, ווער איז דער איד, וואָס דענקט מער, ווער איז דער איד, וואָס פאַרברענגט מער פון זיין לעבן

אין רוכניעס (כאָטש דאָס מעג זיך זיין א פּוּסטער אַרט פון גייסטיקן לעבן.
אָבער דאָס איז, וואָס אונטערשיידט דעם מענטשן פון דער בנהיימע), ווער
איז דער איד, וואָס פילט מער די צאָרעס פון זיין פאָלק — ווען עס קומט דער-
צו, דאָן זאָגן מיר:

„דער פּוילישער אידל קעגן אַ וועלט!“

און מיט דעם געפיל אין האַרצן האָט מען מיט זעקס-זיבן וואָכן פריער
געהאַט באַשלאָסן די נייע צייטונג צו רופן „פּוילישער אידל“, אַלע ספּאַרדים
און אשקע-אזים אף לעהאַכעס.

לאַמיר דאָ גלייך זאָגן, אז דער פאַרורטייל קעגן דעם נאַכען איז אין
אונזערע רייען אף אזוי ווייט געוואַקסן, אז מע האָט אים ענדלעך דאָן אריפ-
געגעבן. דער 16-טער נומער איז שוין דערשינען אונטער דעם נאַמען „די
צוקונפט“. דערביי איז איבעריקנס געווען אן אנדער גרונט אויך.

די ערשטע נימערן. — דער „פּוילישער אידל“ צו זיינע לעזער. —
 דער פעליעטאָן, קאַרנן און טעאטער. — שטיפקינדער. — מיין
 פּראָגראַם. — קראַנק. — אידיש.

אויב דער קאַפיטל זאָך אפּילע אין זייער א באַשיידענעם גראַד דער-
 פּילן זיין אויפגאַבע: צו געבן פּיל-ווייניק מאַטעריאַל פאַר דער קולכור-גע-
 שיכטע פון א טייל פון דעם אידישן פּאָלק מיט אַ פּערטל יאַרהונדערט צוריק,
 וועל איך זיך מוזן גענוג לאַנג אויפהאַלטן באַ די ערשטע עטלעכע נומערן.
 דער לעזער וועט אַנטשולדיקן די דיכּפּראָפּאַרציע, וועלכע ער וועט געפּינען
 צווישן דעם קאַפּ מיט דעם גוף פון דער אַפּהאַנדלונג. וויכטיק איז נאָך אלע-
 מען ניט אזוי די באַשרייבונג פון א צייטונג, ווי פון דעם פּעריאָד, וואָס די-
 דאָזיקע צייטונג אילוסטרירט און דערצו איז דער הויפּט-מאַטעריאַל פאַראַן
 גלייך אין די ערשטע נומערן.

דער איינלייטנדער אַרטיקל „אן די לעזער“ איז עטוואָס הומאָריסטיש
 געהאַלנ.

מע וויל צוקומען צו דעם אידישן אַרבעטער און מע האָט דערביי אין
 זיך דאָס ענגלישע ווערטל, אז „מע כאַפּט פּליגן לייכטער מיט צוקער ווי מיט
 עסיק“, האַגאַם מע וויל כּאָדילע ניט אריינכאַפּן די פּליגן. דער הומאָר איז ניט
 אינגאַנצן אויכגעהאַלטן און איז זיכער עטוואָס פּריוואַל. איך קען ניט זאָגן,
 אז איך בין אין דעם אויגנבליק זייער שטאַלץ אף מיין ערשטן ארויספאַר.
 כּאַראַקטעריסטיש איז אין אים דער אומאַפּהענגיקער דעמאָקראַטישער טאָן. מע
 רעדט ניט מער צום לעזער מיט כּניפּעס, מע זאָגט אים ניט מער צו האָרים
 אוואָקעס, מע באַרימט זיך ניט מיט דעם, וואָס מע האָט ניט, און מע וואַרפט
 זיך ניט אַרונטער. דאָס האָט מען געלערנט אין דער סאַציאַליסטישער שול,
 אַביסל אין דער מאָדערנער פּעריאָדישער ליטעראַטור. דער רעוילטאַט איז ניט
 ווער-ווייס-וואָס, דאָס איז עמעס, אָבער די צייטונג זעט שוין אויס אייראַפּע-
 איש און רעדט שוין ניט מער דעם לאַשן פון די ערשטע אידישע בלעטער.
 אָבער נאָך כּאַראַקטעריסטישער איז אַט די שטעל אין דעם אַרטיקל:

„מיר באַטראַכטן דעם אידן פון דריי זייטן: אלס מענטש, אלס איד און אלס אַרבעטער. אזוי באַטראַכט אים אויך די וועלט. דאַרום איז דער צוועק פון אונזער צייטונג אויך א דרייפאַכנר. מיר וועלן ריידן צו אונזערע לעזער אלס מענטשן און וועלן זיי באַנאַכריכטיקן פון אלץ, וואָס איז נויגייע צום מענטשן, צי ער איז א איד צי ניט; מיר וועלן דערציילן אונזערע לעזער אלץ, וואָס איז נויגייע צו אידן אליין, מאַכמעס זיי זיינען אידן, און מיר וועלן ריידן צו זיי פון אלץ, וואָס איז נויגייע צו ארבעט און ארבעטער, ווייל מיר האָפן ניט, אז אונזערע רייכע ברידער וועלן ליינען דעם „פוילישן אידל“... מיר וועלן זיין שטאַלץ, ווען די אידישע ארבעטער וועלן אונזער צייטונג אַנערקענען פאַר זייער אייגענער צייטונג. דען מיר האַלטן דעם נאָל. די נאָדל, דעם הובל און דעם האַמער פאַר גרעסערע מעיוכאַסיס ווי די שער, וואָס שניידט קופאַנעס. דאָרום האָבן מיר גלייך אפן קאַפּ פון דער צייטונג געשטעלט דעם פּאַצק: „יגיע כפיך כי תאכל, אשריך טוב לך“ („וועסטו עסן פון דער מי פון דיינע הענט, איז אז וואויל איז דיר“).

און קומענדיק דערצו, וואָס די צייטונג וועט ניט זיין, זאָגט דער לייטאַרטיקל צום שלום:

„זי וועט ניט זיין גאַטס סטראַפּטשע און אויך ניט איראוועם בען נעוואָט („חיטא ומחטיא את הרבים“); זי וועט ניט רימען פּערזאָנען, וועט ניט כאַנ-פענען רייכע, ניט ריידן פון מאַגידים, פון דראַשעס, פון ראַבאָנים און אלע קליי-קוירעש. פריוואַט-מענטשן וועט די צייטונג ניט טשעפען און זיי ניט לויבן, וועט זיי ניט קושן אין עלנבויען און זיי ניט בייסן אין פּיאַטע. די צייטונג וועט ניט שרייבן ניט פון מאַכלויקעס אין קלויזן און ניט פון רייכע כאַצענעס.

אַט דער גאַנצער פּאַראַגראַף איז וויכטיק דערמיט, וואָס ער גיט אין אַ נעגאַטיווער פאַרם דעם דורכשניטלעכן אינהאַלט פון פּריערדיקע אידישע ציי-טונגען, וועלכע זיינען אין לאַנדאָן געוויינלעך געווען אף קורצע יאָר. אויב איך האָב ניט קיין טאַעס, האָט דער פּאַרגענגער פּונם „פוילישן אידל“, א זשאַרגאָן-צייטונג, ארויסגעגעבן פון נאַפּטאַלי האַלייווי, אויסגעהאַלטן דריי וואַכן. די דאָזיקע צייטונג האָט מען ספּעציעל געהאַט אין אויג, שרייבנדיק דעם אַרטיקל צו די לעזער, וועלכער שליסט מיט די ווערטער:

„אַט אַזאַ מין צייטונג וועט דאָס זיין; וועט איר שמירן, וועט זי גיין, ווען ניט — ניט“.

אַנגעפּאַנגען האָבן מיר קליין. די ערשטע פיר נומערן זיינען ארויסגע-גאַנגען אף פיר זייטן, קוואַרטאַ-פּאַרכאַט, געטיילט אין צוויי שפּאַלטן. פון נו-מער פיר אָן איז די צייטונג פּאַרגרעכערט געוואָרן פון פיר אף אכט זייטן, בעאייס דער פרייז איז געבליבן דערזעלביקער.

פונדעסטוועגן האָט די צייטונג גלייך פון אָנהויב שוין געהאַט די פּאַל-גנדע אַפּטיילונגען:

1. א לייט-אַרטיקל,
2. א פּאַלי-ישער איבערויכט,
3. קאַרעספּאַנדענצן,
4. ניס פון דער אידישער וועלט,
5. א פעליעטאָן און
6. א (אידישע) טעאַטער-רעצענזיע.

וועלכע זיינען שפּעטער פאַרמערט געוואָרן דורך אלערליי ארטיקלען פון א קריטישן אָדער א פּאָזיטיוו-באלערנדן כאַראַקטער.

און כּוּך דער קאַרעספּאַנדענץ אין דעם ערשטן נומער האָב איך אלע אָפּטיילונגען געמוזט אליין אויספילן.

דער לייט-אַרטיקל איז ארויסגעקומען שוואַך, דער פּאַליטישער איבער-זיכט זייער קליין: איך האָב אָפּגעפּאַטערט ענגלאַנד, פּראַנקרייך, דייטשלאַנד, האַלאַנד און רוסלאַנד אין א וואַסערע 25 שורעס, צו פינף שורעס אף א מעדינע.

צאָרעס האָב איך געהאַט מיטן פעליעטאָן. א גאַנצע וואָך, געדענק איך, האָבן מיר — ראַבינאַוויטש און איך — זיך געבראַכן א מויעך, טראַכטנדיק, וואָס פאַר א ראַמאַן צו געבן אונזערע לעזער. אן איבערזעצונג האָט זיך ניט גע-וואָלט געבן און אן אייגענער איז ניט געווען. אז איך בין ניט קיין נאָוועליסט האָב איך זיך שוין איבערצייגט אין העברעאיש. איך האָב פונדעסטוועגן בא-שלאָסן צו פרובירן שרייבן, ווען ניט א גרויסן ראַמאַן, יענשאַלס א קורצע דערציילונג. א מענטש, איבערהויפט א איד דאַרף אלץ אויספרובירן, עפּשער... א קאַשיע אף א מאַיסע...

אַזאָ קורצע דערציילונג איז ווירקלעך אויפגעשריבן געוואָרן, אָבער ניט אין צייט צו קענען אָנפאַנגען זיך דרוקן אין ערשטן נומער. פאַר דעם נומער האָט מען זיך געמוזט באהעלפן מיט אַ קורצן הומאַריסטישן שטיקל אַרבעט אונ-טערגעשריבן, יגליי, אונטער דעם קעפל, וואָלט איר געגלויבט?

זייער געראַטן איז עס ניט געווען, נאָר איין פאַראַגראַף, נעמלעך, וואָלט איר געגלויבט, אַז עס האָט נאָך קיינמאָל ניט געטראַפן, אַז צו אַ לאַנדאַנער אידן מיט אַ פּאַמיליע זאָל קומען מיטאַמאָל אַ ווייב פון פּוילן? — איז געוואָרן אַ וואָך שפּעטער דער ווינקלשטיין פון שפּאַניצע, נעבעך! די נאָר וואָס דער-מאַנטע קורצע דערציילונג אדער ווי זי האָט געהייסן אין דעם אונטערקעפל: אַ שיינע מאַיסע מיט אַ מיסען סאָף, וועלכע האָט זיך געצויגן אין קורצע פאַרזעצונגען דורך אַכט נומערן.

אַט דער אַרט מיסברויך פון דער פּרייער מעדינע פלעגט דאן זייער אָפּט פאַרקומען, און אַזוי ווי דאָס איז געווען אַ גרויכער כּילול האשעם פאַר אונזערע אידן, ספּעציעל צווישן די סאַרדים און אשקענאזים, האָב איך זיך דערצו גענומען מיט גרויס האַרץ.

ניט ווייניקער, זיטלעכע אויפגעבראַכטייט פלעגט באַ מיר אַרויסרופן דאָס שפּילן אין קאַרטן באַ די אירישע אַרבעטער, וועלכע האָט געהאַט דערגרייכט די מאַדרייגע פון אַ פאַמיליענפּאַטערס פאַרשפּילן אַ גאַנצע וואָך

שכירעס שאַבעס-צו-נאַכט אין ערגעץ אַ רעסטאָראַן מיט אַ הינטערצימער. דאָס האָב איך שפּעטער (אין נומער 4) אָנגעגריפּן אין אַ טענדענציען געדיכט „צוויי געכעלעך“, איינע פון מיינע ערשטע אין אידיש.

דאָ אָבער אין דעם ערשטן נומער בין איך אַרויסגעטראַטן דאגעגן אַף דעם פּאָלגנדן אויפן.

איך האָב גידארפט שרייבן אַ רעצענזיע וועגן דעם אידישן טעאַטער. די פּיעסע, וועלכע איך האָב געהאט געזעצן. האָט מיך ניט איבעריקס ענטוואַזן-מירט און גלייך אין ערשטן נומער די אַרימע אידישע בינע אַרונטערייסן האָט זיך אויך ניט געוואָלט. האָב איך מיט זיך אַליין געמאכט אַזאַ מין קאַמ-פּראָמיס:

שרייבן וועל איך אַן אַלגעמיין אַרטיקל, אין וועלכן איך וועל ריידן פון דעם טעאַטער אונזערן פון דעם שטאנדפונקט פון אַ קעגנער צו אַקע. דאָס האָב איך געטאַן, און אַט איז אַ פּאראגראַף, וועלכן איך וועל דאָ ציטירן הויפט-זאַלעך דערפאר, ווייל ער האָט אַ שטיקזלע ווערט אלס אַ קורץ-געפאסטער בייטראַג צו דער „נאַטור-געשיכטע“ פון דער אידישער בינע:

„...פאר צוויי יאָרן האָט זיך היר (אין לאַנדאָן) געבילדעט אַ קלייניטשקע טרופּזלע פון שלעכטינקע אַקטיואַרעלעך (מיט איינעם אָדער צוויי רעכטע) און זיי האָבן אַף אַ פּראָסטינקע בינעלע ניט גיט דער זונגען, וואָס זיי האָבן שלעכט דערעדט. איך בין אַ פּאַר מאָל דאָרטן געווען, האָב געווען, גע-שוויצט און געקראַנגן קאטער. דאָס שייקן איז מיר ניט געפעלן, דאָס זינגען האָב איך ניט פארשטאנען, דער שווייס האָט מיך דאקוטשעט... עס איז דאָרטן געווען אַ מאַכלויקע, פון דער מאַכלויקע איז געוואָרן אַ געשלעג, פון דעם געשלעג זיינען ארויסגעקומען עטלעכע „כלויע אויגן“. איך וואָלט נאָך אַ האר אָנגעהויבן זיך לערן די גאַנצע מאַכעריי — ווען איך האָב מיטאַמאָל דערהערט אַ באַס-קאָל, וואָס האָט אויסגערופּן: אַלץ בעסער ווי אַקע! און איך האָב געשוויגן.

די קאַרעספּאָנדענץ פון לידו האָט זיך באשעפטיקט מיט אַרבעטער-אָנגע-לעגנהייטן און איז געווען זייער לעבשאַט אויפּ: עשריבן. עס איז זעלבסטפּארא-שטענדלעך, אַז איר גראַמאַטיק האָט מיך געקאסט אַ פּאַר שטונדן ערלעך פּאָרדינטן שלאָף. זי איז געווען אַ לאַנגע און האָט זיך געענדיקט ערשט אין דעם צווייטן נומער. דער שרייבער, דעמאָלט אַ שוין-געכויטער, נאָך יונגער מאַן, איז שוין טויט. ער איז געשטאַרבן דאָ אין אַמעריקע. זיין נאָמען, ווי די לעזער ווייסן שוין, איז געווען נאָסן בע-לין. ער איז געווען פון ליבערמאַנס טאַלאַנדים און, ווי מע זעט, מיינ ערשטער מיטאַרבעטער.

פון דעם ערשטן נומער וואָלט איך אויך גערן ציטירן אַ שטיקעלע „ניס פון דער אידישער וועלט“. אַט איז עס:

„אין אלזשיר (נאָר-אַפּריקע), וואָס געהערט צו פּראַנק-רייך, האָט מען דאָ ניט לאַנג אונזערע אידעלעך אויך געוואָלט אַן אָדער עשענען. דריי טעג

כאכאנאנד האָבן זיי ניט געטאָרט אין גאס ארויסגיין. אַי, האָט דאָס שטיפקינד,
געבעך, צאָרעס אומעטום!

איך געדענק שוין איצט ניט גענוי, אָבער איך גלויב, אַז דער קרעכץ
איז געווען דער לייט-מאטיוו צו אן ארטיקל אין דעם צווייטן נומער אונטערן
נאָמען „שטיפקינדער אין דער וועלט“.

דערדאָזיקער ארטיקל פון איין זייט און אַ שילדערונג, מער אָדער וויי-
טיקער היסטאָריש, געשריבן פון אַ אידישן ארבעטער אייזיק סטאָן, פון דער
אנדערער זייט, האָבן דעם „פּוילישן אידל“ גלייך פון אָנהויב אָן געגעבן זיין פיזיאָנאָ-
מיע. איך וועל פארלויפיק לאזן אָן אַ זייט זיין סאָציאל-עקאָנאָמישן כאראקטער, ווי
אויך די „בילדנדע לייסטונגען“, אזוי ווייט ווי זיי זעען זיך אין די ערשטע
נומערן, און וועל דאָ קלאָר מאכן די אידישע פּראָגראַם פון דער צייטונג.
און אַ פּראָגראַם, ווען אויך ניט אַ געשריבענע, האָט זי געהאט. דאָס
איז טיילווייז אנגעדייטעט געוואָרן אין דעם ציטירטן ארטיקל „צו די לעזער“
(נומ. 1), אָבער איך קען דאָס איצט אביסעלע אױספירלעכער באשפרעכן.
די פּראָגראַם איז געווען:

1) זיך אָפּרופנדיק אָף אלץ, וואָס קומט פאַר אין דער אידישער וועלט
סאי „לאשיוועס“, סאי „לאכעסעד“, זיך ניט צו שעמען מיט דעם ארויסווייזן אַ
ווארים אידיש הארץ, איבערהויפט זיך ניט שעמען מיט דער שפראך.
2) האָבנדיק אימער אין אויג, אז די אָרימע און די רייכע זיינען, ווי בינ-
דאמינ דיוראעלי האט שוין געזאָגט, צוויי נאציעס אין יעדער מעדינע, אלוואָ
אויך אין יעדער נאציע, ניט צו לאָזן די אידן-ליבע זיין אַ שטער צו דער
פארשטענדעניש, אז צוליב דער קינע צו די רייכע קריגן געשלאגן די
אָרימע.

3) צו באקעמפן די אראגאנטע (גאיוועדיקע), פון אינעווייניק פוסטע
און פארפילטע, האגאם פון דרויסן גלאנציקע און שיין געפארבעטע וועסט-איי-
ראָפּעאישע אידן, זיי ווייזנדיק ניט נאָר ווער זיי זיינען, נאָר אויך ווער
מיר זיינען.

4) צו ווייזן, אַז מע קען זיין אַ איד, אַפילע ווען מע האָט פון זיך
אינגאנצן אויסגעטאָן דעם אויל האטורע.
ענג פארבונדן דערמיט זיינען נאטירלעך צוגעקומען די פאָלגנדע פונקטן
פון דער סאָציאלער פּראָגראַם:

5) קיינמאָל ניט צו פארגעסן, אַז אידן זיינען געטיילט ניט נאָר אין
אָרימע און רייכע, נאָר אויך אין ארבעטער און קאַפיטאַליסטן און דארום —
6) צו באקעמפן די אידישע מאיסטער אין דעם אינטערעס פון זייערע
„הענט“ און צו וועקן באַ די לעצטע דעם קלאסן-באוואוסטזיין.

ווי געזאָגט, וועלן מיר פארלויפיק פונקט פינף און זעקס לאָזן אומבא-
רירט, קעדיי דייטלעכער ארויסצוברענגען די אידיש-נאציאָנאַלע פונקטן.
און דא דאָרף מען נאָר בלעטערן אין דעם ערשטן צענדליק נומערן, אום
צו זעען, אַז די אידישקייט פון דער נייער צייטונג האט געהאט אומגעפער
אַזאַ פּאַנים:

זי איז אידיש-נאציאָנאַל, האגאם ניט רעליגיעז;
 זי איז אידיש, אָבער זי בלייבט אָפן שטאנדפונקט פונם קלאסן-קאמף;
 זי איז אידיש, אָבער זי באַקעמפט די אידישקייט פון די ספארדים און
 אַשקענאזים, אזוי ווייט ווי עס איז אַנטאַגאָניסטיש צו דעם פּוילישן אידן;
 זי איז אידיש, אָבער ניט פּינטלעך צו אַלץ, וואָס איז ניט-אידיש.
 און דאָ, איידער איך גיי ווייטער, לאָמיק נאָטירן אַ קלייניקייט, וועלכע
 האָט שפּעטער געהאט באַדייטנדע פּאלגן אין דעם אידישן זשורנאליזם צוערשט
 אין ענגלאַנד, דאָן אין אַמעריקע. צום איניען האָט דאָס ניט.

נאָך איידער דער „פּוילישער אידל“ איז געגרינדעט געוואָרן, איז איך
 לאַנדאָן אָנגעקומען פּיליפּ קראַנק (יאַקאוּו ראַמבראַ). ער האָט שוין דאָן געהאַט
 אַ נאָמען אַלס קאַרעספּאַנדענט פונם „ראַזסוועט“, ווי אויך פון דעם „וואַסכאָד“.
 און אזוי ווי מיר זיינען גלייך באַקאַנט געוואָרן, בין איך צו אים צוגעשטאַנען.
 ער זאָל עטוואָס אויפּשרייבן פאַרן „פּוילישן אידל“. ער האָט זיך אַנטשולדיקט
 דערמיט, וואָס ער האָט פּריער קיינמאַל ניט געהאַט געשריבן קיין אידיש.
 אָבער איך האָב פון קיין טערעזים ניט געוואָלט הערן, און ער האָט מיר צום
 צווייטן נומער געגעבן אַן אַרטיקל אין דער פאַרם פון אַ קאַרעספּאַנדענט פון
 רוסלאַנד, וואו ער האָט גערעדט וועגן די פּאַגראַמען ביכלאל און די אומרוען איך
 ניושני-נאַווגאַראָד ביפּראַט.

איך געדענק נאָך ווי היינט, אז איך בין אָפּגעזעסן פּולע פיר שטונדן
 איבער זיין פאַרהעלטניסמעסיק קורצן אַרטיקל. עס איז דערין קימאַט אַ שורע
 אַ גאַנצע ניט געווען, די שרייבעריי האָט פון אָנהויב ביזן אויסלאָז ערינערט
 אן אַ גאַי, וואָס רעדט אידיש. ענדלעך איז די אַרבעט געווען צו ענד און איז
 דערשינען אין דרוק — אין נומער 2 און 3. אין נומער 7 און 8 איז דערזעל-
 ביקער געגשטאַנד ווייטער באַהאַנדלט געוואָרן, און מער האָט ער ניט געשריבן.
 מער האָב איך ניט געבעטן: מיר האָבן ביידע געדאַרפט אַ יאָר רו נאָך יענער
 הערקולעס-אַרבעט. דער אַרטיקל איז אָבער געווען קראַנצס דעביוט אַלס אי-
 דישער שרייבער, און מיט אַ יאָר שפּעטער האָבן מיר אים געמאַכט פאַר דעם
 רעדאַקטאָר פונם „אַרבעטער-פּריינט“, און פון יענער צייט אן האָט ער געשריבן
 קימאַט אויסשליסלעך אידיש, רעדאַגירנדיק פאַרשיידענע צייטונגען און פאַרפאַסן-
 דיק נוצלעכע ביכער, אונטער אַנדערע — אַ „קולטור-געשיכטע“ אין אידיש.
 אין דעם מעשעך פון די 25 יאָר האָט זיך געמאַכט מער ווי איין סיכסעך
 צווישן אונז ביידן, און ער האָט מיך אָפט באַקעמפט מיט דעם וואָפן, וועלכע
 איך האָב דער ערשטער אים געהאַלפן שמידן. איך האָב קיין כאַראַטע ניט.

אין דעם גייסט פון דער אויבנדערמאָנטער „פּראַגראַם“ איז אין דעם
 דריטן נומער דערשינען אַ לייט-אַרטיקל „אידיש“.
 אַרויסגערופן איז ער געוואָרן דורך אַ דערהאַלטענעם בריוו, אין וועלכן
 מע האָט מיך „געהעריק אָפּגעקאַנצלט“ — ווי די דייטשן זאָגן — פאַר מיינ נעמען
 זיך צו פאַרייביקן אַזאָ ווילדע זאַך, ווי דעם אידישן זשאַרגאָן. דער פאַרוואַרף

איז דערצו נאך געקומען פון א יוגנט-פריינט מיטן נאמען מארקוסזאן, מיט
וועלכן צוזאמען איך און צוויי אנדערע יונגע לייט האבן אין 1876 יאָר זיך
גענומען צו גרינדן אַ האַנטווערקער-שול אין קאָוונע.
און מיין אַרטיקל איז אַרויסגעקומען שאַרף, קימאַט לייַדנשאַפטלעך. ער
האַט געהאַט אַ פּאָעטישן כאַראַקטער. ציטירן וועל איך פון אים די פּאָלגנדע
שטעל:

„דער זשאַרגאָן איז אַקוראַט אַזאַ לאַשן, ווי יעדער אַנדערער. די, וואָס
ריידן אים — און זיי זיינען עפּשער אזוי פיל און מער אין צאָל, ווי די, וואָס
ריידן פּלעמיש, דעניש, נאָרוועגיש, ליטוויש, ניי-גריכיש, סערביש א. א. וו. —
באַנוצן זייער שפּראַך, ווי אַלע אַנדערע מענטשן, צום ריידן און שרייבן.
„דער לאַשן איז צוזאַמענגעמישט פון אלערליי שפּראַכן? גאַנץ ריכטיק.
אַבער וואָס מיקויעך ענגליש? דער זשאַרגאָן האָט ניט קיין גראַמאַטיק, זאָגט
איר? מע קען (אַף אידיש) זאָגן די מעסער, דאָס מעסער און דער מעסער?
עמעס! אַבער, ערשטנס, וואָס איז דאָס פאַר אַן אומגליק און, צווייטנס, וואָס
מיקויעך אייער ענגליש?

„נאָך אַמאָל שרייט איר, אז זשאַרגאָן טויג ניט, ווייל ער האָט קיין לי-
טעראַטור ניט... זייט איר גערעכט. דאָס זאָגן מיר אַליין, און דאָס דאַרף אַ
אידישע צייטונג, גלויבן מיר, אידן געבן צו פאַרשטיין. געפעלט אייך אַבער
דער לאַשן גופע ניט — זייט איר אומגערעכט. ווער עס וויל, מע זאָל ניט דער-
קענען, אַז ער איז אַ איד, האָט נאָר אַ יין מיטל פאַר זיך: זיך אַריבערצו-
קרוישקען אַף דער לעוואָנע.“

ווען אין דעם אַרטיקל „שטיפקינדער אין דער וועלט“ איז געוואָגט גע-
וואָרן, אז דאָס „אידעלע אין ענגלאַנד און אין פראַנקרייך“ איז פילייכט אויך
ניט מער ווי אַ שטיפקינד, האָבן קלוגע, רואיקע, קאלטבלוטיקע בירגער פון
דעם אידישן קוואַרטאַל אין לאַנדאָן דעם שרייבער דערקלערט פאַר אַן אלאר-
מיסט, אַ מין אירמיע, וואָס קען נאָר געוויסע זאָגן אָף שלעכטס און זעט דערצו
נאָך אַלץ דורך סאָציאַליסטישע, שוואַרצע שפּאַקולן.

עס האָט אָבער ניט לאַנג געדויערט, און עס האָט אויסגעבראַכן אין
פראַנקרייך אַן אַנטיסעמיטיזם, פאַר וועלכן שטעקערס האָט אויסגעוועזן בלייך,
פאַרבלאָז און מילד. דער געשריי „Conspues les juifs“, (שפייט אף די אידן)
האַט געמאַכט דעם אַינדרוק, אזוי ווי ער וואָלט ווירקלעך געווען באַגלייט פון
אַ גאַל-שפייטער וואולקאַן, וואָס זיין העלישע לאַווע האָט איר אורשפּרונג אין
די נידעריקסטע טיפענישן פון דעם פראַנצויזישן כאַראַקטער.

אָבער אפילע אין ענגלאַנד איז שוין דאָן, אין דעם יאָר 1884, געווען
מעגלעך צו זען אַן אָנהויב פון אַן אַנטי-אידישע באַוועגונג. אָבער ניט פאַר
דער אַנגלאַ-אידישער פרעסע. איר אייסקע איז געווען אַלץ צו פאַרגלעטן, יעדן
סימפּטאָם צו פאַרטושן אָדער אזוי אויסצולייגן, אז דער פירעש דערפון זאָל
זיין: שאַלעם, שאַלעם! אידן, אַלץ איז אַל-ראַיט! יעדער צו זיין קרעמל און
גוט געלייזט!..

דער „פוילישער אידל“ איז געווען צו קליין, צו „פאַריין“ (אויסלענדיש),
צו יונג, אַז עמיצער זאָל אין יענע קרייזן אָף אים לייגן אַכט. ער אָבער האָט
דורך דעם גאַנצן ערשטן יאָר פון זיין עקזיסטענץ געהאַלטן אין איין וואַרענען
קעגן דער אַנטיסעמיטישער געפאַר.

און געוואָגט מוז דאָ ווערן, אפילע ריזיקירנדיק, אַז מע זאָל דאָס האַלטן
פאַר באַרימער, אַז מיר האָבן בעסער פאַרשטאַנען די מעגלעכקייט פונם אויס-
ברוך, האָבן קלאַרער געוועזן, פון וועלכער זייט ער קען קומען און האָבן אזוי
ווי אינסטינקטיוו געטראָפן, וואָס מע דאַרף טאָן „לקדם פני הרעה“. דאָס אַלץ
דורכויס ניט דערפאַר, ווייל מיר זיינען געווען פאַרניגנפטיקער, קלאַרזיכטיקער
און קלאַרער אין אונזער פאַרמאַקאָפיע פאַר עפידעמישע סאָציאַלע קראַנקייטן.
געוויס ניט! אונז האָט דאָ איינפאַך געדינט, ערשטנס, די רוסיש-אידישע אָפּ-
שטאַמונג, צווייטנס, טאַקע די סאָציאַליסטישע שפּאַקולן.

לאָמיק דאָס דערקלערן.

מיר האָבן, אפילע זייענדיק אין ענגלאַנד, די פאָרגרעמען אין יעליסא-
וועטגראד, אין סמילע, אין קיעוו און קאטערינאָפּלאוו, אין באַלטע און אנ-
דערש וואו דורכגעלעבט, מיטעמאכט און מיטגעליטן. דערפאר האָבן מיר פונקט
אזוי געפילט אין אלע בייער דעם קומענדיקן קאדאכעס-אַנפאל. ווי אַ מענטש
מיט רעוומאטיזם אין זיין קערפער פילט דעם קומענדיקן רעגן-שטורם, — האָבן
מיר אים געפילט אין ענגלאַנד, בעאייס די איינגעבאָרענע האָבן אָפגעשטימט
אַ לויב-געזאַנג פאַרן כעסעד, דורך וועלכן ערגעץ אַ גוויר איז געוואָרן אַ
באראנעט, אָדער אַ „ריטער“, מיטן הענטל „סער“ צו זיין נאָמען, און ווער
רעדט גאָר ווען, פון גלאַדסטאַנס גענאָד, איז באַשאַפן געוואָרן (אין 1885) דער
ערשטער לאָרד אין דער פערזאָן פון נאטאניעל מייאיר ראָטשילד, — רער
ערשטער לאָרד מיזערע האַיעהודים.

אַבער ניט נאָר האָבן מיר עס געפילט אינסטינקטיוו, מיר האָבן אויך
פאַרשטאַנען, אַז דער אַנטיסעמיטיזם וועט, יעדנפאַלס קען קומען אין ענגלאַנד
ניט ווי אין דייטשלאַנד — פריער — פון דעם מיטל-קלאַס מיט זיינע קרעמערס.
אָדוואָקאַטן און דאָקטוירים; ניט ווי אין פראַנקרייך — שפעטער — פון דעם
קאַטוילישן אַדל, וועלכער איז אין פראַנצויזישע דעמאָקראטישע צייטן „פאַרוונ-
קען“ אין דער „הויכער“ פינאַנץ, נאָר פון דעם אַרבעטער-קלאַס.

די מעגלעכקייט פון געפאַר פון דערדאָזיקער זייט האָבן, דאָס איז עמעס,
אויך די „אידישע בריטן“ געזעען. אויך אינסטינקטיוו, דורך זייער נאַטירלעכן
„געוואוינהייטס-מעסיקן“ כשאַד קעגן דעם האַמוין, קעגן דעם פראַסטן פאַלק.
אַט בושעוועט ער זיך אַ שטייגער פאנאדער און עס פליען שויבן פון פענס-
טער און פעדערן פון פערענעס! אז דאָס פאַלק, דאָס אַרבעטער-פאַלק איז צו-
פרידן, ווען מע לאָזט אים נאָר לעבן, גלויבן זיי ניט. זיי ווייסן אויך ניט.
וואָס אַ סאָציאַליסט ווייס, אז אין אַ לאַנד, ווי ענגלאַנד, וואו אַ גרויסער טייל
פונם אַרבעטער-קלאַס איז גוט אָרגאַניזירט, איז פון איין זייט די געפאַר פון
אומרוען קעגן פּרעמדע קלענער, פון דער אַנדערער זייט, איז אזא געפאַר אָבער
מעגלעך און ווארשיינלעך דאָרטן, וואו דער פּרעמדער ווייזט זיך אַרויס אום-
פּעאיק זיך צו אָרגאַניזירן.

און דאָ זיינען שוין געגעבן די מעטאָדן, וועלכע די בריטן מידאס מוישע
און די אידישע סאָציאַליסטן וועלן אָן פיל דיבורים אָנווענדן.

יענע, זעענדיק גרויסע מאַסן „פאַליאַקן“, וואָס קומען אָן אין לאַנד,
וועלן מיט אלע קרעפטן זוכן זיי ווייטער צו שיקן, אַוועקצושיקן קיין צאַפן-
אַמעריקע, קיין אַווסטראַליע, קיין דאָרעם-אַפריקע, אין האַצע-פלאַצע, צום
סאַמבאַטיען, ווי עס איז, וואו עס איז, נאָר פאַטער ווערן!

מיר, דאָגעגן, וועלן פריער וואָרענען קעגן עמיגרירן אין אַזעלכע גע-
דיכט-באזעצטע לענדער, ווי אַלט-ענגלאַנד. דאָן אָבער, ווען מענטשן קומען
פאַרט, וועלן מיר זיי אָרגאַניזירן אזוי ווייט ווי מעגלעך, קעדיי זיי זאָלן ניט
אַראָפּזעצן דעם אַרבעטסלוין דורך קליינע סכירעס און לאַנגע אַרבעט-שטונדן.
און דאָן נאָך עטוואָס.

מיר, זייענדיק אַביסעלע אויפגעקלערטער אין איניען קאַפּיטאַל און אַר-
בעט און קומענדיק אין באַרירונג ווייניקסטנס מיט דעם אויפגעקלערטן טייל
פון דעם ענגלישן אַרבעטער-קלאַס, קענען אים געבן צו פאַרשטיין, אז פאַר
אים, ניט האָבנדיק קיין שוין-צאָל, איז קעדאַצער, אַז דער וואַרשעווער קאַ-
מאַשן-מאַכער זאל קומען קיין נאַרטהעמפּטאָן, ווייל דאָ וועט ער דארפן מער
צו לעבן און וועט ניט קענען אַרבעטן אַזוי ביליק — אַפּילע ווען ער זאל
וועלן — ווי בלייבנדיק אין וואַרשע, שוין גאָר ניט ריינדנדיק דערפון, וואָס אין
נאַרטהעמפּטאָן וועט ער לייכטער זיך אַרגאַניזירן.

פּראָסט! און — איבערפּראַזירנדיק היינריך היינע — זינגט זיך ארויס:
„דאס האט מיט זייער לערע

דער אַלטער מאַרקס געטאָן...“

אַזוי אז פאַר באַרימערײ בלייבט פאַשעט קיין אַרט ניט.

אַבער מע האָט דעם „פוילישן אידל“ גערופן ניט נאָר „אלאַרמיסטיש“,
זאנדערן אויך — לאכט ניט! — אַנטיסעמיטיש.

אונז האָט זיך, נעמעלעך, געדאַכט, אַז מע דאַרף זיך ניט באַנוגענען מיטן
אַרגאַניזירן דעם אידישן אַרבעטער. מיר האָבן געגלויבט, אַז עס איז אונזער
כוויו אויך צו זאָגן דעם עמעס, „פאַרצוהאַלטן אַ שפּיגל“, דעם אידישן מיטל-
קלאַס, מיר האָבן דאָס געטאָן און... איר פאַרשטייט דעם רעשט: אַנטיסעמיסן!
אַפּגעשראַקן האָט דאָס אונז ניט. מיר האָבן באַנוצט יעדע געלעגנהייט —
צו ווייזן די מעגלעכקייט פון אַן אַנטיסעמיטישן אויסברוך אַפּילע אין
ענגלאַנד;

צו ווייזן, ווי אַזוי דער אידן-האַס קען אַרויסגערופן ווערן ספּעציעל דורך
דער פּירונג פון דעם קרעמער-און-הענדלער-קלאַס און —

צו פרובירן ארגאַניזירן פּראָפּעסיאָנעל (אין יוניאָנס) די אידישע אַרבעטער.
לאַמיר זעען, צי קענען מיר ניט געבן דעם לעזער פונם היינטיקן דאַר
א באַגריף פון יענער טעטיקייט, לאָזנדיק, וואו גאָר פּראַקטיש, דעם „פוילישן
אידל“ רייזן פאַר זיך אליין.

מיר וועלן מוזן נעמען די ערשטע צוויי פונקטן צוערשט און וואַרשיינ-
לעך צוואַמען.

אין דעם פינפטן נומער געפינט זיך צווישן די „נייס פון דער אידישער
וועלט“ א קהיינע נאָטיק, וועלכע צייגט, אַז מע האָט פון אָנהויב געזוכט צו
פאַרטייטשן אַנטי-אידישע דערשיינונגען אָן אלאַרמיסטישע פּיירושים. די דאָזיקע
נאָטיק איז ווערט צו ציטירן צוליב אַ זייטיקן גרונט, ווי מע וועט באלד זעען:
„פון ניו-יאָרק הערט מען, אַז עס זיינען ווידער צוואַנציק אידישע
פאַמיליעס, וואס זיינען געקומען פון רומעניע נאך אַמעריקע, צוריקגעשיקט
געווארן. — דער רייכער יאַנקי, וואָס געלט איז זיין גאָס און „קאָסטאַן“ — זיין
קעניג, וויל קיין אַרימע צו זיך ניט נעמען. אַ מאַכנעס אוירעך איז ער, נאָר
ער האָט האַלט רייכע אַרכים.“

דאָס איז געשריבן געוואָרן אין 1884. אָבער עס קלינגט, פּעציעל אין דעם אויגנבליק, ווי א נאָטיץ פון 1909.

א מער „אַלאַרמיסטישן“ כאַראַקטער טראָגט דער לייטאַרטיקל אין נומער 11 אונטער דעם קעפל: „קליינע וואַלקנס אַפן הימל“.

נאָך א קורצער איינלייטונג, וואו עס ווערט פאַרגליכן א פאַרצערטלטער בען-יאָכיד מיט איינעם, וואָס איז אויסגעוואַקסן אונטער קלעפּ בא אַ שטיפּ-מאַמען, הייסט עס דאָרטן:

„ווער עס איז אָפט געשלאָגן געווארן און האָט פיל געליטן, דער פאַר-שטייט געוויינלעך בעסער די פאַרגאַנגענהייט, זעט קלאָרער די געגנוואָרט און דאַיגעט מער פאַר דער צוקונפּט. דאָס אַלץ וועט מען אויך געפינען, ווען מע באַטראַכט אַ פּאָלק.“

„ווי קומט עס דען, וואָס מיר אידן האָבן פון אונזערע צאָרעס אַזוי ווייניק נוצן געצויגן? ווי קומט עס, אַז אונזערע קלעפּ האָבן אונז ניט פאַר-זיכטיקער, באדעכטיקער, פאַר דער קומענדיקער צייט באַזאָרגטער געמאַכט? און דאך איז דאָס עמעס. ביז מיר קריגן ניט געשלאָגן, פאַרשטייען מיר ניט, אז קלעפּ קענען קומען... און ווען די שפייז איז געשמאַק, קלערן מיר ניט, צי קען דערפון קומען לייבשמאַרצן אָדער ניט.“

עס ווערט דאָן געשילדערט די רעכטלעכע לאַגע פון אידן אין ענגלאַנד, וואו פאַרן געזעץ זיינען זיי מיט אלעמען גלייך, אָבער—

„ווי שטייט עס מיטן פּאָלק? האלט אים דאָס פאלק אויך מיט אַלעמען גלייך? זאָגט דאס פּאָלק אויך, אַז א איד איז אַזוי גוט ווי אַ קריסט? ליבט דאָס פּאָלק דעם אידן? מיר מוזן זאָגן: ניין!“

„פרובירט, גייט אַרויס אַ שאַבעס נאָכמיטאג אין ווייטשעפל, שטעלט זיך אָן א זייט, אין א ווינקל, וואו אייניקע ענגלישע ארבעטער שטייען מיט די פיפקעס אין מויל, אַז איר וועט הערן יעדעס מאל, ווען א איד גייט פאַרביי, דעם ליבן צורוף „בלאָדי דזשו“. קומט דאָס פון ליבע?

„אין בריק-ליין זיינען אָפט צו זעען אין דערזעלבער צייט אויסגעפּוצטע אידענעס, מיידלעך מיט גאָלדענע קייטן און פינגערלעך, זיצנדיק בעהאַרכאָווע אָף דער גאַס. באַטראַכט די אויגן פון די ענגלענדער, וואָס גייען פאַרביי, און זעט, אויב אין יעדן בליק זיינען ניטאָ א האַלב טויף פּאַגראַמען.“

„ווען איר גייט זוכן אַ הויז צו דינגען, וועט איר טרעפן פילע, וואָס פרעגן, אויב איר זייט אַ איד, און ווען איר ענטפערט: יא, וועלן זיי אייך גאָר פאַשעס ניט פאַרדינגען. וואָס מיקויעך דעם?

„ווען איר ווילט פאַרזיכערן אייער הויז (פון פייער), און דער אַגענט זאָגט: „אידישע הייזער נעמט אונזער געזעלשאַפט אין אַסעקוראַנץ ניט אָן.“— ווי רופט מען דאָס?

„...געוויס אין פיל פּראָטים איז דער איד שולדיק... אָבער, צום אומגליק, זינדיקט ער אלס מענטש, און ווערט געשלאָגן אלס איד... קריסטן צינדן אויך אונטער הייזער, אבער מע זאגט ניט: פון קריסטן נעמט מען ניט אן קיין אַסעקוראַנץ, מע נעמט נאָר ניט אָן פון דעם, וועלכער איז אין כּשָׂאד. דער

ארבעטער איז דעם רייכן קריסט אויך מעקאָנע; אבער ער איז מעקאָנע דעם
רײַכן, ניט דעם קריסט. ווען דער איד שווינדלט, שימפט מען די
אידן, דעם קלאל״.

און דאן ווערט געוואָרנט זיך ארומצוועען קאַלומאן עס איז נאך צייט.
א פאָגראם אין די קווער-שטראסען פון קאמערשיאל-ראוד קען ווערן בלוטיקער
ווי א פאָגראם אין באַלטע א. א. וו.

אַ וואָך שפעטער קומט דער „פוילישער אידל“ צוריק צו דער טעמע
אין אַ לייט-אַרטיקל אונטערן קעפל „אונטער פיר אויגן“.
אַנהויבנדיק דערמיט, וואס דער ענגלענדער האָט ניט ליב דעם אידן.
ערשטנס, אלס אַ פרעמדן, זייענדיק א אינווד-פאָלק, צווייטנס, אלס געפערלעכן
קאָנקורענט, זייענדיק אליין אַ קרעמער-פאָלק, און, דריטנס, אלס א גאָסט.
וועלכער האָט זיך ביז איצט ניט גוט אויפגעפירט, אָפּט טוענדיק זאכן, וועלכע
האָבן לייכט געקענט פירן דערצו, אז דער אידישער נאָמען זאָל פאַרשוואַרצט
ווערן, —אַלואַ אַנהויבנדיק דערמיט, פארנעמט זיך דער „פ. א.“ אויסצורעכענען
אידישע כאַטאַים.

איידער מיר גייען ווייטער, בעט זיך דאָ א קורצע באַמערקונג.
ערגעץ וואו איז אין דער צייטונג געוויס אויפמערקזאָם געמאַכט געוואָרן
אף דעם פאָקט, אַז ביז עס האט זיך, אין דעם אַנהויב פון די אַכציקער יאָרן.
אנגעהויבן די גרויסע יעציאַס רוסלאַנד, האבן זיך די אידישע אימיגראַנטן אין
ענגלאַנד רעקרוטירט הויפטזאָלעך פון דעם האַנדלס-קלאַס און, צווישן די
מענטשן פון דעם קלאַס, הויפטזאָלעך פון „געבראַכענע“ קויפלייט; כּוּך זיי
פון אנטלאָפּענע אַרעסטאַנטן, פון שווינדלער מיט דעם שווערד פון דאמאקלעס
איבערן האַלז; פון גלאַט אַוואַנטוריסטן, וועלכע האָבן זיך ניט אָפּגעשטעלט
פאַר קיין זאַך אין זייער יאַנד נאך געלט; פון מענער, וועלכע האָבן געזוכט אַ
זיכערן מאַקעם מיקלעט, וואו זייערע אַגונעס זאָלן זיי ניט געפינען; פון
פאַלש-מינצער, וועקסל-פעלשער און אונטערצינדער, וועלכע האָבן זיך באַהאַלטן
אין דער מעדינע, וואו פאַספאַרטן זיינען ניטאָ און קיין „צייגעניש אָף אַ גוטע
אויפירונג“ פרעגט מען ניט און פאַר שינוי האַשעם צאלט מען ניט קיין ח״י
גדולים.

עס איז דאָרום זעלבסטפאַרשטענדלעך, אז ביז דעם יאָר 1881 האָבן אין
ענגלאַנד קעדערעך האַטעווע געמוזט זיין רוסישע און פוילישע אידן מיט אַ
גרויסן פּראָצענט פון קרימינאל-גענויגטע, ווען ניט דירעקט פארברעכערישע
פערזאָנען.

איצט קענען מיר ווייטער ציטירן דעם אַרטיקל „אונטער פיר אויגן“:
„קימאַט אין יעדן פּראָצעס, ווערט דאָרטן געזאָגט, —פאַר „שיר-המעלות“ן
(פאַלשע באַנקנאָטן) זיינען ביז איצט געווען אַריינגעמישט אידעלעך, וואָס
האָבן ענטוועדער זיי, די „שיר-המעלות“ן, געמאַכט אָדער — און דאָס איז פיל
אָפּטער פארגעקומען — האָבן מיט זיי געהאַנדלט, אָדער זיינען באַם מיסכער

געווען מעקלער. אידעלעך האבן זיך, צו אונזער שאנד, שטאַרק גענומען דא אין ענגלאַנד צום „לעהאדליס“ און פיל זיינען דערפון רייך געוואָרן. אבער פיל מער זיינען אַרײַנגעפאלן און האבן מעכאַדעל געווען דעם שעם איסראָעל.“
עס ווערן דאן דערמאָנט האַרטהערציקע לענדלאַרדס; אַידישע גאַזעט-מאַכער (ווי דער אַרויסגעבער פון א בלעטל „Town Talk“), דער פאקט, אַז די בערזע האט אַ פּראָצענט-זאַך אידן ניט אין דעם ערעך שטאַרקער ווי זייער פּראצענט פון באַפעלקערונג. עס ווערט דאָן אנגעוויזן אַף געוויסע שווינדלער, וואָס באַשעפטיקן זיך מיט אַפּשייערן גאַלד פון מאַטבייעס אום רייך צו ווערן פונם גאַלד-שטויב; אַף די סוועטערס אין דעם שניידער-פאַך און רעסטאָראַן-האַלטער, וועלכע האָבן באַ זיך כאַדאַרים פאַר קאַרטן-שפּילער.
און זיי וואַרפן זיך אין די אויגן, זיי ריידן ענגליש, זיי זעט מען אומע-טום, זיי זיינען אונזערע „ראשי-המדברים“, די פירער, די פיינע מענטשן, וואָס שעמען זיך מיט א מעלאַכע.

„וואָס זאָל דער ענגלענדער טראַכטן פון דעם אַרימען מאַשינער (באַ שניידעריי), דעם סטאַליער, דעם שוסטער, וועלכע ער זעט מער ניט שאַבעס אָדער זונטיק אין גאַס, ווען זיי קריכן אַראָפּ פון די בוידימער, אַרויס פון די פינסטערע קעלערס, און דאָן זיינען זיי אויסגעפּוצט, און ער, דער ענגלענדער, ווייס אפּילע גאַרניט, אַז זיי אַרבעטן פאַרן שטיקל ברויט? מוז ער ניט, קוקן-דיק אַף די „גרויסע“, זאָגן, אַז די קליינע, די אַרימע, מוזן נאָך ערגער זיין?
„און ווען ער זעט נאָך דערצו, ווי דער איד זונדערט זיך אין יעדער צדאָקע-זאַך, אין יעדער גוטער שטיפּטונג; ווען ער זעט, אַז דער איד וויל אַפּילע אין זײַן פּרייען ענגלאַנד בלייבן אַן „עם לבדד ישכן“, — ווי זאָל ער דעם אידן ליבן?

„מיר האָבן גערעדט היינטיקן מאָל זייער האַרט, אָבער יעדער, וואָס האָט אונזער צייטונג ביז איצט געלעזן, וועט גאַנץ גוט פאַרשטיין, אַז דאָס זיינען „פּצעי אוהב“ (וואונדן פון א ליבנדן).

דער „פּוילישער אידל“ שטעלט זיך די פּראָגע: וואָס קאָן מען טאָן? פיל אַוואָדע ניט, זאָגט ער, ווייל מיט „מוסער“ קאָן מען ניט ענדערן אידישע פעלערן אָדער ענגלישע געפילן.

„עטוואָס יא. אידן קאָנען ארויסגיין פון די געגנטן, וואו עס וואוינען די אַרימסטע (און דאַרום) די שיקערסטע ענגלענדער. מע דארף זיי ניט שטעכן די אויגן אלע שאַבעס מיט פּערל און מיט פינגערלעך.

„דאן קאָנען אַלע, וואָס ווינשן אידן גוטס, אין אונזער בלאַט בלויו-שטעלן אַלע אַוולעס און אַלע שווינדלס, וואָס ווערט באַמערקט אין קלאַל, אַלץ, וואָס קאָן דעם אידן נאָך מער שאַדן. דאָס איז זייער ווייניק, אָבער עפעס.
„יעדנפאַלס טאָר מען ניט שלאָפן, ווייל מיר לעבן אין א שווערער צייט“.

דער לייט-אַרטיקל: דער „איד“ אין דער „וועלט“ אין נומער 14 לי-פערט דעם באַווייז, אַז די מיינונג וועגן אידן אין ענגלאַנד איז צו יענער צייט

געווען שלעכט און דאָפּקע אין די קרייזן, וואו די עקזיסטענץ פון דעם, פוי-
לישן אידל", אזוי גוט ווי די פון זייגע קעגנער, די אַנטי-אלאָרמיסטן, איז גע-
ווען אַבסאָלוט אומבאַקאַנט.

דער אַרטיקל באַשעפטיקט זיך מיט אַ פּיעסע אָף איינער פון די גרעסטע
בינען פון ענגלאַנד, אין דעם „דרורי-ליין" טעאַטער. אין דערדאָזיקער פּיעסע איז
דער אינטריגאַנט, דער בייזער גייסט, א איד מיטן נאָמען מאַס דזשועל,
וועלכער איז —

„ניט נאָר אַ מאָרדברענער, אַ גאַנצער, אַ מענטש, וואָס האַנדלט מיט
פאַלשע באַנקנאָטן, איינער, וואָס קאָן צוליב געלט באַשווינדלען, זאָגאַר האָר-
גענען מענטשן, ער איז דערצו נאָך אַ גרויסער פאַכרן און אַ לומפּ... און גייט
צו דער טליע אָן געוויסנדיגן... און ווייזט אָף איין רעגע ניט אַרויס קיין
כאַראַטע, וואָס דורך אים (צוליב דעם, וואָס ער האָט געוואָלט קריגן אַסעקו-
ראַנץ-געלט) איז אַ שיף אונטערגעגאַנגען מיט אַסאַך מענטשן...".

„איז אַזא איד מעגלעך? איז אַזא מענטש נאָטירלעך? געוויס ניט. און
דאָך קומט אַזא מאַס דזשועל אַרויף אַלע נאַכט אָף איינע פון די גרעסטע
בינען אין לאַנדאָן און מאַכט פאַרגעניגן טויזנטער, צענדליק טויזנטער, עפּשער
(דאָס שטיק איז געשפּילט געוואָרן אַ גאַנץ לאַנגע צייט) מיליאָנען מענטשן,
וועלכע גייען אַוועק, טראַכטנדיק: „דאָס איז אַביסל אַ אידעלע!"

און דאָן ווערט אין דעם אַרטיקל מיט פיל צאָרן דערציילט, אַז אַזא
לומפּ האָט ווירקלעך עקזיסטירט, מער ניט ער איז ניט געווען אן ענגלישער
איד מיטן נאָמען דזשועל, זאָנדערן א דייטשישער קריסט מיטן נאָמען טאַמאַס.
פאַקטן פון ענגלישן אַנטיסעמיטיזם ווערן אין דער צייטונג קורץ נאָטירט
זייער אָפט, מייסטנס מיטיילונגען פון לעזער. מיר וועלן זיך אָף זיי ניט
אָפּשטעלן.

אויך וועלן מיר ניט פאַרשווענדן פיל טינט אָף דעם אַרטיקל: „די וואָלקן
פאַרגרעסערן זיך" אין נומער 21, האַגאַם אַלס אַ ליטעראַרישע אַרבעט איז ער
איינער פון די געלונגענסטע לייט-אַרטיקלען אין דעם „פוילישן אידל". אים
לוינט שוין דערפאַר ניט צו נעמען צו ערנסט, ווייל דאָס אידנפיינטלעכע
בלעטל, וועלכע ווערט דערין באַשפּראַכן, האָט וואַרשיינלעך שוין לאַנג אויפ-
געהערט צו עקזיסטירן און איז באַם לעבן אויך ניט געווען זייער איינפלוס-
רייך. דער „פּראָפּאַגאַנדיסט", — אזוי האָט דאָס ענגלישע בלעטל געהייסן, —
וואָלט געקאָנט אָפּגעפאַטערט ווערן אין א קורצער נאָטיץ.

א פאַקט פון אַנטיסעמיטיזם אין אן ענגלישן געריכט ווערט נאָטירט
אין דעמועלביקן נומער, וועלכן די צייטונג ציטירט קעגן די „שלום-שלום-
ניקעס".

נאָך אימער אונטער דעם איינדרוק פון דעם אָפּענעם אַנטיסעמיטישן
אַנפאַל אין דעם „פּראָפּאַגאַנדיסט", ברענגט דער „פוילישער אידל" נאָך א
לייט-אַרטיקל: „דער אינהאַס אין ענגלאַנד", וואו עס ווערט אויסגעראלט די
פּראָגע:

„וואָס האָבן מיר אידן צו טאָן?"

און עס ווערט געמאכט דער פאָרשלאַג קוידעמקאַל צו אונטערווכן די מאַגייפע, ארויסצוגעפינען איר עמעסן כאַראַקטער, קעדיי אַז ווען דער דאַגנאָז וועט זיין געשטעלט, וועט מען זיך קאנען נעמען צו דער פאַרענטפערונג פון דער פּראָגע: וואָס איז צו טאָן.

און אזוי אונטערוזוכנדיק די קראַנקייט, קומט די צייטונג צו דעם פּאָלגנדין שלום:

דער היינטיקער אידנהאַס איז, אויסער אין אייניקע אויסנאַמספּאַלן, ניט מער קיין רעליגיע-האַס. מע האַסט היינטיקע צייטן „אַפּילע אַזעלכע קינדער פון אַווראָהאַם, איצכאַק וועיאַקאָוו, וואָס זיינען שוין יאָרנלאַנג געשמאַדט, אַפּילע אַזעלכע, וואָס האָבן שוין געהאַט די זכיע פון געשמאַדטע עלטערן געבאָרן צו ווערן“.

דער אַנטיסעמיטיזם איז גיכער א ראסן-האַס, און דער פּאַקט, וואָס אַזאַ שענדלעכע דערשיינונג איז מעגלעך דאַפקע אין דעם לעצטן פּערטל פון דעם ניינצנטן יאָרהונדערט, קאן נאָר דערקלערט ווערן דורך די סאָציאַלע פּאַרהעל-טענישן פון אונזער צייט. אַט איז די דערקלערונג אויסגעדריקט אין עטלעכע קורצע ווערטער:

דאָס פּאַלק געפינט זיך אין א ביטערער לאַגע.

די באַפעלקערונג וואַקסט אין לאַנדאָן אליין צו אַף א האַלבן מיליאָן אַלע צען יאָר — און דאָס אַף אַ נאַטירלעכן וועג, ווייל קעגן דער אימיגראַציע איז דאָ אַ שטאַרקע עמיגראַציע.

דערביי פאַרמערן זיך טעגלעך די מאַשינען, וואָס וואַרפן ארויס אַרבע-טער פון זייער באַשעפטיקונג.

כּוּך דעם איז ענגלאַנד שוין ניט מער די אַמאַליקע „וועלט-פּאַבריק“, ווייל יענע מעדינעס, וועלכע פלעגן זיך נויטיקן אין אירע פּראָדוקטן, לערנען זיך אויס פאַר זיך אליין צו פּאַבריצירן, וואָס א טאָג — אַלץ מער.

אין דערזעלבער צייט וואַקסן די לאַסטן דורך דער פאַרגרעסערונג פונם פּלאַט און דער אַרמיי.

און דאָס פּאַלק, וועלכע מוז די אַלע לאַסטן טראָגן, ווערט טעגלעך אַרי-מער און די אומצופרידנהייט ווערט אימער מער און דייטלעכער אויסגעדריקט.

דאָס פּאַלק זיפצט און קרעכצט. דאָס נוצן אויס געוויסע שאַרלאַטאַנעס אום דעם האַמין אויפצורייצן קעגן די אידן, דערמיט אומדירעקט באַשיצנדיק

די רעגירונג, וועלכע איז די רעגירונג פונם קאַפיטאַליסטן-קלאַס. „דאָס פּאַלק איז אומעטום פויל נאָכצודענקען איבער דער ווירקלעכער אורזאַך פון דער

שלעכטער לאַגע“ און נעמט זיך דערפאַר צו די „געלט-אידן“, פּאָלגנדיק די שאַרלאַטאַנעס.

אַט דאָס, הייסט עס, איז דער עמעסער כאַראַקטער פון דעם היינטיקן אַנטיסעמיטיזם.

דאָס יאָר 1884 האָט זיך אויסגעצייכנט דורך אַלילעס-דאָם, וועלכע זיי-נען געקומען פון אַלע זייטן. זיי האָבן אימער און ווידער ערינערט אָן דעם שרעקלעכן מיטלאַטערלעכן טיסא-עסלאר-פּראָצעס פון דעם פאַרגאַנגענעם יאָר,

וועלכן עס האָט זיך אזוי געוואָלט פאַרגעסן, קעדיי צו קאנען קוקן אָן פאַר-
אכטונג אָף דעם צייטאַלטער פון דאַמף-קראַפּט און עלעקטריציטעט, פון
עוואָלוציע און סאָציאַליזם, פון טעכנישן און קונסט פאַרשפרייטנדן פראָגרעס.
טיילווייז אין דעם נייעם טומל, טיילווייז אויך צוליב דיסעאַרמאַניע אין
פאַרוואַלטונג פון דעם „פּוילישן אידל“, אַרום וועלכער עס וועט נאָך גערעדט
ווערן, איז די אָגיטאַציע בענויגייע צום אַנטיסעמיטיזם אָפגעשטעלט געוואָרן,
אין די ווייטערדיקע נומערן געפינען זיך נאָר שוואַכע אָפקלאַנגען דערפון.
מיין אייגענער נאַציאָנאַל-שמערץ האָט דערגרייכט זיין שאַרפּסטן אויס-
דרוק אין דעם פּאָלגנדן, אַלס פּאָעזיע פּילייכט ניט זייער באַדייטנדן געדיכט.
וועלכער איז דערשינען אין נומער 10, צום שלום פונם יאָר תרמ"ד.

ריקבליק אָף דעם אַלטן יאָר.

לאָזט אים גיין דעם יאָר, דעם אַלטן,
האַלט אים ניט צוריק;
ער איז פול מיט שרעק-געשטאַלטן,
בלוט איז אין זיין בליק!
לויטער צאָרעס, קיין נעכאַמעס,
האַט ער אונז געבראַכט,
אין דער גאַנצער וועלט מילכאַמעס,
מענטשן-מאָרד און שלאַכט.

אייער יאָר! ער גייט, איר, אידן,
לאָזט אים, לאָזט אים גיין!
לאָזט אים גיין און זייט צופרידן,
וואָס ער בלייבט ניט שטיין.
מענטשן האָבן זיך געוואונדערט,
עס זאָל קאנען גאָר
אין דעם ניינצנטן יאָרהונדערט
געבן אַזאַ יאָר ...

לאָזט אים גיין, און פּאָלגט מיין אייצע,
גיט אים עטוואָס מיט,
לאָז ער נעמען אָף דער פלייצע
איין אַנטיסעמיט!
כאַטש איינעם פון דער באַנדע,
עפּשער ווערט באַפרייט
דורך דעם איינעם פון גרויס שאַנדע
אונזער „נייע צייט“.

אונזער צייט שעמט זיך אַוואַדע
מיט די אייניקלעך
פון דעם אַלטן טאַרקוועמאדא,
מיט די שטעקערלעך.
דער פראַצעס פון טיסא-עסלאַר
קרענקט זאָגאַר דעם זון
פון דעם נאַצאַרענער צעסלער
ווען ער הערט דערפון.

לאַזט אים גיין מיט די פּאַגראַמען,
וואָס ער האָט געבראַכט;
לאַזט אים נעמען די בניי-האַמאַן,
וועלכע טאַג און נאַכט —
אונז פאַרפּאָלגן מיט זילזולים,
מיט העפּ-העפּ, האַם-האַם,
מיט די שענדלעכסטע בילבולים,
מיט אַלילאַס-דאַם.

דער „פּוילישער אידל“ און דער אידישער טעאטער. — אונזערע
 ראַמאנען. — די געשיכטע פון די אידן אין ענגלאנד. — אמערי-
 קאנישער פּאָרשלאג. — די ערשטע פּראָבע פון אידישער דיכטונג
 און די אידישע שפּראַך.

כּוּץ זיין נאַציאָנאַלער אויפגאַבע, פון וועלכער מיר האָבן גערעדט איך
 דעם לעצטן קאַפּיטל, און דער סאַציאַלער, אַרום וועלכער עס וועט גערעדט
 ווערן אין דעם נאַענטסטן, האָט דער „פּוילישער אידל“ געהאַט אַ ליטעראַריש-
 בילדנדע אויפגאַבע.

דער אידישער אַרבעטער האָט צו יענער צייט און זאגאר אַ לאַנגע צייט
 שפּעטער קיין ליטעראטור ניט געהאַט. אין העברעאיש זיינען שוין געווען אַ
 גאַנצע ריי ערנסטע, בילדנדע ווערק, אָבער העברעאיש דאָס איז דער שאַבעס-
 לאַשן, וועלכער איז אים געווען אזוי פּרעמד, ווי אַ שאַבעס-קלייד פאַרן לייב.
 אין זיין וואַכעדיקן לאַשן האָט ער גאַרניט געהאַט, — קימאַט גאַרניט. אַפּילע
 בעלעטריסטישע ווערק האָט ער נאָך אַזוי גוט ווי גאַר ניט געהאַט. מענדעלע
 מויכער ספּאָרים, לינעצקי, ספּעקטאָר און נאָך צוויי-דריי, דאָס זיינען געווען
 אַ לע, סאידן מע רעכנט שרייבער ווי אייזיק מייאיר דיק און אַ קריץ דא, א
 קריץ דאָרטן פון די שרייבער אין וואַכנטלעכע צייטונגען.

צו מיין שאַנדע מוז איך אָבער זאָגן, אַז ווען איך האָב זיך גענומען
 צום „פּוילישן אידל“, האָב איך ניט געהאַט געלעזן ניט איין איינציקע שורע
 אַפּילע פון די שרייבער, וועלכע איך האָב דאָ אויסגעערעכנט.

און דאָ דאָרף מען געבן ניט נאָר בעלעטריסטיק, מע מוז אויך שרייבן
 פּאָליטיק, און דערלאַנגען אַלע וואָך אַ לייט-אַרטיקל, און שרייבן „נייס“.
 און— אין אָנהויב— טעאַטער-רעצענזיעס, און דורכזען, ד. ה. אָפט איבערשרייבן
 זעלטן ווען בלויז איבערמאַכן קאָרעספּאָנדענצן, און איינגיסן דעם לעזער א
 ביסעלע געשיכטע, און— שפּעטער— אַלע ליבע וואָך אַ פּעקעלע פּרישע אייגענע
 געבאַקענע וויצן, און פּאָליטישע נאַטיצן און וואס איר ווילט אַליין.

אַגעווען אורכע האָט מען געדאַרפט „מאַכן אַ לעבן“ און דאָס אי פאַר
 זיך אַליין, אי פאַרן „פּוילישן אידל“, וועלכער האָט ערשט אָנגעהויבן צו
 טראָגן אַף זיין אייגענער כאַיווע, ווען איך בין פון אים אַרויסגעאַנגען.

פון די טעאטער-רעצענזיעס בין איך באלד פאָטער געוואָרן. מיין לעצטע איז דערשינען אין נומער 16 (פון 7-טן נאראבר), וועלכע האָט זיך זייער אויבערפלעכלעך באַשעפטיקט מיט שאַמערס „א קלאַפּ פאַר אַ קלאַפּ“. היינט איז די דאזיקע טעאטער-קריטיק אינטערעסאַנט הויפטזאָכלעך דערמיט, וואָס דאָרטן ווערט צום ערשטן מאל איינגעפירט אַ מיס סאָניס, וועלכע האָט יענעם אָונט געשפילט צוזאַמען מיט יאקאוּ אדלער. פון די שוישפילער זאָגט די רעצענזיע:

„מיסטער אדלערס ליבהאַבער וואר זייער גוט. אָבער נאָך בעסער די ראָלע פונם ראָוי, וועלכע ער האָט אויך געשפילט. „מיס סאניס האָט פיל טאַלאַנט געצייגט אין דער ראָלע פון דער טאַכ-טער, נאָר האָט זי, ווי עס שיינט, ניט געהאַט גוט איינשטודירט דאָס שטיק. „מיסטער פרידמאַן אַלס כאַסיע איז געווען, ווי געוויינלעך, צו בלייבן אָן זייטן לאַכנדיק.

„גוט וואר אויך מיסטער מאַקס אַלס מוטער פונם כאַסן, ווי אויך אַלס נאַכטוועכטער.

„מיסטער יאקובאָוויץ אַלס שאדכן וואר אין מאַנכע שטעלן פארציגלעך, האַגאַם ער האָט געמעגט אייניקע ווערטער אין די קופלעטן דורכלאָזן.“
נו, די מיס סאָניס, וועלכע „האַט געצייגט פיל טאַלאַנט“, איז די איצטי-קע מיסיס ליפצין, איינע פון די בעסטע שוישפילערניס, וועלכע די אידישע בינע פארמאָגט, און פאַר וועלכע יאקאָוו גאַרדין האָט געשריבן, צווישן אנדערע גרויסע דראמען, זיין „מירעלע עפראָס“. דאָס שטיק איז געשפילט געוואָרן פאַר די לעצטע 10 יאָר ניט ווייניקער ווי זיבן—אַכט הונדערט מאל און היינט איז שוין ניט מער זיכער, צי מרס. ליפצין שפילט „מירעלע עפראָס“, אָדער מירעלע עפראָס שפילט מרס. ליפצין.

און אַזוי ווי מיר האַלטן באַם אידישן טעאטער פון יענע צייטן, לאַמיר וועגן אים דאָ זאָגן אַ פאַר ווערטער.

איך האָב פריער געזאָגט, אַז פון די רעצענזיעס בין איך באלד פאָטער געוואָרן. דער עמעס איז, איך האָב עס איינפאַך מער ניט געקענט אויסהאַלטן. מע האָט געשפילט אין קליינע, ענגע זאַלן מיט אַ בינע ניט זייער פיל גרעסער ווי אַ בימע אין א גרויסער שול. אויב די שוויץ-סיסטעם איז געווען שרעקלעך אין דעם שניידער-פאַך, איז עס אין אידישן טעאטער געווען נאָך שרעקלעכער. די שילדערונג דערפון אין דעם ערשטן קאַפיטל איז זייער ווייניק איבערטריבן.

וואָס פאר פיעסן מע האָט געשטעלט, דערפון האָט מען היינט א שטיקעלע יעדע. „אַ קלאַפּ פאַר אַ קלאַפּ“ איז ניט געווען פון די ערגסטע עס איז געווען אין דעם לאַנדאָנער אידישן רעפערטואַר א שטיק מיטן נאָמען „יאַרמאַלאָוו“, ווייס איין „יודע הכל“, ווער עס האָט זי פאַרפאַסט. אין „פוי-לישן אידל“ די קריטיק זאָגט פון איר: „דער אַוואַטאַר האָט געגעבן מענטשן דאָלן און האָט פאַרגעסן זיי צו זאָגן וואָס צו ריידן“. די „מאַמעס זינדל“ פון שאמער; „מנשה בן ישראל“, א היסטאָרישע דראַמע אין 5 אַקטן און 7 ביל

דער, מיט געזאנג פאַרפאַסט פון קאצענעלנבויגן; „די שטומע קאלע“ פון גאַלד-
פאדן; עמיצנס „דון יהודא אברבנאל“ און „דער פאַלשער מעלאמעד“; גאַלד-
פאדנס „אינטריגאַנטן“ און שאמערס „בלוטיקער אַדיע“—זיינען צווישן די
פילע פיעסן, וועלכע מע האָט געגעבן אָף דער לאַנדאָנער בינעלע יענעם יאָר.
ווי אַזוי מאַנכע פון זיי זיינען געשפילט געוואָרן, קען מען אורטיילן פון
דער אויבן-ציטירטער רעצענזיע איבער „אַ קלאַפּ פאַר אַ קלאַפּ“.

ווי דער לעזער האָט ווארשיינלעך שוין אַליין געזעען, האָט דאָרין
מיסטער אדלער געשפילט צוויי ראָלן: אַ ליבהאַבער און אַ ראָוו. מיסטער
פרידמאַן האָט געשפילט כאַסיע, און די ראָלע פון דער מוטער האָט אויסגע-
פירט מיסטער מאַקס, האגאם אקטריסעס האָט, דאכט זיך, ניט געפעלט, אקט-
יאָרן געוויס ניט.

פרידמאַן איז שוין טויט. ער איז געווען איינער פון די בעסטע קאָמיקער
פון יענער צייט. ער האָט מיך אָפט אַמוזירט, אָבער נאָר ווען ער האָט גע-
שפילט. צום אומגליק פלעגט ער מיך אָפט באַזוכן אין דער רעדאַקציע, וואו
ער פלעגט מיר פאָשעט דערגיין די יאָרן.

„שראַבט אַראָן אינם בלעטעלע!“ איז געווען זיין סטערעאָטיפע פראָזע.
ער פלעגט זאָגן, וואָס מע דאַרף וועגן אים זאָגן, ער האָט דאָך „אַ וואָב מיט
אויפּעלעך“, „ני“, וואָס? אַך גייט'ס דען אָפּ? שראַבט'ס! זוגט'ס, מיסטער
פרידמאַן... גרויסער קאָמיקער... גור איי-איי-איי אין זינגט... א פראכט, א
פראכט! אַך גייט'ס דען אָפּ? לעמאנאשעם, פארגעסט ניט דוס זינגען... יאך
בין'ך דוך אַ מעשורער אין שיל, אין סיגייט צי יאמים בוראים...“

וואָס גיט מען פאַר אַ ראָמאַן? דאָס איז געווען א דאיגע, וועלכע מע
האָט שוין אַזוי לייכט פון זיך ניט געקענט אָפטרייסלען.

מיר האָבן געוואוסט, אַז אָף דעם פעליעטאַן האַלט זיך דער גאַנצער
ביגיען. דער פונדאַמענט איז געווען אונטערן שטריך. וואָס טוט מען?

„שפּרינצע, נעבעך!“ איז קיין גרויסער דערפאַלג ניט געווען, האַגאָם
פילע האָבן דערפון האַנאַע געהאַט צוליב דער טענדענץ. די עפידעמיע פון
„באַווייבטע באַכערים“ האָט געהאַלטן אין איין פאַרשפּרייטן זיך איבערן גאַנצן
געטא. „שפּרינצע, נעבעך!“ האָט געטראָפּן דעם נאָגל אפּן קאַפּ, אָבער אַ
ראָמאַן איז דאָס ניט געווען, און דער אוילאם האָט געוואָלט האָבן אַ ראָמאַן.
האַסטו ניט קיין ראָמאַן, דאן מאַך צו דאָס קרעמל! נאָך אַ מאָל: וואָס
טוט מען?

מיט אַ זויערע מינע האָב איך זיך געזעצט איבערמאַכן אָף אידיש „וויעק
פּערעזשיט ניט פּאַלע פּערייטי“, און די דאָזיקע דערציילונג אונטערן נאָמען
„דער קאַנטאַניסט“ איז געאַנגען אַ וואָכן 15.

דער דערפאַלג איז געווען זייער באדייטנד. דער בייטראַג צו דער אידי-
שער ליטעראַטור צווייפּלהאַפט. דאָס שלימסטע דערביי איז באַשטאַנען דערין,
וואָס איך האָב געמאַכט איבערזעצונגען ווי א איד עסט אַפיקוימען.

פונדעסטוועגן האָט גאָר נישט געהאָלפֿן, מע האָט געמוזט ווייטער
איבערזעצן.

דער נאָענטסטער קאָרבן אָף דעם מיזביייעך פֿון דער נויטווענדיקייט איז
געווען „יאָנאַטאַן פֿראַק“ פֿון היינריך צשאַקקע, וועלכער איז אין מינע יונגע
יאָרן געווען אזא נויטיקע זאַך אין א אידיש הויז אין דער ליטע, וואו האַס-
קאָלע האָט געהאַט די מינדעסטע באַדייטונג, ווי די מעזוזע אליין. אלע
שידוכים, וואָס זיינען אויסגעקומען אן שאדכאָנים, זיינען געמאכט געוואָרן דורך
היינריך צשאַקקע. און ווער עס האָט נישט געלייענט זיין „פֿרינצעסין פֿאַן
וואָלפענביטעל“, האָט נישט געהאַט קיין רעכט זיך צו רופן אַ געבילדעטער
באָכער, אָדער א דיטא מיידל. אריים-באָכערס און אלע, וואָס האָבן צו יענער
צייט נישט געקענט לייענען דייטש, האָבן זיך געלאָבט מיט אים אין מאַרדכי
אַרן גינצבורגס איבערזעצונג פֿון זיין „וואַלפֿורגיס-נאַכט“ („ליל שמורים“),
בעאייס דאָס לעזן פֿון „אלאַמאַנטאָדע“ אין אריגינאל האָט דעם לעזער דערפֿון
קימאַט געגעבן א דיפּלאָם אָף פֿילאָסאָפֿיע. צשאַקקעס מעמשאלע איבער אידי-
שע הערצער אין דער ליטע איז געווען אבסאָלוט און אומבאַגרעניצט.

און מיר האָבן זיך גענומען צו „יאנאַטאַן פֿראַק“, וועלכער איז באַ אונז
געאַנגען אונטערן נאָמען: „ליבע און רעליגיע“ פֿון נומער 25 ביז 41. די
איבערזעצונג האָט מיר געקאָסט געזונט און א ביסל שוורעלעך, מאַכמעס באַם
איבערזעצן האָט מען געמוזט אפט זאכן פֿאַרקנייטשן און פֿאַרררייען, קעדיי
נישט אויפֿצורייצן קעגן דער צייטונג א געוויסן קלאַס צווישן די ליבע לעזער
און לעזער׳נס.

צווישן דער און דער נאָענטסטער איז דערשינען א קורצע סקיצע, וועלכע
איך האָב איצט, נאָך 25 יאָר, ווידער געלעזן און בין פֿון איר זייער ניספּאַעל
נישט געוואָרן.

אין די נומערן 3 ביז 49 איז געאַנגען א פֿרייע באַאַרבעטונג פֿון
באַגראווס „מיריאַמאַ“ אונטער דעם נאָמען: „מיריאַם“, א היסטארישער ראַ-
מאַן פֿון דער צייט פֿון „גזרת תּ״ח“.

וואָס מיין איבערזעצונג איז ווערט פֿון א ריין ליטעראַרישן שטאַנדפּונקט
ווייס איך נישט. וואָס איך ווייס אָבער יאָ, איז אז איך האָב אין דער אַרבעט
אַריינגעלייגט אַסאַך ליבע. וויפֿל עס איז געווען אין מיין האַרצן אָנגעקליבענע
בלוטיקע שטיקער פֿון דעם לאַנגן אידישן מאַרטיריום, האָט זיך צונויפֿגע-
שמאַלצן אין דער איבערזעצונג.

אַס א לידעלע, וואָס איז באַ באַגראוון אינעם אריגינאל גאָר נישטאַ:

אַרימער אידעלע.

וואו איז דיין פֿידעלע,

וואו איז דאָס לידעלע,

וואָס דו פֿלעגסט זינגען?

זעסטו נישט קומענדיק

פֿויגעלעך זשומענדיק,

קיינמאַל נישט אומעטיק.

גוטע נייעס ברענגען ?
 קום אהער, אידעלע,
 גיך נעם דיין פידעלע,
 שפיל אויף דיין לידעלע
 פון אלטע יאָרן...
 וויש אויס די אויגעלעך,
 זע ווי פויגעלעך,
 טאנצן אין בויגעלעך,
 זינגען אין כאָרן".

א לידעלע, וועלכע פארשפּאַרט מיר צו פּאַרלירן פיל מער ווערטער
 וועגן דערדאָזיקער איבערזעצונג.

טיילווייז אום צו בילדן דעם אידישן אַרבעטער, יעדנפּאָלס אָף אַזויפיל.
 וויפל מיינע באַשרענקטע קענטענישן האָבן געקענט געבן, און זיינע, דעם אַר-
 בעטערס, באַשרענקטע וויסנלוסט האָט געקענט נעמען, און טיילווייז קעדיי
 צו ווייזן, אַז ענגלאַנד איז פאַר אידן קיינמאָל קיין גאַניידן ניט געווען, האָב
 איך אין דעם „פּוילישן אידל“ געגעבן אַ ביסעלע געשיכטע.

די געשיכטע פון די אידן אין ענגלאַנד איז געאַנגען אין דעם צווייטן
 האַלבן יאָר. דער מיטאַלטער ביז דער פאַרטרייבונג אין 9 קאַפיטלען, פון
 נומער 32 אן, און דאָן 3 קאַפיטלען, וואו עס איז געשילדערט, ווי אַזוי די
 אידן זיינען צוריק געקומען אין די צייטן פון קראַמוועל, דורך דער שטאַדל-אַ-
 נעס פון מענאַשע בען איסראַעל.

ביידע אָפּהאַנדלונגען זיינען אַרויסגענומען פון מילמאַנס געשיכטע פון
 די אידן. אין אַ נאַטיץ אין נומער 32 ווערט דער לעזער אויפּמערקזאַם גע-
 מאַכט, אַז—

„מיר האָבן דיעזן פאַרפאַסער אויסגעקליבן, מאַכמעס ער איז אַ קריסט
 און אים וועט מען ניט כּוּישעד זיין, אַז ער איז מעגאַזעס. אין דיעזע געשיכטע
 וועלן פילע לעזער געפינען זאַכן, וואָס מע וואָלט אָף זיי קיין פאַריבל ניט
 האָבן, ווען זיי וואָלטן זיי געהאַלטן פאַר גוזמאַעס. לאָזן זיי וויסן, אַז אַ קריסט
 האָט געשריבן דעם אַריגינאַל פון אונזער שילדערונג.“

דערמיט איז דעריקער געמיינט די האַריגע פון יאָרק, וועלכע איז אַפּי-
 לע אין דער אידישער געשיכטע, וואו מיט בלוט געפאַרבטע בלעטער זיינען
 גיט קיין זעלטנהייט, אַ שרעקלעכע זאַך.

ווי היינט געדענק איך די אויפּרעגונג, אין וועלכער איך בין געווען
 בעאייס מיין פעדער האָט אַרויפּגעבראַכט אַפּן פאַפיר דעם סאָף פון דער
 שרעקלעכער מאַיסע. איך האָב, דוכט מיר, אין יענער שטונדע דורכגעלעבט די
 אסיפּע אין דעם שלאָס (אין יאָרק, ענגלאַנד), וואו מע האָט געלאָזן די אידן
 זיך באַהאַלטן פון זייערע סאָנים. איך האָב ווי מיט די אייגענע אויערן געהערט

דעם ראָווט רעדע, אין וועלכער ער האָט געראטן זיך ניט איבערצוגעבן איך
דעם פיינטס הענט און בעסער צו שטאַרבן דורך די אייגענע.
„ווער עס וויל אַרויסגיין, זאָל גיין בעשאַלעם!“ — הער איך אים אויס—
רוסן, און איך זע, ווי אייניקע גאַנווענען זיך שטילערהייט אַרויס, זיך שעמענ—
דיק פאַר זיך אַליין און, דאַכט זיך, פאַר מיר...
און דאַן ווערט פאַר מיינע אויגן מיטאַמאָל אַ סרייפּע... דאָס האָט מען
אַנגעצונדן דעם שלאָס... דאָס ברענט דאָס אייגנטום פון די געפאַנגענע... גוט!
גוט! לאָז ברענען! די סאָגים וועלן קומען רויבן און וועלן געפינען אַש... גוט
געטאָן! גוט!

און איצט דערהער איך קוילעס פון ווייבער און קינדער, וועלכע מענער
און טאַטעס קוילען... איך קען שווערן, איך הער דעם שרעקלעכן יאמער...
און אָט קוילען זיי זיך אַליין... עס פליסט בלוט ווי וואַסער אין אַלע ווינקע—
לעך... און מער ווי דער ראָוו און יאָאָכים זיינען ניטאָ... אַלע זיינען טויט...
עס גייט מיר איבער אַ סקרוך איבערן לייב.

און—אַהא, דער סאָף! — אָט שלאַכטעט דער אַלטער גרייז-גרויער האָוו
פריער יאָאָכימען, זיין מעשאַרעס און דאַן... לאָזט אַריין אַ שפּיו אין זיין איי—
גענער האַרץ און שטאַרבט דער לעצטער...

מיין האַנט ציטערט, אָבער באַשריבן איז די האַריגע פון יאָרק פאַרט...
דאָס קען נאָר אַ שטאַלענע פעדער, קלער איך, אַ גענוענע וואָלט דערצו קיין
האַרץ ניט געהאַט.

נאַטירלעך, דאָס איז אונזין, איך ווייס: גענוג האָבן גענוענע פעדערס
אויך געשריבן שרעקלעכע מאַסעס, אָבער איך בין צופרידן, וואָס דער אייסעק
איז צו ענר. מע קען מעשווע ווערן.

צווישן די באַדייטנדע בייטראַגן פון דרויסן זיינען געווען די „בריוו
פונם פוילישן גרעניץ“, געשריבן פון אַ מאַן, וועלכער פלעגט זיך אונטער—
שרייבן „גרענצבאַטע“. זיי זיינען געווען אָפט אינטערעסאַנט און קימאַט אימער
גוט געשריבן.

די אַנדערע קאָרעספּאָנדענצן פון בוכאַרעסט און אַנדערע רומענישע
שטעט; פון לייווערפּול, לידז, מאַנטשעסטער, גלאזגא, נאַטינגהעם א. א. אין
גרויס-בריטאַניע האָבן אָפט געהאַט אינהאַלט, אָבער זעלטן אַ ליטעראַרישן
ווערט.

דאָסזעלבע קען מען זאָגן פון בריוו, וועלכע מיר פלעגן קריגן פון רוס—
לאנד און דייטשלאַנד. שרייבער—פיל איר ווילט, טאַלאַנט—ניט אַ ברעקל. דער
נאָר וואָס דערמאָנטער „גרענצבאַטע“, וועלכן איך האָב פּערזענלעך קיינמאָל
ניט געקענט און פון וועלכן איך געדענק זייער ווייניק, אַפילע ניט דעם נאָ—
מען, איז געווען דער איינציקער שרייבער מיט אַ רעכט אָף דעם סיטל. וואָס
איז, ווער ווייס, פון אים געוואָרן?

דער „גרענצבאַטע“ איז אויך געווען אומדירעקט די אורזאַך פון מיין

ערשטן אָנגריף אָף דער אידיש-אַמעריקאַנישער פרעסע, וועלכער איז אָפגעדרוקט געוואָרן אין נומער 30.

דער גאַנצער אינצידענט איז געווען אין זיך אַליין זייער אומבאַדייטנד, אָבער ער איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם אָנהויב פון דער אידישער פרעסע אין אַמעריקע און פאַר די מעטאָדן, וועלכע האָבן מיטגעוויירקט דערצו, אַז די אייגנטימער פון אַ אידישן בלאט אין ניו-יאָרק זאָלן מיט דער צייט ווערן דיין. איך וועל מיר דערפאַר דערלויבן רעפּראָדוצירן יענע נאָטיץ, אונטער-שטרייכנדיק די שטעלן, אָף וועלכע מיר ווילט זיך ספּעציעל אויפּמערקזאַם מאַכן דעם לעזער.

אָט איז זי, עטוואָס געקירצט:

ה' שארעוואן, דער אַרויסגעבער פון דער „אידישער פאָלקסצייטונג“ און „אידישע גאַזעטן“, האָט די פריינטלעכקייט געהאַט זיך פאַר אונז... שטאַרק צו אינטערעסירן, גלייך פון אָנהויב אָן.

„אויס פריינטשאַפט (בייזע צינגער וואָלטן געזאָגט „מפני שעינו צרה בשל חברו“!) האָט ער גלייך, ווי אונזער צייטונג איז דערשינען, אָף אונז פון דער ווייטן גענומען וואַרפן בלאַטע. מיר האָבן געשוויגן, מאַכמעס אונז האָט די ביסל בלאַטע ניט באַרירט, זי איז פון זיך אַליין צוריק געגאַנגען „אַריבער דעם אָקעאַן“ צום ליבנסווירדיקן זענדער.

„עטלעכע וואָכן שפּעטער קריגן מיר אַ נייעם באַווייז פון ה' שארע-זאָנס ליבנסווירדיקייט: ער שרייבט אַ לאַנגן בריוו צום רעדאַקטאָר פון דעם „פוילישן אידל“, זאָגנדיק, אַז זיין אייצע טויווע פון אָן „אוהב נאמן“ איז, אַז דער רעדאַקטאר זאָל לאָזן זיין צייטונג אונטער גיין, ער זאָל ווערן זיין אַגענט אין ענגלאַנד און זאָל פאַר אים שרייבן אַר-טיקלען, פאַר וועלכע ער וועט באַצאָלן. די ערע צו ווערן ה' שארעוואנס אַגענט און מיטארבעטער איז נאַטירלעך זייער גרויס... אָבער געענטפערט האָט ער... ניט.

„הער שארעוואָן ווערט אָבער ניט מיד טוענדיק טויוועס, און איצט קומט ער און טוט אונז די פאָלגנדע טויווע אָן. ער גייט און דרוקט אָפּ די „בריוו פונם פוילישן גרעניץ“ אָס בעאַס פון אונזער צייטונג און מיקויעך זאָגן, אַז די קאָרעספּאָנדענץ איז אַרויסגענומען... איז ער שטיל ווי אַ מויז.“

דאָס ווערט געשטעמפלט אַלס „פלאגיאט“ א. א. וו.

דער הער שארעוואָן איז שוין טויט און אנשטאט די דאָזיקע צייטונגען דערשיינט היינט אַ מעגלעכע צייטונג, וועלכע איז איצטער איינע פון די זיי-ער ווייניקע פרעסע-אונטערנעמונגען, פון וועלכע די באַלעבאַטים זיינען גע-שטאַרבן רייכע לייט.

באַמערקנסווערט איז נאָך, אַז די שפּראַך אין די אַמעריקאַנישע צייטונג-גען איז געווען קימאַט קלאַסיש אין איר אומגעלומפערטקייט—אַרום יענער צייט. אין אונזער אייגענער צייטונג איז די שפּראַך געווען זייער שלעכט אין דער איבערזעצונג פון „יאנאטן פראק“, ווי עס זיינען קימאַט אלע איבערזעצונגען פון דייטש. די אידישע, אַז דאָס פירט מען איבער די דייטשישע שפּראַך,

אידישנדיק די ווערטער, איז נאך געווען אזוי טיף איינגעוואָרצלט בא אונז-
אלעמען, אז מע האָט עפעס אזוי ווי געשאַנעוועט הערן צשאַקקע און אים
אזוי ווייט ווי מעגלעך געלאָזט ריידן ווי ער רעדט. דער רעוולטאט איז נאָ-
טירלעך געווען זייער א טרויעריקער. דאָס וואָרפט זיך ספעציעל אין די אויגן,
ווען מע פאַרגלייכט אין דעמזעלביקן „פּוילישן אידל“ די איבערזעצונגען פון
רוסיש און פון דייטש.

אויסער די אַרבעטער-לידער, אַרום וועלכע עס וועט גערעדט ווערן אין
דעם נאָענטסטן קאָפיטל און די פּאַר נאַציאָנאַליסטיש געשטימטע קלייניקייטן,
וועלכע זיינען שוין ציטירט געוואָרן, זיינען פון מיין פּעדער אין יענער צייט
דערשינען אייניקע זאַכן, אָף וועלכע עס לוינט זיך אָפּצושטעלן. און דאָס ניט
אזוי צוליב זייער אינערן ווערט אַלס פּאַעטישע שרייבערייען, ווי אום דורך זיי
צו קריגן אן איינבליק אין דער אנטוויקלונג פון אידיש אלס אַ ליטעראַרישער
שפּראַך.

לאָמיר נעמען מיין אייגענעם פאל. עס וועט געוויס זיין אַ ביסעלע
אומבאקוועם: זיך אַליין אַנאַליזירן איז נאָר מיט איין איינציקער מאַדרייגע לייכ-
טער ווי פאַר אַ טויטן זיך אַליין פאַלמעסן. אָבער וואָס זאָל מען טאָן? איך האָב
קיין אַנדערן ניט.

אַלזאָ:

ווען דער „פּוילישער אידל“ איז געגרינדעט געוואָרן, און איך בין אין
געדאַנקען דורכגעגאַנגען אַלע „דעפּארטאַמענטן“, בין איך געבליבן שטיין זייער
צעטראַגן באַ דער פּאַעזיע: וואו נעמט מען כאָטש אין יעדן צווייטן, דריטן,
פערטן נומער אַ געדיכטעלע? ווי הייסט דאָס עפעס אַ צייטונג גאָר אָן פּאַע-
זיע?

איך אַליין האָב אין מיין לעבן „פּערזיפּיצירט“ געדאַנקען און געפילן
אזוי גוט אָדער אזוי שלעכט ווי איך האָב געקענט, זינט איך בין אַרויס פון
קינדערשע פּלודערקעס. איך האָב אָף מיין געוויסן רוסישע פּאַבעלן פון דער
צייט, ווען איך בין אַלט געווען עלף-צוועלף יאָר; זיי זיינען גליקלעכערֱווייז
פאַרלאָרן געגאַנגען און געוויס קיין בעסערן „שיקזאַל“ ניט פאַרדינט. העברע-
איש האָב איך געשריבן צו 17 יאָר (אין גראַמען), און עליעזער ליפּמאַן זילבער-
מאַן באַל „המגיד“ האָט זיי געפונען דרוקפּעאיק.

בעקיצער, איך האָב אין דעם יאָר 1884 שוין געהאַט הינטער זיך אַ
פּאַעטישע פּאַרגאַנגענהייט אין דריי שפּראַכן, און אין דעמזעלביקן יאָר האָב
איך זאָגאַר אַ קלעטער געטאָן אָף דעם ענגלישן פּאַרנאַס, מיסברויכנדיק מיל-
טאָן און בייראַנס לאָשן פאַר געגראַמטע פּריוואַט-יעסוריס...
אָבער אידיש!

עמעס, איך אַליין האָב שוין פּרובירט שרייבן לעצאַנעס אין אידישע
פּערזן מיט אַ יאָר זיבן פּריער, אָבער דאָס איז געווען, ווי געזאָגט, לעצאַנעס.
וועלכער מענטש וועט שרייבן ערנסטע זאַכן אין אידיש? קינדעמקאַל איז די

שפראַך אַזוי אַרים אין ווערטער, אַז כּוּך דער פּאָעזיע, וואָס דריקט זיך אויס
אין אַ זיפּך און אַ קרעכץ, קען אין איר ניט פּאַרטייטשט ווערן אַזוי, אַז מע
זאָל זי פּאַרשטיין. דאַן דאַרף מען דאך צום דיכטן אין אידיש דענקען אין אי-
דיש און מיר אַרבעטן דאך מיט אַלע קויכעס צו דענקען, קעדיי צו קענען
ריידן, אין אייראָפּעאישע לעשוניעס. עס איז דעם אידנס—און ווייטער קיי-
נעמס ניט—אמביציע צו ריידן אַלע שפּראַכן בעסער, לעכאַלאַפּאַכעס ניט ערגער
ווי די, וואָס אין איר זיינען זיי געבאַרן געוואָרן.

וואָס-זשע טוט מען? און דאָ דאַרף מען אַ געדיכט טאַקע אָס ווי דאָס
ליבע ברויט".

און דערווייל פּאַרגייט איין וואָך, צוויי וואָכן, דריי וואָכן—עס דערשיינט
אַ „פוילישער אידל" און ניט אַ גראַם!

איך קום אָף אַ פּלאַן. איך וועל פרובירן מאַכן אַ סאטירישן געדיכט,
כאַטש זיך נויקעס צו זיין אן די קארטנשפּילער צווישן די אידישע אַרבעטער:
די מאַגייפע קארטן האָט דעמאָלט, ווי איך האָב שוין דערציילט, פאַרוויסט פּיל
פּאַמיליען-לעבנס.

איך וועל עס פרובירן. דאָס דאַרף גיין!

האָב פרובירט און עס איז געגאַנגען. אין דעם פּערטן נומער איז דער-
שינען מיין געדיכט „צוויי געסעלעך (אַ כאַראַקטער-בילד פּונם אידישן לעבן
אין לאַנדאָן)" מיט דעם פּאָלגנדן אַרויספּאַר:

„אין אַ קליינע געסעלע, אַ שמוציקע, אַ שמאַלינקע

זיצט אַ יונגע ווייבעלע אין קעמערל אַליין;

„שאַבעס איז אַוועקגעגאַנגען און איר מאן נאַפּטאַלינקע

האַט זי „אַף אַ וויילינקע" געלאָזן דאָ אַליין."

דאַן גייט אַ באשרייבונג, אין זיבן סטאַנצען, פּונם ווייבעלעס ליידן,
דואַרטנדיק ביז דריי אַזייגער באַנאַכט אָף איר מאַן, און דאָס געדיכט ענדיקט
זיך מיט די ווערטער:

„אין אַן אנדער געסעלע, אַ שמוציקע, אַ שמאַלינקע,

„אין אַ פּיינעם שטיבעלע מיט אידעלעך געפּילט

„האַט די וויי דזשעס (* און דערצו אַ זילבער אַוהר נאַפּטאַלינקע,

„זיצנדיק באַם טישעלע, אין קערטעלעך פאַרשפּילט."

און דער אוילאם האָט עס אַזוי גוט אויפגענומען, אַז יאַקאָוו אדלער
האַט עס אָנגעצייגט אַלס אַ דעקלאַמאַציע פון דער בינע און האָט עס אויך
דעקלאַמירט.

מיין סימכע איז געווען גרויס ביז איך האָב זיך געטראַפּן מיט פּיליפּ-
קראַנץ. דערדאָזיקער ניקטערער פּראַזאאיק האָט זיך דערקלערט אין אַלגעמיין
צופרידן, אָבער ער האָט געפונען, אַז איך געברויך צו פּיל די פּאַרקלענע-
דונגס-ענדונג, ווי, לעמאַשל, ווייבעלע, קעמערל, אידעלעך, קערטעלעך, און
אַפּט וואו זי איז איינפאַך „אַבסורד", ווי, צ. ב., אין דער פּראַזע: „קלאַפּט
דער פּערפּענדיקעלע", וועלכע קומט דאָרטן פּאַר.

(* סכּירעס

פונדעסטוועגן איז געווען געמאכט אן אָנהויב, ווען ניט פאַר אידישער
פּאָעזיע, יעדנפאלס פאַר ריטמישע פּערזן פון עכט-אידישע ווערטער אָף אן
עכט-אידישן סיוושעט.

האַבנדיק געגעבן דעם אַרבעטער אין אַ אידישער איבערזעצונג טאַמאַס
הודס „ליד פונם העמד“ אין נומ. 6, האָב איך אין נומער 8 אָפּגעדרוקט אַ
ליד, וועלכע האָט געהאַט אַ גרויסן דערפאלג. דאָס האָט געהייסן: „לאַנדאַן
פאַנאַכט“ און איז געווען (נאָר אין דער פּאַרם) אַ נאָכמאַכונג פון אַ געדיכט,
וועלכע איז אין רוסלאַנד דאָן געווען פאַרבאַטן. איר פאַרפאַסער מיאַטלעוו איז
עפּשער — איך ווייס עס ניט — מיט קיין אנדער געדיכט ניט באקאַנט, אָבער
דוסישע לעזער געדענקען געוויס ווייניקסטנס דעם איינדרוקספולן אָנהויב,
וועלכער קומט בא מיר אויס:

„איר לעמפעלעך! לאמטערנעלעך,

„דערציילט מיר, וואָס באנאַכט,

„זיך שטייענדיק און ברענענדיק,

„איר צייטנווייז באטראכט.“

און ענדיקט אין יעדער סטאַנצא מיט דעם רעפרען (צוגעזאגט):

„די לעמפעלעך, זיי ברענען זיך,

„באלייכטן יעדעס הויז;

„צי זעען זיי, צי הערן זיי,

„דאָס זאָגן זיי ניט אויס.“

און אזוי ווי עס איז גלייך דערצו געפונען געוואָרן א אידישע מעלאָדיע,
האַט מען עס קימאַט אומעטום געזונגען.

אין די סאַטירישע געדיכטן „דער קריכער“, „דער צוואויאַק“ און אין
דער קליינער דראַמאַטישער סצענקעלע „סאָרט ניט געכאַפט!“ האָט זיך ביסלעכ-
ווייז אויסגעאַרבעט דאָס, וואָס מיר רופן ליטעראַרישער אידיש, מער ווי אין
דער פּראָזע, ווייל דאָ איז די שפּראַך און איר אידישקייט געווען וויכטיקער
ווי דאָרטן. אין די אַרבעטער-לידער אויך, אָבער אין אן עטוואָס נידעריקערן
גראַד, מאכעס דאָ איז דעריקער וויכטיק געווען דער אינהאַלט, זיי האָבן
געזאָלט וועקן און דערצו איז דעם שאמעס הילצערנער האמער אזוי עפעקטיוו
ווי דעם גלאָקס זילבער-קלאַנג.

דער ערפאלג פון די און אלע אנדערע לידער האָט ארויסגערופן נאכ-
פאלגער און נאכמאַכער, און אונזער לאַשן האָט דערביי דאָס געוואונען, וואָס
מע האָט זיך גענומען שעמען ניט צו שרייבן געדיכטן מיט א ריטם און אָף
אן אייראָפּעאישן אויפן און מע האָט אָנגעהויבן צו זאָגן „אידיש“, אַנשטאַט
„זשאַרגאָן“, דאָס הייסט האָבן א האַרעלע רעספּעקט פאַר זיך אליין.

נאָשמיעס קעגן רוכניעס.— ווי מיר קומען צו צום אידישן ארבעטער.—
 אַ כוירעש אָן ארבעט.— אַ נייער פאַרײן, אַ נייע באוועגונג.—
 כייקל און מייקל.— שלום.

„ויתרוצו הבנים בקרבה!“

צוויי נעשאַמעס זיינען געווען אין דעם „פוילישן אידל“ פון אָנהויב אָן-
 אַ שאַבעסדיקע און אַ וואַכעדיקע, עס האָט פריער אָדער שפּעטער געמוזט קו-
 מען צו אַ שפּאַלטונג, און עס איז געקומען, ווען די צייטונג איז געווען אין
 דער זיבעטער וואָך פון איר צווייטן יאָרגאַנג.

די שאַבעסדיקע נעשאַמע, וועלכע איז געווען מיינע, האָט געהאַט אין
 זיך נאָר רוכניעס: אידייען, איבערצייגונגען, די סאַציאַליסטישע באַוועגונג. גע-
 וויס, דערמיט איז געווען פאַרבונדן אַ ביסעלע גאַיווע, אַ שיין ביסעלע אייגנ-
 ליבע און אַ גאַנצע מאַסע פון אינסטינקטיוון שטרעבן צו דעראַבערן נייע וועלטן,
 אויפצוטאָן עטוואַס אין דער אַלטער וועלט, ניט אַכטנדיק דערויף, וואָס יעדע
 פּיאָנער-אַרבעט פאַרלאַנגט אַסאך ענערגיע-פאַרשווענדונג, זעצט פאַרויס אַסאך
 טאַפן אין טונקעלן, זוכנדיק אַ וועג, פּרובירנדיק טרעפן צום ציל, אָפט
 פאַרקריכנדיק אָן אַ זייט. אָבער ווי דאָס זאָל ניט זיין, איז דערפּיי ניט גע-
 ווען קיין שטרעבן נאך געלט; מער ווי דאָס: מע איז, ווי די לעזער ווייסן
 שוין, פון אָנהויב אָן געווען גרייט צו פאַרלירן געלט.

מיין כאַווער ראַבינאוויטש, דאַגען, האַגאַם ער איז אויך געווען גרייט
 צוצולייגן צום ערשטן קוואַרטאַל, עפּשער אויך צום צווייטן, אָבער נאָר ביי-
 טנאַי, אז דער דריטער און דער פּערטע: זאָלן אָפּצאלן קויפל קיפּלאים. פאַר
 אים איז, כּוץ דעם, דער „פוילישער אידל“ געווען אַ געשעפט, אפּילע ווען
 מע האָט באַ אים געמוזט האָבן העזעק, ווייל אָן דעם געשעפט וואָלט ניט גע-
 ווען קיין דרוקעריי, און די צייטונג איז דאָך, ווי מיר האָבן געזעען, נאָר צו-
 ליב דער דרוקעריי געגרינדעט געוואָרן. זיינע איז דערפאַר געווען די וואַכע-
 דיקע נעשאַמע אין דער אונטערנעמונג. און צו זיין גערעכט צו אים מוז מען
 זאָגן, אז איך האָב דעמאָלט געהאַט אַ האַכנאָסע פון אַן אנדער זייט, בעאייס
 ער האָט זי ניט געהאַט. די אוולע איז פּילייכט נאָר געווען, וואָס ער האָט ניט
 פּרובירט האָבן אַ זייטיקע האַכנאָסע קעדיי ניט וואַכעדיק צו מאַכן די נעשאַ-
 מע זיינע, אָבער איך מישפּעט אים ניט.

דער פאקט בלייבט פונדעסטוועגן, אז ער האָט די גאַנצע צייט געצויגן צום רעוועך, בעאייס איך האָב געשטרעבט צו א אידעאַל. דער רעוולטאַט דער-פון איז געווען, אז מיר האָבן געמוזט ענטוועדער זיך אייניקן אף א קאָמפּראַ-מיס, אָדער פאנאנדערגיין זיך גלייך די ערשטע וואָך.

מיר האָבן זיך געאייניקט אף א קאָמפּראַמיס:

די צייטונג, האָבן מיר באַשלאָסן, זאָל אָנפאַנגען ניט אויסגעשפּראַכן סאָ-ציאַליסטיש; איר מאטטא זאָל זיין דער פּאַסעק: „גיגע כּפּיך כּי תאכל“, וועל-כער שטעלט צופרידן דעם געוויסן און איז, אין דערועלבער צייט, ניט קיין שטער צו ביזנעס; זי זאָל באַלייכטן טאָג-פּראָגן, ווי א סאָציאַליסט דארף עס טאָן, אָבער זאָל דערווייל נאָך ניט אויפהויבן די רויטע פּאַן, ווייל דאָס קען פּאַרטרייבן שוואַרצעלעכע און גרינלעכע מענטשן, וועלכע מע דאַרף בא זיך האלטן און, אויב זיי זיינען בא אונז ניטאָ, זאָגאַר צוציען, קעדיי זיי מיט דער צייט מאַכן רויט, ברענגענדיק אין צירקולאַציע אף א האַסטיקערן אויפן די בלוט אין זייערע אדערן.

און כּוֹך אלע מאַיסעס, — האָבן מיר זיך געטרייסט און ניט מיט אומ-רעכט, — דארף מען דאך אפּילע די רויטע ערשט לערנען ליי ענען א יידיש.

און אזוי איז געווען. דער „פוילישער אידל“ איז געוואָרן דער דאַרדע-קי-מעלצאָמעד פּאַר דער יונגער אידישער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, און איך וואָלט, לעכאלאפּאָכעס יענעם ערשטן יאָר, זיכער דערמיט געווען צופרידן. ליי-דער האָט די וואַכעדיקע נעשאַמע, זייענדיק אין דרוק, דאַרטן, וואו די ציי-טונג ווערט אלע וואך געמאַכט, ביסלעכווייז אָנגעהויבן צו נעמען די אויבער-האַנט אין דעם קאָנפּליקט מיט דער שאַבעסדיקער, איבערהויפט אזוי ווי די לעצטע איז געווען פון דרויסן.

איך ווייס, אז איך כּאַפּ די פּיש פּאַר דער נעץ, אָבער אום פּאַטער צו ווערן פון דעם פּונקט, וועל איז דאָ גלייך זאָגן, אַז אין אָנהויב 1885 איז גע-ווען אין לאַנד אלגעמיינע פּאַרלאַמענט-וואַלן, אין דעם אידישן דיסטריקט אין ווייטשעפל האָט קאַנדידירט סאַמועל מאַנטאַגיו. מיין שוטעף האָט, אן מיין וויסן, אין דרוק אריינגעשטעלט א נאָטיץ צו גונסטן פון הערן מאַנטאַגיוס קאַנדידאַטור, און דאָס איז פּאַר מיר געווען א פּאַסיר-צעטל. איך האָב גענומען מיין העקל און מיין פּעקל און בין ארויסגעגאַנגען פון דער צייטונג.

פונדעסטוועגן בין איך דאָ נאָר אויסן געווען צו זאָגן, אף וועלכן אויפן דער „פוילישער אידל“ איז געקומען צו האָבן דעם כאַראַקטער, וואָס ער האָט געהאַט, קעדיי דער לעזער זאָל דייטלעך פּאַרשטיין דאָס, וואָס וועט דאָ איצט געזאָגט ווערן, — איצט, ווען מיר קומען צו דער סאָציאַל-עקאָנאָמישער זייט פון דעם „פוילישן אידל“.

און דאָ איז נויטיק צו וויסן, אַז פּאַר מיר איז געווען א טונקעלע מאַ-סע. א אידישער פּראַלעטאַריער איז נאָך געווען א נייס, אלע באַמאָונגען די

אַרבעטער צו אָרגאַניזירן זיינען ביז דאן „פאַרלאָפּן אין זאַמד“ ווי די דייטשן זאָגן (אף אונזער לאָשן). נאָך איידער ליבערמאַן איז אהין געקומען, נאָך אין 1872, איז אן ארבעטער-פאַריין געגרינדעט געוואָרן, דאן אין 1876 דורך לי-בערמאַנען, דאן אין 1880 מיט דער באטייליקונג פון אונז ביידן. אלע די גרינד-דונגען זיינען ניט-געוואָרן איבער נאכט. אפילע איצט, אין 1884, ניט אכטנדיק אף דער שטארקער אימיגראציע, איז נאָך געווען ווייניק וואָס האָפּענונג אף דערפאַלג אין אזא אונטערנעמונג.

אינסטינקטיוו האָב איך, דאכט זיך, געטראָפּן דעם ריכטיקן וועג. וואר-שיינלעך דערפאַר, ווייל איך האָב געלעבט אין דער מאַסע, פאַר וועלכער עס איז אויסגעקומען צו אַרבעטן.

און דער ערשטער פונקט אף דער טאָג-אַרדענונג איז, קלאַר, געווען

דער:

מע דאַרף דעם ארבעטער, דעם מאָדערנעם גילגל פון דעם אַמאָליקן באַלמעלאַכע, געבן צו פאַרשטיין, אז ער איז א מענטש; מע דארף אים ווייזן זיין איכעס צו זיך אליין, איידער מע קען אים ווייזן, וואָס ער האָט צו בא-דייטן אין דער געזעלשאַפּט און וואָס פאַר א שאיכעס ער האָט צום צאד פונם אַרבעטער-קלאַס אין דעם קלאַסן-קאַמף; מע דארף אים לערנען ניט אַראָפּצו-כאַפּן דאָס היטל פאַרן שנאָרער, וואָס שפילט די ראָלע פון א מאַסקיל, א יאַכסן, א יודייע-סייפער, פאַר דעם טעלער-לעקער באם אידישן קאַצין און קאַצין אליין; דער סאָרט פאַראַזיט פלעגט דאן שפילן א גרויסע ראָלע אין ווייטשעפל. און ווי דאָס פאַסירט קימאַט אימער, האָט זיך ארויסגעריסן דאָס ריכ-טיקע וואָרט אין אַ געגראַמטער פאַרם, — אין דער פאַרם פון אַ ליד אין צו-זאַמענהאַנג מיט דער כראַנישער קראַנקייט פון דעם לאַנדאַנער אידישן קוואַר-טאַל — מיט דער ארבעטסלאַזיקייט, האַמכונע, סלעק.

דאָס איז געווען מיין געדיכט „א כוידעש אָן אַרבעט“, וועלכן איך וועל

מיר דערלויבן דאָ איבערצוגעבן:

איך בעט קיין געדאָוועס

פון וועגן זכּוּס אָוועס,

פאַרהאַרעווען וויל איך מיין ברויט;

ניט בעטלען, ניט שנארן,

צו קצינים ניט פאַרן,

ניט ווארטן אף רייכע לייטס טויט.

מיר פעלט די כריפעס

אין שנאָרערשע כניפעס,

די דריידלעך, די קונציקע רייד;

די אויגן צו גלאצן

באם טיש פון א קאַצין, —

דערצו בין איך ווייניק געשייט.

איך בעט ניט בא קיינעם
א טיטל א שיינעם,
איך וויל קיין „מוריינו“ ניט זיין;
איך וויל א באוואוסטער,
אלס ערלעכער שוסטער,
אלס ערלעכער שניידער נאָר זיין.

איך בעט ניט קיין שלישי,
קיין מאַפּטיר, קיין שישי,
איך וויל ניט אין מיזרעך-וואַנט שטיין;
אף נאַרישע גאיווע
בין איך קיין באל-טאיווע,
מיין שטאַלץ איז מיין האַנטווערק אליין.

נאָר אַרבעטן וויל איך,
פאַרקויפן אויך ביליק,
מיין פּראַצע, פון פּאַנים מיין שווייס;
נאָר קויפט עס געשווינדער,
מיין ווייב, מינע קינדער—
אף זיי דער ראַכמאַנעס איז גרויס.

די נאָדל, דער הובל,
זיי שאַפן דעם רובל,
זיי שאַפן דעם שילינג, דעם פּראַנק;
דער שניידער, דער סטאַליער,
ווען אויך ניט קיין פּוילער,
פאַרהונגערט ווען ער ווערט נאָר קראַנק.

איך בעט קיין נעדאַוועס
פון וועגן זכּוס אוועס,
פאַרהאַרעווען וויל איך מיין ברויט;
פון אַרבעט נאָר רייד איך,
איך וויל ניט גיין ליידיק,
זאַפּרייט מיך דורך אַרבעט פון נויט!

און דריי וואָכן שפּעטער געפינט זיך טאקע שוין אן אנצייגע צווישן די „אנאָנסן“ אין דער צייטונג, וואו עס ווערט געזאָגט, אז דער „ארבעטער-אונטערשטיצונגס-און בילדונגס-פאַרײן“ וועט אָפהאַלטן א מיטינג אין זיין נייעם קלוב אין הענבורי סטריט, שאַבעס דעם 22-טן נאָיאַבר, און זונטיק וועט גע-האַלטן ווערן א רעדע פון א „גאסט“, וועלכן מיר, האָבן איינגעלאָדן און דאָרטן וועט געזונגען ווערן „א כוידעש אָן ארבעט“ א. א. וו. — עס האָט זיך, אַלזאָ, שוין געהאַט געפונען א מאָטיוו.

אגעוואורכע מעג איך דאָ זאָגן, אז בא יענעם מיטינג האָבן איך גע-האַלטן מיין ערשטן אידישן פּאָרטראַג פאר אן עמעסער מאסן-פארוואלונג. ניט אַכטנדיק אפן אידיש פון דעם ציטירטן געדיכט, איז מיין אידיש באם פּאָר-טראַג געווען געבראַכענער דייטש, פאַר וועלכן איך שעם זיך נאָך היינטיקן טאָג.

עס איז ניט קיין איבערטרײבונג צו זאָגן, אז יענעם זונטיק — פיר יאָר נאָך ליבערמאַנס טויט — האָט זיך אין ענגלאנד אָנגעפאַנגען די עמעסע אידי-שע ארבעטער-באוועגונג, די עמעסע מאסן-באוועגונג. דער לייט-אַרטיקל אין דעם נאָענטסטן נומער (20) פון דער צייטונג בא-ווייזט א ריכטיקע אָפּשאצונג פון דער גרינדונג פון דעמאָקראַטיקן קלוב אין הענ-בורי סטריט, פון דעם פאַריין איבערהויפּט.

דער ארטיקל, וועלכער איז באטיטלט: „דער נייער ארבעטער-פאַרײן“ איז א לאנגער און זיין הויפּט-אינהאַלט איז א גאַנצע ריי פראקטישע פּאָרשלאַגן ווי אזוי צו פירן דעם קלוב. מיט די ווערטער: „אייניקייט איז מאכט“ שליסט ער. פילייכט אינטערעסאַנטער ווי דער ארטיקל אליין איז א באריכט אין פריערדיקן נומער וועגן דעם מיטינג, וואו דער „גאסט“ האָט געהאַלטן דעם-דאָזיקן פּאָרטראַג.

אויך וועט ניט שאדן בא דער געלעגנהייט אויפּמערקזאַם צו מאכן אף צוויי זאַכן, וועלכע דאַרפן אינטערעסירן אלעמען, וואָס שטודירן פּאָלקס-בא-וועגונגען.

בא אונז דאן, ווי אומעטום און אימער, איז די איניציאַטיוו געקומען פונם פּאָלק און ניט פון איינצלנע פּערזאָנען. ווען דער פאַריין זאָגט, אז ער האָט „איינגעלאָדן“ דעם „גאסט“ צו קומען און ריידן בא דער גרינדונג, איז דאָס עמעס. דאָס איז עמעס דאָ, בא אַ קליינעם פאַריין, מיט א גאַנץ קליי-נינקן פירער, ווי עס איז געווען אין דייטשלאנד מיט דעם „אַלגעמיינעם דייט-שישן ארבעטער-פאַריין“ און דעם גיגאַנט פּערדינאַנד לאסאַל.

דאָס איז איינס. א צווייטע זאַך, אף וועלכער מיר ווילט זיך אָנווייזן, איז דער פאַקט, אז גלייך ווי דער „פּוילישער אידל“ איז געגרינדעט געוואָרן, איז אין אים דער „שפּרעכער“ פארן ארבעטער געוואָרן אן ארבעטער, א אינטע-ליגענטער ארבעטער, א שניידער מיטן נאָמען אייזיק סטאַון.

אים האָט געפּעלט טאַלאַנט, אָבער אף זיין אייגענעם פראסטן אויפן האָט ער אין דער צייט, וואָס איך האָב רעדאגירט די צייטונג, געשריבן:

1) „די אידישע ארבעטער אין לאַנדאָן“, א היסטאָרישן אַרטיקל, וועל-
דער איז פול מיט וויכטיקע פּאַקטן, האַגאַם זיין באַלייכטונג איז אָפּט קינדיש-
באַאיוו און אויבערפלעכלעך.

2) „די לאַגע פון דעם גרינעם אין לאַנדאָן“.

3) „אַ בוט-פינישערס (טייל-שוך-אַרבעטער, דער, וואָס ענדיקט אָפּ דעם
שוך) לעבן אין לאַנדאָן“.

כוּך די אַרטיקלען—אַלע לאַנגע—האַט ער געשריבן פאַר דער צייטונג
קלייניקייטן מער אָדער ווייניקער אינטערעסאַנטע.

דאָס הייסט, ווען די צייט פאַר דער מאַסן-באַוועגונג איז געווען געקו-
מען, האָט זיך געפונען אין דעם פאלק מאסעריאַל פאַר שרייבער און פירער,
זאגאר דיכטער.

עס וואָלט געוויס געווען דעמאגאָגיש צו זאָגן, אַז דאָס פּאָלק האָט אונז
גאַר ניט געדאַרפט. זיכער איז אָבער, פון דער אַנדערער זייט, אַז קיינער פון
אונז וואָלט גאַרניט אויפגעטאַן אן דעם פּאָלק, דאָס הייסט, ווען די צייט וואָלט
ניט געווען רייף און די פאַרהעלטענישן פּאַסנד, קעדיי אַרויסצורופן באַם פּאָלק
אַ קראַפּט, וואָס האָט אין אים געשלומערט.

די צייטונג האָט אָבער דערביי פיל געטאַן ניט נאָר דורך דעם, וואָס זי
האַט דירעקט געפריידיקט, נאָר אויך דורך דעם, וואָס זי האָט דעם אַרבעטער
ביסלעכווייז איינגעוואוינט צו באַטראַכטן זעדע פּאָליטישע, סאָציאַלע און רע-
ליגיעזע דערשיינונג פון א סאָציאַליסטישן שטאַנדפונקט, אים אף דעם אויפן
געבנדיק א סאָציאַליסטישע וועלט-אַנשוואונג. זעלטן וואו עס האָט זיך געפּו-
נען אפילע א זייטיקער ארטיקל, וואָס האָט ווידערשפּראַכן דערדאָזיקער וועלט-
אַנשוואונג—און עס איז דאָרום דורכויס ניט קיין צופאל, וואָס פארן ענדע
1884 איז דערשינען מיין „יהי אור“, די ערשטע אידישע סאָציאַליסטישע בראַשור.

פון דעם 38-טן נומער אָן קומט צו א ווייך-אַפטיילונג אין דער צייטונג,
דאָס איז דער „כייקל און מייקל“-ווינקל אינם פעליעטאַן. ווי „שולצע און
מילער“—זייערע דייטשישע פראטאטיפן אין דעם בערלינער „קלאדדער-
אדאטש“—זיינען זיי זיך מיסוואקייעך איבער אלץ, וואָס עס מאכט זיך, אינם
קורצן דיאלאָג.

אַט זיינען אייניקע פון זיי, כאַראַקטעריסטיש פון דער צייט פון די
לאַנדאָנער פאַרהעלטענישן, וועלכע זיינען פונדעסטוועגן נאָך היינט אויך פאַר-
שטענדלעך:

כייקל: אי, האָט דאָס גומפרעך א ביסל א צונג!

מייקל: אזוי! מיסטאַמע טאַקע א גרויסער ריידער...

כייקל: דאָס גראָד ניט, אָבער א מוירעדיקער טעלער-לעקער.

כייקל: וואָס טוען אייגנטלעך די ענגלענדער אין מיצראים?

מייקל: זיי זיינען דאָרטן די עלפטע מאַקע.

כ"קל: אין אביסיניע זיינען דאָ שוואַרצע אידן ווי איך הער.
מ"קל: זיי איז אף דעם אויפן בעסער ווי אונזערע אידן אין רוס-
לאנד...

כ"קל: מיט וואָס?
מ"קל: זיי פארשפאָרן פארשוואַרצט צו ווערן.

כ"קל: אלע שרייען: אין אמעריקע איז היינט שלעכט; פונדעסטוועגן
קומט קיינער ניט צוריק.
מ"קל: שויטע! די מערסטע האָבן ניט מיט וואָס צוריק צוקומען.

אזעלכע זיינען אין די 12 נומערן דאָ א מאסע. די עטלעכע מוסטערן
וועלן זיין גענוג, קעדיי צו מאכן דעם באַגריף פון דעם מעהוס פון דער ציי-
טונג פולקום.
א יאָר נאָך דער גרינדונג פון דעם „פּוילישן אידל" איז אין לאַנדאָן
דערשינען, אַלס מאַנאַטלעכער קליינער זשורנאַל, דער „אַרבעטער-פּריינט". מיט
אים פאַנגט זיך אַן אַ נייער קאַפיטל אין דער געשיכטע פון דער אידישער אַר-
בעטער-באַוועגונג.

ניו-יאָרק, 1909.

מײן אַרבעטער מוזע

(בלעטלעך פון איר לעבנס-געשיכטע).

1.

פּאָעזיע אין אַ לאַשן אָן ווערטער.

צווישן 1877 און 1879 האָב איך אין ראָדקינסזאָנס „קול לעם“ געשריבן אַ פּאַר פעליעטאַנען, אין וועלכע עס זיינען פּאַרגעקומען אייניקע פּערזן. די ערשטע פון זיי, אין דעם פעליעטאַן „דער גרענדע-פירער“, האָב איך אַריינגע-
נומען אין מײן זאַמלונג*.)

זיי האָבן זיך מיט קיין זאַך ניט אויסגעצייכנט כּוּך מיט זייער מער אָדער ווייניקער רעגלמעסיקן ריטם. ביז דאַן פלעגן אידישע דיכטער שרייבן מיט דער זעלבער פּאַראַכטונג פאַר פּערז-מאַס און רעגעלן פון דיכטונג, ווי די, וואָס אי-דישע כאַזאַנים פלעגן האָבן פאַר נאָטן און גערעגלטע מוזיק. מע האָט, ווי דער „מעשוּגענער פּילאָזאָף“ האָט שפּעטער באַמערקט, די פּערזן אַריינגעלייגט אין אַ סדוים-בעט. זיינען זיי געווען צו קורץ, האָט מען זיי אויסגעצויגן; זיינען זיי, פאַרקערט, געווען צו לאַנג, האָט מען זיי צוזוי געזונגען, אַז קאָפּ און פּיס זיינען אָפּגעשטאַנען, ד. ה. אַראָפּגעשלונגען געוואָרן.

ניט נאָר צונער און גאָלדפּאָדן, נאָר אויך מיכל גאַרדאָן און—וואו ער האָט זיך צו אונז „אַראָפּגעלאָזן“—אַפּילע דער גרויסער יעהודע לייב אַליין האָבן פון קיין ריטם אין אידיש ניט געוואָלט וויסן. מוישע לייב ליליענבלום, וועלכער האָט זיך געפונען צוזוי ווי פּערזענלעך באַליידיקט פון מײן גראַמען אין העברעאיש „מהרה“ מיט „שכורה“, האָט אָף אידיש אין זיין „זרובבל“ געשריבן פּערזן, וואו אויסער דעם גראַם איז אין אים קיין זאַך ניט נויטיק געווען.

וואָס דער „אַכטער פּריץ“ אָף דעם פּרייסישן טראָן האָט געטראַכט וועגן זיין דייטשישער מוטערשפּראַך, בעאייס ער האָט פּאַרפאַסט זיינע שלעכטע פּערזן אָף פּראַנצויזיש, ווייס איך ניט. עס לאָזט זיך אָבער לייכט דענקען, מיט וואָס פאַר אַ פּאַראַכטונג דער אידישער דיכטער פלעגט צוגיין צום „וּשאַרגאַן“.

* מ. ווינטשעקיס לידער און בעדיכטן (ז. 316), פּאַרלאַג מ. מיזל און קא. ניו-יאָרק.

אפילע טאקע ער אליין, דער קעניג אין דעם העברעאישן מווענרייך, לע-מאָש, אזא הערשער אף דעם פאַרנאס אונזערן, ווי יעהודא לייב גאַרדאַן אין זיין צייט.

וואָס איז שאיעך צו מיר פערזענלעך, מוז איך, אויסער וואָס איז שוין געזאָגט געוואָרן אין מיינע ערינערונגען (דער „פּוילישער אידל“), נאָך אַט-וואָס באַמערקן:

מיט דעם גרעסטן רעספעקט צו מיין מוזע און מיין פּובליקום, —ווער עס האָט קיין אַכטונג ניט פאר זיך אליין, קען זי ניט האָבן פאר אנדערע, —האָב איך, אין דער ערשטער העלפט פון די אַכציקער יאָרן, בעאייס איך האָב אָנגעהויבן שרייבן אידיש קעסיידער, פּאָשעט ניט געגלויבט, אז עמיצער קען אף אונזער לאָשן עטוואָס אויסדריקן, וואָס שטייט העכער ווי דאָס טעגלעכע וואָ-כעדיקע לעבן אין זיין אינהאלט און באדייטונג.

דעם היינטיקן לעזער קען עס פאַרקומען קאָמיש, אָבער אין דעם, וואָס מיר רופן היינט אידיש, גייען איצט *) אריין אסאך ווערטער, פאר יעדן איינציקן פארשטענדלעכע, וואָס א לעזער פון א דאָר צוריק וואָלט צו זיי באַדארפט א פרעמד-ווערטערבוך.

פרובירט א היינטיקן יעשובניק, וואָס האָט קיינמאָל ניט גערעדט קיין אנדער לאָשן ווי אידיש, אָדער אפילע אייער שטאַטישער באַבען, וואָס לייענט ניט קיין צייטונגען, פארלעזן די נאָר וואָס אויפגעשריבענע דרייסיק שורעס און זי אָדער ער וועט ניט פארשטיין די פּאָלגנדע איינפאכע ווערטער:

„טראַן“, „פּאַרפאַסט“, „פּערזאָן“, „זשאַרגאָן“, „פאַרנאַס“, „פּערזענלעך“, „רעספעקט“, „פּובליקום“, „אַכציקער יאָרן“, „אויסדריקן“, „אינהאַלט“, „קאָמיש“, „פּרעמד-ווערטערבוך“, „די פּאָלגנדע“, „איינפאכע“.

און דאָס איז אין פּראָזע. איצט פרובירט איר, אָדער אים, פאַרלעזן א געדיכט פון, כאַפט אייך אָן, יעהויאש אָדער לעסין, שוין גאָר ניט צו ריידן פון אונזערע דעקאדענטן, וואָס שרייבן לעכאטכילע, אז מען זאָל זיי ניט פאר-שטיין, און איר וועט זעען בעכוש, ווי דער אידישער לעזער פון 25-30 יאָר צוריק האָט אויסגעזעען.

דער עמעס איז, אז ערשט דורך אונזער אלעמענס טעטיקייט פון אלע די יאָרן האָט זיך בא אונז אויסגעהאָדעוועט און אנטוויקלט א ליטערארישע שפראך, וואָס אף איר וואָלט אין דער צייט, פון וועלכער איך רייד, נאָר דער געקענט שרייבן פּאָעזיע אין אידיש, ווער עס קען באַקן ברויט פון ניט געמאַ-לענע און ניט געבייטלטע קאָרן-און ווייץ-קערנער.

וויפּל מענטשן האָב איך כּוץ דעם אליין געמאַכט לאַכנדיק אין מיינע יונגע יאָרן, ווען איך פלעג איבערקרימען אן ארימבאַכערשע ליב-דערקלע-רונג מיט דער קאלע בא דער „גילדענער יוד“; און געלאַכט האָט מען ניט אזוי פיל דערפון, וואָס ערשט נאָך דער כּופּע ווערן כּאָסן-קאלע באַקאַנט, און צום ערשטן מאָל דריקט דער „ער“ אויס זיין ליבּע צו דער „זי“, —אפילע ניט,

(*) געשריבן אין 1912-טן יאָר.

דעריקער. דערפון, דאָס מוירע האָבנדיק, טאָמער זעט ווער, האָט ער בעכיפּאָן.
מיט א האסטיקער באוועגונג צו איר עפעס אזוי ווי ארויסווארפנדיק די ווער-
טער פון מויל, א זאָג געטאָן:

— כייקע, כ'אריכאָלט! —

וואָס אף דעם איז געקומען א נאָך האסטיקערער, ארויסגעשאַסענער
ענפער:

— כאדיריכאָלט! —

ניין! געקיצלט טער פאר אלץ האָט מיין אוילעם דער פאקט גופע, אז
מענטשן זאָלן זיך דערקלערן אין ליבע מיט, אזעלכע גראָבע ווערטער, ווי
„איך האָב דיר האָלט“ און „איך האָב דיר אויך האָלט“.

און נאָך וואָס.

מיר אין אונזער צייט האָבן, אליין דאָס ניט וויסנדיק, שוין בא זיך גע-
האט אן אָנהויב פון א ליטערארישן אידיש אין איורע-טייטש פון אונזערע סי-
דורים, מאכווירים, כומאַשים און אנדערע ספּאַרים; אין דעם „צאנה וראנה״ס
„וויבערשע טייטש“ און אנדערש וואו. אָבער צו שעפן פון דידאָזיקע קוועלן
וואָלט אונז פאָרגעקומען גיין צו א קאלוזשע נאָך וואסער פאר א קאָניאק. אפי-
לע וואָס מיר האָבן אין מיין צייט שוין געהאט אין אייזיק מייער דיקס ביכ-
לעך, לעמאַשל, און אין צונוערס לידער, וואָלט קיין יונגער מענטש, ספעציעל
ווען ער איז שוין מיט פּוּשקין און היינע פון איין שטעטל, ניט געוואָלט
אָנקוקן.

און וואָס זאָלן מיר זיך נארן? אפילע היינט, נאָך דעם גרויסן מוירע-
דיקן פּראָגרעס, פרעגט א אידישן שרייבער, צי האָט ער וואָס געלעזן פון פּאָ-
טאפענקאָ אָדער גאַרין און ער וועט רויט ווערן טאָמער מוז ער ענטפערן: ניין
(דאָס הייסט, וואו ער וועט ניט זאָגן א ליגן און ענטפערן יאָ). דערזעלביקער
שרייבער אָבער, זאָגאר ווען ער איז א „אידישיסט“, וועט קימאט שטאָלצירן
מיט דעם, וואָס ער האָט ניט געלעזן די באגאבטעסטע אידישע דיכטער און
נאָוועליסטן. אומדירעקט הייסט דאָס, פארשטייט זיך, אז דאנטע, שעקספיר
סערוואנטעס און ראָסין זיינען בילכער.

שרייבן דאַרף מען איריש, אָבער ניט לעזן! לעזן זאָל, מוישע. צו וואָס
דען דאַרף מען אים?

דאָס אַלץ האָט אָבער שווער געמאכט די אַנטוויקלונג פון אונזער לאָשן
און אויב היינט איז ער בעטל-אַרים, אַל אַכאַס קאַמע וועקאַמע מיט דרייסיק
יאָר צוריק.

לאָז ווער נאָך פּרובירן פון רוסיש, דייטש אָדער ענגליש איבערזעצן און
ערלעך איבערזעצן אַ דעטאלירטע באַשרייבונג פון דער נאַטור אָף אידיש-סאַי
פון פּראָזע, סאַי פון פּאָעזיע—און ער וועט קענען אורטיילן וועגן אידישע
שרייבעריי פון יענע יאָרן.

איך האָף, יערער וועט פאַרשטיין, אַז דאָס אַלץ זאָג איך ניט דערפאַר,
ווייל איך דאַרף עפעס אַנטשוליריקן. אויב מע געפינט, לעמאַשל, באַ מיר מער
„אַגיטאַציע“ ווי פּאָעזיע, און דאָס איז, וואָס יעדער, וועלכער זינגט מיר אַ

למנצח על נגינותי, האלט פאר נויטיק לעמאן האשעם ניט צופאָרגעסן, בין איך דערמיט צופרידן, ווייל ביו מיט דריי יאָר צוריק האָב איך קיין זאָך ניט געלאָזט דרוקן, וואָס האָט ניט געהאַט דעם צוועק צו וועקן דעם אידישן אַר-בעטער: אים צו וועקן, צו וועקן זיין מויעך, זיין האַרץ און זיין קלאַסן-באַחאָסטזיין; אים צו צווינגען אויפצושטיין און זיך אויסצורייבן די אַר-בין און צו פרעגן זיך אליין: וואו בין איך? וואָס איז דאָס פאַר אַ וועלט אַרום מיר? ווי אַזוי האָט מען מיך דאָ געפּענטעוועט מיט רעליגיעזע שפינ-וועבס, מיט פּאָליטישע אַקראַציקעס, מיט אַ נעכטיקן טאָג, מיט אַ קומענדיקער נאַכט?

וועקן האָט מען געדאַרפט! איר רופט דאָס אַגיטאַציע, זייער גוט. און מיר איז קיין נאַפּקעמינע ניט, ווי אַזוי איך וועק. אַ שטאָך אין זייט איז דער-צו אַזוי גוט ווי אַ לייכט אַריין מיט אַ גרויסן פּאָקל אין די פאַרמאַכטע אויגן. קען אַ לאַך אויפּוועקן—לאַך איך, קען אַ קלאַג דאָס טאָן—יאָמער איך, קען אַ שמייכל צוציען אַ סימפּאַטישן בליק—שמייכל איך, אַניט, פּרוביר איך אַ זיפּץ, וויכטיק איז אויפצואוועקן די סימפּאַטיע אין דעם בליק, וואָס וויל ענדלעך זען.

דיאַגענעס, דער גריכישער פּילאָסאָף, האָט געוואָלט דאַרשענען, האָט אים קיינער ניט געוואָלט הערן. האָט ער גענומען זינגען. איז גלייך ארום אים געוואָרן אַ געזאַמל. דאָן האָט ער געדאַרשנט. בא מיר איז דער דרוש מיטן געזאַנג פאַרשמאַלצן, נאָר די ווערטער, אזוי גוט ווי דער טראָם, זיינען ער-לעך, דאָס הייסט זיי קומען ארויס אזוי, ווי איך פיל אין דעם געגעבענעם אויגנבליק, ניט אנדערש. ניט אפּעקטירט. צי איך שטורן אין זייט, אָדער איך לייכט אַריין א גרויסן פלאם אין פאַרמאַכטע אויגן, איז דאָס פאַרן אויגנבליק מיין איינציקער וועג, ווי אזוי אויסצודריקן מיין געפיל, וואָס מוז אַרויס.

געוויס, איך בין ניט א וועקער אליין. איך בין אויך א מענטש און לעב, און ליב, און לייד, און ווירק. לעב, בעקיצער, א פּערזענלעכן לעבן. אויך זע איך און מיין האַרץ רופט זיך אָפּ אַף די ליידן און פריידן ארום מיר און אין אל די יאָרן זינג איך, זיפּץ איך, לאַך איך, כאַלעם איך פאַר זיך אליין, אין מיין רעשנס האַיאַכיד. דאָס געפינט אלץ בא מיר אן אויסדרוק. מיין אַרימע מווע ברענגט דאָס אלץ ווי עס איז ארויס. אין מיין זאַמלונג איז אסאך דערפון אריין. און ביסלעכוויי פאַרעפנטלעך איך אלטע און נייע אַזעלכע זאַכן.

אַבער בעאייס די וועק-געדיכטן האָב איך געשריבן פאַר אנדערע, און מיר איז וויכטיק געווען, אז דידאַזיקע אנדערע זאָלן זיי פאַרשטיין, שרייב איך די רעשוס האַיאַכיד-לידער פאַר זיך, און אלץ וואָס מיר איז נויטיק, איז אז איך זאָל אין זיי געפינען א נאַכעס רוען,—איך אליין. דאָ קאָן איך ריידן אין מיין שפּראַך.

דאָס, וואָס איז פריער געזאָגט געוואָרן, איז אַלואַ ניט קיין אפּאָלאָגיע. מיין צוועק איז נאָר געווען צו געבן א מעגלעכקייט דעם היינטיקן דאָר

צו פארשטיין דעם דאָר, וואָס פארגייט. דער „איצט“ שטייט צו ווייט פון דעם
„אמאָל“ אום צו קענען אים הערן. גליקלעכערווייזע, געפינען זיך נאָך ערגעץ-
וואו פאנאגראפישע רעקארדן און די פארגאנגענהייט ווערט דורך זי פאר-
שטענדלעך פאר דער געגנווארט. געוויס, געוויס דאָס איז ניט דאָס לעבערי-
קע וואָרט, און דער רעקארד איז אן אלטער, און די מאשין כריפעט אונטער,
און דער מעטאל הערט זיך אין די סענער. געוויס! אָבער דאנקט גאָס דער-
פאר, באלד וועלן שוין אפיקע דיִדאזיקע רעקארדן אריך ניט זיין.

שירים מיט אַ געשיכטע.

אין דעם פאל פון געדיכטן, וואָס זיינען געשריבן געוואָרן ליטמוי חע-
לישמאָ פאַר דער יונגער באַוועגונג פון אידישע אַרבעטער, נאָר וואָס אריינ-
געטראָטן אין די רייען פון מאָדערנע פּראָלעטאַריער, מוז די געשיכטע, איך
וואָלט געוואָנט די ביאָגראַפיע פון די וויכטיקסטע צווישן דידאַזיקע געדיכטן
זיין אַ טייל פון דער באַוועגונג גופע.

און אייגנטלעך איז דאָס לעכאַטכילע געווען דער הויפט-צוועק פון דער-
דיאַזיקער אָפּהאַנדלונג.

אַבער דאָס צו טאָן וואָלט מען געדאַרפט שרייבן אַזוי פיל, אַז אַזילע
דעם אידישן, אַרץ-אפּים-דיקן לעזער וואָלט אויך נישט געפלאַצט די געדולד.
איך וועל מיר דערפאַר נאָר דערלויבן אַרויסצוכאַפּן עטלעכע פון זיי און
אין קורצע ווערטער שילדערן זייער געבורט — צייט, אָרט און אומשטענדן —
און, וואו דאָס וועט אַבסאָלוט נויטיק זיין, דעם גאַנצן אַנטוויקלונגס-גאַנג פון
אַזאַ געבורט, פון דער „קאַנצעפּציע“, דורכן טראַגן ביון האָבן-אין אַ מאָזל-
דיקער שאַץ.

לאָמך פּרובירן.

אַט איז, לעמאַשל, דער „כּוידעש אָן אַרבעט“, וואָס היבט זיך אָן מיט
די ווערטער:

„איך בעט קיין געדאַוועס

פון וועגן זכּוס-אוועס,

פאַרהאַרעווען וויל איך מיין ברויט.“

און קלאָר שטייט מיר פאַר די אויגן אט אַזאַ מין בילד, לעמאַשל:

עס איז אײַנס אַזײַגער באַנאַכט. אן אויפגערגטער קום איך פון אַ מי-
טינג. מע האָט גערעדט פון דאַלעס, מאַכמעס אין און אַרום וויטשעפּעל איז
איצט „סלעק“ אין דעם שניידער-פּאַך, און סלעק הייסט אף אידיש ניט, ווי
דער ווערטער-בוך וויל האָבן, אַרבעטסלאַזיקייט, נאָר פאַשעט הונגער. איך ווייס,
וואָס דאָס הייסט: מיין זאַקאַנטשאַפּט דערמיט איז מער ווי אַ טעאַרעטישע.

דאָ אין הייז, וואו איך בין איצט. נאָך דעם מיטינג, דרייען זיך אַרום
שנאַרער, רייכע-לייטס טעלער-לעקער, וואָס האַלכן, אַדער שטעלן זיך אָן, אַז

זיי האלטן דעם דאלעס פאר אַזאָ נאַטירלעכע דערשיינונג, ווי עס איז דער
טויט צליין. זייער מיטל קעגן „סלעק“ איז גיין צו די באַאַרד אָח גאַרדיענסי
(אַ צדאקע-אינסטיטוציע פאַר אידן), און וואָס איז שאַיעך צו זיי אַליין, זיינען
דאָ רייכע אידן, וועלכע האָבן אַלע יאָר יאַרצייט, ווען זיי דאַוונען מיט אַ
מיניען, און פון צייט צו צייט כאַסענעס, בריסן. באַר-מיצווע-יאַנסטוויזיס און אַנ-
דערע אַזעלכע אויפּרעגונגען, ווען אַ מענטשנס האַרץ צעלאָזט זיך, און זיין
בייטעלע עפנט זיך, און אַן אויסגעשטרעקטע האַנט ווערט ניט צוריקגעשיקט
ליידיק.

און מינע אידישע אַרבעטער... וואָס זיינען זיי נאָך אַלע מאַיסעס? נעכ-
טיקע אַרים-באַכערס און עפּשער מאַרגנדיקע בעטלער. זיי אַרבעטן באל קאַר-
כאַם, ווי קאַטאַרושניקעס, ווייל אין דערהיים זיינען זיי קיין באלמעלאַכעס ניט
געווען, און ניט צום פאַרשוואַרצט ווערן באַ אַ לאַנדאַנער כוועטער זיינען זיי
אוועק פון די עלטערנס פיר ווינקעלעך. מע דאַרף זיי ערשט אַריינגעבן דעם
געפיל פון אַכטונג פאַר אַרבעט, דעם געפיל פון פאַראַכטונג פאַר די בייכער,
וואָס פילן זיך אָן פון די „הענטס“ כורבן. מע דאַרף זיי ווייזן די גאַנצע נידע-
ריקייט פון שנאָרען, פון גיין בעטלען באַ קצינים.

און קעגן אַלע אומבאַקוועמלעכקייטן, אַף אַ טיש, וואָס שאַקלט זיך, באַ
אַ לאַמפּ, וואָס ברענט אָן כיישעק, נאָך אַ טאַג פון שווערער אַרבעט, מיט אַ
הוסט, וואָס לאָזט זיך אַלע וויילע הערן, גייט פון פּעדער אַרויס איין שטאַל-
צער פּערו נאָך דעם אנדערן, איין סטראַפּע נאָך דער אַנדערער, ביז עס קומט צו

„איך בעט ניט באַ קיינעם

„אַ טיטל אַ שיינעם,

„איך וויל קיין „מויריינו“ ניט זיין;

„איך וויל אַ באַוואוסטער,

„אַלס ערלעכער שוסטער,

„אַלס ערלעכער שניידער נאָר זיין.

און עס גייט, און גייט, און גייט, ביז עס קומט אַזאַ מיין אויסרוף:—

„די נאָדל, דער הובל,

„זיי שאַפן דעם רובל,

„זיי שאַפן דעם שילינג, דעם פּראַנק;

„דער שניידער, דער סטאַליער,

„אויך ווען ניט קיין פּוילער,

„פאַרהונגערט, ווען ער ווערט נאָר קראַנק.“

און אין צייט פון צוויי וואָכן איז דערצו שוין דאָ אַ (געבאָרגטע) מע-

לאַדיע, און דאָס ליד איז אין יעדן אַרבעטער-הויז.

צוגעטראפן! א, ווען איר וואָלט געהערט יענע נאַכט, ווי מיין האַרץ

האַט געקלאַפּט!

היפט איבער צוואַמען מיט מיר אַ גאַנץ יאָר, לאָזט אָן אַ זייט אַסאַך

לידער, וואָס האָבן זיך עפּשער אויך איכעס-בריוו, זייער אַנטשטייאונגס-געשיכטע.

עס האָלט באַם דערשיינען דער „אַרבעטער-פריינט“. פון מיר דערוואָרט
מען אַ וואָרט, אַ גוט וואָרט... עס איז, פאַרשטייט איר, קיין אַנדערער ניטאָ.
און איך אַרבעט אין א באַנק-געשעפט, בא מיליאָנערן אידן, וואָס האַלטן
דעם אידישן סאָציאליזם פאַר אַ מאַגייפע. אויב אידן אין מיטלאַלטער זיינען
באשולדיקט געוואָרן אין פאַרגיפטן קוואַלן, זיינען דיאָזיקע מיליאָנערן זיכער,
אז דער סאָציאליזם פאַרסאמט גיט נאָר דעם „באַר מיט חיים“, וואָס „רינט פונם
לעוואַנין“, נאָר דאָס אידישע לעבן, די אידישע זיכערהייט, דעם כּיין, וואָס דער
איד האָט באַם „ענגלישן פּאָלק“.

איך, אביסעלע מויערע האָבנדיק—צו קיין גנאי זאָל דאָס מיר ניט זיין—
פאַר מיין זיכערהייט, פאַר מיין פעטער שטעלע, פאַר מיין צוקונפט, איבער-
הויפט אוי ווי איך בין דערווייל א כּאָסן געוואָרן און עס האָט זיך געיאָוועט
א נייער סאָרט אכראיעס, בעקיצער, אונטער א צוצוג פון אלערליי געפילן,
גוטע און דער הייפעך פון גוטע, פאַרטראכט איך זיך וועגן דעם נייעם אָרגאַן,
וואָס דאַרף דערשיינען, וועגן דעם אידישן אַרבעטער, וועגן זיין לאַגע און זיין
צוקונפט.

אַבער מע דאַרף מאַכן, אז קיינער זאָל ניט וויסן וואו און ווער עס
שרייבט.

קומט אָט וואָס ארויס:

אויפגעשריבן ווערט דער איצט באקאנטער „צורוף צום אַרבעטער-פריינט“,
מיט דעם נאָך האַלב-דייטשישן פּערז:

„איך הער דייע דיינע שטימע, די שטימע דער ווארהייט“,

אלס אן אנהויב און קעדיי צו באהאלטן דעם פאַרפאַסער פאַר אלעמען כּוּך א
גאַנץ ענגן קרייז אין לאַנדאָן, ווערט דאָס געדיכט געכאַסמעט מיט די איניציאַלן
„מ. ו.“, וועלכע זיינען דאָ אינגאַנצן אומבאַקאַנט, ווייל אפילע די כאַווייריס
קענען מיך נאָר אלס „בן-נץ“, און דער פּלאַץ, פון וואנען דאָס קומט, איז
קלוימערשט פאַריז.

און דאָס ווערט אויך אויפגעכאַפט. אין צייט פון א וואָך אָדער צוויי
ווערט דאָס אויך געזונגען. מאשמאַעס, האָט זיך מיר ווידער איינגעגעבן אויס-
צודריקן, וואָס דער אַרבעטער-אוילאם האָט געהאַט אפן האַרצן.

מישט מיט מיר איבער נאָך בלעטער, נאָך אסאך בלעטער און שטעלט
זיך אָפּ באַם יאָר 1889.

די שטימונג איז א געהויבענע. דער הונדערטסטער געבורטסטאָג פון דער
גרויסער פראנצויזישער רעוואָלוציע ווערט אין אונזערע הערצער געפייערט פון
אַנהויב יאָר אָן.

עס קומט דער פאַריוער אינטערנאַציאָנאַלער קאַנגרעס. פון אונז פאַרט
קראַנץ, פיליפּ קראַנץ קיין פאַריז. ער נעמט מיט אונזערע אלעמענס נעשאַמעס,
איבערהויפט מיינע. איך האָב סטאַם ליב פאַריז... כּי האָב דאָרט א האַלב יאָר גע-
לעבט... געלעבט און געפאַסט האַפּטאַקעס, אָבער געלעבט... און איצט איבער-

זעך איך וואָך-איין, וואָך-אויס פארן, ארבעטער-פריינט וויקטאָר הוגאָס, אומ-
בליקלעכע און לעב אין פאריז, וואוין נאָר אין לאַנדאָן.
און אין לאַנדאָן ברענט זיך אין מיטן דערינען פאנאנדער דער גרויסער
דאָך-ארבעטער-שטרייק, און מיר מיינען, אז אָט-אָט ברעכט אויס די סאָציאלע
דעוואָלוציע, א קאשע אף א מאיסע! בא אונזער צעהיצטער פאנטאזיע איז
אלץ מעגלעך.

מיר געזינען באלד ארויס, אז מע דארף פאר דער אלטער געזעלשאפט
דערווייל נאָך כעוורע-קאדישע גיט רופן. פונדעסטוועגן ווילט זיך וואָס שרייבן.
און איך פרוביר.

איין סטראָפּע קומט ארויס. גאָר גיט שלעכט, כילעבען! געכאפט דעם ריכ-

טיקן טאָן:

„אין די גאסן—צו די מאסן

„פון געדריקטע פעלקער-ראסן

„רופט דער פרייהייטס גייסט.

אַבער וויטער גייט עס גיט. גיט פון אָרט!

וואָכן פארגייען. איך האלט דאָס שטיקל פאפיר אין וועסטל-קעשענע.
נעם עס אלע טאָג ארויס, שרייב און מעק, מעק און שרייב און גאָרניט, עס
ווערט גאָרניט, כאַטש צערייס זיך!

אין קאעס, דעריקער, ווייל דער גרויסער שטרייק דאָ האָט זיך געענ-
דיקט זייער וואַכעדיק און ווייל דער ערשטער אינטערנאַציאָנאַלער קאָנגרעס,
מיט דער שפאלטונג בא אים, האָט אויך גיט בארעכטיקט די גרויסע דערוואר-
טונגען אונזערע, שרייב איך אויף די „מעשוואַעס“: „אַ, ווי ווערט מען א דיכ-
טער!“

דאָס האָט א שאיכעס מיט דעם אָנגעהויבענעם שיר, וועלכן איך קען
גיט ענדיקן.

וואָס טוט מען? האָב צוגעשריבן צוויי סטראָפּן, אַבער זיי טויגן גיט. דאָס
פאפירלעע בלייבט ווידער אין קעשענע.

כאדאָשים פארגייען. דער הארבסט איז שוין לאנג אוועק און דער ווינ-
טער פון 1890 האָט פלאץ געמאכט פארן פּרילינג. און אין יוני מאָנאַט געפינ
איך זיך מיט מיין ווייב און ביידע קינדער—ביידע אויפעלעך—אין באָרנמוט,
באם ברעג יאם.

דערווייל איז צו מיר צוגעשטאנען א שרעקלעכער ציין-ווייטיק, וואָס
האלט שוין אָן זיבן כאדאָשים. צוויי ציינער ארויס און לייכטער ווערט גיט,
איך לייד נאָך יעדן מאָלצייט צום מעשוגע ווערן.

איין טאָג פארגייט פּלוצלונג דער שמערץ. איך עס אָפּ און—ווער וואַלט
דאָס געגלויבט?—עס טוט גיט וויי, איך טאנץ גיט.

איך זען זיך שרייבן א „מעשוואַעס“. שרייבנדיק, ברענג איך ארויס, אז
דער פרייהייטס-גייסט שלעפערט מיך איין מיט א ליד. וואָס פאר א ליד?
דארף מען מאכן. און איך בין נאָענט פון יאם, און די ציינער טוען מער גיט
וויי און... נו, מע דארף פרובירן.

ווארט! עפּשער וועט איצטער די אלטע איוייע ארויסקומען. גיי צו דער
 קעשענע, נעם א בלייטשטיפט מיט פאפיר און אין ווייניקער כנינותן איידער עס
 זיינען ביו איצט פארגאנגען וואָכן. האלט איך בא דער לעצטער סטראָפּע:
 „איך קום מעלדן—יענע העלדן,
 „וועלכע שמאכטן אין די קעלטן,
 „פון סיביר אצינד,
 „אז צעטראָגן—וועט אסטראָגן
 „באלד מיין שטורעם, באלד וועט שלאָגן
 „די באפרייאונגס-שטונד.
 און איך בין גליקלעך.

נאָך איין פאל און לאָז זיין גענוג.

אין 1892 הויבט אָן אין לאָנדאָן ארויכצוגיין א נייע וואָכנטלעכע צייטונג
 „דער וועקער“.

מער אָדער ווייניקער בין איך פאר דער נייער אונטערנעמונג באגייס-
 טערט און אין מויעך בא מיר דרייט זיך ארום א קאמפס-ליד, דעריקער ווייל
 דא קומט אָן א נייער יאָר, און ווער ווייכ? עפּשער ברענגט ער מיט זיך עס-
 וואָס מיט. צייט איז שוין. א מיליאָן מענטשן לעבן אין ענגלאנד אליין, ניט
 לעבנדיק, פון צראָקע און „באגאדעלניעס“, וואָס מע רופט „ווארק-הייזער“, וואו
 זיי ברעכן שטיינער, קעדיי ניט צו עסן ניט ארבעטנדיק און צו ארבעטן ניט
 פראָדוצירנדיק, ווייל מע דארף נאָר זייער האַרעוואניע און ווייטער גאָרניט...
 יא, גרויס איז דער דאלעס אין דער רייכסטער מעדינע פון דער וועלט... און
 גרויס זיינען אויך אונזערע האַפּענונגען... דער ארבעטער וועט פריער אָדער
 שפּעטער מוזן קומען צום סיכל... זאָל אקאָרשט מיין איסראָליק ניט פארשפּע-
 טיקן דעם גרויסן פאָרווערטס-מארש אין בלייבן דרויסן אָדער פון הינטן, ער,
 וואָס דארף זיין דער אויאנגאַרד, וואָס גייט פאר אלע מאכנעס...
 און עס זינגט זיך ארויס—פון א פולן הארצן מיט דעם דויפּעק, וואָס
 קלאפט אין טאקט, באגלייטנדיק די טענער, ווי זיי גיסן זיך ארויס איינער נאָך
 דעם אנדערן, און גיסן זיך צונויף, און א סטראָפּע נאָך א סטראָפּע קומט עס
 ארויס אפן פאפיר. איז דאָס פּאָעזיע? וועמען ארט דאָס? אויב גאָט באנוגנט
 זיך מיטן באשאפן, איבערלאָזנדיק פאר אדאמען דעם „ווי רופט מען דאָס“, פאר
 וואָס זאָל א שוואכער מענטש, א קליינער מענטש, זיך דרייען א קאָפּ, צי איר
 רופט דאָס, וואָס ער באשאפט, אזוי אָרער אנדערש?

בקיצער, עס זינגט זיך ארויס:

„וויקלט פאנאנדער די פאָנע די רויטע,
 „שפילט אויף א מארש און דערלאנגט זיך א ריר!
 „וועקט אויף די אָרימע לעכעדיק-טויטע,
 „זאָגט צו זיי: ברידער, זעט, דאָ שטייען מיר,
 „דאָרטן—דער בלוטיקער פיינט;
 „דאָ איז די פרייהייט, דאָס ליכט, די גערעכטיקייט,

דאָרטן—דער יאָך און די נאכט און די שלעכטיקייט.

ברידער, מארשירט מיט אונז היינט!

און אזוי ווייטער דורך די פינף סטראָפן.

צוויי יאָר שפּעטער קום איך אָן אין אמעריקע און צום קאבאלעס-פּאָנים מאכט מען מיר דעם פארגעניגן דאָס ליד צו לאָזן פּאָרטראָגן דורך א גוט אַר-גאניזירטן כאָר.

די מוויק איז פאר מיר אן איבעראשונג, נאטירלעך, אן אנגענעמע. נאָך זיבן יאָר שפּעטער, אין 1901 יאָר, האָב איך נאָך אן אנגענעמען סירופּריז.

איך האָב זיך נאָר וואָס אָנגעהויבן צו אינטערעסירן מיטן „בונד“. מיט אנדערע ווערטער הייסט דאָס, אז דער אידישער פּולס אין מיר האָט ווידער אָנגעפאנגען צו לאָזן זיך הערן.

און דאָ, קימאט צופעליק, קומט מיר אריין אין האנט דער 9-טער נומער „אידישער ארבעטער“ מיט א בילד, וואָס אילוסטרירט די ווערטער:

„איניציקווייז נעמט זיי צונויף, די צעשפּרייטע,

„זאָגט זיי: אונז רופט היינט די הייליקע זאך“.

און דער רעזולטאט איז אן ענטוויאסטישער ארטיקל אינם „פּאָרווערטס“ וועגן דעמדאָזיקן נומער „אידישן ארבעטער“, וועלכן איך האָב געלעזן מיט גרויס פארגעניגן.

הייסט עס, מיין שוואכע שטימע האָט ווירקלעך דערגרייכט קיין רוסלאנד! איך האָב דערפון ניט געהאט קיין שום באגריף. דער עמעס איז, אז דאָס יאָר, ווען דער „בונד“ איז געגרינדעט געוואָרן (1897), האָט אָנגעפאנגען דאָ אין אמעריקע צו דערשיינען דער היגער „פּאָרווערטס“. ער איז דענסטמאָל געווען אן אָפּאָזיציאַנס-אַרגאָן קעגן דער סאָציאליסטישער ארבעטער-פארטיי פון יענער צייט. דער דאָפּלטער קאמף פאַר דער עקזיסטענץ פון דער נייער טעגלעכער צייטונג און קעגן די פירער (אידן און גויאים) פון דער אלטער ס. א. פ. האָט פאר-שלונגען מיין גאנצע ענערגיע און דעם גרעסטן טייל פון מיין פרייער צייט (מיין כאינוע האָב איך דאן, ווי אימער, געצויגן פון די כעשבוינעס און די ציפערן מיינע).

און דער „בונד“ איז פאר מיר געבליבן אומאנטפלעקט ביז דעם יאָר 1901. עפעס פלעג איך הערן וועגן א נייער ארבעטער-אַרגאניזאציע אין דער ליטע, אין פוילן; אָבער גענוי וואָס אזוינס דאָס איז, האָב איך ניט געוואוסט. אפילע מיין פריינט ליעסינס באגייסטערטע רייד וועגן דעם „בונד“, האגאם זיי

האָבן מיך צוערשט אף אים אויפגעקוזאם געמאכט, זיינע ביז יענעם יאָר גע-
בליבן אָן דער ווירקונג, וואָס זיי וואָלטן געדארפט אף מיר מאכן.
און, ווי געזאָגט, דאָ האָב איך, אריינעמענדיק אי האנט דאָס 9-טע ביכל
„אידישער ארבעטער“, ארויסגעפונען, אז דער „בונד“ ווייס קימאט מער פון
מיר, ווי עיך פון אים.
פון יענעם טאָג אָן בין איך געוואָרן וואָס מע קען רופן דעם „בונדס“
א בונדעס-גענאָסע.

ניו-יאָרק, 1912.

אינהאלט

זיטל

3	פארטרעט מ. ווינטשעווסקי אין 1874 יאָר	
	א סאָציריקער צוזערמיציוע. — מיין ערשטע „באקאנטשאפט“ מיט בערנע. —	I פאָמיטל:
5	טרייהייט! דער „האַמאָניד“	
	שינוי האַשעם. — די העברעאישע צייטונגען און די מאַגן-טראַגע. — דער	2
	„האַשאַכאַר“. — כאַסיריזמוס און דעמאָקראַטיע. — סענדער פּאַרט. — דער	
9	קאַזנווער שטאַט-אַפיקירעס. — מוישע לייב ליליענבלום	
	דער „הקויל“. — מיין אַנטירעליגיעזער פּאָנאַטיום. — ווי איך בין טעקאַבל	3
16	פּאַנים דעם „הקויל“. — מיכאַעל ליווי ראָדקינסאָן. — צוויי אַנעקדאָטן .	
	קעניגסבערג. — מיין סאָציאַליזם קרעפּט־ט זיך. — שויערער מאַ מילאַני.	4
	לא. — פּון שול אַרויס, קום איך אַריין אין שול פּון סאָציאַליזם. — אור.	
24	אַטאַל און היינט. — מיין ערשטער זשאַרגאָן-אַרטיקל	
	דער „אַמת“ און מיין שאַיכעס צו אים. — אַ געפערלעכע שטיקל פּוס-	5
	טע גאַנצווע. — ליבערמאַן אַלט שרייבער. — דער „אַסיפּאַס כאַכאַמיס“	
29	אַ קאַנקורענץ-בלאַט. — אוראַ, איך ווער רעדאַקטאָר! — ערשיינט: דער	
	מעשונגענער פּילאָסאָף	6
	נעם זיך צו אַלץ! — אַ קריטיק מיט צו פּיל עפּעס אין איר. —	6
38	דאָס צווייטע העפט „אַסיפּאַס כאַכאַמיס“	
	אַ מערקווירדיק יאָר. — דער שיר „הגנב“. — די אלטע באַגרייטערערונג פּאַר	7
	בערנע. — ער קומט דעם מעש-גענעם פּילאָסאָף צו כאַלעם. — פּיר „אַימ-	
	נאַטירלעכע סאָציאַליסטן“ — דער מאָרע-שכּוירעדיקער קאַלמאַן. — אַן אַפּ-	
43	געלאָזענער ליטעראַט	
	אַ שרייבערס קיך. — אַ געשונגענער אַרטיקל וועגן אַ פּאַרגעסענעם אַינ-	8
	יען. — געטש אַינם „אַסיפּאַס כאַכאַמיס“. — אַ זיפּץ. — די אונטערהאַנד-	
52	לונג מיטן מאלך דיקאַרנוסאַ. — עטלעכע באַמערקונגען	
	דעם בערס לאַפּע אַריבער דעם גרעניץ. — באַם מאָרט-יאַנטעווי. — דער	9
	יונגערמאַן און זיין בערדעלע. — אַ בינען-קעניגין און איר גיגאַטלינג. —	

	קאפי סל.	ליליענבלום ערשיינט. — איך באשרייב בערנעס לעבן. — פויפסט פייט שרייבט מיר א בריח פון יענער וועלט.	68
		א שטאָלצער סאָג. — ד'ר יצבאָק קאמינער. — קאמינערס גאציאָנאליזם. — זיין שיר "עמק עכור". — מיין "הב-הב" א מאכלויקע מיט ראדקינסאָ-נען. — זיין פורים און מיין סאָר.	70
		אן אַוונט מיט אלישע בן אבויה. — דער יאָמקיפּערדיקער ברויז. — אלישע און ליליענבלום. — אמאָל און היינט. — ליליענבלום און דער סאָציאליזם. — צוויי שטאָנס פון דער פארגאנגענהייט.	79
		דער צוהילינג אינם "הקול". — דער עלפסער מאי און דער צווייטער יוגי. — טערעך פון אויבן. — דער "הקול" צווישן צוויי פיערן. — איך קום צוהילה, אָבער... — דער צופאל ברענגט ארויס מיין יוגנטלעכען "מאגנס-פּופּס". — א נאכט באם טעלעגראף.	87
		פאָפּולערע פארשווארצטקייט. — פערעץ סמאָלענסקין און מיין "קרעבס". — דאָס זיבעטע העפט "אסיפּאס כאכאָמיס". — פארע מעלעך מיצראים. — צוויי געפיליגלטע ווערטלעך. — דער צענאר ענדיקט מיין גרויסן ארטיקל.	95
		"משה דומה" קעגן א קונסטווערק פון י. ל. גאַרדאָן. — דער לעצטער גומער "אסיפּאס כאכאָמיס". — די לעצטע מעשוגאס אין אים. — די בע-האַלע הויבט זיך אָן. — איך ווער ארעסטירט.	103
		די אונטערזוכונג. — פון איין טורמע אין דער צווייטער. — איך פאסט אג-דערהאלבן מעסלעס. — דער שטאנג איבער דער טיר. — דער ערשטער פארהער. — מיין שאַכן א גוטער שליסלער. — דער בעזעמארש. — איך קום ארויס אף אַרוועס. — דער צווייטער ארעסט. — א קלוגער ארוואַ-קאס. — איך גיי ארויס אין גאַלעס.	110
		פארן ארויסגיין אין גאַלעס. — אידישע שרייבערייען. — אן אומשולדיקער מעליעטאָן. — עליאקום צונוער. — די מילכאמע צווישן "הקול" און דעם "המליץ".	121
		חידער א שינוי האשעם — מיין ערשטער ליטערארישער מיסכער — חזקת-פאָ-ליטיק, — וועלט-מארק און נודנעס. אונזער אריסטאָקראַט. — אן איבעראשונג אפן שיף. — אין דער פאָליציי. — באם פּרעזידענט. — ענדלעך פרייז — שילאָק.	124
		לאַנדאָן. — איבע קרעאם. — אין נאפּטאַלע האַליוויס הויז. — דער פּשאַרע-מאכער. — איך ווער באקאנט מיט יאָהאן מאָסט. — ווער א שרייבער אין זיין "פּרייהייט". — דער "שאַק". — דער קאָמוניסטן-קלוב. — זיי כאַלעמט דאָס צעטומלטע יאָר. — פארוי גיט אונז א קאלטן עמפּאנג. — באוועגונג שטיל.	134
		א דענקווירדיקע דעבאטע. — פרוי העס. — קיינע בעטער — קיינע געצוון מיין ערשטער אויפטריוט — א קלעגלעכער דורכפאל. — חיקטאָר דאווע. — א שוסטער. — דאָס זאָגט ניט אָפּ און אן איטאליענישער סיפּ. — דער גוכ-בינדער סאפּער. — מיין ערשטע באקאנטשאפט מיט פּיאָטער לאווראָו.	148
		אַוונטן בא לאווראָו. — דאמען-פריינט און אירן-פריינט. — די גוטסקייט דאָס טוט וויי. — א באנקעט פאר יאָהאן מאָסט. — א מענטש אן א מעדינע.	158
		צו וואָס א פארלוירענער טיקעט קאָן ברענגען. — א סמאד-מעקלער. — מיין ערשטע רעדע.	165

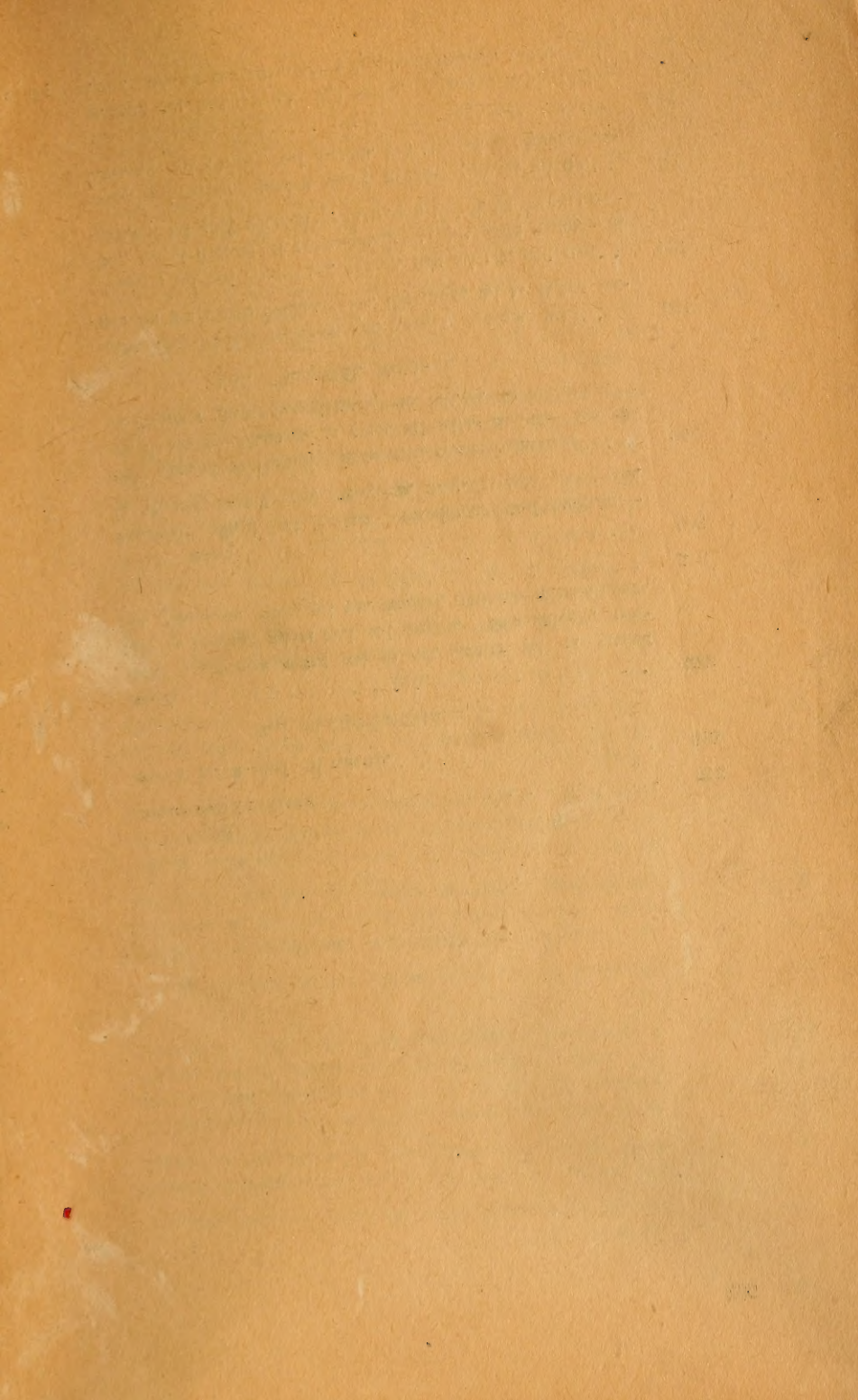
- ערשטע אידישע פראָלעטאריער.—דער ליידנשאפטלעכער געבער.—מיין
 בראַשור „יהי אור ו“—איך אלס צענוואָר.—מאָסטס פאמיליען-לעבן.—
 170 דער רעוולטאַט
- ליבערמאן און לאַנדאָן.—מיין ערשטער איינדרוק.—אן עכטעטיקער-בע-
 177 טעיוע א קינסטלער.—זיינע א שטיקל ארבעט.—לאווראָו און מיר
- ליבערמאן און לעאָן הארטמאן.—סודות.—א וויקועך בא קארל-הירש-
 מיר גרינדן אַ נייעם אַרבעטער-פאַרײן.—די ליידנשאַפט וואַקסע.—אן
 184 ענדערונג אין מיין לאַגע.—דער לעצטער אַקט פון דער טראַגעדיע
- איך קום צום רעשום האַיאָכיר.—דער קאַצינאָמער פון די ערשטע זעכ-
 193 ציקער יאָרן.—פּאָגים כאַראַשעס.—עס ווערט אַ פּוילישער אידל

דער „פּוילישער אידל“

- די באַדייטונג פונם „פּוילישן אידל“.—ווי אַזוי ער איז אַנטשטאַנען.—
 שפראַך-צאָרעס.—צאָרעס פון די לעזער און פון די שרייבער.—דער גאָ-
 196 מען.—אידישע אַנטיסעמיטן.—אַבער שינוי-האַשעם נויטווענדיק
- די ערשטע נומערן.—דער „פּוילישער אידל“ צו זיינע לעזער.—דער
 פעליעטאָן קאָרטן און טעאַטער.—שטיפקינדער.—מיין פראָגראַם.—
 205 קראַנקי.—אידיש
- 212
- דער „פּוילישער אידל“ און דער אידישער טעאַטער.—אונזערע ראַמאַ-
 גען.—די געשיכטע פון די אידן אין ענגלאַנד.—אַמעריקאַנישער פאַר-
 שלאַנג.—די ערשטע פראַגע פון אידישער דיכטונג און די אידישע
 222 שפראַך

מיין ארבעטער-מוזע

- 239 פּאָעזיע אין אַ לאַשן אָן ווערטער
- 242 שירים מיט אַ געשיכטע

*473

